

DUE DATE SLIP**GOVT. COLLEGE, LIBRARY****KOTA (Raj)**

Students can retain library books only for two weeks at the most

BORROWER'S No	DUE DATE	SIGNATURE

Beware Imitators.

The suit Mānōrañjān Ray and others Vs. J. D. Chowdhury (Prof. of St. Xaviers College) being suit No. 2026 of 1927 instituted in the High Court of Calcutta by Kumudranjan Ray against Prof. J D. Chowdhury, for infringement by him of the Plaintiffs' copyright in their father's annotated edition of Kalidasa's Abhijnana Sakuntalam has been decreed in favour of the plaintiffs by the Hon'ble Mr Justice Pearson on the 27th Nov. 1928 ; Prof J D. Chowdhury being ordered to pay damages and costs of the suit

MAGHA'S SISUPALAVADHAM

CANTO I

WITH THE COMMENTARY OF MALLINATH

EDITED BY

SARADARANJAN RAY, VIDYAVINODA, M. A.,

LATE PRINCIPAL, VIDYA AGAR COLLEGE,

WITH ANALYSIS ANGLO SANSKRIT NOTES &c, &c

THIRD EDITION

(*Revised and Enlarged*)

BY

KUMUDRANJAN RAY M. A.,

Author of Meghadutam, Kirat I, II, VI etc.

90-4A, Harrison Road, Calcutta

Price Rs. 1 8.

PRINTED BY
RABINDRA NATH MITRA,
SREEPATI PRESS
38, Nandakumar Chowdhury Lane, Calcutta.

PREFACE

This edition of Magha's *Sisupala Vadham* is intended for students preparing for the B. A. Examination of the Indian University.

The text is followed by an analysis of both ^{the} language and thought of the verse entitled the *Prakasika*. Next come the Prose Order, Translation, Explanation, *Tika Sarvamkasha* by Mallinatha, *Sara*—the substance of the verse in Sanskrit and Miscellaneous Notes under the name *Charcha* in the order herein exhibited

In editing the *Sarvamkasha* I have consulted the edition of Mahamahopadhyaya Pandit Durgaprasad, and of Pandit Tarakavachaspati and another edition published in Calcutta in 1815. Unfortunately these are all corrupt. The first two are one the transcript of the other. I was thus in several places left to my own resources and with a view to get a meaning out of my text have hazarded guesses under brackets thus (?). Besides very often it has been found that two or three lines utterly disconnected have been merged into a single line or a single line broken up into two or three in a manner puzzling to the extreme. I have tried to restore order in such cases but with what success it is for my readers to judge.

My warmest thanks are due to Pandit Kalikrishna Bhattacharyya, senior Professor of Sanskrit, Metropolitan Institution, for kindly seeing the book through the press.

July 27, }
1917. }

SARADARANJAN RAY.

INTRODUCTION.

SISUPALAVADHAM

This is a poem in twenty Cantos dealing with the killing of Sisupala, the king of Chedi by Sri Krishna and is one of a group of three books known as the *Krishat Trayi* (कृष्णतयी) viz the Kiratarjuniyam of Bharavi the Sisupala of Magha and the Naishadha of Sriharsa. The incidents are taken from the Mahabharatam.

It is hazardous to speak of the poetry of the Sisupala vadham in a country where critics are not rare who find no poetry in the Raghuvamsam. In Bengal the relative merits of the three poems mentioned above are embodied in the verse — “*नवमः भारविर्भाति दायद्वयस्य नोदयः । उदिते श्रेयस्य काले क मयः ह न भवति ।*” which perhaps does not do full justice to Bharavi.

ITS GENESIS

The *Kirat* in the 6th and 7th centuries enjoyed a great reputation and it contained laudations of Siva only for the poet Bharavi was a Saiva. Now the Vaishnavas to outrun Bharavi produced a similar book based on *Kirat* in all particulars though Magha. Here Vishnu was lauded. As in Bengal of that time the Vaishnava outnumbered the Saivas so Magha's work enjoyed a greater celebrity in the 7th and 9th centuries and the verse “*नवमः भारविर्भाति*” is a fabrication of the Vaishnavas to put down *Kirat*. (See also our Introduction on *kirat* I)

MAGHA S AGE

Little is known of the poet Magha. Pundit Durgaprasad in the Introduction to his edition says—"माघकविस्तु ख्रि.साब्दीय-
नवमशतकात् कयमपि नावाचीन । यतः कालीरेषु नवमशतकोत्तरभागे वर्तमान-
श्रीमदानन्दवदन्याच-य धन्यालोकस्य द्वितीयोद्गते 'वास्यकुप परिपलन—' (५१२६)
इत्यादिपद्यम् 'रम्या इति प्रातवती — (३१५३) इत्यादिपद्यञ्च शिष्यपालवधा-
न्दाहतवान्" । That is to say Magha cannot be later than the
ninth century A.D. because Anandavardhana quotes him in
his Dhanyaloka.

Pundit Durgaprasad overlooks the fact that Magha has
been quoted by the Rhetorician Vamana in his Kavyalamkara-
Sutra Vtti. The following, from Magha Canto I occur in
Vamana's book — "कुथेन नयेन्द्रमिदं वदनम्"—sl 8 "गिरमडितानि
तत्र तत्र केचन पीडादतिहृदयुतः ।"—sl 12 "मितमिति ध्या मुतरा मुनेषु वि-
मारिभिः सौमित्रैश्च लक्ष्मण । विजयनिष्ठाजनिशकरायुभिः युचिष्यिता वाचमवोचद-
युतः ।"—sl 25, "मुखेन निजाचन"—sl 71. Now Vamana is supposed
to have lived in the 8th century A.D. Magha then probably
flourished towards the latter end of the 7th century and was
perhaps a contemporary of Bhavabhuti.

Magha also in the sloka "अनुनमूषदम्बासा सहृतिः सद्भिरनना"
(Canto II, sl 112) refers to Kasika and Jin-ndrabuddhi's
Nyasa, and Nyasa's date is 720 A.D. so Magha flourished
after it and before Vamana at the end of 8th Century.

THE STORY OF CANTO I

In the first Canto, the gods despatch Narada to Hari at Vasudeva's house with a message to kill Sisupala whose misdeeds had caused great alarm in heaven. Verses—1—10 describe Narada in his descent to Hari's abode. The reception of Narada is the subject matter of verses 11—14. In verses 25—30—Hari opens the conversation. Verses 31—41 form the sage's preface to his speech. The speech extends from 42—74, of these 42—47 describe Sisupala as Hiranyakasipu. 48—68 are occupied with Sisupala's second birth as Ravana, 69—74 are concerned with Sisupala in his present birth. In sl. 75 we see Hari accept the sage's request.

The poet is not seen to much advantage in this Canto. There is considerable lack of originality and what fine sentiments we meet with here and there can be traced to Kalidasa or Bharavi. We notice a few below—

- (a) अथ प्रयत्नोद्गमिताममृदुमैर्धुलि कदम्बिन् कविनां तथैव ।
न्यायिवातामभिन्विष्योन्मत्त सुतेन धातुदरयो भुवसनि ॥

Sisu, I 13

Compare with this—

- तता मुञ्जहादिपतः कदाचैवम् कदम्बिद्वृत्तभूमिभागे ।
ममै कृतवाचविमुक्तिरीशं पश्येद्वयं निर्विक विभित् ॥

Amara III 51

- (b) Age 10—

- दुःखकलहप्रतिपदलक्षणां कल्पितं दृष्ट्वा विचिन्तयन्मम ।
ततोऽमुकलं न चोत्तमैर्दृष्ट्वा चेन्नभ्यासमस्यसा मुक्ता ॥

Sisu, I 33

With this compare—

भवत्सुखावनीत्याय परितोषाय मृच्छंते ।

अपि व्याजदिग्गन्तानि नाङ्गानि प्रभवन्ति मे ॥

Kumara, VI. 59

(c) Again—

हरत्यर्थं सम्पतिं हतुरेष्टतः शुभस्य पूर्वोचरितेः कृतं गुणे ।

शरीरभाजा भवद्दीयदर्शनं व्यनक्ति कालवित्तयेऽपि योग्यताम् ॥

Sisu, I. 26.

Compare—

अनातपुण्योपचयेद्दुरापा फलस्य निर्धनतरजाः कविषी ।

तुल्या भवद्दर्शनसम्पदेषा वृष्टे दिवो वीतबलपदायाः ॥

Kirata, III. 5.

(d) Again—

गतस्य ह्योऽप्यायमनप्रयोजनं वर्द्धति वक्तुं व्यवसीयते यथा ।

तनोति नक्षत्रमुदितात्मसौरवो मुकुलवेवणस पथं धृष्टताम् ॥

Sisu, I. 30.

Compare—

त्वत्सुखावितमन्त्रान् वदन्मन्त्रादौ वदम् ।

प्रायः प्रत्ययनाथतेः अगुणेषु तमन्दरः ॥

Kumara, VI. 20.

Also—

कर्मस्य बीजं न पश्यामि व्याधितं किं नोदयत्यने ।

मन्त्रे मत्पञ्चनायैव प्रस्थानं भवन्मिदं ॥

Kumara, VI. 61.

(e) Again—

विशोक्तनेनेव त्वामुना मुने कृतः कृतयोऽस्मि निर्वर्द्धिताहमा ।

तदानीं यदुत्तरं दरीयमोर्गिरोऽपवां श्रेयसि केन वृष्यते ॥

Sisu, I. 29.

Compare—

निरास्यद प्रशक्तुर्हृत्तिलमस्मास्वधीन किमु निस्पृहायाम् ।

तथापि कल्याणकरी गिर ते मा शीतुमिच्छा मुञ्चरीकरोति ॥

Kirata IX. 3.

(f) Lastly the entire speech of Narada where it refers to Ravana is a close imitation of Brihaspati's speech to Brahman relating to the oppression of Taraka.

CANTO II

Here we see Krishna, his brother Balarama and his uncle Uddhava all discussing whether Krishna should first go to kill Sisupal or to the राजमूय of दुषिष्टिर । बलराम voted for the former alternative while उद्दव advised the latter course.

Estimate of the poet

This is a महाकाव्य falling under the class of श्रव्यकाव्य Dramas etc. falling under the heading दृश्यकाव्य । The poet's style is laboured artificial always, but sometimes there is real poetry in our Sisū. Here also we see the vast range of Magha's study for we see reference to Purana, Philosophy Rhetoric Astronomy, medicine, politics and what not. The description and the style is grand, sublime and lofty as well. Metrical puzzles are characteristics of Sisū. The verse :

“वृथं वृ जगती नमस्तु जायते ।

नारीव नमः पुत्रयेव विदुः ॥

नदीव नमः नयती च रामः

जायते मायं चरि कान्तिदाम ”—is a flattering one

to Magha.

Sources of the Plot

The plot is taken from the महाभारत । That Sisupal was in former births हिरण्यकशिपु and रावण is taken from the विष्णुपुराण ।

शिशुपालवधम्

शिशुपालस्य वधः शिशुपालवधः । By transference of epithets (लक्षणा) this is taken to denote the काव्य of which the subject is शिशुपालवधः । काव्य being in the neuter we have शिशुपालवधम् in the neuter.

१ वक्तृवद्भि with the वाक्य—शिशुपालस्य वधः शिशुपालम् should be avoided, first because this is a अधिकरणवक्तृवद्भि and such a वक्तृवद्भि is allowed only when the leading word is सन्ध्यान्त never when यत्तन्तन्त secondly, the book does not contain वधः but वधवर्णनम् । Hence to get a sense out of it वधः must be taken in the sense of वधवर्णनम् by लक्षणा । If then after all लक्षणा cannot be avoided why all this trouble ? Why not have लक्षणा at the very beginning and avoid the अधिकरणवक्तृवद्भि ?

A तद्विध in the sense शिशुपालवधम् अधिकृत्य कृता यत्नः is also undesirable because this gives अण् and we get शिशुपालवधः । Nor does “लुप् चाख्यायिकायां वक्तृत्वम्” help much because शिशुपालवधः is not a prose work and cannot be called an आख्यायिका । Even if this point be conceded the लुप् gives us शिशुपालवधः in the masculine by the rule “लुपि वृत्तवशाद्विचनम्” ।

Hence the best way to expound seems to be by लक्षणा with a यत्तन्तन्त as above

चर्चाकृतो मङ्गलाचरणम्

शिवाय मास्वाय नमो विधाय
वागीश्वरीं तातमपि प्रणम्य ।
श्रीसारदारपञ्चननामकोऽहं
माघप्रबन्धे प्रसरं समीहे ॥ १ ॥

श्रीश्यामसुन्दरकवेस्तनुजोऽहमस्मिन्
दुर्भेदबन्धविषमेषु घटिष्यमाणाम् ।
टीकां परीक्षितुमिमां स्वमतिं तनिष्ये
चर्चाभिधा विरत्नवाग्बिभवा नवीनाम् ॥ २ ॥
पाचार्य, श्रीमहेशो मे न्यायरत्नोपनामकः ।
दुष्करं यतमानस्य भद्रं दिशतु सर्वथा ॥ ३ ॥
यदनुक्तं दुरुक्तं वा मतिमोहममुद्वयम् ।
भक्ताः भक्तातकारुण्यास्तत् भवं मर्पयन्तु मे ॥ ४ ॥

टीकाकृतो मङ्गलाचरणम्

— ० —

इन्दीवरदलखाममिन्दिरानन्दकन्दलम् ।

वन्दारजनमन्दार वन्देऽह यन्मन्दनम् ॥ १ ॥

[I salute the delighter of the race of Yadu who is blue like the petals of a blue lotus the banner (Or—bud) of Lakshmi's joy the Kalpa tree of people that worship him]

दन्ताचलन धरणीतलमुद्रमध्य पातालकेलिषु धृतादिवराहलीलम् ।

उन्नाघनीतृफणपाधरगीयमानक्रीडावदानमिभराजमुख नमाम् ॥ २ ॥

[I salute the god with the head of the prince of tuskers who imitated the deed of the Primeval Boar by lifting the body of the earth with the tip of his tusk in his sports in the Patala and whose feat at sport is being lauded by the serpent who has raised his hood through the lightening of his load]

शारदा शारदाभोजवदना वदनाम्बुजे ।

सर्वदा सर्वदास्माक सन्निधि सन्निधि क्रियात् ॥ ३ ॥

[May Sarasvati with face like the autumnal moon the giver of all, constantly render that imperishable treasure well placed in our lotus face]

वार्यो कापभुज्रीमज्जीगणदवागसीय ० यः सक्ती

मन्तस्तन्मरस्त पद्मन्दवीगुम्फे ष घञ्जरीम् ।

वाचामावकनद्रहन्मखिल यथाचपादम्बुरी

लीकेभूदयपद्ममेव विन्धा सीतलजन्म यम् ॥ ४ ॥

मन्निनाध मुषी सोऽय मन्तोपाध्यायशब्दभाक् ।

विधत्ते माचकाव्यस्य व्याख्या सर्वद्वयामिमाम् ॥ ५ ॥

Mallinatha is writing a commentary called Sarvamkasha to the poem of Magha—Mallinatha that savant-enjoying the

application of Mahopadhyaya who mastered the tenets of Kanada preached those of Vyasa roamed in the depths of the Tantras and spent sleepless nights among the collections of the sayings of Patanjali who counted all the mysteries of the teachings proceeding from Gotama and with whom indeed originated the fame of the learned proceeding from civility¹

य शब्दार्थपरोक्षवप्रणयिनो च वा गुणालङ्कारा-
 मिवाकौतुकिना विहर्तुमनमा ये च भवदरभवा ।
 अभ्यङ्गावतरद्भिर्न रममुधापूर मिसङ्गलि धी
 नेषामव ज्ञाने करोमि विवर्ति मायस्य सर्वद्वयम् ॥ ६ ॥

[I am writing this commentary on *Magha*, the *Sarvam-kasha* for the sake of those only who are desirous of scrutinising words and their meanings or are anxious to understand *Guna* and *Alamkara*, or with a mind to enjoy it have taken the road to *Dhāra* or wish to have a plunge in waters with billows of *Bhāra* that is being stirred and having the surge of the nectar of *Rasa*]

नत किम् घञ्जन्दन स भववान् वीर प्रधानो वस
 मङ्गारादिभिरङ्गवान् विजयन युष्मा पुनर्वर्षणा ।
 इन्द्रप्रस्थानस्य पुष्पावविषययेष्टावसाद कन
 यन्तो मायकविर्गर्भे तु कृतिमङ्गलमृजिमसिधवान् ॥ ७ ॥

[Herein the hero is the Almighty, the delighter of the race of Yadu, the main *Rasa* is *Vira* supplemented by *Śringara* &c., the journey to *Indraprastha* &c., are the means, the overthrow of the lord of Chedi the result. Blessed is the poet *Magha*, we again are lucky (Or—have done our life work) by enjoying his fine words]

इहानन्दमुपैते सर्वे व्यापारयन्ते मया ।
 नान्यत्र विचार्य विविध नन्दितमृचन ॥ ८ ॥

[Here by the prose order itself every thing is being explained by me. Nothing unfounded is being written or irrelevant being said]

शिशुपालवधम्

प्रथम सर्ग

1 *Narada approaches Hari*

द्विय पति श्रीमति शासितु जगज्जगन्निवासो वसुदेवसद्गनि ।

वसन ददर्शावतरन्तमम्बराद्विरण्मगर्भाद्भुव मुनि हरि ॥ १ ॥

Prakashika—हरि हरिण्मगर्भाद्भुव मुनि ददर्श [Lord Hari saw Narada] Did the Lord visit Narada at the sage's house ?—वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [The Lord was in the house of Vasudeva, when he saw Narada] In the same house with him ?—अम्बरात् अवतरन् मुनि ददर्श [No He saw the same coming down from heaven] But the Lord is the receptacle of the whole universe how could he find room for him in the tiny house of Vasudeva ?—जगन्निवासो हरि जगत्शासितु वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Qa te true, but the Lord willed it, and he was born as an ordinary mortal—as Vasudeva's son—in the house of Vasudeva This was but his Lila the reason for which was the spread of unrighteousness in the world which stood in the need of cleansing So the Lord came down to teach the world righteousness] Where was his spouse Sri during his sojourn on earth ?—द्विय पति हरि श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Do you think, devoted as she is to the Lord, she can leave him even for a moment ? Not at all She was with the Lord all the while Otherwise whence was that incomparable Sri of the house of Vasudeva ? Sri's lord was born where Sri herself was—in the Srīmat house of Vasudeva] 1

Prose—द्विय पति जगन्निवास जगत् शासितु श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन हरि अम्बरादवतरन् विरण्मगर्भाद्भुव मुनि ददर्श ॥ १ ॥

इति विष्णुपुराणतः }। 'जगद्विवास' जगतामाधारभूतं कुचिष्यास्त्रिभुवन इति यावत्। तस्मात् 'जगत्' लोकं शासितुं दृष्टनियमशिटानुपद्वाभ्यां नियन्तुं 'धीमति' लक्ष्मीयुक्ते 'वसुदेवमघनि' वसुदेवकृपिणं करपस्य वरमग्निं 'वसन्' कृष्णवपुषि तिष्ठन् 'हरि' विष्णुं 'अम्बरात अवतरन्तम' आयातम् इन्द्रसन्देशकथनायम् इति भावः हिरण्यगर्भं 'हिरण्यगर्भं' ब्रह्मा ब्रह्माण्डप्रभवत्वात्। तस्य अद्भुतं तनूनम। अथवा तस्य 'अद्भुत' अवयवात् उत्तमज्ञाख्यातं भवतीति 'हिरण्यगर्भाद्भुतम्' त 'मुनि नारदमित्यथ ["उत्तमज्ञान्नारदो जज्ञ दक्षोऽद्भुतात् क्षयम्बुवः" इति भाववत्वात्] 'ददमं कदाचित् इति शेषः। [अथ अम्बोयमि वसुदेवमघनि सकलजगदात्पतया महीयसा हर आधयत्कथनात् अधिकप्रभदं अयानहारः। तत्कृतम्—"आधाराधयोरानुसूयाभावोऽधिका मत्" इति। जगद्विवासस्य अगदक दग्निवानित्वम् इति विरोधश्च। तथैव तकारसकाराद् केवलस्य असकृदावत्या अग्न्यगदिति सकलं व्यञ्जनव्यसाहस्यैव वृत्तानुप्रासमेदौ शब्दान्तद्वारी। एषाञ्च अम्बोऽम्बनेरपदस्य एकत्र समावशात् तिलतत्पुत्रवत् सृष्टिः संश्लेषविधौ वक्ष्य्यहन्तम्। ["जनौ तु क्षय्यमुदीरितं जरी" इति लक्षणात्] ॥ १ ॥

Notes on Malli

1 अथ &c—Now the respected poet Malli, wishing to write the poem named Sisupalavadha, introduces the story alluded to at the very outset, with the use of the word *Sri*, to the subject matter viz., the sight of Narada by Lord Sri Krishna which is the germ of the object of the poem viz., the slaying of Sisupala. He does this for two reasons—First it secures an uninterrupted finish of the work aimed at and also its end in the shape of a permanent school of followers. Secondly the opening of a poem has to be one of अग्निम् &c by the dictum "अग्निं नमस्कृत्य"—Its commencement must be (a) a benediction, (b) a salutation, (c) statement of the subject matter. He writes the poem because he sees that a poem secures many advantages (confers many benefits) as declared by Rhetoricians (चल., "काव्यं दधमे"—A poem brings fame and

wealth teaches manners and customs removes evil, forth-
with affords supreme bliss imparts instruction while behaving
like a wife) and that prohibitions like "कव्यालापः" (Even
the talk of poems should be avoided) refer to inferior poems
2 नम आदी ऽc—Here purity of the initial *letter* and *triad*
is secured by the use of the word *Sri* at the opening. It is
said—Words signifying a divinity a blessing &c are not to be
condemned from considerations of the initial *letter* and *triad*
[1 B—Letters are supposed to have mystic significations
attached to them. Thus in *Raghu I*, which opens with the
triad वासुधा which is a मन्त्र (see Note on metre at the end of
the book) Malli says this is auspicious—"शुभदी मो भूमिभय" । Of
this मन्त्र again the letter व which leads is supposed to be an
emblem of immortality and therefore very auspicious—"वकारश्च
अमृतबीजतन प्रचयममनादिभिर्दिष्टः" । Here neither the letter म nor
the triad वसु धा which is a मन्त्र has anything to recommend
it, so Malli offers the excuse that यो, being देवतावाचक more
than makes up for this apparent defect] 3 राघवणे &c—
From the *Vishupurana* which says 'Sita in his character of
Raghava and Lakshmi when born as Krishna' 4 इन्द्रमन्त्रे
&c—To deliver the message of Indra 5 नमस्तुते &c—
From the *Mahabharata* which says—Narada jang from
the lap and Daksha from the thumb of Brahman" 6 अथ
&c—Here the अथोपहार is of the class called अर्थक because
Hari the *immense*, owing to his being the receptacle of
the whole universe, is described as contained in the *small*
house of Vasudeva. It is said—अर्थक is the अथोपहार when
there is disproportion between the container and the con-
tained. Also there is विशेष in the residence in a part of the
universe (वसुदेवगृहम्) of one who is himself the residence of the
universe (नमस्तुते) । Besides there is अर्थोपहार of two varieties
of the इन्द्रोपहार and विश्वोपहार class because of the frequent
repetition of single-consonants like न, व &c and because of

the repetition for once of a pair of consonants in अगच्छन्त । The association of these अलङ्कार again is like that of तिल and तण्डुल in the same receptacle because they are independent of one another 7 सर्गोद्भिन्न &c —In this Canto the metre is अगच्छ, the definition being—The traids अ त च, र in order are called अगच्छ (see also Note on metre at the end of the book)

Sara—अथ भगवान हरि देवकार्ये कर्त्ते मानुषजन्म चक्रे । ततः प्राप भुवः कश्यपो वसुदेवरूपेण दवयः कृष्णनाम्ना तत्पुत्रभावेन लक्ष्मीरपि रुक्मिणीसूच्या । ऋद्धतिं काले कदाचिदसौ दिव आरब्धुना नारदमपश्यत् ॥ १ ॥

CHARCHA (1 c Miscellaneous Notes)

1 द्विय—अयति पुरुषम इति द्वि + क्तिप् कर्त्तरि श्री Lakshmi तस्या । The विसर्ग does not elide in the 1st case singular because इ is got by the lengthening of इ in the root itself and does not come from डी

2 पति—द्विय पति is here apparently used as a name of विष्णु । But the name is श्रीपति in the compounded form Compare "देवकीनन्दन श्रीरि श्रीपति पुरुषोत्तम" इत्यमरः । The constituents are purposely left un-compounded because the proper name हरि is already there, it is illogical to put in a second proper name, so द्विय पति is to be taken as an ordinary qualifying phrase. Also see next

3 श्रीमति—Here श्री is लक्ष्मी in the shape of रुक्मिणी (see Malli राघवणे &c) श्री अति अस्मिन् इति श्री + मत्तुप् कर्त्तुः श्रीमत् । लक्ष्मिन् । Qual वसुदेवमदति । श्री was in the house of वसुदेव, so it is natural that the पति of श्री should also be there This requires emphasis on श्री in द्विय पति, hence the two should not be compounded Malli thinks that the un-compounded form indicates that श्री accompanied हरि when he came down to chasten the world (See Malli —अनेन रुक्मिणी &c)

4 ऋद्धिमुत्तम—ऋ + तुमुन् भवे । To impart discipline अर्द्धम् । The world had become undisciplined (अर्द्ध) and was fast getting out of hand The Lord came down to impart disci-

pling (शमितम्) : This is an अव्यय by the rule "ह्रस्वजत"—A ह्रस्व word ending ng in म् or ए, ऐ ओ औ is अव्यय।

5 जम्—यच्छति इति यम् + क्तिप् कर्त्तरि जम् (neuter) तत् । कर्म
of जश्चितुम् । The duplication is by the Varttika “द्युतिगमिनुद्योतोना
ह च” । It is also treated as if it was जश्चत्ययान् though really
क्तिप्त्त । This gives जम् जयतो जयन्ति - जगति, &c Also in the fem.
जयतो । We do not get here चनुज कश्चिच्च वही because by the rule
न आकाञ्चयनिष्ठाग्रनद्यवनाम् the चनुज कर्म of an अद्ययज्जत् does not
take वही and जश्चितुम् is an अद्ययज्जत् ।

6 अश्विवास—निवासस्थान इति नि+वस+घञ् अधिकरणे निवासः
abode अश्विनिवासः the abode of the worlds, इत्यन्—। For
justification of this epithet compare "अश्विनि यन्तं सवितामनासत,"
sl 23, infra. Hence Malli says—कश्चिद्व्याधिष्ठानम् ।

7 वसुन्धर ऋ — वसुन्धर was the father of कृष्ण । He is treated as an incarnation of कृष्ण the father of हरि । तस्य सप्त, सप्त— ७ तथिज । सपिं दसी ।

8 वसुन्—वस + इत् कर्त्तेरि sitting, residing Qual इति ।

५) दन्ता—हृत् + लिट् बन् । पश्यति, द्रष्ट्यति etc

10. अथतरलम्—अथ + लृ + ट् अर्तं अथतरलम् descending तम् ।
Q.2) मन्त्रम् ।

११) चम्पू—चम्पू श्लो. तस्मात्। चम्पूद्वारे ३मी

12 द्विष्टः &c.—द्विष्टः gold By transference of epithets it means द्विशब्दसमम् the golden egg This is the first product of water. Comp "अथ यत्र मयज्जादी ताम्रं वीर्यमवकाशत् । तदग्निसमवर्द्धमेव द्विशब्दसममम् ॥"—*Mānu* रश्मि contents अद् 1 lb, here अद्सद् lip (see Mills, अद्सद्वाङ् &c) द्विशब्दस्त्व the contents of the golden egg (तन्—). This refers to बह्वृत् in the masculine Compare "नदिभू जलं सद्ये बह्वृत् सर्वेषु ह्यवकाशत्"—*Mānu* द्विष्ट-रश्मिष्व अद्सद्, इत्येत—। तद्वाङ् भवतीति द्विशब्दसमं इ + भू + द्विप् अर्चते द्विशब्दाभावाच्च उदयद्वयम्—। तन्। (1) 21) नृनिष् Refers to साधु भवद्।

13. *Footnote* — *पञ्चमः शिवायैव यथा हि हिता यथाप्युक्तं न तु*
यथाप्युक्तं

14. Remark—Māhātma māsas Bharava Kirat in this

opening verse For like Kirat (e. g. "प्रिय ~~कृष्णानि~~ ~~विरम्य~~ ~~मन्त्रिण~~ &c) here also the first word is प्रिय । Bharat ~~ends~~ ~~each~~ canto with the word लक्ष्मी and Magha with that of श्री ।

2 People looks disturbed

गतं तिरश्चीनमनूरुमारथेः प्रसिद्धमूर्ध्वज्वलनं हविर्भुजः ।

पतत्यधो धाम विसारि सर्वतः किमेतदित्याकुलमीक्षितं जनैः ॥२॥

Prah.—Did not others notice the sage ?—एतत् किम् इति जनैः आकुलम् ईक्षितं मुनि ददृशे [People saw him and were perplexed ; they did not know what it was] Why perplexed ?—सर्वतः विसारि धाम अथ पतति, एतत् किम् इति [Perplexed because here was a mass of light that spread all round and was dropping down, They knew of no light with such characteristics] The sun ?—अनूरुमारथे तिरश्चीन गतं प्रसिद्धम् [No it could not be the sun, because the sun moves obliquely from east to west and this is coming vertically down] Fire ?—हविर्भुज ऊर्ध्वज्वलनं प्रसिद्धम् [Nor fire either , for fire sends its flames upwards, while this one shoots its beams all round It is neither the one nor the other and no light except the sun and the fire is so intense as this one Hence the perplexity] 2

Prose—अनूरुमारथे गतं तिरश्चीनम् (भवति) । हविर्भुज ऊर्ध्वज्वलनं प्रसिद्धम् । सर्वतः विसारि धाम अथ पतति, किमेतत् इति आकुलं जनैः ईक्षितम् ॥ २ ॥

Eng—Oblique is the motion of the one with Anuru for his charioteer (Sun), of the eater of sacrificial offerings (Fire), burning with flames upwards is well known, what light is this falling vertically down with flames spreading all round ? Thus eyed by people in bewilderment 2.

Eng—मुनिः कः आसितः तेषां लोकः एते अक्षरं विवरं कति उल्लिखितं—
“अनूरु गतिं यत् आरु अग्निं अग्रे उर्ध्वदिक् ए अक्षितं कथं । ए उत नोऽयं निरु
पुच्छितं अथ एतत् अग्निं सूर्यदिक् । ए दिक् अक्षितं कोनं निरुपुच्छितं
इति पाणिनिः ॥ २ ॥

Expl—Those who saw him in the sky at first thought it was the sun, but immediately after they noticed that he was falling vertically down, so they had to correct themselves because the sun's motion is east to west, Next they guessed

it was something lighted and dropped down by some aeronaut but soon it was seen that he cast a halo all round, which the burning upwards never does. Thus they came to no conclusion about him. Also see *Prat* 2

V B—The reader will be grievously disappointed if he expects in *Magha* the precision and judgment of *Kalidasa*. For instance the sun's progress in the sky is not perceived by a casual look at him the observer takes him to be *fixed*. He won't speak of the motion (गत) of the sun. Again, if a light is once taken for the sun it cannot be again mistaken for fire the two are so dissimilar one being perfectly white and the other yellow. Lastly in the day time, fire is not even noticable in the presence of the sun.

W 1—तदानीं जनैर्विष्वाद्यादीदितु प्रथमम् इत्याह गगनमिति । अविद्यमानौ ऊह यस्य स अमरः । स मारुतिरस्य 'अमरमारुति' सूर्यस्य 'गत' गति [भावे क] 'तिरद्योत' तिर्यक्भुतम् ["विभाषा अद्येतद्विद्यमानम्" इति तिर्यक्-मन्त्रात् अद्यद्यमानात् प्रातिपदिकात् साधे धप्रथम] । 'हविर्भुज' अद्ये 'ऊर्ध्वलोलनम्' ऊर्ध्वलुब्धं 'अग्निहम्' इत्यत्र 'गवेता विमारि धाम अद्य दतति' । 'किञ्चित्' इति 'सूर्यादिविषयस्य' अदृष्टपूर्वम् इदं धाम विमारि क्तं इति 'आहुत विजयत्' सङ्क्रान्तं यदा तदा 'जने देवितम्' इत्यर्थे क्तम् [सकर्मका द्वि अविद्यमाने कर्मणि भावः क । "अग्निहविर्विषयतः कर्मणाकर्मिका क्रिया" इति वचनात्] । ऊर्ध्वम् कर्मणि काल इत्या 'इदितः कुनि ददम' इति पूर्वेषां दाजटलि [अत्र लघुसिद्धम् कुनिधायः लयाटिभ्याम् लघुसमासम् अद्य दततेत्यर्थे अविद्यमानात् प्रातिपद । लालं कल्पयहाति—"लघुसमासं लालस्य प्रातिपदं स एव स" इति । "धाम वज्री गह ईह काल लघुप्रभाषदा" इति ईमवाटि । निबन्धनम् इत्यत्राहारीक्यादां ददमप्रातिपद "दिधत्ताद्या विमर्ष निबन्धनो विधम वाचि विमर्ष वताजल" इति अत्रलटपद सद्य ईमवाटि क्त्वात्प्रात्ययसमासोदाहरण इत्यत्र । लघु आद्यवरणहरेण सङ्क्रान्तं तदप्रातिपदं तद्व्यासद्वयं इत्युदाहरणम् (१ तदप्रातिपदं तदप्रातिपदं सद्य एव)] १ १ ।

Notes on Malli

१ विभाषा &c.—By the rule “विभाषा—” (See *Charcha*) the affix is ख without change of meaning added to the stem तिथ्यक् which ends with a derivation of अच् । २ सूर्याग्नि &c—Different from sun and fire ३ सकर्मकात् &c—Though the root is सकर्मक the क्त is भावे through अवित्रा of the क्त in accordance with the dictum “प्रसिद्धे—” (*Charcha*) ४ केचित् &c—Some add क्त in the क्तवाच्य and connect it with what precedes construing as ईदित सुनि ददर्श । ५ चव &c—Here the चवङ्कार is व्यतिरेक because superiority of the उपमेय which is the धामन of the sage, over the उपमान, which are the sun and the fire, is stated by the characteristic of spreading below Thus it is said in the काव्यप्रकाश— It is a व्यतिरेक when the other (उपमेय) excels the उपमान । A B—अधप्रसरण perhaps should be अध पतनसर्वत प्रसरण । ६ धाम &c—Hemachandra ३१७—धाम means रश्मि, गच्छ, दीह, स्थान, जगन् and प्रभाव । ७ दिवाकरस्तु &c—Divakara however in his Tika on the हनुमत्पुराण cites this very verse as an instance of one with six lines with the two additional lines “विधाकृतात्मा—” (*Charcha*) which are read at the beginning In this, by the first two lines, something like a सन्देह is raised the removal of which has to be understood in गतम् &c that follow

Sara—त बीज्य केचिदवदन् आदित्योऽयं वा स्वात् । परे जगुर्मव स हि तिथ्यक् गच्छति अथानु अध पतति । अन्ये पुनरुचिरे अग्निवा भवेत् इतरे विप्रतिपदा अग्नि रूर्ध्वं अवति अथच सर्वत एव इति । इत्य जना निदय नाध्यमच्छन् ॥ १ ॥

CHARCHA

१ तिरयोनिम्—तिरस् oblique, अथय । तिर अद्यति गच्छति इति तिरम् + अच् + क्तिन् कर्त्तरि निर्यक् that which moves obliquely The प्रातिपदिक is तिथ्यक्, here in the neuter Decline तिथ्यम् तिरयो तिथ्येति &c. तिथ्यक् एव इति तिथ्यक् + ख स्वार्थे=तिरयोनिम् progressing obliquely Pred to गतम् । Or it is an ordinary attributive of गतम् the construction being अनुसारदे तिरयोनिं यत प्रसिद्धम् । In this construction

we suppose *प्रसिद्धम्* to go with both *तिरयोर्न गतम्* and *उन्मिन्नम्* ।
Mal : s rule means—Stems ending in a derivative of *च*, and not meaning *दिक्* in the feminine, optionally take *छ* साधे ।
 Here *तिरय्* is applied to *गत* (motion) which is not a *दिक्*, hence the rule applies. Thus with *छ*—*तिरयोर्न गतम्*, without it, *तिरय्क् गतम्* ।

२. *अनुर* &c.—*ऊरु* thigh, *सारथि* charioteer *अविद्यमानो ऊरु अस्य* *अनुर* thighless, *बहू*— । Proper name of the elder brother of *Garuda* *स सारथि* *अस्य अनुरसारथि* having *Anuru* for his charioteer, *बहू*— । Refers to the sun *तस्य* । *अनुरे* *बहो*, related to *गतम्* । *Anuru* and *Garuda* are the two sons of *Kasyapa* by *Vinata* who were born as birds in two eggs. The first egg was hatched prematurely an undeveloped bird came out without thighs and was thence named *Anuru*. He felt chilly, asked for heat and was appointed charioteer of the sun. *Aruna* is his another name. Comp. “*आविष्कृत्याहवपुर सर एकतोऽङ्गे*”—*Sakuntala*, Act IV. *Garuda* came out of the other egg.

३. *प्रसिद्धम्*—*प्र* + *सिध* + *ञ* कर्त्तरि । Notorious, *Pred* to *अर्ध-ज्वलनम्* (also *गतम्*—see under *तिरयोर्नम्*) ।

४. *ऊर्ध्व* &c.—*ऊर्ध्व* up. *By* *उपहार* (transference of epithets, *लक्षणा*) it means here *ऊर्ध्वस्थितम्* the region above. *ज्वल* + *सुप्त* भावे *ज्वलनम्* burning. *ऊर्ध्वे ज्वलनम्*, *सुप्तमुपा* । *Nom* to *भवति* understood.

५. *हविर्भक्ष*—*हविम्* sacrificial offering, *हवि* भुङ्क्ते इति *हविम्* + *भुज्* + *ङिप्* कर्त्तरि *हविर्भक्* the eater of sacrificial offerings, *उपपद* तम्— । A proper name of fire. “*हिराकारता दूतमृन् दहना हव्यवाहन*” *इत्यद्विपण्याय अस्य* । *तस्य* । Fire consumes the offerings and is therefore described as the eater of them. Really these are eaten by the gods through Fire and Fire is like their mouth “*वर्षमृगा ये हवः*” ।

६. *दग्नि*—*दग्* + *ङिति* । *सुप्त* *अपगत* etc

७. *अव*—*अवर* down. *अवर्द्धि* *दीप्त* इति *अवर* + *ङि* (*२मी*) + *असि* भवति । *अवर्द्ध* । *अवर* becomes *अव* by “*प्रांशवरावाम् अवि पुर् अव अवर्द्ध*” । *अव* *दग्नि* *it extinguishes it from the sun*

8 विचारि—वि + चि + णिनि आवय्यके साधुकारिणि वा कचरि pervading Qual धाम ।

9 भवेत्—भवामु दिव इति सर्व + डि (धी) + तसि सार्थे । अथ । This differentiates it from Fire

10 आकुलम्—आकुल is दावाचल full of indecision तत यदा तथा । Qual the क्रिया is ईदितम् । For the sense of आकुल compare “अहो नहीं भासति सूर्यवय निरादस प्राणाहर क एष । इत्याकुल नम्यति बलिपूर लज्जाम्बुनी मञ्जति राघवन्द” ॥”

11 ईदितम्—इच् + ल भाव (Malli) Here the root being सकर्मक we cannot have भाव ल । Hence Malli says there is no विवक्षा of the कर्म thus the root becomes अकर्मक and भवे ल is available Malli's *Karika* in full is “धातोरवान्ते वृत्तेषाल्लोप संदहात् । प्रविदरविवक्षत कमणोऽकर्मिका क्रिया ॥”—सकर्मक roots become अकर्मक if (a) the meaning of the root is changed (b) कर्म is included in the meaning of the root (c) the कर्म is very well known (d) there is अविवक्षा of the कर्म । Others here take ईच् as सकर्मक attaching कमणि ल (See Malli, कचित् filic.)

12 Voice— बनेन तिरद्योनन (मूरने) ललनन प्रसिद्धेन (मूयते) । विचारिणा धावा पश्यते केन एतेन (मूरने) जना ईदितवत् ।

13 Remark—The additional two lines quoted by Malli from D vakara yield the following six footed verse —

दिधकृताभा किमय दिवाकरी विधूमरोवि किमय वृताशन ।

एत तिरद्योननममूरमारये प्रविद्धमूर्ध्न ललनन इविमुं ज ।

पतन्धे धाम विचारि सुवत् किमतदिव्याकुलमीदित नै ॥

Here the first line is obviously spurious, because if suddenly a second sun is seen blazing in the sky we cannot say, *without watching it for sometime* that it follows or does not follow the laws which the old sun obeys If we *can*, the doubt does not arise at all Hence the third line which is the poet's own becomes incongruous We are therefore forced to reject the first line and with it goes the second also, because a five footed sloka is never heard of

3 *Krishna forever recognised Narada,*

चयस्त्रिषामित्यवधारितं पुरा ततः शरीरीति विभावितारूढिम् ।

विभुर्विभक्तावयव पुमानिति क्रमादमुं नारद इत्यबोधि सः ॥३॥

Prak—विभुः स यमुं नारद इति अबोधि [The perplexity was with the people only. The Lord, however, knew that it was Narada coming] Did he know as soon as seen?—क्रमात् [No, the knowledge came in stages] What are the stages?—पुरा त्रिषां अयः इति अवधारितम् [At first he thought it was a mere mass of light]. And then?—ततः विभावितारूढिं शरीरी इति [Next when the outlines were discernible he knew it was some embodied being] What next?—विभक्तं अवयवं पुमान् इति [Soon when the limbs were distinguished he knew him to be a male. Lastly, that male proved to be Narada] 3

Prose—विभुः स पुरा त्रिषां अय इत्यवधारितं, ततः विभावितारूढिं शरीरी इति, विभक्तं अवयवं पुमान् इति अमुं क्रमात् नारद इति अबोधि ॥ ३ ॥

Eng—Him—first taken as a mere mass of light—then, with the figure discerned, as something embodied—next as a male with the limbs distinguished—he the lord, ultimately, knew as Narada 3

Peng—इति विदूषकः अद्यापि पश्यन् दुर्बिन्धु एव अकृतां देवतां पुरुषं पश्यन् अकारं तेषां अस्ति न एव चेति तत्र परं अत्र अद्यापि निर्दिष्टेन वेदितुं न शक्यं विदुषः तदस्ति न वा विदुषः इति भावः । ० ।

Expl—The perplexity was with the people only. To him, the lord, the knowledge came all right though in stages. The first impression was of a mere mass of light. Next he noticed the outlines and knew it was an embodied being. Soon the limbs were distinguished and disclosed to him a male who at last proved to be Narada 3

Mall—अयं भगवान् निर्देष्टव्यः अयं इति । विभुः बहुलाकारं आरभ्यमानः स अस्ति 'पुरा' प्रथमं विषयं अयं इति अवधारितं तत्र पुनश्चावयव विभक्तम् । 'ततः' इत्यत्र विभावितारूढिं विभुः 'अवयवं' इत्यत्र विभक्तं

तथोक्तम् अतएव 'शरीरी' चतन 'इति अवधारितम्' । तत 'विभक्ता' विविच्य
 गृहीता 'अवयवा' सुखादयः यस्य त तथोक्तम् अतएव 'पुमान्' इति अवधारितम्
 असुम् अगच्छत् व्यक्तिविशेष नारदम् [वास्तवाभिप्रायेण इति (१) पुलिङ्ग(१) निवाहः]
 'क्रमात् पूर्वोक्तसामान्यविशेषज्ञानक्रमण' [लोकदृष्ट्या इदमुक्तम् । हरिस्तु सर्वे
 वेद एव इति तत्त्वम्] नारद इति अवोधि नारद बुद्धवान् इत्यर्थः [नारदस्य कर्मत्वे
 ऽपि निपातशब्देन अभिहितत्वात् न द्वितीया । तिङ्गाम उपसङ्ख्यानस्य उपसङ्ख्यत्त्वान् ।
 यथाह वामन — "निपातेन अभिहिते (अपि) कर्मणि न कर्मावभक्ति परिगण्यस्य
 पाथिकत्वात्" इति । बुध्यते कर्त्तरि लुङ् । "दीपजन—" इत्यादिना चिण् ।
 "चिणो लुक्" इति तस्य लुक् । अत्र 'विभाविताकृतिम्' 'विभक्तावयवम्' इत्यादिना
 आकृतिविभावनावयवविभावनयोः पदार्थयोः विशेषणतया शरीरित्वपुम्तावधारणहेतुत्वेन
 उपन्यासान् पदार्थहेतुकं काव्यलिङ्गमवधार । "इतोवाक्यपदार्थत्वे काव्यलिङ्गमुदा
 हृतम्" इति लक्षणात्] ॥ ३ ॥

Notes on Malli

1 अथ &c — By अथ &c he says that the Almighty came to a conclusion 2 यस्तु &c — Able to realise the essence of things 3 वास्तव &c.—The masculine gender has to be defended by reference to the reality A B —The इति here seems misplaced and पुलिङ्ग should be पुलिङ्गता । 4 In the order of knowledge from general to particular as detailed above A. B —Note the order — a) त्रिषा अथ, a very general (सामान्य) concept, (b) त्रिषा अथ शरीरी, a particular (विशिष्ट) case of 'a', (c) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् which is more particular than (b) and contracts the scope of (b) by excluding females, (d) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् नारद which is an individual and admits of no further contraction 5 लोङ् &c.—This is said from the point of view of the ordinary individual The fact is Hari knows every thing indeed 6 नारदस्य &c.—There is no द्विलेखा in नारद though it is the कर्म, because the कर्म is declared by an अवयव, the enumeration of तिङ् &c being only illustrative Thus

says Vamara— There is no कर्मविभक्ति also when declared by a निपत because the enumeration is only illustrative" (see *Char*) वृध्यते &c—Here लुङ् comes after वृष in the कर्मवचः। चिन् is attached by "दीपजन—"। त disappears by "चिह्नी— See *Char*) ४ अतः &c—Here the अन्तर्हार is काव्यनिर्दिष्ट of the variety in which the हेतु is the import of a पद (पदाद्य); this is the cause from the epithets विभावितारुतिम् and विभक्तावयवम् which, from the पदाद्यः, आकृतिविभावन (guess about the general outline) and अवयवविभावन (guess about the limbs), which, from the functions of a qualifying epithet, are advanced as हेतु for the guess that this is a शरीरे and a पुमान्। This follows from the definition— It is a काव्यनिर्दिष्ट when the हेतु is a वाक्याद्य or a पदाद्य"।

Sara—अनुलक्ष्यपि जनपु देवसत्त्वं ब्रुवन्। प्रथमं त्रिजगतां पदं इति, तत आकारवद्वचनात् दृष्टी इति, पद्यात् अवयवविभक्त्यात् पुमानिति, ततश्च नारद इत्येवमासीत् बोधक्रमः ॥ १ ॥

CHARCHA

१ अद्य—वि+अच् भावे collection Same case with अमुम्। See नारदः। Also see next.

२ निवाम्—निवृ light तासाम्। निवां अद्य collection of light—चित्तां निवाम् massed light, i.e., mass of light भावावयवने दृष्टानवयवम् इति ज्ञायम्। We do not get काव्य (with चम् instead of अच्) because the idea is not that of *heaping* (राशौकरण) but merely of light that has got heaped somehow The rule for काव्य is "निवाम् इति शरीरेऽप्यमसावाजम् आदय क"।

३ अश्न-हितम्—अश्न+धृ+विच्+त कर्मैव, ascertained, तम्। Qual. अमुम्।

४ पुनः—An अवयव meaning अङ्ग with the sense of प्रथमो प्रमुखः।

५ शरीरे—शरीर body. तत् अस्मि अद्य इति शरीरे+इति अन्तरे embodied soul. This is the same as Mall ११ वृत्तः। Same case with अमुम्। इति शरीरे इति (See नारदः below)

6 विभाषित—वि+भू+णिच्+क्त कर्मणि विव्याम विभाविता guess ed चा+क्त+क्तिन् कर्मणि चाकृति outline विभाविता चाकृति अस्य, बहु—। तम्। Qual अमुम्। विभाविताकृति hence शरीरी। It is now not any चयस्त्रियाम् but शरीरी चयस्त्रियाम्।

7 विभु—वि+भू+ङ कर्त्तरि। Literally विभु प्रभु &c mean the Master Hence Almighty therefore not subject to the limitations of the ordinary individual Such a person is omniscient To him knowledge is ever present and requires no क्लम for its development Hence the epithet विभु is not a happy one when describing the stages of knowledge—how the knowledge came in stages Malli offers the excuse “लीकृष्ट्या—”। His language is loose He wants to say perhaps that the Lord did not like to exercise his real powers but behaved just like an ordinary individual of intelligence The excuse is a lame one the fact is as we have already remarked we look in vain for the art of Kalidasa in the works of our later poets

8 विभक्त &c—वि+भज+क्त कर्मणि विभक्त differentiated demarcated अवयव limb विभक्ता अवयवा अस्य, बहु—। तम्। Qual अमुम्। By अवयवविभक्त we understand the *lie* of each limb such as eye, ear, nose &c Comp “वपुर्विभक्त नवयौवनम्”—*Āumara* The locks the beard &c became visible and he knew it was a male.

9 पुमान्—Same case with अमुम्। इति योने रमा (See नारद below)

10 क्रमन्—क्रम is परिप्रागी order तद्वन्। इती or त्यक्त्वापि प्रभी। The क्रम is not that each stage superseded the previous, but that it modified the previous by contracting its range Each सामान्य ज्ञान was followed by a विग्रहज्ञान (See Malli note 4)

11 अमुम्—अदम् here refers to the धर्म of Sl 2 that was falling For this reason, and also because before विग्रहज्ञान comes in we ought to have सामान्ये नर्पुनकम्, we expect अदम्। Malli's defence is half hearted and unsatisfactory (see वास्तव्यमि &c Malli), and our explanation is the same as in note 7

12 नारद—This is कर्म of अरोधि। We do not get द्वितीया

because of the rule “अनभिहित”—The विभक्तिs द्वितीया, तृतीया &c. come in only when the corresponding कारक is not *declared*. Here इति declares the कर्म। Hence उक्तार्थे प्रथमा। The भाष्य says that the declaration is made by तिङ्, क्त्वं लङित and समासः। The *followers* of the भाष्य do not take this as an exhaustive list but merely as an illustrative one. That is to say there are other ways also of declaring कारकता, and one of them is by means of an अवयव (निपात)। Thus we have here the declaration by इति। See Mallī and compare “विषयधीःपिर्मन्त्रा सर्वं लक्ष्मणस्यतम्”—*Āumara*

13 अवाधि—बुध + लुङ् त कर्त्तरि = अ + बुध + लृ + त = अबुध् + चिच् = अवाधि। चिच् here comes in optionally by the rule “दोष जन बुध् प्रतिताविष्यादिभ्याऽन्यतश्चाम्” त coming after चिच् disappears by the rule “चिचो लृक्”। Without चिच् the form is अबुध्। बुध्यन् बुध्ये, भान्ति।

14 *Voice*—विभुना तन अवधारित चाकृति अवयव चमो ।

4 *Narada resembled Śi a*

नवानधोऽधो हृहत पयोधरान् ममूढकृपृग्परामपाण्डुर ।

क्षणं क्षणोत्क्षिप्तमगजेन्द्रहृत्तिना म्फुटोपमं भूतिमितेन शम्भुना ॥४॥

Prak—भूतिमितेन शम्भुना च म्फुटोपमम् अमम् अवाधि [He saw that he was for a moment of the same complexion with Sambhu whose body is grey with ashes] How so?—ममूढकृपृग्परामपाण्डुरम् अमम् अवाधि [The sage was white like camphor dust heaped together] But the whiteness of the Lord's body is not visible because he is wrapped up in his upper garment of elephant's hide—अवोत्क्षिप्तमगजेन्द्रहृत्तिना शम्भुना म्फुटोपमम् [When the Lord in his delirious dances throws up his upper garment, his white body is clearly seen, Narada bore distinct resemblance with the Lord in such a state] But stay the Lord is then capped with the dark hide & trown up. Narada has nothing similar—इदम् नमम् पदार्थम् अवाधि (चितम्) अमम् [I have said that the resemblance was momentary only] In his

descent towards the earth, Narada had to pass several big clouds that were water laden and therefore dark Just as he had passed one of them and was in the level immediately below, the cloud on his head looked like the hide above Siva, and the sage's resemblance with the Lord was complete] 4

Prose — नवान् हृहत पयोधरान् अयोध (स्थितम्) समूढकर्पूरपरागपादरं
 चणं सद्योतविमगजिन्द्रलुगिना भूतिक्षितेन शम्भुना स्र टोपमम (अनुम अयोधि) ॥४१

Eng — Him, grey like heaped camphor dust, for the moment when just below big fresh clouds, clearly comparable to Sambhu, grey with ashes and with the hide of the huge tusker tossed up in his ecstasies (ecstatic dances) 4.

Beng — देखिलेन आकाश बड़ बड़ काल देग रहिदाके, गुहोदृढ कर्पूर-
 क्षुद्र प-धूरारहे मुनि ये एक एकदमि मेघर ठीक निरे देवन नादिहा आनि उ-
 चरनि कर्पूर-लेख लक्ष जेने सुखारह उ-उ-व प्रहृष्ट शिव बड़ ह-वर छमेइ टंडरी-
 टंडी दुनिया बहिन देवन देव-र अधिकन स्नेहने देवाइ-ह ॥ ४१

Expl — At the time there were huge masses of dark clouds floating in the sky The sage who was personally white as camphor had to pass by several of them in his descent. No sooner he came under one of these than, for the moment, he gave the Lord the impression of Siva,—who too was white in his coating of ash,—standing under the canopy of his wrapper of the elephant hide which he had thrown up in the course of his ecstatic dance 4.

Malh — अथ नरभिक्षुनि विमिश्रिति नव-शिव्यादिभि । कीदृशमनुम १
 'नवान्' सद्यःसम्भूतमनिलान् अतिनील-निति यावत् 'हृहत विपुलान्' 'पयोधरान्'
 'मघान्' 'अयोध' मघनां समीप-प्रदेशे, स्थितम् इति शेषः ["उदयधरस
 समीपे" इति विभाव । तदर्थं च द्वितीयः । "उमसर्वतसी काष्ठा धिमुपस्थादितु
 विष" इत्यादि वचनात्] 'समूढ' पुष्पिमत ['समूढ' पुष्पिने मुने" इति विश्वः]
 'कर्पूरस्य पराग' क्षुणे लहन् 'परागम्' अतएव 'अथ' मेषसमीप-वक्ष्यानन्त्ये [वन्दन

संयोग द्वितीया । 'उत्प' साङ्गोत्सवेषु ["निज्यापारम्भितौ कालविशेषोत्सवयोः
 चष इत्यभय व्याख्यसः"] 'उत्पिना उपरि धारिता 'गजेन्द्रस कृति' चर्म देन तेन
 ["चर्मन चर्म कृति यो" इत्यमरः] 'भूया' भयना "मितन" ["भूतिर्भस्मनि सम्पदि"
 इत्यमरः] 'अथ ना म् टोपमम्' अमुटशब्दपुनर्मित्यर्थः [सापेक्षत्वेऽपि समकत्वात्
 समासः । सङ्गपद्याययो नुत्तोपमाशब्दयो "—चतुर्लोपमाभ्याम्" इति नियेधात्
 सादृश्यवर्धितः तृतीया इत्याहुः] केचित् इमे ग्रीक "चयन्निवाम्—" इत्यतः प्राक्
 निमित्ता व्याचक्षते । तथा पुनश्चावस्थात् प्राक् तिष्ठ पिष्टमात्रस्य शब्दपरीक्षितं
 चित्तम्] ॥ ४ ॥

Notes on Malli

1. उपरि &c —The duplication is by the rule "उपस्थिति—" (*Charaka*), and in connection with it we have द्वितीया । This is owing to the declaration "उपमर्त—" (*Charaka*) 2 समुट &c.—समुट is दुर्गत heaped, also मुट bent. 3 निष्ठा &c.—चष is निष्ठा—धारयति sitting idle, or at ease, कालविशेष a sub-division of time, उत्सव festivity 4 भूति &c.—भूति is भस्म ashes, सम्पद् wealth. 5. म पेक्ष &c —The compound is allowable because the sense is clear in spite of syntactical connection (*Charaka*). 6. सहस्र &c —They say that when नुत्ता and उपमा mean सादृश्य we get द्वयत्वा because the prohibition "चतुर्लोपमाभ्याम्" takes effect only when the sense is सहस्र (*Charaka*). 7. केचित् &c —Some write and explain this verse before "चयन्निवाम्—" (Sl 3). In their case the propriety of a comparison with नुत्ता is questionable in a mere mass of light before it is known as a male

Sara—चयन्निवाम् चयन्निवामो भूति, यदेव भस्मिन् जलमिव चयन्निवामो
 लब्धेन तदेव नुत्ताभ्यामप्युपमा भूतिमित्यस्य नुत्तादप्युपमाभ्याम् साधनमुत्तरम् इति
 द्वयोः दृष्टम् ॥ ४ ॥

CHARCHA

1. नुत्ता—नव new, 2. १४ in the season नुत्ता । Qual
 पदेचराम् । This creates a १४ & १००००० Malli's सप्त सप्तसप्तसप्तसप्त

—those that have just then gathered moisture—means about the same

2 अधोऽध—अधरन्निन् देश इति अधर + डि (०मी) + अधि स्त्रायें अध below अधय । अधि ०मी or सन्त्यधस्य उक्तत्वात् प्रातिपदिकार्थे । ना । The duplication implies immediate neighbourhood i.e. अधोऽध = just below Mall's rule means—उपरि अधि अधस् are duplicated when proximity in time or place is implied

3 बृहत्—बृहत् big तान् । Qual पयोधरान् । This is necessary to compare with the very large piece of elephant's hide which is the upper garment of Siva

4 पयोधरान्—पयस् water धरन्तीति धृ + णच् कर्त्तरि धरन् holders. पयसा धरा, इतन्— । तान् । रथा owing to अधोऽध । We do not say पयोधरन्तीति पयोधरा because this requires णच् by the rule “कश्चण्” leading to पयोधरा । Mall's Varttika in full is “उभयसंज्ञसो काव्या धिगुपय्यादिषु विभुः । द्वितीयास्तेऽतितान्यु ततोऽन्येषामि दृश्यन्ते ॥”—द्वितीया is the विभक्ति in connection with धिक् शब्द उभय and संज्ञ ending in तन्निन् and the duplicated three words beginning with उपरि (i.e. उपरि, अधि, अधस् as in the rule “उपदधधस —”) । द्वितीया is seen else where also The reference is to the duplication by “उपदध—”, hence in other cases we do not get द्वितीया but वही owing to इत्यत् । “कथं तर्हि ‘उपदध् उपरि बुद्धोना चरन्तीत्यरुद्धय’ । उच्यते । प्रतिपदास्तस्य ‘उपदधधस्य भामीष्ये’ इति कृतदिलम्ब अत्र रहस्यम् । तेन वीर्यादिवचनं सति नास्य प्रवृत्तिः”—*Bholtoji*

5 समूढ &c—सम + वह + क्त कर्त्तरि समूढ heaped massed. कपूर camphor पराम dust पाण्डुर white “दुल्लभग्रन्थिरेतविशदश्चेत पाण्डुरा । अवदात सितो गौरी वचसो धवलोऽनुन ॥” इत्यमर । The derivation is unreliable “पाण्डुर मय अन्निन । पडि गती । बाहुलकान् धरा, दीर्घश्च”—*Bhanuji* कर्पूरस्य परागा, इतन्— । समूढा कर्पूरपरागा, कर्मधा— । ते इव पाण्डुर, उपमान कर्मधा— । तन् । Qual अधुम् Sl 3 Here some read पाण्डुरम् । But पाण्डुरम् is pale white and not the bright white of camphor, thus पाण्डु वर्धविशिष्ट अस्ति अस्य इति पाण्डु + र सत्वर्थे पाण्डुर । पाण्डु as pale white is seen in “हारीस्य पाण्डुमिकते पदपङ्क्तिर्दृश्यतः भिनशा”—*Sakuntala*, Act III, “तत्र दयं पाण्डु

तथा मङ्गम्—Kumara I &c Mango blossoms are called पाण्डुर in "चतुर्विंशतिपाण्डुर"—Sakuntala, Act VI &c Hence पाण्डुरम् is preferable. See, however, पाण्डुरम्, sl 22 The rule for उपमान कर्मधा—15 "उपमानानि कामाश्च वचने"

6 चषोत् १८—चष festively उत्सव here the dance known as चष उत्सव उत्स + चष + कर्मणि उत्सविन् thrown up. गज elephant, इन्द्र like Indra &c the best (by स्वचषा)। कृति hide गजानाम् इन्द्र इतत्— or गजायाम् इन्द्र इव, उपमितकर्मधा— or गजवत् इन्द्र, उपमृपा गजवत्। तस्य कृति इतत्—। उत्सविता गजैश्च कृति चनन, वधु—। चष उत्सविता गजवत् कृति सुप्रमुपा। तेषां। Qual गजना। For उपमितकर्मधा—see "उपमित व्याप्रा—", App The गजवत् कृति is the hide of गजाम् whom Śiva had slain It is worn by him as a wrap for the upper part of his body Hence it could easily become उत्सविता। When going in for a dance Śiva is particularly eager to have his wrap wet with blood Comp "पद्मार्द्धमज्जतकवचममृज्जन्मभिर्नोत्तमाश्च तैश्च प्रतिवर्जयामुपरजं दुधान। गुणारम्भे हर पद्मपराङ्मुखा नानाजिनवत्। गजोदरमिमितमयं दृष्टमस्मिन् शब्दा।"—Māgha On this Malli remarks—"गजाम्भ्यः शब्दात् गजवत् महाईवन्दीयमाद्राग्निमे भुजममृज्जन्म विमृशन्मार्गं चकार इति प्रसिद्धिः"।

7 कटापमम्—कट clear उत्स + मा + चक् भाव उपमा resemblance कट उपमा चष कटपम वच—। तम्। Qual चमम् St 3

8 भृति १८—भृति ash मित white भृतिभि मित इतत्—। तेषां। Qual गजना Comp "भस्माद्वराणां तदुरीषसम्"—Aṅgīra

9 गजना—इत्यु Śiva तेषां महाईवानी इत्या। Malli defines इव by the rule "तुल्यैर्दन्तुल्योपमाभ्यां द्वितीयादन्तरङ्गम्"—In connection with words implying resemblance there is द्वितीया optional except when तुल्य or उपमा is used Let us examine the rule a little closely Supposing this rule is omitted altogether what figure is available in connection with गजना words? We find no figure is enjoined except in the case of सङ्ग and मम which govern द्वितीया by implication (चर्चयन्) in the case of सङ्ग मम गजनाईवानी इतिपुनरुक्तिः। Hence generally the rule (गजना) words is as yet unnoticed (चर्चयन्)। But गजना इव—

what is not noticed is शब्द । Thus तुल्याय words as a rule give शेष शब्दी, the rule “तुल्यायैरनुलो—” provides for द्वितीया also Cases not covered by this rule admit of शब्दी only. So तुला and उपमा gave शब्दी and not द्वितीया be the meaning सहज or सादृश्य it does not matter. Now Malli argues—तुला and उपमा in the rule are तुल्याय, i.e., सादृश्याय and *as such* are excluded if they are सादृश्याय the prohibition does not apply. The rejoinder is obvious—when सादृश्याय, they are no longer तुल्याय (i.e., सहजाय) and can not come under the rule to claim द्वितीया, they are entitled to शब्दी only. So Malli's defence falls through.

Nagesa thinks तुला and उपमा do not mean सहज but सादृश्य only and by तुल्य in the rule he understands तुल्य, i.e., सादृश्य to keep up correspondence with तुला and उपमा. According to this view also उपमा here meaning सादृश्य cannot give द्वितीया because it comes under the prohibition अनुलोपमाभ्याम् । Hence we have taken शब्दुना as सहजै योनि र्था ।

Malli also supposes that सूटोपम शब्दुना is equivalent to सूटश्च उपमसु i.e., शब्दु should have entered into the compound, but defends its separate existence by the dictum “सापत्न्येऽपि रमकत्वान् समासः” । This remark seems to be an interpolation शब्दु here stands qualified by the epithets भूतिमित्तन &c., and the Bhashya says what is qualified cannot enter into a compound सहस्य राज्ञः पुरुषः will not give सहस्य राज्ञपुरुषः । “सविश्वः यतो न हति न वा इत्यस्य विग्रहणम्”—*Bhashya*. So सूटोपम भूतिमित्तन शब्दुना is not the same as सूटश्च उपमसु भूतिमित्तन । The remark could not have been made by Malli. It is an interpolation.

10 Voice — पाण्डुरः सूटोपम (यतो यद्वेदि) ।

3 The sage appeared like Himalaya

दधानमश्वोरुहकेशरद्युतोर्जटा शरच्चन्द्रमरीचिरीचिपम् ।

विपाकपिङ्गानुहिनस्यनीरुहो धराधरेन्द्रः व्रततीततीरिव ॥ ५ ॥

Prak—धराधरेन्द्रमिव अनुम यद्वेदि [He saw him appearing like the Himalaya] How so?—विपाकपिङ्गा व्रततीरवती रधान धराधरेन्द्र

निव { He looked like the Himalaya bearing heaps of yellow-hued decaying creepers } Where is the resemblance ?—अभी कङ्कमरपुतो जग दधानम् अनुम् { He wore matted locks that were yellow like the filaments of a lotus which looked like withered creepers in the Himalaya } But what was his complexion ?—शरदन्तमरीचिरोदिवम् अनुम् { He was white like the beams of the autumnal moon } Well then he cannot compare with the Himalaya which is dark—मुद्गिमलभीरुह प्रतनोतनी दधानं धराधरम् { That is true if you look at the Himalaya in its lower altitudes, but go higher to the region of perpetual snow and imagine a spot there covered with creepers at the stage of decay and you will be struck with the resemblance } 5

Prose—अभीकङ्कमरपुतो जग दधानं शरदन्तमरीचिरोदिवं विषाकपिशा मुद्गिमलभीरुह प्रतनोतनी दधानं धराधरम् इव (अनुम् अभीवि) ॥ ५ ॥

Eng—Him, having the glow of the beams of the autumnal moon and wearing matted locks of the lustre of lotus filaments like the lord of hills carrying masses of creepers growing on snow fields and yellow with age 5

Sen—पूर्व पर शरदर कङ्कमरपुतं तत्र तत्र, आर वेगारं अंते पदं कङ्कमरपुतं विदुः । अत्रैव उद्गिमलभीरुह प्रतनोतनी दधानं धराधरम् इव । अनुम् अभीवि ।

Expl—In person white like the beams of the autumnal moon, he wearing matted locks that are yellow like the filaments of the lotus, looked like the Himalaya bearing yellow heaps of decayed creepers in the region of perpetual snow 5

Mall—दधानं निः पुन १ 'अभीकङ्कमरपुतं' वदति कङ्कमरपुतं विदुः । अत्रैव 'जग दधानं' अर्थात् 'शरदन्तमरीचिरोदिवं' तत्र न धराधरम् अतएव 'विषाकपिशा मुद्गिमलभीरुह' विदुः । मुद्गिमलभीरुह प्रतनोतनी दधानं धराधरम् { 'अभी मु प्रतनी अत्र' इत्यत्र } 'दधानम्' । धराधरम् इत्यत्र । मुद्गिमलभीरुह प्रतनोतनी दधानं धराधरम् । इव 'इव' इत्यत्र ॥ ५ ॥

Notes on Malli

1 कान्ति । तुङ्गिन् &c — This is indicated by तुङ्गिन्शब्दो, also by the fact that Narada has been compared with it (Charcha)

Sara—ध्वनिकालेनारदस्य किरिति पिङ्गला जग । तेषां च धियकायां
गुणरधवनामु च्यन्तीषु युष्काभि पिङ्गलाभिर्लताभि हिमनिरिरिव मयम् ॥ ५ ॥

CHARCHA

1. दधानम्—धा + शानच् कर्त्तरि दधान carrying तम् । धरदमाशम् ।
Qual अमुम् Sl 3

2 अश्विरोह &c—अश्वम् water केशर filaments दिव + शिन् भावे
करण वा युति lustre अश्वसि रोहति इति अश्वम् + रोह + क कर्त्तरि अश्वारोहम्
lotus उपपदत—। तस्य केशरा इतत्—। तेषां युति इतत्—। अश्वो-
रोहकेशरयुतिरिव युति आशाम् अश्वारोहकेशरयनय इ—by the Varttika
“सतमुपमानपूवध्यात्तरपन्थीपद्य वक्तव्य” thus the उत्तरपद & g युति in
केशरयुति elides in final समास । तम् । Qual जग ।

3 शरद्वन्द्व &c—शरत् autumn चन्द्र moon here full moon,
मरीचि ray रोचिम् lustre शरत् चन्द्र इतत्—। तस्य मरीचि इतत्—।
तत् तस्य वा राशि शरद्वन्द्वमरीचिरोचि, इतत्—। तदिव रोचि अश्व शरद्वन्द्वमरी-
चिरोचि इतत् । तम् । Qual अमुम् Sl 3 The “इ—” is by “सतमुप-
मान—” as above Malli expounds in a slightly different man-
ner His उपमान is शरद्वन्द्वमरीचि with which he compares the
रोचिम् of the sage His शरद्वन्द्वमरीचिरिव is a compound with इव
for the उत्तरपद । This उत्तरपद is dropped by the Varttika
“सतमुपमान—” । This is more logical than our exposition which
is the current exposition

4 विपाक &c—वि + पक् + घञ्भावे विपाक maturity पिङ्ग yellow
रिपकेन पिङ्गा, इतत्—। तम् । Qual प्रतनीतनी । Comp—“अभी
पुष्टसम्भत पिङ्गतां गता विपाकन फलस्य माशय ।”—Bharavi

5 तुङ्गिन् &c—तुङ्गिन् snow शन + डीष् वियाम् च्यन्ती a natural
site अत्रवमा मुनि । तुङ्गिन् च्यन्ती, इतत्—। तस्यां राहति इति तुङ्गिन्च्यन्ती

Prose—पिशङ्गमौञ्जीयुजम् अजुं नच्छविम् अचनन्ति एषाजिन वसानं सुवर्णं
स्वाकञ्जिताधराम्बरं श्रित्तिवाससं तनुं विडम्बयन्तम् (अजुम् अवीधि) ॥ ६ ॥

Eng—Him white of complexion with a yellow belt of
Munja grass and wearing a deer skin of the lustre of collyrium,
thus imitating the person of Balarama with the lower garment
fastened with strings of gold 6

Beng—इतिर बेह सव परिधाने कृकङ्गापर छत्र उ ईश मुखद्वारे निश्चय
कङ्किते आवद्ध । उहि उद्दिक नीलबद्ध (बल्लभर) स्वयंशरे कृत्रि नै
अवधने आच्छन्ति वेहेर छत्र रेखईउद्दिन ॥ ७

Expl—In his white body and yellow girdled skin of black
antelope the sage imitated the person of Balarama with the
sable robe fastened with a chain of gold 6

Malli—पिशङ्गति । पुन कौटुम्भम् ? सुवर्णवर्णविशेष । तन्मयी मौञ्ज्या
मौञ्जी । पिशङ्गा मौञ्जा युज्यते इति 'पिशङ्गमौञ्जीयुज्' । तम् ["सुवर्णवर्ण—"
इत्यादिना क्रिय । "स्त्रियां पुवत्—" इति पिशङ्गशब्दस्य (? पिशङ्गीशब्दस्य)
पुवङ्गाव] अजुं नच्छवि धवलकान्तिम् ["वत्सो धवनोऽजुं न" इत्यमर] 'अचन
द्वति' अचनवर्णम् 'एषाजिनं कृकङ्गाधरम् वसानम् आच्छादयन्तम् [वस आच्छादने
इति धातो यानच्] 'सुवर्णवर्णेषु कनकमखण्डयाम् 'आकम्पितं' वद्धम् 'अधराम्बरम्
अनरीयक' यस्य तां 'श्रित्तिवाससं मौलाम्बरस्य रामस्य 'तनुं विडम्बयन्तम् अजु
कुवाचमित्यर्थः ['आर्षो इत्युपमा'] ॥ ६ ॥

Notes on Malli

1 विडम्बयन्तम् । 2 अवीधसः । 3 This is an उपमा of the आर्षो
class (in which the comparison is inferred from the sense)

Sarg—तन्मयी वत्सवर्णस्य चित्तेन देहेन श्रिताङ्गस्य नारदस्य समतां दृष्ट्वा । एकस्मिन्
मौलमन्त्रं कनकमखण्डयाम्बितम् अन्वयं च कृकङ्गाधरम् पिशङ्गया मौञ्जां वद्धम् ॥ ६ ॥

CHARCHA

1 पिशङ्ग &c.—पिशङ्ग reddish brown twany, मुञ्जा a sort of
grass तन्मयी विकार इति मुञ्जा + अन्मियाम् मौञ्जी made of the *munja*

grass T ५ < a girdle worn at the time of investiture with the c dith ead The ceremony is known as मौडीवधम्।

विशङ्गा मात्रं विशङ्गमौडी कमधा—। तथा युजति इति विशङ्गमौडी + युज् + क्तिप्

कर्त्तरि विशङ्गमायुज्क endowed with a brown girdle of munja grass, उपपन्नम्— तम्। Qual अमुम्, Sl 3

"मित्रा" एवम् द्वित्वपञ्चादमङ्ग समानाधिकरणे स्त्रियामपूरुषौप्रियादिषु—। It all takes the masculine form when it qualifies an उत्तरपद

in the feminine which is not पुरुषप्रत्ययान् or of the प्रियादि class

(b) "सप्तर्षिदण्डद्वन्द्वं युज्म विद भिद विद जि नो राजासुपमर्गेऽपि क्तिप्"।

2 अजम् <c—अजम् white इति complexion अनुंता इति अजम् वर— तम्। Qual अमुम्, Sl 3

3 वसानम्—वस + शानच् कर्त्तरि wearing, तम्। Qual, अमुम्, Sl 3

4 एव <c—एव deer अजिनम् skin एवम् अजिनम्, इतम्—। तम् अम् of the क्रिया in वसानम्। "मनोकाव्ययम्"— इति वहीनिषध

(App 1) This was his lower garment, the upper garment being a अमुनयम् (Sl 4)

5 अञ्जनम् <c—अञ्जन collyrium द्युति lustre (Sl 5) अञ्जनम् द्युति, इतम्—। अञ्जनद्युतिरित् द्युतिरन्त, वदु—। तम्। Qual, एवाजिनम्।

"The वर— is by "सप्तर्षिदण्डम्"— (Sl 5 and App)

6 सुवर्णम् <c—सुवर्णम् gold सूत thread आ + कम् + विच् मायै + क् कर्मणि आकनितम् worked अवर lower, अवर garment अवरम् अवरम् अवरान्तरम् lower garment, इतम्—। सुवर्णम् सूतम् or सुवर्णविहार सूतम् सुवर्णम्, इतम्— or कर्मधा—। तम् आकनितम्, इतम्—। सुवर्णम् सूतान्वितम् अवरान्तरम् अवरम्, वर—। तम्। Qual तदुम्।

7 रिक्त्वयम्—रि + क्त्व + विच् मायै + क् कर्मणि रिक्त्वयम् imitating, तम्। Qual अमुम्, Sl 3

8 शिनिवासम्—शिनि means white, black, here black शिनी अवनमिवती" इत्यम्। वसनम् garment शिनि वाक् अम् वदु—। तम्।

इति वही। I refers to अवरान्तरम् who donned dark garments.

9 तदुम्—तदुम् person तम्। Here तदुम् is compared to तम्, but from the points of resemblance noted in the verse the natural conclusion seems to be that the sage resembled Bala-
rashtra himself, yet the poet says he resembled the latter's तम्

only for reasons difficult to guess. तनु again is in the *feminine* which too is a blemish in the उपनाम. Was it metrical difficulties that led the poet to adopt this strange course?

10 *Voice*— युक् इति वमान विहङ्गधन (असौ शवाधि) :

7 *Narada compared to white autumn cloud*

विहङ्गराजाङ्गरुहैरिवायतैर्हिरण्योर्वीरुहवन्नितन्तुभिः ।

कृतोपवीत हिमशुभ्रसुच्चकैर्घन धनान्ते तडिता गुणैरिव ॥ ७ ॥

Prak—दिग्गुणम् चक्षुः श्ववि [The sage looked white like snow] We are sick of listening to your tales of his white colour—घनान् दृष्ट्वै घनम् इव चक्षुः [He saw him like a big white cloud in Autumn] Well what then?—तडिता गुणैः कृतोपवीत घनमिव चक्षुः [Like a cloud encircled by streaks of lightning] How so?—हिरण्यवीर्यैर्दृष्टवन्नितनुभिः कृतोपवीतम् चक्षुः [His sacred thread was made of fibres of creepers that grow on a golden soil and consequently were themselves golden too] You want pretty long fibres for the sacrificial thread—विद्युद्गराजद्वयैरिव चागतैः तनुभिः [The fibres were long and looked like the feathers (ha r ?) of Garuda which are golden] 7

Prose—विद्वद्राजाद्वयहरिव चरते हिरण्योर्वीरद्वयजितनुभिः कृतोपवीत
द्विमूर्धं घनान् तद्विता गणैः (उपलक्षितम्) अथै घनमिव (घनम् अवोधि) ॥२३॥

Eng — Him snow white, with the sacred thread made of tendrils of creepers growing on golden soil and long like the fathers (ha r ?) of the king of birds and thus like a high cloud in autumn with a circuit made by streaks of lightning. 7

Eng—ସର୍ବ ହିନ୍ଦୀ ଶାଢ଼ୀ ଲଗାନ୍ତୁ ଲୋକେ (ଲୋକେ) ସତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଖନ୍ତୁ
 କରନ୍ତୁ ଟପଡ଼ିତେ ଖେଳିବୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶାଢ଼ୀ ଲଗାନ୍ତୁ ନାହିଁକି ବିହୀନ ଶାଢ଼ୀ
 ଲଗାନ୍ତୁ ଲୋକେ ଶାଢ଼ୀ ଲଗାନ୍ତୁ ଲୋକେ ଲଗାନ୍ତୁ ୧ । ୧ ।

Expl—Narada was white in the body and his sacred thread was of gold. He thus looked like a big autumn-cloud with a streak of lightning flashing right across it. 7

N B—In autumn the clouds are almost devoid of water

length and also in the material which is gold in both cases. *Hair*—in a *bird* is difficult to conceive and feather again is not easy to twist into threads

2 हिरण्य &c —हिरण्य gold तस्य विकार इति हिरण्य+सयद् भ्रियो हिरण्यो golden उर्वो earth वज्र creeper वज्रो is also correct तन्नु tendril हिरण्यो उर्वी हिरण्योर्वी golden soil कर्मधा—। तस्य राक्षसि इति हिरण्योर्वी+रुह्+क कचरि भ्रियाम् हिरण्योर्वीरुहा उपपद तत्—। तादृश्य वज्र कर्मधा— तासौ तनय, इतत्—। ते । करण of कृत । Here Malli thinks that the creepers are golden because growing on a soil of gold (उपादान &c) Malli's rule for यन्तोप in हिरण्य is "दाशिन्यायन हासिनायन आदर्शविक्र जैद्राशिनिय बाशिन्यानि भौष ह्य धेव्य सारव पलाक भेव्य हिरण्यानि" ।

3 कृत &c —उप+वि+इ+क्त कचरि उपवीत that which has gone round keeping close to the body । e the sacrificial thread कृतम् उपवीतम् अथ वक्—। तम् । Qual अमुम् Sl 3 (Malli) Or qual both अमुम् and घनम् । Malli has शोभादम् । But शोभा in a sage of Narada's standing sounds curious

4 हिम &c.—हिम snow हिममिव युध हिमयुध उपमानकर्मधा—। तम् । Qual अमुम् Sl 3 (Malli) Or qual both अमुम् and घनम् ।

5 उद्यते—उद्येम् hoh an अद्यय । उद्येरेव इति उद्यस+अकच् भाष्ये । तम् । Qual घनम् । The resultant word here is also an अद्यय because अकच् comes just before the ऐम् portion (णि) of उद्येम् by the rule "अद्ययसर्वनायाम् अकच् प्राक् णे" । Thus उद्य+अकच्+एम्=उद्यते in which the अकच्, (i.e अकच्) acts like an आत्म and therefore does not alter the character of the stem

6 घनम्—कर्म of अनेपि Sl 3

7 घनात्—घन cloud By सञ्चया (transference of epithets) this means the season for clouds । e वदा । घनस्य अना घनात् end of the rains, । e इतत् इतत्—। तथिन् । We may also say घनात्तम् अना disappearance of clouds इतत्—। क इति अकिन् इति घनात्+अथ सतथे घनात् the time when rains cease autumn

8 रुहे—रुध string ते । Malli has उपमचदे इय । This

would mean that clouds are indicated (लक्ष्य) by तद्विदुः, i. e., a white mass seen in the sky is known as a piece of cloud by the flash of lightning. This is unusual. It is better to construe तद्विता नो हतापवीतं घनमिव ।

9 i. e.— हतापवीतं द्विमयं (उपलक्षितं) घनं (चक्षी चक्षुषि) ।

10 Remark—The description closely follows Kirat III who was black in colour but wearing brown hair is compared to a black cloud having lightning within.

8 *Narada taken like Indra's Airavata*

निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा लसद्दिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना ।

चक्रामत चारुचमूरुचर्मणा कुयेन नागेन्द्रमिवेन्द्रवाहनम् ॥ ८ ॥

Prak—इन्द्रवाहने नगेन्द्रमिव चमू चक्षुषि [He appeared to him like Indra's tusked Airavata] How so?—चारुचमूरुचर्मणा चक्रामतम् चमूम् [He was wrapped in a fine skin of the Chamuru deer] Where is the resemblance?—कुयेन चक्रामत नगेन्द्रमिव [Airavata in his rich coverlet bore the same appearance as the sage with his Chamuru skin on] Just Airavata is white in the body—लसद्दिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चमूरुचर्मणा [In person the sage was white like a lotus fibre, and with the deer skin on he looked like Airavata in his rich coverlet] But the coverlet was worked in a beautiful pattern—निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा चमूरुचर्मणा [The deer skin was naturally spotted and the hair on it was exquisitely fine] 8

Pras—निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा लसद्दिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चारुचमूरुचर्मणा कुयेन चमूरुचर्मणा नगेन्द्रमिव चक्रामतम् (चमू चक्षुषि) ॥ ८ ॥

Eng—Him, like Indra's mount the prince of tuskers in his housings, showing off in a beautiful skin of the Chamuru deer with naturally spotted fine bright hair and clinging to his person that was white like a lustrous bit of lotus fibre. 8.

Pras—निमर्गचित्रोज्ज्वलसूक्ष्मपद्मणा लसद्दिमच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चारुचमूरुचर्मणा कुयेन चमूरुचर्मणा नगेन्द्रमिव चक्रामतम् (चमू चक्षुषि) ॥ ८ ॥

Expl.—A naturally spotted Chamuru skin with a fine glossy coat was on the sage's back. With this he appeared like Indra's white elephant Airavata in his gorgeous trappings. See *Prak.*

Malli.—निसर्गेति । पुनः ? 'निसर्गात्' स्वभावादेव 'चिवाचि' श्वत्वानि 'उज्ज्वलानि' भास्वराणि 'मूष्माणि पद्माणि' क्षोमानि यस्य तेन 'लसन्' यो 'विसृष्टेदः' सन्धानधरः ["देदः खर्योऽग्नियाम्" इति विकार्यशेषः] तद्वत् 'सिते' चक्रे' वपुषि 'सद्भिना' सत्तेन 'चारुणा' मनोहरिण 'चमूरुचर्मणा' समलवा 'कुपेन' पृष्ठाक्षरसेन ["प्रवेष्ट्याक्षरं वचः परिक्षीमः कुपे इयोः" इत्यमरः] 'इन्द्रवाहनं नागेन्द्रम्' ऐरावतम् 'इव चकासत्' शोभमानम् [इन्द्रस्य वाहनम् इति स्वस्वामिभावमात्रस्य विवक्षितत्वात् "वाहनमाहितात्" इति न एतन्म । यथाह वामनः—“नेन्द्रवाहनशब्देऽतन्म । आहितत्वस्य अविचलितत्वं इति । चकासते, अतएव “नाभ्यस्ताच्छतुः” इति नुमभावः । “अचित्यादयः षट्” इत्यभ्यस्तसंज्ञा^१] ॥ ८ ॥

Notes on Malli.

1. इन्द्रस्य &c.—We do not get एव by the rule “वाहन—” (*Char.*) because इन्द्रस्य वाहनम् here merely states the relation of the possessor and the possessed. So says Vamana—“There is no एव in इन्द्रवाहन because it is not meant to say that Indra is at the time on its back. 2. शत्रु coming after कास, there is no नुम् owing to the prohibition “नाभ्यस्ताच्छतुः” (*Char.*). कास is designated अभ्यस्त by the rule “अचित्यादयः षट्” ।

Sara—तस्य सिते पूर्वकावे विवेकज्ज्वलैस्तनुभिश्च क्षोमभिः शोभमानं चमूरुचर्मणासीत् । तेन चासीं विचित्रेष्वक्षरसेन भूषितपृष्ठः धवलाङ्गी मञ्जरान् एवावृत इव गुणैः ॥ ८ ॥

CHARCHA

1. निसर्गे &c.—नितरां दृश्यते अनेन इति नि + एज् + घञ् करणे निसर्गः nature. चित्त spotted, parti-coloured. उद् + ज्वज् + षच्, कर्णेन उज्ज्वल bright, glossy. सूक्ष्म fine. पद्मन् hair. चिवाचि उज्ज्वलानि

अस्ति पक्षिण च अस्ति वा विदोऽप्यसूत्रपक्ष, बहु—। निमित्तं विदोऽप्यसूत्रपक्ष तत—। ततः। Qual चादचमूत्रचर्मणा। The बहु—with four c n (sl. 5) here is quite legitimate, the rule being “अनेकमप्यत्र” अनेक may mean any number more than one.

2 लसत् &c—लस + श्च कर्त्तरि लसन् bright, lustrous विमलुत् hot हिद + घञ् कर्मणि हिद piece. विमलुत् हिद विमलुत् a bit of us shoot लसन् विमलुत् लसद्विमलुत्, कर्मधा—। स इव सितम्, उपमानकर्मधा—। लाट्गम् चाट्गम्, कर्मधा—। तव सज्जते इति लसद्विमलुत् सितार्द्र + सघ्न + क्तिन् कर्त्तरि साधुकारिणि तच्छीले वा लसद्विमलुत् सितार्द्रसहि, उपपदतम्— ततः। Qua चादचमूत्रचर्मणा।

3 चकासत्—चकास to shine (चदादि) + श्च चकासन् appearing-त्म् (Qual चमूत्र, sl. 3) Here we do not get चकासत् because चकास is regarded as an अभ्यस्त by the rule “अपिवाच्य” च्—अभ्य and the six roots that follow it are also called .अभ्यस्तः। These are जघ, जाग्र, दृष्टि, चकास, मास, दीधी, वेरी। Next by the rule “नाभ्यमाच्यतु” तुम् is prohibited after अभ्यस्त roots ending in इङ्। Hence decline चकासन् चकासतो चकासतः। चकासत् &c.

4 चारु &c—चमूत्र is a species of deer. It is different from चमर which gives us the चामर। Amara mentions twelve species thus —“कदम्बी .चमूत्रविश्वामिनि . रोहिताचमरी गदा” which shows the difference चमूरीचर्म, इत्—। चारु चमूत्रचर्म, कर्मधा—। ततः। इतो इषा।

5 कुपेन—इती इषा।

6. गच्छन्—Expound like गच्छन्, sl. 4, कर्म of चरेधि, sl. 3. Refers to the पञ्चतः। The elephant is white

7. इन्द्र &c—वाचने चनेन चकिन् वा इति बहु + चिच् भ्रातृ करणे चचिचरत् वा वाचनम् mount. Or वाचने प्रवर्तितवर्त कुर्वन् इति बहु + भ्रातृ कर्मणि वाचनम्। इन्द्र वाचनम् इत्—। ततः। (Qual, गच्छन्। Here च was expected in वाचन by the rule “वाचनमिति”—वाचन takes च if the cause be in a पूर्वपद that indicates the rider इन्द्र is the rider of पञ्चतः and contains च which is a cause for the change. Why not then इन्द्रवाचन here with the cerebral च? The answer is, इन्द्र was not actually चङ्ग on the back of the

Expl — See *Prak* from "The live" to "half crystal", 9

Mall — अजस्रमिति । पुनः १ 'अजस्रं' प्राप्नुयेत् 'आस्फान्तिता' ताडिता । सौष्ठवपरीक्षायां यस्माद्भुज न तन्वीताडनं प्रसिद्धम् । तेषां 'वक्रकोगुणानां' वीर्यातमोषां 'चननं बहुधनं उज्ज्वलं चतुष्टयं गुणिभिन्नया' मिश्रया तद्रागरक्तया इत्यर्थः चतस्रः 'पुर पुराभाग प्रवाप्ते विदमै ["अथ विदमः पुनि प्रथमं पुनपुनकम्" इत्यमरः] 'प्रति इया इव' स्मृतया 'अस्फटिकाचमालया' स्वस्फटिकानां मालया लपमालया इत्यर्थः ["अस्फटिके भङ्गके स्फटिके, मर्मोच्छाभिमुखेभ्यश्च" इति चन्द्रः । तथामिहस्फटिकदण्डानां अयमर्थाधिक्यं व्यज्यते । "स्फटिको मोक्षद परम्" इति मोक्षादिना स्फटिकाचमालाभिधानात्] 'विभानं भासमानम् [भाते जहद्व्ययः । अथ "नखीशुभिन्नया" इति स्वगुणव्यागेन अथगुणस्वीकारलक्षणसद्गुणान्धारः । उक्तः] (१ उक्तयः) तद्गुणं सगुणव्यागात्" इति] ॥ २ ॥

Notes on Malli

१ सौष्ठव &c — Striking the strings with the bent thumb to test their suitability is well known २ अजस्र means भङ्गज ('bear') स्फटिक (crystal), अमल (clear) and when meaning अभिसृजः it is an अश्रयः । ३ तथा etc — The longing of the sage for salvation, is disclosed by the mention of स्फटिक, which is known as such (conferring salvation) from the prescription of rosaries of crystal beads, for those who seek salvation, by texts like "glass is the best procuter of salvation" ४ अमल &c — Here the अनद्वय is तद्गुण of which the indication is the acceptance of another's characteristics at the sacrifice of one's own. It is said — "तद्गुण arises from a renunciation of one's own characteristics"

Sara — यस्मै तस्य स्फटिकाचमाला आसीत् । परन्तु तन्वीतरथं नृपत्यादिनाम् नन्दनद्वयं चतुष्टयं वदितं पुराह्यं रक्तं मयः मुनिहस्तं प्रथमपुनिता इह ददर्शितः ॥ २ ॥

CHARCHA

१ अजस्रम् — न जहति नृपति इति अश्रु + जम + इ अजस्रम्

ceaseless तत् यथा तथा अजस्रम् ceaselessly, hence, frequently. Qual the क्रिया in आस्त्राहित । Here the समास is of सुप् in नञ् with the root जनु मोचये । धातुना समासः । Comp "मुपा मुपा तिडा नञ्धा धातुनाऽयं तिडा तिडा । मुवन्तेनेति च प्रोक्तः समासः षड्विधी बुधे इ" The rule is "नमि कम्पि वि अजस्र कम द्विम दीपो र" ।

2. आस्त्राहित &c —पा + स्त्रा + शिच् + क्त कर्मणि आस्त्राहित struck वज्रको lyre. गुण string चण + क्त भाव चत (sore) friction अङ्गु hand, अङ्गी तिष्ठति प्राधान्येन इति अङ्गु + म्या + क्त कर्मणि अङ्गुष्ठ thumb उपपदत — । न खम् आकाशमस्य इति नख, वङ् — (नञ् प्रकृत्या) । अग्नौ glow भिद् + क्त कर्मणि भिन्न blended वज्रका गुणा वज्रकोगुणा the strings of the lyre, इतत् — । अङ्गुष्ठस्य नख अङ्गुष्ठनख the thumb-nail, इतत् — । आस्त्राहिता वज्रकोगुणा the strings of the lyre that are struck, कर्मधा — । तेषां चतुः, इतत् — । तेन उज्ज्वल, इतत् — । आस्त्राहित-वज्रकोगुणवतीञ्चल अङ्गुष्ठनख, कर्मधा — । तस्य अश्व, इतत् — । तै भिन्ना, इतत् — । तय । Qual अक्षुष्पटिकादमलया । Malli expounds slightly differently For अङ्गुष्ठनख &c — cp अभ्युताङ्गुष्ठनखप्रभाभिः ।

3. पुर—पूर्वभिन्न देश इति पूर + डि (०नी) + अशि स्वार्थे in the fore part, i. e. the part nearest the thumb (that is the front of the bead because the motion is towards the thumb). अश्वय । अशि एसी or better सम्यग्देश्य अन्तर्भूतत्वात् प्रातिपदिकार्थे १ मा ।

4. प्रवाल —प्रवाल coral तै । इया करये । These are red and the glow of the thumb nail is also red Amara reads प्रवाल ।

5. पूरित &c —पूर + शिच् + क्त कर्मणि पूरित or पूर्यं filled पूरितम् अङ्गम् अस्याः पूरिताङ्गा, वङ् — । तय । Qual अक्षुष्पटिकादमलया ।

6. विमानम—वि + भा + शङ् विमान् shining तम् । Qual-अनुम्, sl. 3

7. अक्ष &c —अक्ष clear, स्पष्टिक crystal अक्ष originally meant वज्राक्षः । But as these are used as beads of rosaries, it has come to mean any bead strung in a rosary अक्षणां कृता अक्षमाला rosary, जवमाला, इतत् — । अक्ष स्पष्टिक clear crystal, कर्मधा — । अक्षस्पष्टिकस्य अक्षमाला, इतत् — । तया । सहाय्ये इया ।

8. Voice— .विमान् (असी अवीधि) ।

10 *Narada was all attention on his lyre*

रणाद्विराघदनया नभस्त्रत' पृथग्विभिस्रश्रुतिमण्डनैः स्वरैः ।

स्फुटीभवदग्रामविशेषमूर्च्छनामवेक्षमाणं महतीं सुहृर्महुः ॥१०॥

Prak—सहस्रं महतीं चक्षमाणम् अमुम् अशीवि [He saw the sage frequently turning towards his lyre, the *Mahati*, with great interest. Why so?—स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीमवेक्षमाणम्]

[I vary now and then he noticed that the rise and fall of a whole compass of notes became distinctly audible in the lyre and this excited his curiosity] Was he counting the beads and playing the lyre at the same time?—नभस्त्रत' आघनया पृथक्, रणदिः स्वरैः स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीम् [The wind owing to the sage's own speed rubbed with some force against the strings of the lyre and produced notes] Was that enough to cause the music?—विभिस्रश्रुतिमण्डनैः स्वरैः [Each string produced a distinct note hence the music] 10

Pras—अभस्रत आघनया पृथक्, रणदि विभिस्रश्रुतिमण्डनैः स्वरैः स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीं सुहृर्महुः अवक्षमाणम् (अमुम् अशीवि) ॥१०॥

Eng—I am ever and anon regarding with interest his lyre, the *Mahati*, in which the rise and fall of a gamut was becoming manifest by means of notes resounding separately from friction with the wind, with the compass of *Srutis* rendered distinct. 10

Ind—सहस्रं आघनया पृथक् स्वरैः स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छनां महतीं सुहृर्महुः अवक्षमाणम् (अमुम् अशीवि) ॥१०॥

Exp—The wind, through the sage's speed : rubbed with some force against the strings of his lyre the *Mahati*, each string thus produced a distinct note I vary now and then the rise and fall of a whole compass of notes became audible and the sage in curiosity turned towards the lyre with great interest. 10.

रस्यदप (रस्यदप) कारण विनापि सूक्ष्मनादिकाद्यानित्योत्तमात् विभावना
व्यञ्जन । इत्यलङ्कारश्चन्द्रावधिरिति मत्तप १८] ११० ३

Notes on Malli

१ चतु ऽऽ — Being generated by vibrations २ सुव्यासम्
ऽऽ — १ the definition that सुर is the vibration commenced
१ श्रुति It is so stated in the Ratnakara—'That mild tune
is sing after श्रुति and consisting of vibrations only is called सुर
from the derivation "सुत रश्मयति श्रोतुमिदम्" । श्रुति is but a kind
of sound being that portion of the सुर which marks its com-
mencement So it is said— When first heard it is a mere
sound of a short measure That is श्रुति known as a portion of
२ सुर" ३ श्रुतिमत्या ऽऽ — The allotment of the number of
Srutis is also stated—"वङ्ग, मध्यम and पद्म have each *four*,
निषाद and गमवर have *two* each शयम and पैवत have *three* each"
४ The सुरs are characterised above are वङ्ग ऽऽ seven in
all ५ सप्तम् ऽऽ — So it is said— From the Srutis arise the
seven सुरs वङ्ग शयम गमवर मध्यम पद्म, पैवत, निषाद । These have
other names स रि ग, म, प ध, नि" । ६ वङ्ग ऽऽ — Of the three
different groups of सुरs having वङ्ग ऽऽ for their other names
७ सुर ऽऽ — Different ways of the rise and fall of cadence.
८ मधी ऽऽ — Watching with interest because it sounds in ac-
cord without the interference of any person merely through the
power arising out of a speciality in the setting of the strings
९ दम ऽऽ — As individuals grouped together become कटुम्ब
so a group of सुरs is called दम । First there is the वङ्ग दम,
then मध्यम दम, next the गमवर दम, these are the three दम."
Again—"मध्यम, शीघ्र, सुमध्र these three दम । the source
of the three वङ्ग, मध्यम and गमवर" । १० समम् ऽऽ — "The
gradual rise and fall of the seven सुरs is called मूल्या attaching
to the दम । These are seven in each ११ दम ऽऽ — The
मूल्या are २१ in all being seven in each of the दम. Their
names are not given here for fear of violation of the promise

“ननपक्षितमुच्यते” । This clears all difficulties 12 अत्र &c — Here extraordinary excellence of the (make) of the lyre is inferred from the statement of the manifestation of the स्वस्व without the effort of any agent. With this excellence is identified the natural excellence of the lyre. Out of this identification arises the अलङ्कार called अतिशयोक्ति । [१ B — Now read सा च समन्वयः । तथा &c] This अतिशयोक्ति is of the kind असमन्वये समन्वयः, because it speaks of the समन्वय of सूक्ष्मता in the महती though there is असमन्वय of it without the effort of an agent. By this अतिशयोक्ति again विभावना is indicated because the manifestation of the effect “सूक्ष्मता &c” is implied without the cause “the effort of the agent.” Thus there is implication of an अलङ्कार (विभावना) by an अलङ्कार (अतिशयोक्ति)—This is the whole thing in brief.

Sara—पतति सुनी तस्य वीणाया मङ्गलगाथा तन्त्रं प्रतिचक्ष्य वायुना ताडिता । तत्र भिन्नासु तन्त्रीषु भिन्ना स्वरा युगपज्ज ज्ञाताः । ते च वक्रमन्दात् उच्चैर्नोच्चैश्च स्वनन्तं तत्तद्व्याभासा सूक्ष्मता प्रकटीचकं सुनिध कौतुकादसक्तं महतीमवेक्षत ।

CHARCHA

- 1 रण्डि—रण + डि कर्त्तरि रणन् soundng तै । Qual खुरे ।
- 2 आचटनम्—आ + चट + णिच् स्वाद्ये + युच् भावे आचटनम् agitation तथा । इती श्या ।
- 3 नभस्वस—नभस् स्व् तत् अस्मि अस्व प्रचारत्वेन इति नभस् + मनुप् नभश्च wind तस्य । We do not get न्भावत because by the rule “तन्मी मत्वर्थे” the स् of नभस् is not a पद when a मत्वर्थी affix follows. Hence स remains unchanged by सञ्चि ।
- 4 प्रदक्—Qual the क्रिया in रण्डि ।
- 5 विभिन्न &c वि + भिन् + ञ् कमलि विभिन्न allotted by stating the number in each (See Mall प्रतिनिधत &c) *sepa a ed* seems better अयने अयना इति यु + ङिन् करणे युति vibration मण्डल round युतीना मण्डलानि इत्यु— । विभिन्नानि युतिसंख्यानानि एवम् having allotted

rounds of vibrations बहु—। ते । Qual.—सरे (Malli) Or—
विभिन्नानि अतिमन्त्रानि separate rounds of vibrations, असेधा—। ते ।
इवा करम् । In this case construe विभिन्नानि अतिमन्त्रानि सरे—
। ते । as that sounded separately in different rounds of
vibrations

(सार — इती तृतीया । इतु of स्फुटीभवत् ।

स्फुटी &c — स्फुट manifest याम gamut वि+शिव+घञ् कर्मणि
विश्व different, any thing special सूच्यं ना cadence अस्फुटा स्फुटा
सम्प्रदायाना भवन्त्य इति स्फुटा+वि+भू+णञ+ङीप् भिष्याम् स्फुटीभवत्
becoming manifest, कतितत्—। यामाणा विविधा यामविशिषा the
different yams इतत्—। तेषां सूच्यं ना, इतत्—। स्फुटीभवत् याम
विश्वसूच्यं ना अस्याम् बहु—। ताम् । Qual मइतीम् ।

8 अवयमाद्यम्—अव+ईष+आनञ् कर्मणि Regarding with in
terest तम् । Qual अमुम् Sl. 1

9 मइतीम्—मइती is the name of the बीषा of नारद (See Malli
विश्वसूची &c) ताम् ।

10 मृगमृग—मृगम् is an अवयव meaning पुन पुन । The re-
petition also implies पीन पुन (चाभीला) and is therefore un-
necessary Qual the श्रिया in अवयमाद्यम् ।

11 Voice — अवयमाद्य (अमी अवाधि) ।

12 Remark—With the alternative construction suggested
in note 5 we observe that नृति being विभिन्न, इवञ् sounding
becomes possible, and then the listener knows what notes are
sounding together at the time, &c, he becomes aware of the
याम which is then manifest, the याम being no other than com-
bination of particular सार (See Malli यथा नृत्तिविन &c.) Re-
member वदन्तम् and वदन्तम् are different

11. Nirada alights to Hari's a'ode

नियत्य मोऽनुग्रजतः छतानतीनतीन्द्रियज्ञाननिधिर्नभ मदः ।

ममामदत् मादितदेत्वमम्यदः पदं महेंद्रानयचारं चक्रिण ११॥

Prak.—म अ'वयव पदं मम मदत् । The a'ode is alighted in the
house of Hari the wielder of the conchus) What sort of a house ?

—महेंद्रानयचार पदम् [It was a fine house, beautiful like that of Indra himself] Did he come alone?—अनुव्रजत कृतानतीन् नमःसदः निवर्त्तन् समामदत् [He had a train of gods following him. These were stopped from going further. They then retired with a bow and the sage alighted alone]. Methinks the gods wanted the sage to employ Hari in some arduous work, or why should they follow him in a body?—सादितदैत्यसम्पदं वरिष्ठ पदं समामदत् [You can guess what the work was, from the fact that Hari had the grim *Chakra* always at hand and with it he had demolished many a strong hold of the demons. Indeed Hari would presently be led by the sage against a demon and the *Chakra* would do its ever-accustomed work] Did not the sage apprehend a refusal from Hari?—अतीन्द्रियमाननिधिः स [Do you say refusal? Why the whole future was laid bare to the spiritual vision of the sage and he saw the work already accomplished, the head of the demon rolling in the dust severed from the trunk by the irresistible *Chakra*]. ११

Prose—अतोन्द्रियज्ञाननिधिं कृतानतीन् अनुव्रजत नमोऽद निवर्त्तं स
सादितद्वैत्यममदः चक्रिष पद महेंद्रान्ववाह समासहत ।—*Mall. Or.*—
अतोन्द्रियज्ञाननिधि स कृता निवर्त्तं सादित चक्रिष महेंद्रान्ववाह पदं
समासदत् ॥ ११ ॥

Eng—Having dismissed the dwellers of heaven that were following and had rendered obeisance, he, the receptacle of transcendental knowledge, reached the abode of the wielder of the discus (Krishna) who had wiped off the prosperity of the demons—the abode that was charming like the residence of Indra. 11.

Line—যেহায্য কেহ কেহ সেই অশ্রিত প্রাণের আঁচর মুনির অনুগমন
করিত'হ'ল। ই'হায্য অগ্নি করিয়া বিচার হইল পর তিনি বৈভাসসম্মতের উদ্দেশ-
বার্থ চক্রাবর্তি ব্রহ্মপুত্রীর দ্বার নানারস পুষ্টিত প্রবণ করিলেন। ১১।

Expl.—The sage was attended by some of the gods who

bowed as if tired when he neared the beautiful house of Hari as useful like Indra's house itself. The mission of the sage was to set Hari to an arduous work for the sake of the gods and his spiritual ken he knew Hari would readily undertake to do it. Also see *Prat.* 11.

Alu/iti—निवर्त्तते । अतीन्द्रिया इन्द्रियमतिक्रान्ता दैवज्ञानमदपान् विप्रकृष्टायां { “अथाप्य कालाद्यर्थे द्वितीयया इति समासः । “विदुमातापमान-पुत्रगतिसमासश्च परवर्द्धितप्रतिषेधा यत्तस्य ” इति विष्णुनिवृत्तम् } तेषां ‘मा’ लम् निधिः सहादद्रष्टा इत्यथ ‘हतागतौ’ हतप्रणामान् ‘अनुव्रजत’ अनुव्रजत । मभसि आकाशं सीदन्ति इति मभः सदः सुरान् [“सत्सुद्विष—” इत्यादिना कृप्] ‘निवर्त्त’ प्रतिस्थित्य ‘म’ मुनि सादितदेवसम्पद’ सादिता विष्वक्कीकृता देवतानां सम्पदा यत् तस्य अक्रिय हन्तव्यं ‘पद’ स्थान ‘महद्भ्रातृयथाह’ इन्द्रभवनमिव भागमन समासदत् [समाहृद्वात् पदवृत्तात्तौल्यम्] । “पुत्रादि—” इत्यङ् । अतः नतानत पदपदम् इति च इया अङ्गनयुक्तयोः सङ्गदायका प्रिकानुपासः । अन्त इत्यनप्राप्त इत्यनयो संसृष्टि] ॥ १२ ॥

Notes on Malli

- 1 दृश &c—Objects that are far by virtue of time and space.
- 2 The समास is guided by “अथादय—” (*Char.* 1). The gender is that of the corresponding noun by “द्विगु—” (*Char.* 3).
- 3 कृप् by “सत्सु—” (*Char.* 4). We have सुङ् after सदः preceded by सम् and आङ् । अङ् in सुङ् comes in by “पुत्रादि—” (*Char.* 5).
- 5 अतः &c—Here we have अङ्कानुपास in अतीन्द्रिया and पदपदम् owing to the repetition of a pair of consonants. Elsewhere there is इत्यनुपासः । Thus there is coexistence of these two.

Sara—सद्भिहितः, हन्तव्यः सुनेरनुचरा दैवा प्रणम्य प्रतिनिष्ठता । तत् प्रकृतौ नारदो भगवन्मन्दिरं विवशः ॥ ११ ॥

CHARCHA

- 1 निवर्त्त—नि + वृत् + चिच् + ल्यप् Having set back.
- 2 अनुव्रज्जु—अनु + व्रज + झट् अनुव्रजन् following तान् । Qual

नम सदः । The sage was not in the habit of moving about with a retinue of celestial followers. But on the present occasion the gods themselves had sent him on this mission and they thought it their duty to see him safely arrive at his destination.

3 कृतानतीन्—आ+नम+क्तिन् भावे अति obeisance कृतान् आनतय एभि बह—। तान् । Qual नमसः ।

4 अतीन्द्रिय &c —इन्द्र soul तस्य चिद्रम् इति इन्द्र+घञ् इन्द्रियम् senses आ+लुङ् भावे ज्ञान knowledge निधीयते अस्मिन् इति नि+घा+क्ति अधिकरणे निधि receptacle इन्द्रियम् अतिक्रान्ता अतीन्द्रिया objects beyond the range of the senses प्रादितन्—। तथा ज्ञानम् इतन्—। तस्य निधि इतन्—। Or say इन्द्रियम् अतिक्रान्तम् अतीन्द्रियम् that which is beyond the reach of the senses प्रादितन्—। तद्वद् ज्ञानम् transcendental knowledge कस्यधा—। तस्य निधि, इतन्—। Qual स । Here “अथादयम्”— means that अति &c are compounded in a प्रादितन्—of the निव्यसमास class with a द्वितीयान्त word “द्विगु प्रत्यय”— means—We do not get the gender of the last word in a द्विगु अतितन्—and in compounds where प्राप्त, आपन्न or अल्पम् leads अतितन्—includes प्रादितन्— so in अतीन्द्रिया the gender is not of इन्द्रिय the last word which is neuter, but of the corresponding विषय which is अथा in the masculine. Without this prohibition the gender would have been that of इन्द्रिय by the rule “परवर्त्तिह वृत्तत्पुरुषयो” ।

5 नमसदः—See *Malit* नमस्+सद+ङिप् कश्चि । उपपदितन्—। तान् । कर्म of निवर्त्तः । For “सतम्”— see Sl. 6 and App

6 समासदन्—सम्+आ+सद+लुङ् तिप् । सीदति, समाद सत्पति । *Malit* rule in full is “पुत्रादि णातदि लन्ति परकैपदेषु”— Roots of the पुत्रादि and णातदि class and roots that drop ल् take अङ् instead of लृ in the परकैपद । सदः is read सदन् in the धातुपाठ and is therefore सृदिम् ।

7 सन्ति etc.—सद+णिष्+त् कर्मणि सन्ति wiped off दिक्तरपानि दुर्गम् इति दिति+स्य देव demons सम्+पद+ङिप् भावे सम्पत् prosperity देवानां सम्पत् इतन्—। सादिता देवसम्पत् अनन बहु—। तस्य ।

नरिणः । refers to the past deeds of Hari and im-

It has late to repeat the feats

—महादेवी इन्द्र महम् the great Indra, चा+

न + चत् चित्रकाल चावय city house महम्न चावय इत्—। म

इह वाक न न नकमथा— तत् (Qual) पदम् । The उपमानकर्मधा is

।। । उपमानानि म मान्यवचनं —the मान्यवचनः, the

comparison being mentioned

चक्रिण —चक्र is Vishnu's weapon मुदर्शनः । चक्रमय चक्रि इति

चक्र + इतिमलये चक्रो तस्य This is used here as a proper name,

चक्र was the weapon with which हरि became मरुदितस्तुमुस्यन्

Its first sense hints at grim possibilities शिशुपाल was indeed

killed with the चक्र ।

10 *Verse* — निधिना तत्र समायादि ।

11 *Remark*—The alternative prose order given above is more natural. Perhaps the wording of Mallis Tika has got misplaced some how yielding an unnatural product

12 *Hari rises from his seat*

पतत्पतद्गप्रतिमस्तपोनिधि पुरोऽस्य यावत् भुवि व्यनीयत ।

गिरेस्तडित्वानिव तावदुच्चकैर्जवेन पीठादुदतिष्ठदधुतः ॥ १२ ॥

Truk—अथ ता तावत् जवेन पीठान् उदतिष्ठत् [By that time Hari

got up from his seat in haste] By which time?—यावत् तपो-

निधि भुवि न व्यनीयत [By the time the sage stepped on earth].

What was that like?—गिरि तडित्वान् इव उच्चकै पीठान् अनुगत उदतिष्ठत्

[The seat was high, and when Hari, dark in person, got up

from it it seemed as if a cloud shot up in the air from the top

of a hill]. How did the sage look then?—पतत्पतद्गप्रतिम [He

looked like the sun falling in the western sky. Hari resembled

a piece of evening cloud and his golden stool imitated the

setting hill gilded by the rays of the sun]

Prose—पतत्पतद्गप्रतिम तपोनिधि अथ पुर भुवि यावत् न व्यनीयत तावत्

अनुगत गिरि तडित्वान् इव उच्चकै पीठान् जवेन उदतिष्ठत् ॥ १२ ॥

Eng—That receptacle of asceticism resembling a falling

sun had not yet stepped on the ground in front of him, when,

is that he en-tered the injunction "उभयम्"—(The life-breath of a jun-cture) it when a senior approaches, he gets it back i.e. from his seat and doing obeisance) 4 Here there is उभयम् hence no अक्षयपद because of the restriction अक्षयपदम् 5 वतन् &c—Acharya Dandin and others say there is अक्षयपदम् in वतन्वतन् &c because it is not possible for the वतन् to fall For this very reason modern Rhetoricians call it a उत्प्रेक्षा because what is unknown cannot be a standard of comparison (Char)

Sara—पश्चिम गतन वतति आदिष्वे तस्य भुवि विनश्यात् प्राग् पश्चिमशिरर्मेणा उत्तिष्ठति एव वतन्वतन्वतन् इति मुनी भुवमागच्छति उन्नतान् विरिक्तान् आस ज्ञात् लब्धे सप्त इव उत्तिष्ठन् । १२ ॥

CHARCHA

1 वतन् &c—वत+अच् वतन् fall ng. वतन् sun प्रतिमीयते अक्षय इति प्रति+मा+अच् करण प्रतिमा standard of comparison वतन् वतन्, कम्पना— स प्रतिमा अक्षय इति—। Qual तपोनिधिः । The fall here is as opposed to rise Hence the sun is falling when it is setting Malli takes the fall in its literal sense—a drop and sees incongruity in the simile because the sun is never known actually to fall

2 तपोनिधिः—तपम् penance This is supposed to add lustre to the practiser नि+धा+क्लि अधिकरण निधि receptacle तपसो निधि इति—। With the light of तपस the sage resembled the sun and justifies the epithet वतन्वतन्वतन् ।

3 पुर—पूर्वदिक् दक्षे इति पूर्व+ङि (७मी)+अभि सार्थे पुर in front अक्षयः । See पुर, Sl 9, Note 3

4 अक्षय—Refers to हरिः । अक्षय पुर not अक्षय पुर though पूर्व is a निक्षयः । The reason is the rule "बहो अक्षयप्रत्ययेन" (An affix having the sense of अक्षय governs the 5th case) bars the पञ्चमी, अक्षय having the meaning of अक्षयम् ।

5 भुवि—Construe अक्षय पुर पुरोवर्तिन्यां भुवि &c

6 व्यनीयत—वि+ली+लङ् । The root is लीङ् प्र वने । Malli

takes it गती (धातूनामनेकात्वात्) । लीयते दिश्य, लयते—लाम्यते, अलट—अलास ।

7 तडित्वान्—तडित electricity सा अस्ति अस इति तडित् + मतुप् तडित्वान् a cloud Malli's first rule is quoted under a misapprehension "मात्—" provides for व when मतुप् comes after म or अ final or उपधा । तडित् has no म or अ final or as उपधा । The rule is "भय" which directs वकार when after an अपचमवर्गोपनिर्णय । The rule "तसौ मत्वर्थे" is discussed under नभश्चत Sl 10

8 उच्चैः—See Sl 7 पद्यमन Qual पीठम् ।

9 चक्र—चक्र speed तेन । इया करण ।

10 पीठम्—अपादान ५मौ । The पीठ was golden Comp "म काद्यन यव सुनरनुग्रहा" &c Sl 19 *infra* Hence the comparison with the अस्त्राचक्र lighted by the rays of the sun

11 उत्तिष्ठत्—उद् + म्भ्या + लट् तिप् । Conj App The rule "उत्तिष्ठ—" (Malli) means that म्भ्या is आम्नेपदी when preceded by उद् but not if upward motion is implied Here there is upward motion hence the परस्मैपद ।

12 अग्रात—अग्र + कर्त्तरि प्रात fallen न प्रात not fallen १८, impenshable नष्टतत्— । A name of Vishnu "पीताम्बरोऽप्रात गार्हा विष्णुर्भवेनो जगन्मन" इति विष्णुपञ्चाय अमर ।

13 Voice— प्रतिमन् त्पानि धना अग्रातन उत्प्रेषित ।

14 Remark—The following are compared —(a) The setting sun and the sage both approaching the earth (b) The setting hill and the high seat of Krishna, both glittering one being clothed in sunlight the other because golden (c) Evening cloud and Krishna, both dark

13 Narada advanced towards Hari

अथ प्रयत्नोन्नमितानमत्फलैर्धृते कथञ्चित् फलिना गणैरथ ।

न्यधायिपातामभिदेवकीमुत सुतेन धातुदरणी भुवस्तले ॥ १३ ॥

Prat—अन् धतु मुतेन भुव तले चरणी न्यधायितम् [Now Narada stepped on earth] Which way ?—अभिदेवकीमुत न्यधायितम् [When he stepped he faced Hari] Did he tread lightly ?—फलैर्धृते कथञ्चित् अथ धृत भुवस्तले न्यधायितम् [The tread was so

170 that the snakes in the nether regions had great difficulty in support of the earth under it] How did they make the effort ?—*प्रयत्नमिति तानमनुष्यैः कबिलां गच्छे* [Their head indeed bent under the pressure but then they made a great effort and looked up again] 10

Pr 1—अथ धातु मुत्तम प्रयत्नमिति तानमनुष्यैः कबिलां गच्छे अथ कथञ्चित् धृतं भुव तल अभिर्दक्षीमुत्त चरणी स्यादियथात्मा । ११ ।

Eng—By the son of Dhatri the feet were then placed, in the direction of Devaki's son, on the surface of the ground held somehow below by the hooded host who with great effort raised their hoods that were being pressed down 13

Eng—ठातृपुत्र विधातार पुत्र नारद वृक्षेण त्रिके लक्ष्मा कबिलां गच्छे । १० ।
 कबिलां गच्छे । १० ।
 कबिलां गच्छे । १० ।
 कबिलां गच्छे । १० ।
 कबिलां गच्छे । १० ।
 कबिलां गच्छे । १० ।

Expl—See *Prak*

Mall—अथ । ‘अथ’ अगुताभ्यानामनन्तरं ‘धातु मुत्तम’ नाभ्यन्त प्रयत्नं
 त्रिमिता तथापि मुनिपान्न्यासभारान् ‘आनमस्य’ फला’ दीर्घां तै ‘कबिलां गच्छे’ अथ
 अथ प्रयत्नं कथञ्चित् धृते स्यापि ते ‘भुव तल मुत्तम’ ‘अभिर्दक्षीमुत्त देवकीमुत्तम्
 अभि नत्प्रीकृत्य इत्यर्थे [“लक्ष्मणाभिप्रती आभिमुत्तम्” इत्यव्ययीभावः] ‘चरणी’
 पादौ [“वदद्विचरणोऽस्मियाम्” इत्यमरः] ‘स्यादियथात्मा’ निहितौ । दधाते कर्मणि
 लुङ् । “स्वसिचमी—” इत्यादिना चिन्विदिष्टि युक् । अत्र फलानां समनोद्गमना-
 सन्ध्याऽपि मुनिवीरवाय तत्सम्बन्धाभिधानात् अतिशयोक्तिभदः] ॥ ११ ॥

Notes on Mall

- 1 The समास is अव्ययीभाव by the rule “लक्षणम्— Char)
- 2 We have लुङ् after धा in the कर्मवाच्य । Then चिन्विदिष्टि by “स्वसिच—” (Char), next युक् ।
- 3 अत्र १०—Here we have a kind of अतिशयोक्ति because even though there is असम्बन्ध (absence) of समन and उद्गमन in the hoods yet their सम्बन्ध (presence) is stated out of reverence for (weight of) the sage

Sara—अयं मुनिर्मु^१ वसवततार । गुरुणा पादपातेन अधश्रिता इवासौहृ ।

CHARCHA

1. प्रयत्न &c —प्र + यत् + नङ् भावे प्रयत्न great effort उद् + नम + णिच् + क्त कर्मणि उत्थत raised आ + नम + श्ल आनमत् bending प्रयत्नेन उत्थमिता, उत्तत्— । प्रयत्नोत्थमिता आनमन्त्य कणा एषाम् whose hoods were going down though held up with great effort (Mall) or, प्रयत्नोत्थमिता आनमन्त्य कणा एभिः who held up with great effort the hoods that were being pressed down विपद् बहु— । तै । Qual गणै । Here the constituents of the compound are प्रयत्नोत्थमिता, आनमन्ती and कणा । Of these आनमन्ती becomes आनमत् by पुवडाच the उत्तरपद being कणा । प्रयत्नोत्थमिता does not change because the उत्तरपद is separated from it by आनमन्ती । पूर्वोत्तरपदयोर्मध्यमन व्यवधानात् प्रथमस्य न पुवत् । Hence प्रयत्नोत्थमिता + आनमत् + कण (उपसर्जन द्वय) = प्रयत्नोत्थमितानमत्कण । This is after Malli A much simpler course is to take कण as the word as is seen in “तद्यैव तस्य कणरत्नशोभा” “व्यञ्जने एते भविषि कण्य” &c We have then प्रयत्नोत्थमित + आनमत् + कण &c कणिनाम् of the sloka itself suggests कण to be the word here (see next) We do not get उत्थमित because, the root, ending in अम्, is counted as मित्, and then “मिता द्वय” gives उत्थमित । If however no उपसर्ग precedes the मित् is optional by the rule “ञ्जनञ्जनमाम् अनुपगोडा” । Thus नमित or नामित । Comp “न नमयितुमपि न्यमुक्तद्वये”—*Sakuntala*, “नामित तु गयन म्यमित तु” &c

2 कणिनाम्—कण hood. अ अस्ति एषाम् इति कण + इनि मत्वर्थे कणिन the hooded host तेषाम् । The इनि is by the rule “अत इतिउनी” । उन् gives कणिक । With कणा we cannot have इनि or उन the only form being कणावत् ।

3 अध —अधर low. अधरकिन् देश इति अधर + डि (उनी) + अस्ति मत्वर्थे अध below. An अद्वय । अधि उभी । Comp “ततो भुजगधिपते कणाद्यैरथ कदम्बिद्वृतभूमिभार । शनैः कृतभाषविमुक्तिरैव न्यर्थाद्वय निविड विभेदः” —*Kumara*

4. अधादिपाताम्—नि + धा + लुङ् आताम् कर्मणि = नि + अ + धा + इट्

+ म् + वात म् = अधिवाताम् were placed Here वा becomes वात्
 and इत् the rule "असिन्सोऽनुदासिन् भावकर्मणो उपदेश
 अत् इत् यत् इत् व विवत् इत् च" । This is called विग्रहात् and is
 cf. With : विग्रह इत् नेह अधिवाताम् ।

५. अमि \ अमि implies अभिमुल्य । देवकी was the mother
 of कृष्ण २५३ सुत इतम् — । देवकीसुतम् अमि अभिदेवकीसुतम्,
 अव्ययी — देवकीसुत is the लक्षण (indicator) of अभिमुल्य । The
 rule लक्षणम् — (Mall.) अमि and इतम् implying अभिमुल्य are
 optionally compounded with the indicator of अभिमुल्य । If
 uncompounded we get देवकीसुतम् अमि where देवकीसुतम् takes
 द्वितीया because अमि implying अभिमुल्य is a कर्मप्रवचनीय and there
 is the rule "कर्मप्रवचनीयपुक् द्वितीया" We need not suppose that
 अमि and देवकीसुतम् are compounded here, the समास being
 optional

6. Voile — सुत अधात् ।

14. Hari's receives Nirada

तमर्घ्यमर्घ्यादिकयादिपूरुष सपर्यया साधु स पर्यपूजत् ।

गृह्णानुपैतु प्रणयादभीष्टवो भवन्ति नापुण्यकृता मनीषिणः ॥१४॥

Prak — आदिपूरुष स त साधु प-पूजत् [Hari the first Soul, re-
 ceived him with due honours] How did he honour him? —
 अर्घ्ये तम् अर्घ्यादिकया सपर्यया प-पूजत् [The sage was worthy of
 honour even by the Soul Supreme So Arghya and other
 offerings of worship were rendered unto him] Well, if the
 sage was such a high personage why did he deign to come
 down to Hari? — मनीषिण अपुण्यकृता गृह्णानुपैतुम् अभीष्टवो न भवन्ति
 [Sages avoid going to the house of a sinner, but they do
 come to those who have earned merit] Even unto the
 sinner a sage may appear to hurl a curse — प्रणयात् अभीष्टवो न
 भवन्ति [Quite so, their mission is to secure peace to the world
 and towards that end they have now and then to punish the
 wicked But through sheer love they approach the mentori-
 ous only] 14

२— ४ Optionally कप् by “इवात्—” ५ We have to attach चट् after चिच्. ६ This is correct because the word is of the पञ्चमि class ७ We have हिप् भूने by “भुञ्जसे—” (Cha ५) च comes after चप् ending in सन्. ई is subs. तु द १) चप्—” (Char) ९ Hence the good are to be honoured ! Cause they are not easily met

११ सम्प्रसज्जम इति हरिम् ययविधि पूजयामास ।

CHARCHA

१ अर्च्यम्—अर्थ honour तमइति इति अर्थ+यत् अर्च्य honour able, adorable तम्. Qual तम्. The reading “दद्यादिभ्या य” is not approved by Bhattoji who refers to read यत्.

अद्या ङ्—अर्च्य अर्च्य अर्च्य+कप् अर्च्य+कप् बहु—। तथा। Qual सपयथा। The कप् is optional by the rule “इवात्—” —कप् is attached optionally after a यच्—formed by the rule “शित् बहुव्रीहि” after which no special समासान् is enjoined अर्च्यया is another form.

३ आदि ङ्—पूरय and पूरय are optional forms, the latter by इति by the rule “अभेयाम्—” । आदि पूरय, कर्मधा—। Refers to इति ।

४ सपयथा—सपर+यक सार्धे (कण्ठ्यादि)+य भाव सपयथा respectful offering तथा। इया कारण ।

५ सत्य—Duly Qual पर्यपूजयत् ।

६ पश्यपूजयत्—परि+पूज+चिच्+लुङ् तिप् । पूजयति पूजयामास पूजयिष्यति ।

७ गृहान्—“गृहं गृहा पुंभूषि” इत्यमरः । Hence the masc. गृह has to be taken in the plural

८ उपैतुम्—उप+आ+इ+तुमुन् ।

९ प्रवृत्तम्—प्र+वी+चच् भाव प्रवृत्त liking तथात् । इति १मी

१० अभीक्षत्—अभि+आप्+सन्+उ कर्त्तरि desirous Ired to मनोविष । The आ of आप becomes इ by the rule “आप्—” (Mall) When सन् follows (and not इत्) the vowel of आप् ङ् is replaced by इ ।

११ अपुण्य ङ्—पुण्य कृतवन् इति पुण्य+ह+किप् कर्त्तरि भुज पुण्यकृत

meritorious, चपपदत्तम् —। न पुण्ड्रकत नञतत् तेषाम् । शेष षष्ठी, related to गृहान् । We say भूते क्तिप् because the rule “मुक्तम्—” wants the क्तिप् to be भूते when सु कर्मन् पाप मन्त्र पुण्य stand as चपपद to कृ । Also see under प्रजावमकृता, sl १४

12 मनीषिण —इष्ट to go is भ्वादि । अवश्यम् दूषण इति ईष + णिनि कञ्चि इषिण those who do reach मनस ईषिण = मनम् ईषिण = मनश्च ईषिण = मनीषिण the letters अ and स being destroyed (वर्णनाश) । Hence Malli says पृथोदरादिलात् साधु । “भवदङ्गागमादस्य सिद्धीवर्ण विपक्षयात् । गृहीत्या वर्णविकृतेर्वर्णनाशान् पृथोदरम् ।” This is after the भवत् । Bhattacharya takes this as a case परदृष्ट of ति (१८) कस of मनम् takes the form ई) like जकम् ।

13 Voice —आदिपुरुषेण तेन अर्था स पथपूजि मनीषिणि अभीक्ष्मि न भूयते ।

14 Remark—There seems to be a confusion of ideas in the sloka The first half says—Hari rendered due honour to the sage The second half supplies the reason—Because sages do not of their own accord visit the house of a sinner (१८, of their own accord do visit the house of the virtuous) The cause is not at all clearly put Perhaps the poet wants to say something like this —The sage visited Hari's house out of love for him Hari took this as a great honour done unto him and received the sage with marks of great respect The second half therefore should have been so put as to admit of the following analysis —कृतं सपथ्या * यतो मनीषिरमी प्रथयात् गङ्गाद्वैतम् अभीक्ष्म । कृतं प्रथय * —यत् पुण्ड्रकत् हरि । This of course elicits the obvious retort—यदि आदिपुरुष तदा किं तस्य पुण्ड्रकरम् * Well we must take the poet as we find him It has also to be noted that the proper place of this verse is after verse 16.

15 Varada sits down

न यावदेतावदपश्यदुत्थितौ जनसुषाराञ्जनपर्वताविव ।

स्वहस्तदत्ते मुनिमामने मुनियिरन्तनस्तावदभिन्यवीविशत् ॥१५॥

Prak —चिरन्तन मुनि तावत् मुनिम् अभिन्यवीविशत् [By that time Sisu I—5

Notes on Malli

1. The affix is च्, with the augment तुच् by "सायश्चिरम्—" (Charcha). 2. लुङ्, coming after विष् in the causal form preceded by अमि and नि we have चङ्, by "रिश्चि—" (Caarcha)

Sara—चण हावपि तो स्थितौ दृष्टौ । ततः कृषौ मुनेरासनं कल्पयित्वा तम्
आत्मामिमुख्येन उपवेशयामास । १५ ।

CHARCHA

1. उदपद्यत्—उद् + दृश् + लङ्, तिप् । Nom. जन । अद्-चीत्—अदर्भत्, द्रस्यति ।

2. उल्लिखौ—उद् + ल्खा + लृ कर्त्तरि ।

3. जन—The people of the place Used collectively, hence singular. The plural may also be had optionally by "जात्याध्यायम् एकस्मिन् बहुवचनमन्यतरस्याम्" ।

4. तुषार &c —तुषार snow अञ्जन collyrium The emphasis is on colour only तुषारश्च अञ्जनश्च तुषाराञ्जने, दन्द् । तयोः पर्वतौ, इरत्—। तुषाराञ्जनपर्वतौ इव तुषराञ्जनपर्वताविव like two hills one of snow the other of collyrium, i.e., like a white and a dark hill अञ्जय समास । Qual. एतौ । The last समास is by the Vartika "इवेन समासो विभक्त्यनोप पूर्वपदप्रज्ञातस्वरत्वञ्च वक्तव्यम्"—इव may be compounded without eliding the विभक्ति of the preceding constituent the intonation (स्वर) being the same as of that constituent

5. स्वहस्त &c —स्व हस्त, कर्मधा— । तेन दत्तम्, १११— । तल्लिख । Qual. आसने । एनेन आदरातिशयः गम्यते ।

6. मुनिम्—अधिकर्षकम् of अभिनविशित् which see.

7. आसने—आसने अस्मिन् इति आस + लुङ् अस्मिन् अस्मिन् आसनेनम् seat तस्मिन् । अस्मिन् एतौ । The seat was of *Ausa* grass. See verse 16 The rule "अभिनिविश" which requires the आधर of अभिनिविश to be treated as कर्म and therefore to be exhibited with the द्वितीया विभक्ति does not apply to this case. The reason is, in the rule quoted, अभिनिविश means 'to persist,' On the example आसने अभिनिविशने, Bhattoji comments "अभिनिविश आसने । तद्वत् भवति इत्यर्थः"—*Sabda kaustubha*. Nagesa accepts this interpretation, Here

अभिनिविश । in the sense to sit With the meaning
change I will not have its आधर as कर्म, so आसने अभिनिविशत् ।
at 1 / असनमभिनिविशत् ।

5 चिरलन —चिरम् a time that is long past, मास अवयव । चिर
भव इति चिरम् ३१=चिरम्+तुट् ३१=चिरलन one who was long ago
(३१ मुनि Malli's rule in full is "मायम् चिरम् प्राङ्गे प्रमे अवयव
टाटापी तुष

चिरलना मुनि —One who was a sage long ago This is a
fact (See Malli)

10 अभिनिविशत्—अभि + नि + विष् + चिच् + लुङ् तिप् । Seated
The root is आकनपदो ly the rule "नेविष्" । अभिनिविशते, अभि
निविश अभिनिवत्यत, अभिनिविशत । The root is अकर्मह । Hence
by the rule "रतिबुद्धिप्रत्ययमानादशब्दकमाकर्मकाणामधिकर्ता स चो" we shall
have the अधिकर्ता as कर्म when चिच् is attached Thus मुनि
(अधिकर्ता) आसने अभिनिविशत=अ मुनिम् (अधिकर्ता कर्मे) आसने
अभिनिविशत् Malli's rule is "विदिदुसुभ्य कर्त्तरि चङ्"—चङ् comes
in instead of चिच् th लुङ् in the कर्म वाच्य after विजल roots and the
ro is चि द् and मु ।

force— जनन उदहृष्टेताम् चिरलनन मुनिना . मुनि अभिनिविश ।

16 Sage's moon like glory

महामहानीनशिलारुचः पुरो

निषेदिवान् कंसकृप, म विष्टरे ।

यितोदयाद्रेरभिमायमुषकै-

रचूपुरचन्द्रमसोऽभिरामताम् ॥ १६ ॥

Prak—म चन्द्रमस उषकै अभिरामताम् रचूपुरम् [The sage at the
time, exhibited the imitable beauty of the moon] Which
moon?—अभिमायम् यितोदयाद्रे चन्द्रमस [Of the moon that has
topped the rising hill at dusk i.e. of the full moon] How
could he do it?—कंसकृप पुर विष्टर निषेदिवान् स [He sat on a
a Kusasana in front of Krishna and white as he was he
looked like the full moon on the top of the rising hill] But

the hill is dark?—महामहानीलमिलाह्व कसकृष पुर [Krishna too was dark as dark as a sapphire from Ceylon] Malli explains differently 16

Prese—महामहानीलमिलाह्व कसकृष पुर उद्यके विटर निवदिवान् स अभिमाय प्रितोदयाद्रे चन्द्रमस अभिरामताम् अचचुरत् ॥ १६ ॥

Eng—Seated on a high seat of Kusa grass in front of the slayer of Kamsa who appeared like a vast lump of Ceylon crown emerald he appropriated the beauty of the full moon when resting on the rising hill at dusk *Or*—Omit a high seat of and add surpassing before beauty 16

Peng—इष्टवैभवं विप्रं क्षत्रं शोभायान् इति कृत्वा सप्तमं उक्तं अत्रान्नं वनिह। सेट्टे ईन्द्रवत् भूमि सत्ताकात् उन्नतं चान्नं चक्रत् पूर्णचन्द्रं चेतः। वाङ्मयं कश्चिन्मनः ॥ १६ ॥

Expl—See *Prah*

A B—Malli compares कसकृष् with सायम् because as he says सायम् is dark and कसकृष् is also dark. But the सायम् of the verse is the सायम् of a full moon night. It cannot therefore be taken as dark. The comparison is better taken as between कसकृष् and उदयाद्रे both being dark. The word मिला in महामहानीलमिलाह्व seems to say distinctly that the hill is the चन्द्रमानः. See *Charcha*

Malli—महामहति । 'महत्या महानीलमिलाह्व' मिहल्लोपमभ्रवन्नीलो पल्लव 'हमिह कृष् यस्य तस्य इत्युपमानाद्वा ["मिहल्लोपमभ्रवन्नीलो न कृता" इति भगवद्गीता] 'कसकृष्' हरः पुर अये 'उद्यके उदये विटर' आसन ["इत्यासनयोर्विटर" इति पल्लवः] निवदिवान् उपविष्टवान् ["भाषायां मदप्रसङ्गः" इति छन्दः] 'स' मुनि 'अभिमाय सायकालाभिमुखम् [अय्यथो भवसमासः । सायकालस्य काश्यात् लक्ष्योपमानत्वम्] प्रितः आश्रित 'उदयाद्रे' उदयचक्षुषी यन तस्य 'चन्द्रमस अभिरामतां' शोभाम् 'अचचुरत्' चोरितवान् मन्त्रवान् इत्यर्थः [चुरक्षेयः । "विप्रि—" इति चक्रः] । अत्रत्य अन्वर्थमसम्भ्रमसम्भ्रवत् चन्द्रमसाः, भिरामतामिव अभिरामताम् इत्योपपत्त्यवसानात् असम्भ्रवन्तुमुत्पन्नदया निदग्ना भव । स च उक्तायमया अद्यादिभावन मदीयन्तः] ॥ १६ ॥

means आसन, here कुशासन because offered to a sage तस्मिन् ।
विस्तार is got with घञ् कर्मणि and means 'width length as in
पटम् विस्तार । "वञ्च किम् ? विस्तरो वचस म — *Vrittis*

6 शित & c — उद + इ + च्च् भावे उदय rise उदयस्य अद्रि उदयाद्रि
the rising hill, इतत् — । Here by लक्षणा the sky at the top of the
उदयाद्रि । Comp — गङ्गाया धीम उदयाद्रिरिति तत्तन्निहितनभप्रदेशे लक्षणा ।
शित उदयाद्रि अनेन, बहु — । तस्य । Qual चन्द्रमस The moon
rises every day, so day after day it is शितोदयाद्रि This epithet
is therefore vague The next word adds precision to it

7 अभिसायम् — सायम् अभि अभिनृत्य इति अभिसायम् towards even-
ing, अच्ययी — (see अभिदेवकीमुत्तम Sl 13) Qual the क्रिया in शित ।
This presents a difficulty because सायम can hardly be called
a लक्षणा (indicator) of स्थण्डिल्य । An indicator is what *indicates* —
a सापेक्ष of *something unknown* We may say सायम इति अभिसायम्
at dusk विभक्त्यै अच्ययी — । This fixes the idea in शितोदयाद्रि ।
शितोदयाद्रि चन्द्रमा — The rising moon What time ? अभिसायम्
At dusk Hence it is the full moon

8 उच्चैः — See ante Malli takes it as qualifying विष्टर । We
have to suppose that the कुशासन was placed on a high pedestal
It may be taken also to qualify अभिरामताम् उच्चैः अभिरामताम्
the surpassing beauty

9 अच्युतम् — चुर + चिच् + लुङ् तिप् । For "निधि —" see अभि
नधीविष्णु Sl 15

10 चन्द्रमस — चन्द्र is कपर । चन्द्र कपर मिमोत इति चन्द्र + मा + अणि
कर्त्तरि चन्द्रमस the अणि being taken as a डित प्रत्यय by the rule "चन्द्रे
मा डित्" । Or मिमोत कालम् इति मा + अणि कर्त्तरि मम् (बाष्पकालम्) time
keeper चन्द्रशर्मा माय चन्द्रमस the moon the time keeper तस्य ।

11 अभिरामताम् — अभि मुमुक्षात् रसने नना अनेन अस्मिन् वा इति अभि +
रस + घञ् कर्त्तरि अधिकरणे वा अभिराम charming तस्य भव अभिरामता
charm ताम् Obj of अच्युतम् ।

12 *Let e* — निपत्या तेन अभिरामता अचरि ।

13 *Remark* — In sl 15 Han get up and offers a seat to
the sage. Sl 16 notices the sage just seated Now is the

to effe चर्चा &c Hence sl 14 should be read after
 १३ If the effect of the चर्चा &c is described in Sl 17 which
 १३ It is now as sl 14 should immediately precede sl 17

Varada duly honoured

अथ विधाय तस्यापचितिं प्रमेदुषः

प्रकाममप्रीयत यज्वनां प्रिय ।

यद्दीप्तुमार्यान् परिचर्यया

सुहर्महानुभावा हि नितान्तमर्थिनः ॥ १७ ॥

Prak—यज्वनः प्रिय प्रकामम अप्रीयत [Hari the favourite of sacrificers was much highly pleased] When?—प्रमेदुषः तस्य अपचितिं विधाय
 [The sage was pleased with his reception and Hari was delighted that his services proved so acceptable to the sage]
 Why did Hari care so much for the sage's satisfaction?—
 सुः परिचर्यया अर्थ्यान् यद्दीप्तु महानुभावा नितान्तं हि अर्थिनः [The great are always anxious to secure the good will of the noble] 17

Prose—यज्वनां प्रिय (१६ लक्ष) प्रमेदुषः तस्य अपचितिं विधाय प्रकामम् अप्रीयत । महानुभावा अर्थ्यान् परिचर्यया सुः यद्दीप्तु नितान्तम् अर्थिनः हि ॥ १७ ॥

Eng—That delighter of sacrificers was highly satisfied having rendered service unto him that was pleased The high minded are greatly desirous of winning over the noble at all times with attentions 17

Long—सुहर्मादेरुनि अन्तरं दहेत्यन वेदिना यज्वनः इति पश्य अर्थ्यान् यद्दीप्तु महानुभावा अर्थ्यान् परिचर्यया सुः यद्दीप्तु नितान्तम् अर्थिनः हि ॥ १७ ॥

Expl See *Prak*

Mill—विधायति । यज्वनां विधिना इष्टवन् [“यज्वनां विधिना इष्टवन्” इत्यमरः । “सुयज्ञा—” इति यजिषातो ऋग्विष्णुः] अथा प्रिय इति प्रमेदुषः प्रमेदुषः [सुदं कमुरित्युक्तम्] ‘तस्य’ मुन अपचितिं पुत्राय [“पुत्राय तस्यापचिति”

इत्यमर] 'विधाय विशेषेण मनोवाक्कायकर्मभिस्तत्परतया कृत्वा 'प्रकामम अत्यधम्
'अप्रीयत' प्रीत अभवत् [प्रीयतेदेवादिकात् कर्त्तरि लङ्^१] । मुनिपूजायां
प्रीतिहेतुत्वे अर्थान्तरं न्यस्यति—'महाबुभावा' महात्मान 'आय्यान् पूज्यान् 'परि
चर्यथा मुहुर्यद्दीप्तुं वशीकर्तुम् [यद् अनिटि दीर्घं^२] इति इटो दीर्घं^३ । 'नितान्तम्
अर्चिन' अभिलाषवन्त 'हि' भवन्ति [अद्यनम् अथ अभिलाषः । स एषामस्तीति-
मन्वर्थे इति । न तु चिनि "लृच् चेत्सहितउत्तिङ्भीयसी" इति भाष्यतः^४ ॥ १७ ॥

Notes on Malli

- 1 The affix is ड्निप् after the root by "मुयजो —" (Char)
- 2 Here there is लङ् after the दिवादि root प्री in the कर्त्तृ वाच्यः ।
- 3 The इट् is lengthened by "यद् —" (Charcha)
- 4 We do not get चिनि because the भाष्य says derivation by लङ्निप् prevails over one by कृत् ।

Sara—पूजया तथा मुनि प्रसन्नो बभूव तेन च हररपि प्रीतिजाताः । आर्या
प्रीयन्तामिति साधवः सदैव काङ्क्षन्ति ॥ १७ ॥

CHARCHA

1. विधाय—वि + धा + ल्यप् having rendered
- 2 अपचितिम—अप + चि + क्तिन् भाव अपिचिति worship ताम्
- 3 प्रसेट्य —प्र + सट् + क्तु प्रसेदिवस् he who was pleased तस्य ।
Qual तस्य । This is the *past* The reference is to the time
when अपचिति was rendered
4. प्रकामम्—अत्यध । Excessively Qual अप्रीयतः Comp
"जातो ममय विग्रह प्रकामम्"—*Sakuntala* Act IV
- 5 अप्रीयत—प्री + लङ् । प्रीयत, पिप्रिय प्रेष्टे, अप्रेष्ट ।
- 6 यज्जनाम्—इष्टवन् इति यज् + ड्निप् भूत कर्त्तरि यज्जन् those who
had sacrificed. तेषाम् । Malli's rule is "मुयजाङ्निप्"—The
roots मु and यज् take ड्निप् in the भूतकाल and कर्त्तृ वाच्य ।
- 7 यद्दीप्तुम्—यद् + तुमुन् = यद् + इट् + तुमुन् = यद्दीप्तुम् to win over
The इ becomes ई by the rule "यद् अनिट्"—इट् after यद् is lengthened but not in निट् ।
- 8 आर्यान्—अर्चने इत्यने आनीयने इति च + णात् कर्मणि आर्या-

the noble तान् यत् gives अर्थे which means स्वामिन् master and वैश्वः ।

१ परिचर्या—परि + चर + ण भवि क्रियाम् परिचर्या service, तथा । यथा करण

१० महाशुभावा—भू + घञ् भावि भाव disposition अनुगत भाव अनुभाव । ११ and disposition majesty, प्रादितन्—। “अनुभाव” प्रभावे स्थान इत्यमरः । महात् अनुभाव एवम्, वच—। (Qual. जना understood. १००० अनु + भू + घञ् अनुभाव because the rule “प्रिषोभुवोऽनुवर्गने” guides घञ् only when no उपसर्ग precedes, the above takes च् घञ् अनुभाव ।

११ नितान्तम्—नि + तन् + ञ् अतस्ति नितान्त excessive, तन् यथा तथा । (Qual the क्रिया is अर्चिन् । There is a क्रिया in अर्चिन् (see next)

१२ अर्चिन्—अर्च + घञ् भावि अर्थे longing स अस्ति एवम् इति अय + इति मत्वय अर्चिन् desirous Malli avoids the derivation अर्चयन् इति अर्चिन् with the क्त affix विनि because, as he says, the भव्य prefers a लङ् affix in such cases The reason is in the arrangement of the अष्टाध्यायी we have क्त in the third chapter and then follows लङ् । The latter being subsequent to the former, prevails when there is scope for both Here विनि gives अर्चिन् and so also does “अथायासलङ्गित” । The latter guides a लङ् and prevails over the former. If however, क्त is allowed, नितान्तम् is easily explained, for नितान्तम् अर्चिन् then means नितान्त यथा तथा अर्चयन्ने which is quite legitimate With a लङ् we say नितान्तम् अर्चिन् = अर्च एव नितान्त यथा तथा अस्ति । Either way नितान्तम् is a क्रियाविशेषः ।

१३ Voice— प्रियेण महाशुभावे अर्चिन्नि (भूयन्) ।

१४ Hart receives holy waters from Narada

अग्नेयतीर्थोपहृताः कमण्डनोर्निधाय पाणासृपिणाभ्युदीरिताः ।

अघोघविध्वंसविधौ पटोयसीर्नतेन मूड्रा हरिरग्रहीदपः ॥ १८ ॥

Prak—नतेन मूडा हरि अप अग्रहीत् [Hari lowered his head and on it took the water] Which water?—सृपिणा अमुदीरिता अप [The water which the sage cast towards him] Where did the

sage get the water ?—कमण्डलीं पाणीं निधाय च वषाचभ्युदीरितम् [The sage took the water out of his *kamandilu* Why did Har accept the water ?—असौचविधसविधां पयोयसीं चप [It was no ordinary water but very efficacious in removing sin] How was that ?—अमघतीर्थोपहता चप [The sage in his roamings all over the three worlds had collected in his *Kamandalu* waters from the countless holy places he had visited Hence the efficacy] 18

Prose—अमघतीर्थोपहता कमण्डलीं पाणीं निधाय चविषा अभ्युदीरिता अघाघविधसविधो पयोयसीं चप हरिं नतैव मूर्धा चरहीत् ॥ १८ ॥

Eno—With head lowered Har accepted the water collected at endless sacred places and sprinkled at him by the sage after it was placed on his hand from his picher hence potent at the work of the removal of a multitude of sin 18

Beng—इति कंठतटे नाना चैश्वर्यं कृतं हि न त्रिभिर्देवैर्देवैश्च सृष्टं कर्तुं किं नृप इति श्रुत्वा कश्चित् नृपः तं देवमासीत् कृतं चरन् चरन् चरन् कश्चित् ॥ १८ ॥

Engl—The sage in his roamings all over the three worlds had collected in his *Kamandalu* water from the countless holy places visited by him This water consequently was very efficacious in removing sin Some of it he sprinkled on Har and Har felt gratified 18

Mall—अमघति । अघघा तीर्थेषु उपहता चरिता तत्र कमण्डलीं उच्छ्रवामन् पाणीं निधाय चरितं पाणीं निधाय इत्यम् [क्रियान्तरादित्क्रियापक्षदा कमण्डलीरुपदानम् । “अस्मी कमण्डलु कुटी” इत्यमरः] चविषा अभ्युदीरिता अविषा अतएव अघीघाना पपघमूहानां विधसविधो विनाशकराय ‘पयोयसीं समानता [पयश्चात् इयमुनि “उन्निध” इति ङीष्] ‘चप उलानि हरि नतन मूर्धा चरहीत्’ स्त्रीकृतवान् [दृष्टव्यम्] ॥ १८ ॥

Notes on Malli

1 त्रिचर ९८—The चरितानता of कमण्डलु is with respect to

the क्रिय (उद्धरण क्रिया) that is implied by another क्रिया (निधान क्रिय) २ इयमुन् is attached to पट् and then डीप comes in १५ उचित्य (Charcha

Siva—पुनः कमण्डलुं देव मुनिना अमुदीरितं हरि आम्नाने विपण मने ॥ १८ ॥

CHARCHA

१ अयम् \c —गिप + घञ् कर्मणि शब्द remainder अविद्यमानम् ग्रीष्मं पशाम् पश्याणि वच—। लोप a holy ste उप + उ + ऋ कर्मणि उपहृत fetched अग्निपाणि लोद्यानि कर्मधा—। तिथ उपहृतानि, मुपसृपा। ता। Qual अप the वच— is by the Varttika “नञाऽप्यदानाम्—”

२ कमण्डली —अवादाने प्रसी। अवादान of उद्धरणक्रिया understood (see Malli). Removal from the कमण्डलु is implied by निधाव (see Malli) Placed in the hand suggests that it had been removed from the कमण्डलु।

३ निधाव—नि + धा + ल्यप् having been placed

४ अमुदीरित—अभि + उद् + ईर + लिट् भावे + ऋ कर्मणि Jerked at ता। Qual अप।

५ अघोर &c —अघ sin अघो multitude वि + ध्वञ् + घञ् भावे विध्वंस removal वि + धा + क्ति भाव विधि act अघानाम् अघ a multitude of sins इतन्—। तस्य विध्वंस removal of a multitude of sins इतन्—। तस्य विधि or स एव विधि, act of removing &c इतन्—or कर्मधा—। तथिन्। अधि ३मी।

६ पटोयसी —पट् efficacious अतिशयेन पट् or पटु इति पटु or पटु + ईयमुन् + लीप लियाम् पटोयसी very efficacious ता। Qual अप। Here the comparisons, as implied by इयमुन् is with other holy waters and is mental (बौद्ध अतिशयविक्र)।

७ मतेन—मम + ऋ कर्मणि low तन। Qual मूढा। The head was lowered in the act of obeisance it was then that the sage jerked out his handful of holy waters

८ मुता—इया करणी।

नवाब्दग्रामा तनु अस्त्र बहु—। Qual स । A *fresh* cloud is a *dark* cloud, hence the qualifying epithet नव ।

4 अविच्छत्—नि + विञ् + लुङ् + क्त । विञ्ति, विञ्च वक्ष्यति, अविच्छत् । By the rule “नेविञ्” विञ् takes the आत्मनपद when preceded by the prefix नि । विञ् is replaced by क् in the case of an अनिट् root ending in ग घ ङ ह and having इ उ ऋ in the pen ultimate (See “इल—”, Malli) विञ् ends in ञ and has इ for उपधा । Hence नि + विञ् + क्त = नि + अ + विञ् + क्त + क्त = अविञ् स त् = अविच्छत् ।

5 जिगय—जि + निङ् + णत् । जयति जेष्यति अङ्गैर्वीत् । By the rule “सुनन्तिगेज्” the ज becomes ग with सन् and also णिङ् ।

6 जम्बू & c—जम्बू (fem) is our कानजाम । It may stand here either for the tree or for its fruit then जम्बू फलम् इति जम्बू + अञ् । The अञ् disappears by the rule “लुप् च” । The result is जम्बू in the feminine It is not neuter because the rule “लुपि युक्तवत् व्यक्तिवचन” requires the final word to have the gender and number of the original which is here जम्बू in the feminine अन + लिच् + क्त कर्मणि जनिता caused = अञ् जनिता जम्बू जनिता इति—। तांशो यो अस्त्र जम्बू जनितायि, बहु—। तस्य । Qual, सुनन्त्यस्त्रस्य । The प्रतिपदिक here has यि with a short vowel because it qualifies सुनन्त्यस्त्र which is neuter, and then “इस्यो नपुंसके प्रतिपदिकस्य” shortens the vowel Another point to note is—why not जम्बू जनितायिष like वरिष ? Malli answers that the word is one that may be applied to males & females & c equally well (भविष्यपुराण) । Such words are optionally treated as masculine in विलक्ति from वतीया onwards by the rule “वतीयादिषु भविष्यपुराण पुत्रं गालवम्” । Hence जम्बू जनितायिष if taken as पुत्र, otherwise जम्बू जनितायिष । The fruit जम्बू here is in the singular as it stands for the जाति । Note that the rule “जम्बू वा” allows अञ् optionally which does not disappear, and also अञ् which disappears not by लुप् but by युक् “हले युक्”—। P 4 3. 163) अञ् gives जम्बू फलम् and अञ् लुक् yields जम्बू फलम् with a short उ because the rule “लुपि युक्तवत्”— no longer applies, so the final word cannot be feminine like the original, but neuter as a

विश्वम् । कम there is the vowel is shortened by "इस्यो ननु मङ्—

सुमरु २८ —सुमरु the golden mountain which is the residence of the gods तस्य यद्गम् इत्यतः । तस्य । The Puranas say it etc is a Jumbhu tree at the top of the Sumeru which lends its blue colour to जम्बुद्वीप । This tree is always blue because always fruit

१) आसन्नम्—आसन्नं अस्ति इति आम् + लृट् अधिकरण । १८३

२) Voice— तनुना तन स्वनि (भावे) तेन आसन्नेन यो जित्थि ।

20 *Has described*

स तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर.

कठोरताराधिपन्नाब्धनच्छवि ।

विदियुते बाहवजातवेदस.

शिखामिराश्रित इवाम्भमा निधि ॥ २० ॥

Prak—स अम्भमा निधि इव विदियुते [The Lord appeared like the ocean] How so?—बाहवजातवेदस, शिखामि, आश्रित अम्भमा निधिरिव [He looked like the sea enveloped in the flames of the Badava fire] How was that?—तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर स [He was clad in clothes that glittered like liquid gold which resembled the lambent flames of the Padava fire] But where is the resemblance with the sea?—कठोरताराधिपन्नाब्धनच्छवि स [Personally he was dark like the stain in a full moon, so bore the complexion of the blue ocean] 20

Prose—तप्तकान्तस्वरभास्वराम्बर कठोरताराधिपन्नाब्धनच्छवि स बाहवजातवेदस शिखामि आश्रित अम्भमा निधि इव विदियुते ॥ २० ॥

Eng—He with a garment glittering like heated (melted) gold and of a complexion as that of the stain in a full moon, shone like the receptacle of waters (sea) clasped by the flames of the Badava fire. 20

Beng—इतिरु नृपे पुरन्दरेश्वर बलदेव इति नृपवर्ध उ उ'हाइ परिधाने अद्भुत वि

आय डेव्यन पीन वत्र ईशान्त एन क बाडनान्तर निशान्त आनन्ति नरुन्ता अत्र
वेगान्ति ॥ २०

Expl—Dark in person and clad in clothes that glittered like liquid gold Hart bore the appearance of the blue ocean clasped by the lambent flames of the adava fire 20

Mall—स तस ति तत पुनपान्मोक्षित कातस्वर सुवचन [कश्च
कार्तस्वर नान्दुदन्तापदास्त्रियम' इत्यमर] तन्तु भास्वर लीयमानम अस्वर
दन्त म पीतास्वर इत्यमर कर्त्तरतराधिपन् पुणन्ता नाञ्जनस्त्र हविरिव हवि'
रम्य म [इति उपमानपुनपदा वचनोद्दि उत्तरतन्तापद] 'म हवि' 'वाडव'
नातददस' वाडवाय 'गिह्याभि' ज्वालाभि' 'आग्निष्ट' व्यात 'अधमा निधिरिव'
समुद्र इव 'विन्दुन' वभा ॥ २० ॥

Sara—मन्वन्ती पीताम्बरी हरि वाडवान्तपरांत माग्ग इव वभी । २० ।

CHARCHA

१ तत ऽc—तप+क कर्मणि तत heated heated कातस्वर ०० d
The derivation is under a n Bhanuji says—“कृतस्वर आकरविश्व
भवम् । अण् ।” He also suggests an alternate—“कृता पठितं स्वरा
यन मा कृतस्वर । learned Brahman तस्मै स्त्रियम शपे इत्यण् । भास+
वरच् कर्त्तरि भास्वर bright अस्वर robe तत कातस्वरम, कर्मध—।
तन्निव भास्वरम उपमानकर्मध— तादृशम अस्वरम अस्य बहु—। Quasi स ।
The rule for उपमानकर्मध—is “उपमान नि सुमानवचन ” ।

२ कडार ऽc—कडोर full Comp “कडोरीमृती दिवम”, “कडोरपरा
वतकण्ठनवक” ऽc तारा a zodiacal star supposed to be a daugh-
ter of दक्ष । नाञ्जन stain हवि complexion अधिपति इति अधि+पा+
क कर्त्तरि अधप lord तारायाम् अधिप the lord of the stars, ऽ c,
the moon, इतन्—। The principal zodiacal stars are अश्विनी,
मरुति, कृत्तिका, रश्मिश्च ऽc— २ in all These are regarded as
wives of the moon कडार ताराधिप, कर्मध—। तस्य नाञ्जन
इत्यण्—। तस्य हवि, इतन्—। मा इव हविरम्, वच—। Quasi म ।
The वच—s by “सतनुपमानपुंस—” (an e)

३ विन्दुने—वि+यत्+निट् ए । यातन दिवुन यातिव्यन अय'
तिट्—अनुत्त ।

५ ब — ब ५ व । ब ५ वायां भव इति ब ५ वा + अण वाङ्
 तल + क कण र ज्ञात born जातु शिष्य इति
 ज न समन क न र ज न व त that which exists n everything
 h a जडादि comp "वरधराणां जडा
 ह न न ५ व ५ क व न म नु व ५ व । ब ५ वा जातवेण क म धा—। त ५ ।
 व ५ n o भ ५ d fa ed nto the sea i s कापदि
 a rns sunn thr gl the mo tl of ५ ह ५ न
 l i ve l ad "५ ५ नु वाङ्वा ब ५ वान्न
 इमर Cu तल क धिज तात श्रीर दि व ५ वान्न । उत्तमसज स
 पैवाप उपयुक्त क म धा । क ५ व ५ गिरी भुल य ५ व द वि ५ रि ५"—*Maṭi*
char ta

५ अ णि — अ + शिप + क कणणि embraced Qual निधि ।

७ निधि — नि + ध + कि अधिकरण receptacle

१ c — अमरस्य इतिना तल वाङ्वाटन निधिना ।

७ d ark—The propriety of the compa son is ques

१ l H n s clothed yellow the sea is n t clothed n
 h e

The r u ion

रथाङ्गपाण पटलेन रोचिषाम्पित्विष सवलित विरजिरे ।

चनत्पन्नाग्रान्तरगोचरास्तरोमुपागमूर्त्तिरिव नक्तमश्व ॥ २१ ॥

Prak—अपित्विष नक्त तुषारमूर्त्ते अश्व इव विरजिरे [The glow of the
 sage's pe son appeared like moon-beams at night] That s
 but natural n a white person—तत्र चान्यथाज्ञानरगोचरा अश्व इव
 [Not like ordinary moon beams but like those that enter the
 dark nite or of a tree shrouded n its thick foliage when a few
 leaves here and the e are pushed as de by the breeze] How
 was tha ?—रथाङ्ग पा ण रोचिषा पटलेन सवलित अपित्विष [The lustre of
 Har was dark like the nter or of he tree mentioned above,
 and when the n l te lustre of the sage got blended w th that of
 Har the resemblance as above as comple e] ।

Prose—रथाङ्गपाण रोचिषां पटलेन सवलित अपित्विष नक्त तरा अश्व
 पन्नाग्रान्तरगोचरा तुषारमूर्त्ते अश्व इव विरजिरे ॥ २१ ॥

En —The lustre of the saṁe blended with the rays of light from the discus armed Kṛishṇa appeared like the beams of the snow complexioned moon at night lodged in the openings between the moving leaves of a tree 1

P n —(६) शरः शङ्ख उड्डयन भजे दायुः श्वपथश्च १ अश्विन सेदंन व दूरे
—२ शः शिरेण उड्डयन मया अविष्टे उड्डयितव्यं तस्मै शो । इदं विष्टे उड्डयन
उड्डयितव्यं शो अश्विन मयि विष्टे इदं तस्मै शो अश्विन ॥ २

Expl —Hark's glow was dark like the interior of a tree shrouded in its thick foliage in a moonlit night. The white glow of the saṁe got blended with that of Hark and appeared like moon beams that get inside the tree when its leaves are agitated by the breeze 21

A B —The simile is a poor one. When two colours are blended the result is one uniform colour. The next verse is based upon this fact

Malli —रणाङ्गणपरिति 'रणाङ्ग चक्र पद्मा दम्भ तस्य हर { "प्रहरणा
रिभ्य पर निष्ठासुतना भवत" इति पाणि परतिपत् 1 } राविषा सुवीणा पञ्चन
ममूहेन 'मवन्ति' मित्रता 'अदितिप नर रावा [मन्त्रार्थे अथम] हरी
वन्ता पन्थानां पन्थानम् 'अन्तराणि विहराणि गोचर आश्रया यथा त 'तुषारा
मुनि' दम्भ तस्य इत्या 'अश्व इव विरजित वक्राशिर ॥ २१ ॥

Notes on Malli

1 The word पाणि is final by "प्रहरणा—" (*Clarcha*)

Sara—ध्वज सुनिधाम तस्य कृष्ण हरितपद्मा निमित्तमभूत् । तत्र च तत्
निष्ठि पद वामनराशन हृदय चान्द्र प्रवृत्तिमिरण युक्त इन्द्रकिरण इव ददम ॥ २१ ॥

CHARCHA

1 अक्ष &c —अक्ष अङ्गम् a part of a chariot (तत्— । The axle, the wheel &c. are all parts of a chariot. Lu here it stands for the wheel चक्र । By transference of epithets चक्र is an iron 1. d sc sharpened at the rim which is a formed blade weapon of

offence यह ह् वाची अर्थ यह—। This is a name of Hari whose
 prior ११ क गुण is the वक्र named मुद्रमं । तस्य । Maitreya's rule
 "प्रत्ययः यत्" means that in a वक्रोद्दि, a क प्रत्ययान् word and a
 मद्रमन् ११ rd follow one meaning a weapon Here रघु is a
 weapon ११ वाची which is मद्रमन् is placed after it. Usually,
 however ११ क क and मद्रमन् words lead in a वक्र—। Thus मुद्रि
 क म अर्थ मुद्रकाम्, श्रित् मद्रपाटि अर्थ श्रितोदपाटि (Sl 10 ante), &c

2 यत्नतः—सहाय्यं कृतौ ।

3 रीचशाम् राचिम् lustre तेजम् । तामाम् ।

4 सवि &c—तिन् lustre तेजम् । सवि त्वि एतत्—। Nom to
 विरजित ।

5 सधनितः—सम् + धन + क्त कर्मणि blended. Qual सविस्त्रिय ।

6 विरजितः—वि + राज + क्तिन् वर । राजति ते, ररात रेजे, रात्रिष्यति ते,
 अराजत् पर जित् ।

7 चलत् &c—चल + श्च चलत् shaking, moving चञ् । पलाश
 leaf चलत् interval गाव इन्द्रियाणि धरन्ति चञ्चल इति सो + चर + च
 अधिकरण निपातनात् गोचर range (of the senses), उपपद्यत—। चलनि
 पलाशानि कर्मध—। तयाम् चलराशि, एतत्—। चलपलाशानराशि गोचर
 ययाम् वर—। Qual, अगव । Here गोचर is expected with चञ्
 by the rule "इलच्" । Hence we have निपातन in the rule "गोचर
 मुखर वृक्ष-वृक्ष आपण निगमाश्च" ।

8 तुषार &c—तुषार cool "तुषारं शतलं शीतं" इत्यमर । मूर्च्छत्यनग
 इति मूर्च्छ + क्तिन् करणे मूर्ति body तुषारा मूर्तिरस्य cool bodied । १,
 the moon वर—। Or तुषार snow "तुषारमृद्धिनिदिनम्" इत्यमर ।
 तुषारस्य मूर्ति the appearance of snow, एतत्—। सा इव मूर्तिरस्य
 वर—। तस्य । The idea is vague in the first exposition शीते वशी ।

9 नक्तम्—in अश्वय in the sense of मन्त्रम् ।

10 Voice—संवलितानि अविनिर्गुमि गोचरं अश्वि ११
 विरज ।

22 It appeared as of one colour

प्रफुल्लतापिच्छनिभैरभीषुभि शुभैश्च मन्त्रच्छदपाशुपाण्डुभि । ११
 परस्परैश्च च्छुरितामलच्छवी तदैकवर्णाविव तो बभूवतु ॥ २२ ॥

Prak —तदा तौ एकवर्णौ इव बभूवतु [At the time the sage and Hari seemed to be of the same complexion] How so ?—
परस्परं च्छुरितामलच्छवौ तौ [They were tinged by each other and so appeared to be of the same complexion] What shade of colour did they show when tinged ?—प्रफुल्लतापिच्छनिभे गुभे अभीषुभि (इति हारश्च वि) [The sage was white the rays from Hari not blended with it and the result was that the sage looked neither white nor dark but a mixture of the two] How did Hari fare ?—सतच्छदपागुपाण्डुभि गुभे अभीषुभि (इति हारश्च वि) [The dark body of Hari was suffused over with the white rays from the sage and he too looked of the same colour as the sage] २२

Prose—प्रफुल्लतापिच्छनिभे सतच्छदपागुपाण्डुभि च गुभे अभीषुभि परस्परं च्छुरितामलच्छवौ तौ तदा एकवर्णौ इव बभूवतु ॥ २२ ॥

Eng —At the time the two appeared as of the same complexion having their spotless figures tinged by each other with pure beams like full blown *Tarala* flowers and white like the pollens of the *Saptacchada* flower २२

Leno —“इति पदम्भे नन्दनं देवः प्रह्लादः स तं नन्दनं उवाच
अनन्तरं पदम्भे स तं नन्दनं उवाच इति उवाच, “अनन्तरं उवाच देवः एकः २३
इति पदम्भे ॥ २२ ॥

Mall —प्रफुल्लति । प्रफुल्लतीति ‘प्रफुल्ल विकसितम् [फल विकसने इति धाता पचायञञम् । फलनिष्ठायां “अनुपसङ्गात् फलचोवञञञञा” इति निपातनात् ‘प्रफुल्लम् इत्यत्र इति चोवञञाम् १] ‘तापिच्छ’ तमानम् पुंस्त्वं तापिच्छम् [‘फल लुक्’ इति तद्धितलुक् । “निहीन प्रसवे सधम्” इति अनुसक्तलम् २ । “कल्लभ्यमानं कालं तापिच्छो-पि” इत्यमरः] । तेन सहसरे ‘प्रफुल्लतापिच्छनिभे [निन्दमसामुत्तमं अस्माद्विदह । अतएव “कल्लभ्यमानं तमो । निन्दमसामुत्तमं कालं तापिच्छो-पि” इत्यमरः ३] सतं ह्येव एकानि पदं यम् इति ‘सतच्छदो’ इत्यमरः [“सतपणो विमलत्वक् शरीरो विमलश्च” इत्यमरः । “कल्लभ्यमानं” इति विविधं वीप्सुणात्वं सतपण-विषयम्” इत्याह भाष्ये । इयं तापिच्छ-

वत्] । तस्य पुष्पाणि मन्त्रच्छान्तिं तेषां पांशुवत् (१) पाण्डुभिः शुभे 'अभीषुभिः' 'अन्ती, अरगिभिः' ["अभीषु प्रगृह्य रश्मी" इति भाष्यतः] 'परस्परिण क्षुरित' रचितं 'अमलं कृत्वा अन्ती, रश्मी' यथा तौ ['हृदयारभीषुणाम्' (च १) 'अवयवा-
वयविभावात् मन्त्रिद्वयम्'] तौ हृदिना रदं तदा एकवर्णा इव बभूवतु ['उभय
प्रभं मन्त्रं तं तन्मयोरपि सवाङ्गीनो गङ्गायमुनामङ्गम इव स्थितिकेन्द्रनीलमणिप्रभाममल
प्रभं कथितं एकौ वयं प्राणवमव । तन्निमित्तं चयम् अनयारकवर्चनीतृप्रेषा'] ३२२३

Notes on Malli

१. फुल्ल &c — This ends with च of the पञ्चादि class after फुल्ल to open Kshirasvamin says that by the rule "अनुप—", फल with निष्ठा added must give प्रफुल्ल (Char) २ Here the तद्धित is elided by the rule "कल मुक्" (Char) It is neuter because "विद्यो न—" (all words signifying produce (fruits, flower &c) are in the neuter) ३ The विग्रह does not contain all the constituents of the समास (अनुपदविग्रह) । Hence it is that अमर says "रुक्तर—" (Char) ४ A numeral when compounded may imply बीजा as in सदपण so says the भाष्य । ५. The भाष्यतः says अभीषु means प्रगृह्य reins and रश्मि rays ६ हृदि and अभीषु are treated as अवयव and अवयविन् hence spoken of as different ७ उभय &c — By the mingling of the two tints a single shade like that got by the mingling of the lustre of crystal and sapphire appeared in both as at the confluence of the Ganges and the Jumna And to that is due the surmise (उत्प्रेषा) of their having the same shade

Sara—श्यामता इव धवलता च कथं इति रामदयस्य उभयस्य सपमान् इत्यपि ।
हृदिना रदौ सवर्णं जालौ ॥ २२ ॥

CHARCHA

१. प्रफुल्ल &c — प्रफुल्लति विकसति इति प्र + फुल्ल + च क कर्त्ति प्रफुल्लम् full blown तापिच्छ is तमाला माला when meaning the tree But तापिच्छस्य विकारं पुष्पम् इति तपिच्छ + च तापिच्छम् Tamala flowers प्रफुल्ल तापिच्छम् कथम् — । प्रफुल्लतापिच्छं न सह्यम् इत्यथ प्रफुल्लतापिच्छनिमित्तम्

looking like full blown Tamala flower a शत—of प्रकुञ्जतापिञ्ज and निभ of the निद्यसमान class है । Qual अभीपुम्भि । Malli here notes the following peculiarities —(a) Why not derive प्रकुञ्ज from फल to open (विफला विगर्णे) with the affix क ? The answer is फल + क = फुल्ल no doubt but if an उपसर्ग say प्र precedes then त will not change into ल and the form will be प्रकुन्त । The rule is “अनपसर्गात् फुल्लचोवकगोत्राद्या” which distinctly says that फुल्ल, चोव, लङ्ग उद्गादि are allowed with क *only when no उपसर्ग precedes* So with प्र we shall have प्रकुन्त प्रचोवित प्रकथित प्राज्ञाधत । (b) Why is the Tamala flower तापिञ्जम् and not तापिञ्ज ? Answer—The disappearance of चण is by लृक् *not* लृप् । If it were the latter, the form would indeed be तापिञ्ज for the flower, because the word to which चण् is attached is masculine (see under उच्, sl 19) In the case of लृक् there is no such restriction and we have the namer by “दिहीनम्— (Malli) The लृक् is by the Varttika “पुपमूलत्वं बलम्”—In the case of पुप which is a विकार and मूल which is an अवयव there is irregularity : sometimes the चण् is retained sometimes it disappears by न्य sometimes again by लृक् । The present is an instance of लृक् Malli “अथ लृक्” is a little misleading having no direct application to our case, it merely introduces the लृक्प्रकरण । (c) Why is प्रकुञ्जतापिञ्जनिभ a निद्यसमान ? Ans—Because we cannot give a वाक्य containing निभ in the sense of सदृश । प्रकुञ्जतापिञ्जनिभ does not mean प्रकुञ्जतापिञ्ज न सदृश । This is obvious from अमर where we find “सुस्तर—” : i. e., निभ सदृश &c mean *only when they are joined in a compound* No वाक्य being possible the समान cannot be dissolved : i. e. : is a निद्यसमान । “नित्यं समानं निद्यसमानं ददाति दृष्टान्तं”—*Bhashya*

अभीपुम्भि—अभीपुम्भि है । क न of the द्वि in अस्ति । The comparison of अभीपुम्भि with तापिञ्ज is not a happy one The poem means अभीपुम्भि was like the *lustre* of तापिञ्ज not like the तापिञ्ज itself.

3 गुम्—गुम्बे इति गुम्ब + क कर्त्ति गुम्ब beautiful &c । Qual अभीपुम्भि ।

presently each tinged the others figure The वङ्ग—in वङ्गन
is by नज्जास्त्रयनाम वङ्गोहि उत्तरपटलोपा वङ्गय —" (ante)

१ सङ्कवर्णो—एक वर्ण अनग्नौ वङ्ग—

४ वङ्गवत्—सू + चिद् वङ्गम् । The were transformed because
tinged by each other Of course the new colour was neither
dark nor white

१ Voice — इविष्णु ताभ्याम एकवचन्याम वङ्गवत् ।

23 Hari's unbounded joy

युगान्तकालप्रतिसृष्टतात्मनो जगन्ति यस्या सविकाशमासत ।

तनो ममुस्तच्च न कैटभद्विषस्तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुदः ॥२३॥

Prak—कैटभद्विष तनो तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु [Hari was
mightily pained that the same had come His joy did not
find room enough within him¹ That is just as it should be
—यस्या तनो जगन्ति सविकाशम् आसत तव न ममु [The entire creation
rested in full development within Hari's body yet the joy
found the body too small to contain it and came out to be
noticed by all present] When did the whole creation get
within Hari's body?—युगान्तकालप्रतिसृष्टतात्मनो कैटभद्विष तनो
[This was when the demons Madhu and Kaitabha were killed
The cycle had ended and Hari had retracted the creation
within himself just as a tortoise withdraws his limbs or as the
spider draws in his web] 23

Prose—युगान्तकालप्रतिसृष्टतात्मनो कैटभद्विष यस्या तनो जगन्ति सविकाशम
आसत तव तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु ॥ २३ ॥

Eng—The joy caused by the arrival of the sage measured
not (it could not find room enough) in that body of the
slayer of Kaitabha in which the worlds rested in full develop-
ment with the creation retracted at the time of the close
of a Yuga 23

Ver—यस्य तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु तनो जगन्ति सविकाशम
आसत तव तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुद न ममु ॥ २३ ॥

Tap — Pr ८

11 — १ गति युगान्काल प्रतिमहता^१ आत्मनि उपसंहृता
 अ क नो जोर उन तस्य कर्मद्विष^२ हर 'दया' तनी 'अगति सविकार' सवि
 स्वरस आस अतिरु [आस २२३३३३३३] तत तती दह 'तदाधनाध्यमन'
 सध्वन^३ । सध्वन सध्वता [पचायत्] 'मुद सन्नाया' न 'समु' अतिरिष्यते
 क २ [वतुद् श्रुतवन्भरणपण्यान वपुषि अलन स नि इति कविप्रौढीकिसिद्धाति
 श्रुते स्वत सिद्धस्य अभ्यन्त अध्येयमिता अतिशयोक्ति । सा च मुदामन सध्वने-
 वि असन्ध्यागता सध्वनासध्वदया^४] ॥ २२ ॥

Notes on Malli

1 Here the printed texts have प्रतिमहतात्मन which seems to be a slip for प्रतिमहता । 2 वतुद् श &c—The अनहार is अति शयोक्ति because the natural excess of the joy is treated as identical with the excess represented by the bold statement of the poet that no room was found in the inside of frame that was wide enough to hold the fourteen worlds, and this अति शयोक्ति is of the kind in which असन्ध्व is stated when actually there is सन्ध्व because असन्ध्व of the joy is described though there was सन्ध्व of it within

Sara—मुनरागमनान जातो हरह^५ । स्फुट हृदयमापू^६ वहि प्रकटिनी,
 भूत् ॥ २२ ॥

CHARCHA

1 युगान्काल — युग a cycle of सत्य रेता दोहर, कलि । प्रति +
 समु + ह + क कर्मणि प्रतिमहता withdrawn आत्मन् beings जीव (Malli)
 or दह body "आत्मा दह धर्मी जीवि सभावे परमात्मनि" इति विद् । युग-
 अन् end of the cycle, इतन्— । तस्य काल the time of the end
 &c इतन्— । युगान्काल प्रतिमहता आत्मानो उन, वतु— (Malli) व १ । १
 withdrawn the creation at the end of a *Yuga* तस्य ॥ २२ ॥
 कर्मद्विष । We render जीव as *creation* because
 life in it Or we suppose there is *creation* at the end of the cycle
 आत्मा of हरि and the आत्मा at the end of the cycle ।

is fully developed ~~आत्मा~~ and the other was ~~contracted~~ ~~आत्मा~~ । All the worlds rested in full manifestation in the contracted body yet the joy found no room in the fully developed body of Hari । This is a better explanation आत्मन् now means ईह । and we expound दुःखान्कान् कल्पये प्रतिबंधतः कर्मस्य सदीक्षित 'आत्मा' मन्त्रे यत् तस्य &c Also see Note 6 below

2 जगन्नि—जग + निष् कर्त्तरि (See Sl. 1) Nom to आसत ।

3 सविकाशम्—वि + कश् + घञ भावः विकासः manifestation तन् सङ्गः कश्—। Qual आसत ।

4 आसत—अस + लङ् घञ । आत्मा आमावक &c आसित्यन आसित ।

5 मनु—मा + निष् उभ । Measured (intransitive) माति सर्मा मासति, आमासीत् । Nom मुद

6 कैटभ &c—कैटभ name of a mighty demon that was slain by हरिः । कैटभ इति कैटभ + दिव + कृप् कर्त्तरि कैटभदिद् the slayer of Karabha उपपत्तम्—। तस्य । मुरिषु मयूख्ये कैटभसिन् &c are proper names of Vishnu । After महाप्रलय Hari enjoyed sleep (यश्निद्रा) for a very very long time His first creation was ब्रह्मन् who appeared seated on a lotus that sprang from the nasal of Hari । The Lord's Car was accumulated gave birth to two mighty demons मयु and कैटभ who at once made a rush towards ब्रह्मन् to eat him up । The Lord was aroused by the appeals from the terrified ब्रह्मन् and slew the demons । Com "नाभिप्रदग्गुह्यसुनन मलदमनः प्रदमेन धावा । अमुं युगलोपितयान्निद्र संदय लोकान् पुनरोपिष्यन् ॥"—Rā hū

7. तपोधन &c—अभि + वा + ण + अच् इव अध्यात्म approach, visit. मम् + भू + अच् कर्त्तरि मर्द्धेव that which happens तप धनस्य तपोधन whose wealth is penance, कश्—। तस्य अध्यात्म the visit of the sage, इत्—। तत्र सङ्घातः arising out of the visit of the sage, मुद्मया । Or तपोधन आदमन् सङ्घाति इति तपोधन आदमन् + मम् + भू + अच् कर्त्तरि । Or again सङ्घातः सङ्घात इति मम् + भू + अच् अदमन् सङ्घातः तपोधनाध्यात्म सङ्घातः अमम्, कश्—। Qual मुद । The latter is Mallis usual way of expounding such cases, it is difficult to see why he discards it here

S मुद — मुद + क्तिप् कर्त्तरि । द्विवचनान् धीतम् । The plural is rather unusual. In defence we say मुदो महाइव्यासो आधारभदान् अहमहं प्रति भिन्नत्वकथनया बहुत्वम् ।

1. 1. cc — जगदि आकृत मन्त्रवाभि सुदि न ममि ।

Remark — 1. r similar ideas cp — “अमु युवामाचितयोमनिद्र मंडय लोकात् पुरुषोविमत” \ c — laghu also विपुलम समरस्यस्य कुदिम सुवनादि यम पविम युगय — Magha \ III

24 Hari is lotus eyed

निदाघधामानमिवाधिदोधितिं

मुदा विकाग मुनिमभ्युपेयुषी ।

विनोचने विभ्रदधियितयिणी

स पुण्डरीकाक्ष इति स्फुटोऽभवत् ॥ २४ ॥

Prak — स पुण्डरीकाक्ष इति स्फुट अभवत् [Presently Hari was disclosed as possessing lotuses for eyes] How was that ? — अधि दितयिषो विनोचने विभ्रत् स स्फुटोऽभवत् [Just then his eyes wore an extremely beautiful look like that of full blown lotuses] Whence the beauty ? — मुनिम् अभि मुदा विकागम् उपेयुषी विनोचने विभ्रत् स [On seeing the sage his eyes opened wide with joy and resembled full blown lotuses] But lotuses open at the sight of the sun ? — निदाघधामानम् इव अधिदोधिति मुनिम् [The sage in his splendour resembled the sun So when the eyes opened out on seeing him, people knew that the eyes were lotuses or they would not have opened at the sight of the sun like sage With those eyes Hari was certainly lotus eyed] 24

Prose — निदाघधामानम् इव अधिदोधितिं मुनिम् अभि मुदा विकागम् उपेयुषी अधिदितयिणी विनोचने विभ्रत् स पुण्डरीकाक्ष इति स्फुट अभवत् ॥ २४ ॥

Eng — He became revealed as “lotus-eyed by carrying eyes that had acquired a charm having undergone opening at the sight of the sage who was highly resplendent like the sun the hot rayed 24

Peng — नन्दन दुर्योधनस्य तेजस्यै । तदा के तेषाम् दृष्टे दृष्टिः तेषु विभ्रति इति पत्रं लोहा धारण करिण । इदं च अष्टे नरा येन इति पुराणीक कइ वजे (नयेन मुनिरूप द्वा रार मनाध्वन उहा विकसित दृष्टे केन) १

Expl—Hari's eyes opened wide with joy at the sight of the sage who was like a second sun. But lotuses open at the sight of the sun. Hence Hari was rightly called lotus-eyed (पुष्परीकाक्ष) Also see *Prak*

Malli—निदाघति । निदाघम् उच्यते 'धाम' किरण यस्य तदोद्गम ["निदाघा योऽप्यकालं स्यात्तस्योदासुनोरपि" इति विग्रहः] अर्कम् 'इव' अर्ध-दीप्तितम्' अधिकतमम् 'सुनिम् (अभि) अभिलक्ष्य ["अभिरभासि" इति लक्षणे कर्मप्रवचनीयम्] । "कर्मप्रवचनीयपुक्त द्वितीया"] मुदा विकारम् उपपत्तौ' उपपन्न [कर्मप्रवचनीय निपातः] अतएव अर्ध-दीप्ता' प्राप्ता 'दी' यावत् न तदाप्ति ["इकोऽपि विभक्तौ" इति सुभाषणम्] विभोचने 'विभक्त ["नभ्यन्माच्छतु" इति सुभाषणम्] 'स' हरि' पुष्परीकाक्ष इति' एव 'कृत्' अभवत् ["एवमन्विधे" नीयविकारभावात् अस्या पुष्परीकसाधन्यात् पुष्परीक इव अर्ध-दीप्ता यस्य इति अवयव-द-लामि पुष्परीकाक्ष इति व्यक्तम् अन्वयस्योद्भूतित्वात् । विभक्त' 'कृत्' आभवत् इति पदान्तरमुक्तस्य काव्यनिर्दिष्टस्य निदाघधामानमिव इति उपमासाधनत्वात् अन्तरादौ हि भावेन मुद्रा'] ॥ २४ ॥

Notes on Malli

1. निदाघ means योऽप्यकालं, उच्यते and स्वीदासु । 2. It is a कर्म प्रवचनीय in the matter of लक्षणे by the rule "अभि—" (*CharFa*) द्वितीया is by the rule "कर्मप्र—" (*CharCha*) 3. It ends with the अर्थ कर्म by निपातन (*CharCha*) 4. The augment तुम् is by the rule "इको—" (*CharFa*) 5. The तुम् is absent by the rule "नभ्य—" (*CharCha*) 6. Because the eyes displayed the character of the lotus from manifestation of beauty in presence of the sun, therefore the meaning of the constituents, viz, "One whose eyes are like lotuses" is seen here, so evidently he was rightly named पुष्परीकाक्ष । 7. Here there is intermingling of अर्ध-दीप्ता as of अर्ध-दीप्ता and अर्ध-दीप्ता because the काव्यनिर्दिष्ट, of the kind in which the अर्ध-दीप्ता is got from the sense of a पद, introduced by विभक्त and कृत् आभवत् is dependent upon the उपमा raised by निदाघधामानमिव ।

Sarg—दृष्ट्वा इव द्वितीयं अर्कम् स मुनिः । तदुपदिष्टो च हररचितो मुनिः ।

विकृतं न दृष्टं । तन्मन्त्रं अविद्यां पुनरीकृतं इव अन्तो, कदमन्त्रायां दृष्टं नान् ।
 विकृतं तदा स न पुनरीकृतं इति पुनरीकृतं नाम आसीत् ॥ २४ ॥

CHARCHA

1 निदाघ ८८—निदाघं दहते अनेन इति नि+दह+घञ् करणे
 निदाघम् that which burns, *i. e.*, hot, because a hot body burns,
 उष्णम् । निदाघं धाम अनेन hot rayed, *i. e.*, the sun, बहु—। तम् ।
 Dan case with मुनिम् । निदाघम् here in the neuter presents no
 anomaly because the rule "घञ्प्रत्यय" directs the masculine only
 when the affix is भवे । Comp ईषानि in "ईषान्दीपितुं मुनिसम्पदे
 न"—*Bhatts*

2 अधिदाघितिम्—दीघिति beam, glow &c. अधिस्ता दीधितय अनेन
 अधिदीधिति that which has acquired lustre, बहु—। तम् । Qual.
 मुनिम् । This epithet gives the reason why the sage was like the
 sun. The बहु—is by "वादिष्या भानुजस्य बहुवीरिहृत्तरपद्मोपय"—(ante)

3 मुदा—मुद+ङिप् भवे मुद १०) तथा । ईती वनीषा ।
 4 विक्लागम्—वि+क्लाग+घञ् भाव opening तम् । कर्म of the
 क्रिया in उपेयुषी ।

5 मुनिम्—अभि योने रथा । See next
 6 अभि—Stands for अभिलक्ष्य (aiming at) which is a transi-
 tive verb Its कर्म is मुनिम् । If we drop ल्य it is no longer a
 verb and cannot have a कर्म । It has a कर्म, hence it is called a
 कर्मप्रवचनीय—that which had declared a कर्म (कर्म प्रोक्तवान्) । It
 now gives द्वितीया in the लृट् (a m) which is no longer the कर्म ।
 The aim of विकृत्य क्रिया is मुनि । Here the rules are (1) "अभि
 रभादे"—अभि is a कर्मप्रवचनीय when लृट्, इत्यभ्युत्थान्याज् or लोप्सा ।
 implied (2) "कर्मप्र"—There is रथा in connection with a
 कर्मप्रवचनीय ।

7 उपेयुषी—उपेयय इति उप+इ+निट् स्थाने बहु उपेयिम् ॥ २४
 which attained ति (neuter 1st case dual), उपेयुषी । Qual विष्णोयन ।
 Decline उपेयिम् thus in the neuter —उपेयि उपेयुषा उपेयिणि ।
 उपेयुषा &c like विष्णुम् । The fem is उपेयुषी । My नियतन here
 Mall refers to the rule "उपेयिवादिनाद्याननुचालय" ।

8 विनीचने—विनीचन आभ्याम् इति वि + लाच + लुट् करण eyes ते ।
कर्म of विभक्त which see

9 विभक्त—भृ + श्च कर्त्तृणि carrying Qual स । विभन् is inad-
missible (see under चक्रासतम, sl 8) Here श्च being a क्त in the
कर्त्तृवाच्य, the कर्म *i. e.* विनीचने remains अनुक्त । Yet we do not
get वञ्चो in it by the rule “कर्त्तृकर्मणो कृति” This is due to
the prohibition “न लोकाच्चरनिटाश्चरयन्तु” ।

10 अधिश्रित &c—अधि + श्रि + क्त कर्मणि अधिश्रित assumed अधि-
श्रिता यो आभ्याम् वच्— । ते । Qual विनीचन । Mail's rule means—A
neuter base ending in इ, उ, ऋ, ॠ takes नुम् before a सुप् begin-
ning with a vowel The प्रतिपदिक is अधिश्रितयि which ends in
इ and the सुप् here is चो (altered into इ), a vowel, hence अधि-
श्रितयिचो । Compare जम्बज्जितश्रिय, sl 19 .

11 पुष्परोक्त &c.—पुष्परीक is white lotus Here by trans-
ference of अपुष्प is it means *i. e.* पुष्परोक्त । पुष्परीक (*i. e.*, पुष्परीक
इव) अक्षिणी यस्य इति पुष्परीक + अक्षि + दच् समासान्त = पुष्परोक्ताच् । इति
गमै १मा । The rule for दच् is “वञ्चोऽङ्गो सकथ्यतां स्वादात् दच्” ।

12 इति—This means एवम्, *i. e.*, अनन्य प्रकारेण । Do not say
इति means एतत् *i. e.* for then स्फुट् will become स्फुटम् । Construe
स स्फुट् अभवत् he became disclosed In what capacity ?—
पुष्परोक्ताच् इति *i. e.*, *is* पुष्परीकाच् ।

13 Voice—विभक्ता तन्न स्फुट्तेन अभूत । [Donot change
पुष्परीकाच्] ।

25 *Hari speaks smilingly.*

सितं सितिम्ना सुतरां मुनेर्वपुर्वि-

सारिभिः सोधमिवाद्य लभ्यन् ।

द्विजावनिज्याज्जनिमाकरांशुभिः ।

शुचिस्मितां वाचमवोचदधुतः ॥ २५ ॥

Frst—एव अनुत शुचिस्मिता वाचम् अवोचत् [Now, with a plain
smile, Hari commenced to speak] Why do you refer to the
smile ?—सित मुने वत सुतरां सितिया लभ्यन् अवोचत् [As he spoke,
the white person of the sage became whiter still, and that was

[because of the smile] How so ?—मौधमिव वपु विस्तारिभि दिज्ञावनि
जाननिमाकरोयुभि मितिद्या लभयन् [Just as a white washed house
looks whiter when clothed in moon shine at night so the rays
from Hari's teeth exposed through the smile rendered the
white bodied sage whiter still] 25

Pros.—अथ अग्रात विस्तारिभि दिज्ञावनिजात्रनिमाकरोयुभि मित मुनेषु
मौधमिव मुतरा मितिद्या लभयन् शुचिधिता वाचन् अवाचन् ॥ १४ ॥

Eng.—Now, with an artless smile Achyuta uttered a
speech causing whiteness the more to attach to the (white wash-
ed) mansion of the white body of the sage through the spread-
ing rays of the moon in the guise of the rows of teeth 25

Le.—एकस्मै अग्रतः प्रेरय हास्यतः सहितः कथा वदितवान् । तादात्म्यं तदा
हस्तद्वारा वदतः शिरः अग्रतः निःसृतं इदं च लोचनेषु तादात्म्यं नूतनं अधिकं च
कथितं भूत्वा ॥ २६ ॥

Epl.—See *Prot.* [Now with to speak Just as a
whiter still] 25

Mall.—मितमिति । 'अथ' सम्प्रदीपवदगलानलरम् 'अग्रात' हस्तद्वारा
'विस्तारिभि' अभीष्टा प्रसरति ["वस्तुमाभीष्टा" इति विनि] 'दिज्ञावनि'
दलपङ्क्ति ["दलविप्राण्डजा दिज्ञा" इत्यमरः] सेव व्याज कपट यस्य स
तद्वत् इत्यर्थः । स आसीद निमाकरोयुः । तस्य अयुभि' किरणे 'मित' स्वभावशुभं
'मुनेषु' मौध प्राप्तादम् इव मुतराम् अयुक्तम् [अयुक्तात् (+ अयुक्त्यात्) आम्
प्रत्ययः] मितिद्या' धावत्येन प्रयोज्यकला लभयन्' व्यापारयन (+ प्रापयन्)
अतिधवलरश्मिष्वथ [लभयन् यन्तापसजनप्राप्ताद्यन्त अनन्यदेत्यात् "गतिबुद्धि—"
इत्यादिना अधिकक्षुल कर्मत्वम् । तदाह वामन —"लभेर्मयधत्वात् विषयतो कथं
कर्मत्वाकर्मत्वे" इति । प्राप्तापसजनस्यार्थे ऽ कर्मत्वमेव इति रहस्यम् । २२
इति तुमायम्] 'शुचिधिता वाचमवोधत्' उक्तवान् [नवा वच दश लृट् २१
सुटि वधादश्च] । "इव उम्" इतुमायम् शुभ । अत मौधमिव १ २२
मितिद्या लभयन् इत्यसम्बन्धपातिशयोक्त दिज्ञावनिष्य जनिश ३३ न ३ २३
दलपनिपादनद्वयापञ्चम्य च मिथो नेरपस्यात् समुक्तिः १ २४

Notes on Mall

1. चिनि is the affix by the rule "वृहलम—" (*Char*) . चिनि means दन्त विग्रह अष्टजः । 3 The affix is चाम after the अक्षय सु followed by तर । 4 Here लम is प्राप्ताय रति being subordinate so the root being prominently ^मरन्द, the अविकृता does not appear as कम् by the rule "रतिवृद्धि—" (*Clar*) Thus says Yamana— As लम involves motion in its sense so with गिन् the अविकृता may or may not be the कम् । The secret is if रति is prominent and प्राप्ति subordinate the अविकृता *must* be the कम् । 4 Here there is concurrence of अन्तरा from independence of one another—of the लपसा in माधनिव the अतिशयोक्ति of the character of असम्बन्ध (?) in सितिवा लक्ष्येन and the अपञ्च (?) from the establishment of unreality by words such as वृत्त &c in विज्ञावलिञ्चाजनिमाकरागुभिः ।

Sara—एष हरिवाचमदद । तस्य च दशनागुभिः सुनर्धन्य वपुर्ध्वनतर दहति ॥ २५ ॥

CHARCHA

- 1 सितम्—सो + क्त कर्मणि सितम् white तत् । Qual वपुः ।
- 2 सितिवा—सित + इनिच् भाव सितिमा whiteness तत् । अनुदे प्रयोज्ये कर्मेरि श्वा । Thus—सितिमा अप् लभन whiteness attaches to the body Adding चिच्—चतुत (चतुक्ता i.e प्रयोजक) सितिवा (अद्वय प्रयोजकता, i.e, अविकृता) वपुः लक्ष्यति । See लक्ष्येन below
- 3 सुतरम्—सु + तर + चाम् । Qual लक्ष्येन । Mall refers to the rule "किमितिङ् अक्षयत् चाम् अद्वयमर्थे"—When तर or तम् attached to किम् an एकगण word, a लिङ् or an अक्षय, चाम comes in provided the excess does not attach to a द्वय ।
- 4 विमरिभिः—वि + र + चिनि चामोच्चे कर्मेरि विमरिन् spread over pervading ते । Qual विज्ञावलिञ्चाजनिमाकरागुभिः ।
- 5 लक्ष्येन—लभ + चिच् इह कर्मेरि । Qual चतुत । Mall's rule "मन्द" means that लभ takes चाम when an affix begins with a vowel follows but not in लट् लाट् लङ् विधिलिङ् and लिट् । For the rule "रतिवृद्धि" "प्रत्ययान्तद्वयकलाकर्मकादन्विकृतां च री"—see ante. The meaning of the quotation from

Vamana will be clear from his illustrations. As an example of प्रत्ययसंज्ञा रति Vamana cites "दीपिकासु कुसुमानि विकारं लभन्ति त्रिजिह्वं शशिभसम्"। Here the अनिश्चय form was कुसुमानि विकारं लभन्तः। In this लभन्तः means प्राप्नुवन्ति, &c., there is प्राप्ति in the case. But what is understood by विकारं प्राप्नुवन्ति &c. is the part of motion in the petals of the flowers is intended. If petals were in a certain position when closed and they moved away from that position to open. Hence motion (रति) is prominent and attainment of a new position (प्राप्ति) is subordinate. Thus the root is prominently लब्धर्थे and the rule "रतिबुद्धिः" applies. We therefore say शशिभसम् कुसुमानि (अधिकृता कर्म) विकारं लभन्ति। His instance of प्रत्ययसंज्ञा प्राप्ति is this very verse from Magha. When we say सितिमा वपुः लभन्ते we mean सितिमा वपुः प्राप्नोति, but is any motion, prominently implied thereby? No, motion comes in only in as much as सितिमन्तु which was absent is now present, which is motion by implication only. So the root is prominently प्राप्ताप and remotely लब्धर्थे, the rule "रतिबुद्धिः" does not apply and the (अधिकृता) does not become कर्म। Hence अनात् सितिमा (अनुक्त अधिकृता) वपुः लभन्ति &c.

6 दिज्ज &c.—दिजाता इति दि + जन् + ड कर्त्तरि दिजा twice born, &c. teeth. The व in दि is included in the compound मुज्जा सर्प अलभत। आदलि or आदली row वि + अज् + घञ् करण व्याज &c. निशा करोति इति निशा + क् + ट कर्त्तरि निशाकर moon. दिज्जानाम् आदलि दिज्जालि इतन्—। निशाकरस्य अश्व, इतन्—। दिज्जालि व्याज एवाम् दिज्जालिव्याजा in the guise of the row of teeth, वद्—। ते एव निशाकराश्व, कर्मधा—। ते। श्या in the करण of the क्रिया in लभन्तु।

7 श्वि &c.—श्वि pure &c., artless श्वि + क् भावे श्वित smile श्वि क्षितमस्याम्, वद्—। ताम्। Qual वाचम् क्षितपूर्वाभिभाविता is a महापुरुषलक्षण।

8 अशोचन्—इ or वच् + मुद् + तिप्। Conj App There is no tautology in वाचम् अशोचन् because here वच् is qualified by

Prak—See *Prak* and *Eng* above.

Mall—हरतीति । भवदीयदर्शनशरीरभागां दृष्ट्वाम् इत्ययं [“भजो ण्वि”] ‘कालवितय’ भूतादिकालवितये ‘अपि योग्यता’ परिवर्तता ‘अनक्ति’ गमयति । कुत ? ‘सम्प्रति’ दशनकाल ‘अथ’ पाप ‘हरति’ । ‘उच्यते’ भाविन ‘शुभस्य’ देवस्य हेतु । तथा ‘पुत्राचरित’ प्रायशुचिते शुभे सुकृते ‘कृतेम्’ । एव नैकानिदृशे कार्यत्वन कारकत्वन च पुमि सुकृतसमवायम् अवगमयते* । अत एतादृश दर्शन कस्य न प्राप्तम् इति भावः । [अथ हरतीत्यादिवाक्यवयस्य अथस्य शरीरत्यादिवाक्यवयोरुक्त्या साक्षाददृष्टुक कार्यनिद्रमलद्वार*] ॥ २६ ॥

Notes on Mall

1. We have here ण्वि by the rule “भजो ण्वि” । 2. एवम् &c—Thus it indicates an assemblage of merits in the individual, in all the stages of time, as cause and effect 3. अथ &c—Here the अथद्वार is कार्यनिद्र of the kind in which the हेतु is got from the import of a sentence because the sense of the three sentences हरति &c is put up as the हेतु for what is said in शरीरभागां &c.

Sara—दृष्टा भवान् इति विध्वंसि कालपु दक्षिण पुत्रप्रसरं गमयति । आदौ सादत भूत सुकृत कृतभासीन् तेनैव जात दर्शनम् । ततो वरंरुग्ने पापघ्न भाविनि च कान्ते मङ्गलम् ॥ २६ ॥

CHARCHA

1. सम्प्रति—अव्यय meaning अथुना present time

2. उच्यते—आ + इ + लृट् ध्याने गृह (ग्रह)=उच्यन्ते to come. तस्य । Qual शुभस्य । एति, हेतु, अहात्, इगय etc.

3. पूर्व &c—आ + चर + क् कर्माणि आचरित practised पूर्वम् आचरितानि पूर्वाचरितानि practised in the past सुप्रमुषा, ते । Qual शुभे । पूर्व in such compounds usually appears last as in “क्षिप्रवभ्रवती मया परिणीतपुत्रा”—*Sakuntala* Act V. But such a position is only आपित by the rule “भूतपूर्वे चरट्” and nowhere विहित in Iapin. Hence as “आपकसि न सुवत्”—what is only आपित is not universal—so पूर्वनिपात, as here, is also available Comp. “पुत्राचरित दधी” ख हि परिवर्तते”—*Sakuntala* Act VII

4. शुभे —शुभते इति शुभ + क कर्त्तरि शुभाणि that which is proper ; hence blessing' as in ऐश्वर्य शुभस्य above also merit as here ते ।

5. शरीर &c —शरीर भजन्ते इति शरीर + भज + ल्वि कर्त्तरि शरीरभाज. those who accept a body ; i. e., born उपपदत— । तेषाम् । देहिनाम् The soul is not affected by पाप or पुण्य unless it is embodied Hence शरीरभाजाम् is a significant epithet here

6. भवदीय &c —भाति इति भा + डक् भवान् thyself भवत इदम् इति भवत + इ भवदीयम् of thee ह्य + लाट् भाव दर्शनम् &c. भवदीय दर्शनम्, इतत्— । भवत्कर्मक दर्शनम् इत्यर्थः । Nom to व्यक्ति ।

7. व्यतिष्ठि—वि + च्छ + लृट् तिप् discloses चनक्ति, आनघ, अघ्नियति —अच्यति, आघ्नोत् ।

8. काल &c —वयं चरयथ चर इति वि + तय च वितयम् a triad. कालानां वितयम् इतत्— । तस्मिन् । The two here should not have been compounded because the emphasis is on वितय । कालानां वितयपि न तु केवलं भूत वत्मान भविष्यति वा । As it stands it is liable to be interpreted as कालवितय अवि न तु केवलं दर्शितय ।

9. योग्यताम्—योग्यम् अह इति युज् + ण्य कर्मणि योग्य pure (Vallī), worthy तस्य भाव योग्यता । ताम् ।

10. Voice— दर्शनेन योग्यता व्यपन्न । द्विर्न द्वेना (भुयने) क्रमन (भुयन्) ।

11. Remark—The idea is neither original nor a very happy one (cp. “द्वय विकल्पेन सहस्रयानि” “अनात्रपक्षोपचये” राधा) &c.—Kirt III It amounts to attributing to past merit efficacy for all times because whatever comes out of the stage's visit is really due to what procured that visit The doctrine checks all incentive to fresh exertion and is pernicious See how differently Kalidasa expresses himself on a similar occasion—
“उदति पूर्वं कृमुमं तत् फल घनोदय प्राक् तदनन्तरं पयः । निमित्तनिमित्तप्रकारं कमलपद्मसादनं परम् मन्दः ॥”—*Sakuntala*, Act VII

27. Same idea continued

जगत्पथ्यामिमहस्रभानुना न यच्चियन्तुं समभावि भानुना ।

प्रमद्य तेजोभिरमर्यता गतैरदस्त्वया नुवमनुत्तमं तमः ॥२७॥

Pris—जते अहं च नुवम तम मर नुवम् । The gloom than

which none thicker exists—the gloom of ignorance—has been dispelled } thee } How?—प्रमद्य अमध्यता गते तेजोभि [By throw } out a immense mass of light } It seems to be a peculiar sort of gloom—यत् तम निवन्तु भावुना न समभावि [It was the gloom which the sun could not remove }, How could the sun remove it?—अपय्यात्रसहस्रभावुना भावुना न समभावि } He could not } His thousand rays were of no avail against it } 27

Prase—जगति अपय्यात्रसहस्रभावुना भावुना यत् तम निवन्तु न समभावि अनन्तमम् अद् (तम) अमध्यता गते तेजोभि प्रमद्य त्वया नुदम् । Or—जगत्... (तम) प्रमद्य अमध्यता नुदम् १ २०३

For—This unsurpassed gloom in the world, which the sun with an inefficient thousand of rays was unable to check, has been forcibly quelled by thee with lights that attained countlessness (Or—has been quelled, lights that forthwith attained countlessness) 27

For—य गारव वे अज्ञान अकारि तू ठाहार अकन्या किशकहाप्र दूर करिते पावेन नहि, ताहा अ पनि अनन्त किशने कटिदि दूर करिहायेन । २१ ।

For—The sun fights gloom in the world but he cannot touch the gloom of ignorance How can he, with but a poor supply of a thousand rays that are all used up in combating physical gloom So unto you devolved the task of relieving the mental gloom and, provided as you are, with countless rays, you succeeded quick and very well in your work. 27

Mall—जगतीति । ‘जगति अपय्यात्रा’ अपरिच्छिन्ना ‘सहस्रं भावुना’ अशरीरम् तम ‘भावुना’ अर्थेण [“भावुनोऽकेशराशेभ्यः” इति वैजयन्ती] ‘यत् तम निवन्तु निवारयितुं न समभावि’ न शक्य [भावि नुद] अविद्यमानम् उक्तम् यस्मात् तत् ‘अनुपमं सदाधिकम्’ अद् तम’ भीष्मात्मकम् ‘अमध्यता गते तेजोभि प्रमद्य त्वया नुदम्’ इति भावः [“नुदं विद—” इत्यादिना विख्यातं निष्ठान्तभावः] । अत्र उपमानादानीमुन्निदाधिकाप्रतिपादनान् व्यतिरेकान्तराः १ १०३

Notes on Malli.

1 भानु means चर्क हर, अग्नौ । 2 The ऋ becomes न option-ally by the rule "नुदधिद"—(Char.) 3 Here the अनङ्गार is व्यतिरेक because the sage is spoken of as having surpassed the sun which is the standard of comparison

Sara—जगति वाद्य तमो भानुना निरस्यत सत्यम्, आभ्यन्तर तु भवतैव ॥२७॥

CHARCHA

1 जगति—See sl. 1 for detiv. of जगत् । अधि तमो ।
2 अपय्यात &c—परि + अप + ऋ कर्मणि पय्यात gone all round, hence परिच्छिन्न measured Comp. "परिच्छिन्नभावविर्द्धिर्न मया न च विदुः"—*Luna* Or—received all round i. e., received in full hence प्रचुर enough sufficient Comp "पय्यातपुष्पवक्त्रा-वनमो", "गङ्गापय्यातकलो नलिन्या" &c न पय्याता अपय्याता unmeasured all measured (Malli) insufficient नजतम्—: सहस्र one thousand, अपय्याता सहस्र भानव जस्य having an all measured (परिच्छिन्न) thousand of rays (Malli) Or, having an insufficient thousand of rays, वद—: तैव । Qual. भानुना । Note that the two different interpretation of अपय्यात as above ultimately yield the same meaning

3 निदनुज—नि + दम् + तुमुन् भावे to check

4 समभावि—सम् + भू + लुङ् भावे । अनुजकता is भानुना ।

5 प्रसज्य—अव्यय meaning वलात् । Construe प्रसज्य अनङ्गार तस्य
Or प्रसज्य तुल्यम् ।

6 अपय्याताम्—परिच्छिन्ना मया जस्य समन्तम् countless, वद—: । तस्य भाव समन्ता । तस्य । Note the contrast—The sun has only one thousand rays, you have a countless number Hence you succeed where he fails.

7. वद—Malli construes दत्त तस्य, निदनु न समभावि, वद तदा तुल्यम् i. e., he takes दत्त and वदम् as correlatives. But दत्त and तदा are usually deemed as correlative—"दत्तदीदिदंमन्त्रम्" । We therefore avoid connecting वद with वदम् by a different construction thus :—अनुजसम वद तस्य तदा तुल्यम्, न भानुना निदनु न

creator knows that well. He has placed the knowledge in a worthy person and his mind is at ease on that head. He acted like the wise head of a family, the lucky possessor of a Nidhi of wealth who rests in security after having placed his Nidhi in a suitable receptacle.] What was the good of all that?—प्रजावमकृता प्रजासृज कृत [The Creator wished that his creation might profit by the knowledge; he acted thus for their sake like the family head leaving his Nidhi in a secure place for the good of his children] 25

Pr 25 प्रजावमकृता सुप्रवर्तितप नराकृतात्मना प्रजासृज त्व धनमम्यामिव सुतीक्ष्णं सत् पराङ्मुखं अक्षयं गुरु निधि कृत ॥ २८ ॥

For—With his mind relieved of care from a deposit in the right place the progenitor of beings who worked for the good of his creation came to rest as he might receptacle of the Vedas like one surety with an inexhaustible even though constantly drawn upon. S

For—शृष्टिकर्ता अत्र प्रवर्तितप नराकृतात्मना प्रजासृज त्व धनमम्यामिव सुतीक्ष्णं सत् पराङ्मुखं अक्षयं गुरु निधि कृत ॥ २८ ॥

For—His power to remove the gloom of ignorance of the world to which I refer is a gift unto you from the Creator himself. He sent you out to the world as the inexhaustible repository of Vedic knowledge and now rests at ease with the thought that the knowledge is safe and well placed. Also see *for* 1. S

Mall—कृत इति प्रजावमकृतात्मना सुप्रवर्तितप नराकृतात्मना प्रजासृज त्व धनमम्यामिव सुतीक्ष्णं सत् पराङ्मुखं अक्षयं गुरु निधि कृत ॥ २८ ॥

["प्रजावमकृतात्मना सुप्रवर्तितप नराकृतात्मना प्रजासृज त्व धनमम्यामिव सुतीक्ष्णं सत् पराङ्मुखं अक्षयं गुरु निधि कृत"] इति भावः । प्रजावमकृतात्मना सुप्रवर्तितप नराकृतात्मना प्रजासृज त्व धनमम्यामिव सुतीक्ष्णं सत् पराङ्मुखं अक्षयं गुरु निधि कृत ॥ २८ ॥

सम्प्रदायद्वारा समाधर्मव्यवस्थापकतया जगत्प्रतिष्ठादितुना मवाहृता दर्शनं कस्य न
 द्वाध्यम^१ इति भावः । [अतः यजमानमाध्वन्यात् अंशोऽपि दहतविर^२ (१)
 इत्याह] ॥ २८ ॥

Notes on Malli.

१ एकत्र &c —In one case through study and in the other
 through endlessness. २ Who should not be proud of a
 visit from people like thee who contribute to the stability of
 the Universe by regulating right and wrong through the insti-
 tution of the schools of Sruti? ३ This is a श्लेष regarding
 the subject matter (?) and the provident householder) because
 of similarity in words only.

Sara—see Malli—श्रुतिसम्प्रदाय इति भावः ।

CHARCHA

१ प्रजा &c —प्रजाता इति प्र + जन ड कर्मेरि भूत प्रजा *creation*,
 also *offspring* यस्य welfare प्रजानां चेतः, इत्यन्तः । प्रजाचितं कृतवान्
 इति प्रजाचित + कृ + क्तिप् भूति कर्मेरि प्रजाचितकृत् one who acted for the
 good of the creation (also—for the good of his progeny), उपपद-
 तत् । ततः । Qual प्रजासृजा । The reference is to a *past* act, so
 the क्तिप् is भूत also it is after कृ । Yet the rule “मुकसपाप—”
 (see sl. 14 under अणुसृजताम्) is no bar, because that rule im-
 plies three restrictions only, viz.—(a) If the उपपद^१ is any one
 of मु कर्मेन् &c, the root being कृ and the affix in the past
 (भूत), we must have क्तिप् and no other. Thus कर्मे कृतवान् gives
 कर्मकृत् and not कर्मकार with अण् । (b) With the same उपपद,
 and the affix क्तिप् in the past (भूत) we must have the root कृ
 and no other. Thus पाप कृतवान् gives पापकृत् with क्तिप् but पाप
 कृतवान् gives पापमात्र with अण् । (c) With the same उपपद, root
 and affix we must have the क्तिप् in the past (भूत) and in no
 other tense. Thus पुण्य कृतवान् gives पुण्यकृत् with क्तिप् but पुण्य^२
 करोति or करिष्यति yields पुण्यकार, with अण् । We have therefore—

(i) restriction of affix (क्रिवेव), (ii) restriction of root (कृञ् एव), (iii) restriction of tense—भूते एव) । But the उपपद is not restricted In other words if कृप् is to be attached to कृञ् in the past (भूते) the उपपद need not be सु कर्मन् &c It is available with any उपपद whatever Hence प्रजावत् कृतवान् प्रजावत्कृतम् । “आदि चैव इति नियमाभावात् अत्रापि उपपद कृप् । शक्यत्वात्, भाव्यत्वात्”—*Bhatleer*

2 प्रजासृज्—प्रजा सृजन् इति प्रजा + सृज् + कृप् कश्चि भुव प्रजासृज् the *Creator* also the *promoter* उपपदतत— । कृप् च इति कृप् । ततः । Decline प्रजासृज्—प्रजासृज् । प्रजासृज्भ्याम् । प्रजासृज्भ्यम्—प्रजासृज्भ्यम् । रञ्जसृज्भ्याम् is seen in the Bhashya hence avoid प्रजासृज् &c भव्यप्रमाणान् “किन्मध्यम्य कृ” इति कृत्वा बाधित्वा वृद्धादित्वात् य ततो जगत्वन ड ।

3 सुपात्र &c—सुपात्र also *strong* पात्र *pers n* also vessel, नि + लिप + घञ् भाव निक्षेप । *spatio* al o *depositing* निर् + णा + ङञ् + षच् कश्चि निराकुल ea y, unconcerned चक्षुः mind सम्भन पात्रम् सुपात्रम् *orths recipient* also *strong vessel* प्रदितम्— । तच्चिन् निक्षेप *spatio* ng *to a worthy recipient* also *placm*, in a *strong* vessel, सुदम्पा । निराकुल आका अस्य निराकुलान्, वर— । सुपात्रनिक्षेपे निराकुलान्, सुदम्पा । ततः । Qual प्रजासृज्

4 मदा &c—मदा always, चक्षुः । उप + धृज् + घञ् भाव उपधाग *impant*, al o *draft* मदा उपधाग मदम्पा । तच्चिन् । भवे दमो ।

5 दृष्ट—*st* (st), also *hea* । Qual निधि ।

6 चक्षुः—चक्षुःस्य चक्षुः, वर— । Qual निधि ।

7 निधि—नि + धा + णि चक्षुःस्य receptable also one of the well known निधेय such as ऋग्वेद निधि चक्षुःस्य &c.

8 वृत्तान्—वृत्तान् इति वृत् + णि कश्चि वृत्तान् the Vedas ताम्ना ।

9 धन &c—धन + धृज् + कृप् भव धनम् accession, accumulation धनम् धनम् accession of wealth, इति— । ताम्ना । धनम् धनम् = धनम् धनम् धनम् the wealth accumulated This is by the maxim—धनं धनम् धनम् धनम् ।

10 इति—इति निराकुलान् प्रजासृज् ताम्ना चक्षुः दृष्ट निधि इति ।

1 3 removed by sight.

विलोकनेनैव तवामुना मुने कृतं कृतार्थोऽस्मि निर्वर्हिताहमा ।
तथापि शुश्रूषुर्ह गरीयमोगिरोऽयवा येयमि केन तृप्यते ॥२८॥

Prā —ह मुने अमुना तव विचोकनेन एव कृतार्थं कृतं अस्मि [You have allowed (O) sage, to have a look at your august self This is all that I require The purpose of my life is served, I want no more] What is there in the 'look' ?—निर्वर्हिताहमा विचोकनेन [Your look has removed all sin from me What more can I ask for ?] Then why talk ? Keep quiet—तथापि अहं तव गरीयमो गिर शुश्रूषुः [If your mere sight is of such efficacy, your speech must be of greater value Would you condescend to speak ?] I see, having received an inch you ask for an ell ! —अथ येयमि केन तृप्यते [Nothing unnatural Who ever says 'enough at a shower of blessings ?] 29

Prā—ह मुने निर्वर्हिताहमा अमुना तव विचोकनेन एव कृतार्थं कृतं अस्मि ।
तथापि अहं गरीयमो (तव) गिर शुश्रूषुः । अथवा येयमि केन तृप्यते ॥ २८ ॥

Eng —At this thy sight itself that has removed sin, O sage, I have been rendered happy with my end attained, even so, I long to hear thy weighty words Or, by whom is surfeit felt in blessings ? 29

Eng —मुनिवद, आपनाह ॥ एवै कृतं कृतं एव दृष्ट्वा यदि दुर्गार्थं हृष्टाहि उगमि अधिकतरं वदन्तं निश्चय आपनाह वाका अत्रै उद्देश्यकं दृष्ट्वाहि ।
कदा वदन्तं काशत्रं वृष्टिं दृष्ट्वा ॥ २८ ॥

Expl.—See *Prak.*

Mall —विलोकनेनेति । 'ह मुने निर्वर्हिताहमा' अपहतपाप्मना अतएव (१)
“अमुना तव विचोकनेनैव कृतार्थं कृतोऽस्मि तथापि अहं गरीयमो” अर्धवपरा
[“विचन—” इत्यादिना उपमुनवपरा । “उगमि” इति डाप । “प्रियं—”
इत्यादिना गरीयमोर्दृष्ट्वा] ‘गिर’ तव वाच अपि ‘शुश्रूषु’ श्रोतुमिच्छे अस्मि [ग्रणीतिः
मद्वन्तात् उपमया] । न भैतत् तदा (?) इत्याह—‘अथवा तथाहि इत्येव [“अथवेति

पचान्नरप्रसिद्धी" इति यद्यव्याख्यानात्^१] ययसि विषय 'केन लब्धत' न कनापि
इत्यर्थः । कृताद्यताया इवत्ताभावात्^२ इति भावः [भावे लट्] ॥ २६ ॥

Notes on Malli

१ इयमुन is the affix by "द्विवचन—" (*Char*) डीप् is attached
by "उजितश्" (*Char*) गुरु b=corner सर by "प्रियस्थिर—" (*Char*)
The व्याख्यान says ययसि implies पचान्नर (alternative) and प्रसिद्धि
(notoriety) २ Because there can be no limit to the sense
of satisfaction

Sara—दर्शनमेव कृताः पुनः यवत् कामय । सन्धः प्रभूतमपि संज्ञकं लब्धय
अलम् ॥ २६ ॥

CHARCHA

१ विनोक्तन—वि + नोक्त + नृाट् भावे विनोक्तन st₁ht तेन । २१ करणे ।

२ एव—अवधारणे । Adds emphasis to विनोक्तन । Just a glimpse
of you and I am cleared of sin

३ तव—कर्मणि यही owing to the कृत् in विनोक्तन ।

४ कृतार्थ—यद्य object प्रयोजन he means the object of life
कृतार्थं यद्य one whose end is gained वक्ष— । The end of every
देहिन् is satisfaction of soul See next

५ निवर्हित etc—नि + वृहं (हिंसयां भ्वादि) + ञ् कर्मणि निवर्हित
desroyed, removed चङ्म् sn निवर्हितम् यद्य चनेन that which has
removed sn, वक्ष— । तेन । Qual. विनोक्तन । Removal of sin
ensures salvation So this epithet explains how he is कृतार्थः ।

६ ह्यदि—Still । e., though कृतार्थ though I have nothing
else to desire, yet This indicates that what follows is super-
fluous or incongruous

७ सुवृत्त—टु + मृत् + च कर्मणि d strous of hearing Pred. adj
to चङ्म् ।

८ श्रीयसा—शक momentous चतिग्रन्थं गुरुं इति गुरुं + इयमुन् + डीप्
नित्यम्=मृ + इयमुन् + डीप्=मृते + more momentous सा । Qual.

30 *Harishchandra about his arrival there*

गतमृहोऽप्यागमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते यया ।

तनोति नम्रामुद्रिताम्भोरवो गुरुस्तवैवागम एष घृष्टताम् ॥३०॥

P a — एवं च यमन एव न तं घृष्टं तनोति [The fact that you have come, reason for or at least the name] Which emotion is it?—यया अगमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते तं घृष्टताम् [I am about to tell you about it of your visit. This is emotion only, me and you, and I am told by your visit] Why do you call this grief?—इत्यर्थः—यया वद इति वक्तुं व्यवसीयते [It is either necessary to be known that you are past all desire. I ask you to object to the visit. The actions of one without desire must be without object. The actions of the subject after the object are self-contradictory and are] How is my visit reason for this?—यया अगमनप्रयोजनं एव न तं घृष्टं तनोति

[I have said even with me I have no more a sense of my own importance and hence I am sure that perhaps there must be some reason for your visitation.] 30

Pros—गतमृहोऽप्यागमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते, अगमनप्रयोजनं एव न तं घृष्टं तनोति ॥ ३० ॥

En—The might approach itself from which has sprung the force of self-importance prompts me to impudently try to tempt to speak thus—“Tell me the object of thy visitation with all due excuse.” 30

1 n—यया अगमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते तं घृष्टताम् [I am about to tell you about it of your visit. This is emotion only, me and you, and I am told by your visit] Why do you call this grief?

Ex—See *Pros*

Mal—यया अगमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते तं घृष्टताम् [I am about to tell you about it of your visit. This is emotion only, me and you, and I am told by your visit] How is my visit reason for this?—यया अगमनप्रयोजनं एव न तं घृष्टं तनोति

अद्याहं धृष्टता तनोति विस्तारयति । तनु विस्तार । नन् । मवतो नि स्पृहतेऽपि
 द्वेष्टावत्प्रवृत्तः प्रयोजनस्य सा मावकाग प्रश्न इति भावः ॥ ३० ॥

Notes on Malli

१. नन् & attached भाव after the root मा । २. You have
 conj. c. 1. I suppose yet is the wise do nothing without an ob-
 ject. There is room for my question.

Said—अथ मद्रः स मनसामगोचरोऽपि भवान् आगत इति आत्मनि जानादरो
 धृष्टाऽस्मि संवत्स । तथा निरीहाऽपि भवान् किमोदत इति प्रष्टुमिच्छामि ॥ ३० ॥

CHARCHA

१. गत &c—गत past स्पृह+अङ् भावे स्पृहा desire. तथा
 स्पृहा अस्मि one who has nothing to ask for, वद—। Qual तम्
 understood

२. आगमन &c.—प्रयोज्यत अनेन इति प्र+पुञ्ज+णिच् लुट् करण प्रया
 जनम् object आगमनस्य प्रयोजनम् the object of the visit, इतन्—। तन् ।

३. व्यवमीयत—वि+अव+सी+लट् त भावे being tried. अति,
 ससा, सास्यति, अमात् असासीत् । Nom यथा ।

४. तनोति—तन+लटि । तनोति तनुते, तनान तेने, तनिष्यति—ते,
 अतनोत्—अतानीत्—अतनिष्ट—अतत ।

५. न—The plural for the singular and dual is optional by
 the rule “अथदी दशोश्” ।

६. उदित &c—Malli takes उदित in two ways—(a) उद्+इ+क्
 कर्मणि उदित arisen, (b) वद+क् कर्मणि उदित declared. गृह+अण
 गौरव esteem, importance. The exposition is different with (a)
 and (b). Thus आत्मनि गौरवम् आत्मगौरवम् self esteem सुप्तम् ।
 उदितम् आत्मगौरवम् अनेन अथान् वा through which has come self
 esteem, वद—। Or आत्मनो गौरवम् आत्मगौरवम् own importance,
 इतन्—। उदितम् आत्मगौरवम् अनेन that which has declared its own
 importance, वद—। Qual आगम । This exposition does not
 suit our case. Malli wants to say—That which has declared
 my own importance. But आत्मन् cannot be twisted here into
 that sense. If we say आगम. आत्मगौरवं वदति the आत्मन् clearly

goes with चाग्रम , so in चाग्रम उदितान्मगीरव which is only another form of the first statement, the चाग्रम belongs to चाग्रम । उदित from वद् should therefore be rejected

7. चाग्रम — चा + ग्रम + अप् भावे चाग्रम visit

8. घटताम्—घृत् + क कर्भरि घृत् impudent, तस्य मात्र घृत्ता impudence ताम् । The impudence lies in asking for the purpose of one who is purposeless. See *Prak.*

9. *Voice* —“सतस्युर्द्वेन उदयताम्” या न्यवमति यद्वेनन गुरुणा एतेन तव चाग्रम मा घृत्ता तस्येति or तावत् ।

Remark—For similar sentiments see introduction page 3

31 *Varada replies*

इति ब्रुवन्तं तमुवाच स व्रती

न वाच्यमित्यं पुरुषोत्तम त्वया ।

त्वमेव साक्षात्कुरणीय इत्यतः

किमस्ति कार्यं गुरु योगिनामपि ॥ ३१ ॥

Prac—इति ब्रुवन्तं त स व्रती उवाच । What did he say ?—हे पुरुषोत्तम त्वया इत्यं न वाच्यम् [You being the Soul Supreme you should not say so] Well, then what is your object ?—योगिनामपि चत गुरु कार्ये किमस्ति [You say so because I am a Yogin But for a Yogin too no momentous object can exist except this] Except which ?—त्वमेव साक्षात्कुरणीय इति चत । Except the fact that you are to be realised, I have come to see you, Your sight is the only object with all Yogins] 31.

Prose—इति ब्रुवन्तं त स व्रती उवाच—हे पुरुषोत्तम त्वया इत्यं न वाच्यम् । योगिनामपि त्वमेव साक्षात्कुरणीय इत्यतः, गुरु कार्ये किमस्ति ॥ ३१ ॥

Eng—To him who was talking thus the ascetic replied—O Soul Supreme, you must not speak thus. What important aim is there of ascetics even, barring this, that you are indeed to be made manifest to their senses ? 31

P. १—“इति ब्रुवन्तं तस्य व्रती उवाच—हे पुरुषोत्तम, त्वमेव साक्षात्कुरणीय इति चत । गुरु कार्ये किमस्ति ॥ ३१ ॥”

Mall — इति भवन्तस्मिन् । इति भवन्तं तं हरिं 'स प्रती मुनि 'उवाच' ।
 किमिति — न पुरुषाणाम् पुरुषश्च यत् ["न निहारणे" इति षष्ठीसमासप्रतिषेधः]
 'तथा इत्य गतस्य ह्यसि' इति न वाच्य निष्पृहस्यापि अतः प्रयोजनसम्भवादिति
 भावः तत्त्वम् — योनिनामपि त्वमव साक्षात्करणीयः 'द्रव्यचोक्तस्य 'इति अतः'
 अस्मात्प्रत्ययः न कः यः किमिति न किञ्चित् इत्यर्थः । तस्मात् प्रयोजनान्तरप्रदावकाशः
 इति भावः ॥ २१ ॥

Exp — See *Pras* and *Eng* above.

Notes on Malli

1 १ पञ्चातनपुरुष is prohibited by the rule "न निहारणं"
 (*Charcha*) 2 No there is no room for a query after any
 other object

Sara — भवन्तुसाक्षात्कार एव परमं प्रयोजनं तत् किमिति प्रयोजनान्तरं तर्क
 यसि ॥ २१ ॥

CHARCHA

1 इति — Thus or this Refers to the immediately pre-
 ceding sloka not the whole speech

2 भवन्तम् — वृ + ञ्ठ कर्त्तरि भुवन् speaking तम् । Note the
 वर्तमानकालः । It implies that Hari had not finished his speech
 when the sage interrupted him Here we can say neither that
 the कर्त्तव्य of the speech goes to the कर्त्ता nor that it does not
 go to him — there is no question about the काल at all Hence
 we may use the अस्मिन्पद or परस्मैपद indifferently In the आत्मनेपद
 we get सुवाचम् with ज्ञानच ।

3 प्रती — व्रतः vow, ए, the vow of asceticism तदस्य अस्तीति
 व्रत + इति भवत्येव । Nom. to उवाच (वृ or वच + लिट्प्रत्ययः) ।

4. वाच्यम् — वच + ञ्ठ भवि (अविवक्षित कर्म root) to speak. If we
 attach ञ्ठ कर्मणि then we have वाच्यम् utterable and वाक्यम् speech,
 sentence The change of व into क in connection with ञ्ठ १५
 व्यवस्थित (restricted) by the rule "वचोऽयम्संभ्रावाम्" ।

5 इत्यम् — अनेन प्रकारेण इति इदम् + षष्ठः । Thus अथय । This

shows that वच here is treated as वचर्मन् because न वाचमित्य त्वग means—you must not *speak thus*, not you must not *sm thus*

6 पुरुषोत्तम—पुरुष soul उद्+तम् उत्तम the highest, पुरुषेष्ट देव पुरुषोत्तम the Soul Supreme नित्यसनाम of the एतत्—class तत् सर्वज्ञः । Here Mallis वाक्य does not contain the word उत्तम, एतत्, he gives अस्वपदविग्रहः । The reason is he takes the word as सञ्ज्ञा, and a सञ्ज्ञाशब्द has no वाक्य—“सञ्ज्ञा समुदायोपाधि । तत्र नियमनाम एवार्थम् । न हि वाक्येन सञ्ज्ञा रच्यते — *Vrit* । “नित्य सनामो नित्यसनाम इत्य विग्रहो नास्ति”—*Bhāshya* एतत्—is available by the rule “सञ्ज्ञायाम्” । But this will not hide the एतत् from the compound because अनुक् सन्तमी is enjoined in such cases by the rule “ह्रस्वदन्तत् सवर्णम् सञ्ज्ञायाम्” । The final form then is पुरुषोत्तमः । The difficulty may be met by treating the word as an ordinary compound and not a सञ्ज्ञा । Thus पुरुषोत्तमः पुरुषोत्तम, सुदुमुदा । We call it सुदुमुदा because एतत्—is no longer available । The sense is the *highest* ; and as there can be but one *highest*, it serves all the purposes of a सञ्ज्ञा though it is an ordinary attributive Mallis remark “न निडा—” is to explain why he avoids the वहीत्— । He means this ‘there is निहारण in this case and both वही and सन्तमी are proper विभक्तिस in पुरुष । But with the वही we cannot have a एतत्—owing to the prohibition “न निडा—” । Hence the necessity of a वहीत्— । This is misleading. According to वैयट् there is no निहारण here. Simultaneous presence of three things are necessary for निहारण—(i) the part singled out (निडाद्यन्तः), (ii) the whole, (iii) the basis of selection (निहारणहेतुः) These three are not present here. So it is a case of द्वैव वही and the prohibition does not apply. Thus पुरुषोत्तमः देवः पुरुषोत्तमः as a सञ्ज्ञा, or पुरुषोत्तमः उद्+तम् पुरुषोत्तमः an ordinary attributive which serves the purposes of a सञ्ज्ञा (See above). Do not forget that even with निहारण there is no bar to compound ing पुरुषोत्तमम् देवः or पुरुषोत्तमम् उत्तमः पुरुषोत्तमः, only the सनाम is not a एतत्—but a सुदुमुदा । The prohibition is of एतत्—only, not of सुदुमुदा also.

7 साक्षात् \C—साक्षात् is an अव्यय meaning प्रत्यक्ष । असाक्षात् साक्षात् अवयव कर्मण्य इति साक्षात् + क् + कर्णोय कर्मणि have to be made मत् । अतितन— । साक्षात् is पठित by the rule “म नात्रप्रभृतोति च । H C साक्षात् and कर्णोय may be treated as *unc n* । *d wh* साक्षात् is not a गति ।

8 अत—इत् + डमि (५मी) + तम् आये । अव्ययः । Malli sup pl अतत : pling th tely that दयमानाव्यययोग ५मी ।

काथम्—क + क् + कर्मणि aim object

10 योगिनाम्—अवयव युञ्जन् इति युञ्ज (समर्था दिवादि) + णिनि कर्मणि योगिनः ३ ५ नयाम शय यहाँ related to कार्यम् ।

11 अपि—Th ५ples दृष्टिणी तु नान्य द योगिनामपि नामि wh ch d ५ 11 lnd ch ५ 10 the assertion

12 क्— कृत् + तेन वतिना क्— वाच्येन (भूयते) गुरणा कार्येण कन भूयत

32 *Narada praises Hari*

उदीर्णरागप्रतिरोधक जनैरभीक्ष्णमक्षुण्णतयातिदुर्गमम् ।

उपेयुषो मोक्षपथं मनस्विनस्तुमयभूमिर्निरपायसत्रया ॥३२॥

Prak—त मनस्विन अयभूमि [You are the highest goal of all stout hearted people] Whom do you call stout hearted?—मोक्षपथम् उपेयुष मनस्विन [I mean the people who are on the road to salvation] Why should I be their goal?—निरपायसत्रया अयभूमि [Because you being once reached all danger is past and there is no fear of straying again] Why speak of straying?—जनै अभीक्ष्णम् अक्षुण्णतया अतिर्गमं मोक्षपथम् उपेयुष [It is a very difficult road People do not tread much this way hence there is no clear track in it and there is danger of straying That danger is over when you are reached] Is that the only danger?—उदीर्णरागप्रतिरोधक मोक्षपथम् उपेयुष [There is again another danger The road is infested by robbers—the irrepressible senses Once in their hands the traveller is lost for ever That danger too is past when you are reached So you can see of what prime importance this visit is to me] 32

back 2 It is a e earl ng vo: is मोक्ष as is seen from such
 3 Hence it follows that you have to be
 4 This follows from
 5 —Attains salvation on knowing Him, there is
 6 The implication is that as to one
 7 and fleeing through some forest,
 8 some safe place offers security so to the मुमुक्षु is
 9 (1 e s d t of) by f

श्रुत—ता प्रयत्नं चिन्ता मुमुक्षुणा पया । तमतीत्य यदि कश्चित् तं
 प्राप्य तत्र स पुनरावृत्तः अतो, तं प्राप्य ॥ ३२ ॥

CHARCHA

1 नृणां च —उद् + च् (गतीं प्रादि) + कर्त्तृ कर्त्तरि उदीर्णं gone up
 2 रद्घ + घञ् करणं राग passion, desire प्रति + गध +
 3 कर्त्तृ प्रतिराधक hindrance also robber उदीर्णं राग the pas
 4 ns unrestrained कम्पा— । स प्रतिराधक अस्मिन्, बहु— । तम् । Qual
 मोक्षपदम् (1 ch see

2 नने —इत् in the अनुक्त कत्ता owing to the खल् in नर्गमम् ।

3 अभीक्ष्णम्—अव्यय meaning पुन पुन । Qual the क्रिया in शुभ ।
 See next Here the sense is 'not being often शुभ', 1 e, the नञ्
 should go with अभीक्ष्णम् । Hence instead of अभीक्ष्णम् अच्युतया we
 should say अअभीक्ष्णयुतया । Put the sense is clear Hence the
 समास of नञ् with शुभ may be allowed सापेक्षत्वेऽपि गम्यताम् समास ।

4 अच्युतया—उद् + कर्त्तृ कर्मणि शुभ practised also beaten नञ्
 अलक्ष, नञ्त्तु— । तस्मात् भाव, तथा । इतीत्या । See मोक्षपदम्

5 अतिशयम्—अति + श + य + कर्त्तृ कर्मणि impassable राग ।
 Qual मात्पदम् । “न लाक्षा—” (App) इति यतो निषधान् नने इति अनुक्ते
 कर्त्तरि द्वितीया एव ।

6 अवेपथुः = See अमुपपुषा, sl 24

7 भावपदम्—नालक्षणम् इति मोक्ष + विच् धाये + घञ् भवे मोक्ष sal a
 tion, also escape मोक्षस्य पया मोक्ष + पयिन + च समासाल मोक्षपद
 road to sal-ation also way of escape इत्यु— । तम् । The समा
 स ल is by the rule “कृत्तृपुङ्ग्वपदानञ्च” (ante) Owing to the

double meaning of मोक्ष the epithets also have two senses Thus

(i) मोक्ष=salvation प्रतिरोधक hindrance, अचक्षुः unpractised मनस्विनः good hearted, अपाय fall (ii) मोक्ष=escape, प्रतिरोधक robber, अचक्षुः unbeaten मनस्विनः stout hearted (this suits both cases), अपाय danger “न लोके—” इति पक्षी निवेद्यन् उपेतुम् इत्यमरः अत्रुक्तं कर्मणि द्वितीया एव

8 मनस्विनः—मनः कस्य चमि प्रशंसम् इति मनस + विनि मनस्वी stout hearted इत्यमरः । मत्वर्थोऽपि affixes may be attached in different senses thus —“भूमनिष्प्रशंसाम् निव्यस्येति शायम् । मस्येति निव्यस्येति भवन्ति मनुवादयः ॥”

9 अदभुमि—अद १५ an adjective here meaning प्राप्य that which is to be reached अथा भूमि destination कर्मधा— । Or अद front अये भूमि the goal ahead मृदभुम् ।

10 निरपय १८ —अप + अय + घञ् भावः अपयः a step back fall, or, अप + अय + घञ् करणे अपाय danger मम + शि + अच् भावे संशयः resort निरत अपयः अकात् निरपयः per asant (मोक्ष=salvation), also safe (मोक्ष=escape) इति— । निरपयः सद्यः अथा इति— । Qual अदभुमि ।

11. *Voise*— त्वया मन्त्रयया अदभुम् (मन्त्र) ।

33 *Hari* is पुराणपुराण ।

उदामिताय निगृहीतमानमै

गृहीतमध्यात्मदृशा कथञ्चन ।

वहिर्विकारं प्रकृते पृथग्विदुः

पुरातनं त्वा पुरुष पुराविदः ॥ २३ ॥

Prak—पुराविदः त्वा पुरातन पुरुष विदः [You are known as the Primal Soul to those that are versed in ancient lore] Do you mean I was the first creation?—वहिर्विकारं पुरुषं त्वं विदः [They know you as outside creation—uncreated] Do you take me for Prakriti?—इदं पुरुषं त्वं विदः [No You are different from Prakriti and stand alto, than independent to what Prakriti does You are the Eternal Soul] But as such how am I known at all?—निगृहीतमानमै अदभुम् कथञ्चन इति— त्वम् [You are indeed

सीऽपि तमेव "तत् त्वमसि" इत्यदिवाक्ये रेखाशङ्कान् । तत्तत् तमेव साक्षात्करणीय
इति मुक्तकृतमिति भावः ॥ २२ ॥

Notes on Mallī

1 मनु &c — 'Well salvation follows from a sight of Purusha as distinct from Prakriti not from a sight of me'—
Apprehending this objection he says "That too is thyself" in
उदामितारम् &c 2 An अश्वयीभाव in the sense of विभक्तिः ७५ is
the समासाल by the rule "अनय" । 3 Himself unaffected be-
cause of being unrelated to Prakriti though Prakriti works for
him 4 Full of knowledge all knowledge 5 The state
men "मूढप्रकृतिः—" (*Char*) and Srutis like "अज्ञामकः—" (*Char*)
so declare 6 That it is thyself because identity is seen
from statements like "तत् त्वमसि —Thou art That

Sara—कल्पितमोक्षं पुरुषाऽपि तमेव । अत्र मुक्तकृतं तमेव साक्षात्करणीय
इति ॥ २२ ॥

CHARCHA

1 उदामितारम्—उद + अ + त + कर्मणि उदामिता सति नद aloof
तमः । (Qual) पुरुषस्य । (Comp — "तद्भिन्नमुपासीत त्वानिव पश्यति" ।

2 निरुद्धीत &c —नि + दृष्ट + क कर्मणि निरुद्धीत restrained मन एव
इति मनस् + अच् कार्ये मनसम् mind निरुद्धीत मनी दे । & the other it had
turned their mind back from the external world इह — (Qual)
अने unders ood

3 गृहीतम्—Seen realised (Qual) पुरुषम् ।

4 अथाह &c —अ क्त self इह + क्तिप् कर्मणि इह sight आत्मनि
इति अथि आत्मन् + ७५ मम मात्म अथाहम on self अश्वयीभावः । It is समासः ।
अथाह इह अथाह इह the sight turned towards self समासः । तत्र ।
इहा in the करण of the द्वि in गृह तम् । By the rule "अनय" in
अश्वयी—endin_ in अन् takes ७५ as समास समास after We have
अथाहम instead of अथाह by the rule "तत्तया समासोपक्रमम्" ।

5 कदचन—अत्र is an अत्र implying indefiniteness, कदचन

s ne comp und It means somehow or other, with great difficulty

(बहिविकारम्—बहिम् an अव्यय meaning different from, 'out of' \ वि + क् + घञ् कर्मणि विकार transformation effect, विकारिभ्यो बहि ष-गी— I s neuter तत् । Qual पुरुषम् । अप परि, बहिम् and locatives of the root ष are compounded into an अव्ययी— the पञ्चम्यन्त words by the rule “अपपरि—” (Mall) By सहदादिभ्यो Mall refers to the Karika मूलप्रकृति— “*Taittirakāumudī* In this प्रकृति स अविकृति next come सहत् &c seven in number which are प्रकृति as well as विकृति then follow 16 that are विकृति ० ५ lastly comes पुरुष which is neither प्रकृति nor विकृति । Hence बहिविकारम् excludes all the intermediate 23 between मूलप्रकृति and पुरुष । It may mean either मूलप्रकृति or पुरुष, which of these is intended will be clear from the next

प्रकृत—कृ + क्त्वि कर्मणि भाव वा कृति work, प्रकृष्टा कृतिरस्या प्रकृति the first cause (मूलप्रकृति), ष-— । तस्या । The प्रभो is optional by the rule “पृथग्विद्वानानामभिभूतोवाच्यतरस्याम्” । Hence प्रकृत्या पृथक् is also allowable प्रकृत पृथक्—different from प्रकृति eliminates मूलप्रकृति and leaves पुरुष only

8 विद—विद् + लृट् अलि । Conj App

9 पुरातनम्—पुरा is अव्यय meaning प्राक् days of yore तत्र भव इति पुरा + लृट् or लृट् । See विरत्न, Sl 15 पुराण is an optional form got by निपातन in rules like “पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु” “पूर्व कालैकसर्वैरतृपुराणनवकैवला समानाधिकरण” &c

10 पुराविद—पुरा प्राग्वृत् वि-लि इति पुरा + विद् + क्तिप् कर्मणि, उपपदतत्— ।

11 Voice—पुराविदि त्वम् गृहीत उदाहिता पुरातन पुरुष विभक्ति ।

34 Hari's works

निवेशयामाशिय हेलयोद्धृतं फणाभृता छादनमेकमौकस ।

जगत्तयैकस्यपतिस्त्वमुच्चकैरहोश्वरस्तस्मशिर सु भूतलम् ॥ ३४ ॥

Prak—त्वम् अहोश्वरस्तस्मशिर सु भूतलम् निवेशयामाशिय [You converted the thousand heads of Vasuki the snake king, into so many pillars and placed the earth on them] What were the pillars

Notes on Malli

1 Having thus described the characterless nature of the hero (a person) he now belauds him in six verses, beginning with निवश्यामाशिशु in his *personal* character because that suits better for the matter in hand. 2 अयदति means अयिष, तयन इदमयति मयिव । 3 We have दन् of निट् after विष् with विच् । अन्-मल्लि-कृष्ण- (Car) 4 The अलङ्कार is यिट् परम्परितद्वक् । Because the शिट् and the अयिट्द्वक् are related as cause and effect.

5 अ-कामद त नाशभवन् भवता । शयस्य शिरानि एव तस्य मन्थमहसम्, मन्थ एव मयतिष्ठ पितृन् । ३४ ॥

CHARCHA

1 निवश्यामाशिशु—नि + विष् + शिच् + निट् दन् । Conj App The root “हञ्ज—” (Mall) means—ह भू or अम् is subjoined in निट् to the root काम and roots got by adding affixes

2 हन्त्या—हन्ता ease तथा । प्रकृत्यादि श्या ।

3 अशुतम्—उड + छ + ञ् कमणि lifted Qual भूतलम् । The allusion is to the बराहवतार । Comp “ततः समुत्प्लव्य धरो सदृष्टा महाबराहः स्फुटपद्मदीपम् । रसातलात्पलपवहन्निभः समुत्थितो नील इवाचलो मङ्गलम् ॥”

4 कणाभताम्—कणा विभति इति कणा + भ + क्तिप् कर्त्तरि कणाभत those that bear hoods उपपत्तम्— । तेषाम् ।

5 कादनम्—कृद + शिच् + लुङ् करण roof तन् । Qual भूतलम् ।

6 एकम्—अद्वितीयम् incomparable Qual कादनम् ।

7 आकस—आकस house तस्य । Malli also gives आश्रय shelter as a meaning. But it is doubtful if the poet intended a distinction to be made between *shelter* and a *house*

8 जगत् &c—जगत् the worlds (Sl 1) तथ अथवा अस्य इति वि + अवच् तदम् a trait तद्यप् is also available giving वितय as in “अयदति कालवितयेऽपि दीगताम्”, Sl 26 अयति lord mason एकशायी अयतिथि the sole master or, wonderful mason कर्मधा— । जगती तयम् इतन्— । तथ एकमयति, इतन्— । The sole master of the

three worlds or the wonderful mason that made the three worlds Qual लम।

9 छक्के — See ante Qual बहीश्वरस्यशिरसु।

10 बहि &c — ईष्ट इति दश + वरचू कर्त्तरि ईश्वर the lord बहीश्वर the serpent king Vasuki, इतत् — । म एव मन्त्र the post of the serpent king कर्त्तव्य — । तस्य शिरसि, इतत् । तेषु । बहि एतौ । Here Malli has शिरसू = *top* also *head* The latter however, is not available if बहीश्वर is taken as a मन्त्र । The exposition then will have to be मन्त्ररूपसि शिरसि मन्त्रशिरसि the posts of head, कर्त्तव्य — । बहीश्वरस्य मन्त्रशिरसि, इतत् — ।

11. मृतनम् — The earth We may also construe — मृतनं कल्पमृतम् शोकम् एकं काशनं निवश्यामसि — Placed the earth as an, admirable roof to the house of the snakes काशनं will then be a विधिविनिर्दिष्ट of मृतनम् । This agrees better with facts because before the earth was lifted, she had ceased to be a cover (काशनं) to the abode of the snakes She became so after being stead ed on the head of Vasuki.

12 Voice — जगत्त्रैकस्यपतिना तया निवश्यामसि ।

13 Remark — Here the earth is taken as a roof and the heads of Vasuki as so many pillars on which that roof rests This is दृष्टम् । Now, जगत्त्रैकस्यपति is the agent that has placed this roof on these pillars But that sort of work is done by masons only. Hence जगत्त्रैकस्यपति must be taken as a mason. Thus a fresh दृष्टम् arises by virtue of the already existing दृष्टम् This is what Malli means by दृष्टमर्थः अनुष्ठानादिवान् । Again, as स्यपति means a mason also, we may suppose that the poet intends a श्लेष in स्यपति to bring forward the character of mason. This is Malli's द्विष्टदृष्टम् । But here perhaps many will prefer to start with स्यपति meaning mason and do away with the श्लेष and have a plain दृष्टम् in the verse

3) *Has unrealisable*

अनन्यगुर्वस्त्व केन केनः पुराणमूर्त्तर्महिमावगम्यते ।

मनुष्यजन्मापि सुरासुरान् गुणैर्भवान् भवच्छेदकरैः करोत्यधः ॥३५॥

P *o* तव परममूर्ते कवना महिमा केन अवगम्यते [There is none
o h n sty f y ur ancient self in its en
 अनन्तगुण परममूर्ते महिमा [That self has none
 f h f x e ete al s v r t e s must
 l { h e f b e o con; etended by all
 n u c d y } How do you know if that
 f u l —मनुष्यजन्मा अपि भवान् सुरासुरान् अध
 क त { n y l u an hape you excel the gods and
 de mons Wh t l will be the majesty of the d v ne
 self ?] How do I the gods a d the demons ?—भवच्छ्रद्ध
 करे गुण [But h en ove the reb rth of those who see
 yo

P *c*—अनन्तगुणा तव परममूर्ते केवल महिमा केन अवगम्यते? मनुष्य
 जन्मा अपि भवान् भवच्छ्रद्ध करे गुण सुरासुरान् अध करोति ॥ २६ ॥

Eng—Thou h born of man you surpass the gods and the
 demons l y v r t u e s that remove reb rth (of others) by whom
 then can be app ehended the whole of the majesty of your
 p r m a l s e f t h t has none el e as p r o g e n i t o r ? [Or—than whom
 no e l o h e r e x i s t s—*Mall*] ३३

h e g—ब्रह्म इहैवाग्र अगनि उपपद्विदार माधुर्गणैर पुनर्ब्रह्मैव निवर्तय करिष्या
 वेव ओ न नवर्ण क अश्रित्य करिष्याह्व । एवे अग्निराव वेद्वक्त्रण मुर्ति एव ई पत्र
 शरीर समग्र महिमा के के उपलब्धि करिष्या ॥ २७ ॥

Expl—See *Prak* and *Eng*

Mall—अनन्तः । न विद्यत अन्य (१ अन्त्या) गुण यस्य तस्या अनन्त
 गुणा इति अनोकारान् पाठ [समानात् प्र क श्लोषि “ननुतय” इति कप्प्रमु
 णात् । पद्यात् तु अनुपसर्जन धिक र्वात् “वीतो गुणवचनात्” इति न माप्नोति ।
 “इति इत्यर्थ” इति वा न शीर्षमन्त्रात् “आत्मन्या” इत्याडागम । किञ्चित्
 समान्यान्विधिरनित्य इति कप वारयन्ति] तस्या सर्वोत्तमाया तव परममूर्ते
 अमानुषसहस्रस्य केवल ज्ञत्वा [“केवल ज्ञत्वा एक स्यात् केवलशब्दधारय” इति
 विद्य] महिमा केन अवगम्यते न केनपि इत्यर्थ । कुत ? मनुष्यान् जन्म यस्य

स 'मनुष्यजन्मा भवन्' ["अवन्त्या हि बहुव्रीहिर्यधिकरणो जन्माद्युत्तरपद इति वामनः] भवच्छेदकरे समारम्भवर्तके गुणे घानादिभि 'सुरासुरान् [सुरा सुरविरोधस्य कार्याभाधिकत्वेन अभात्यतिक्रान्तात् 'येषाञ्च विरोध शान्तिकः " इति न इच्छेकवशात् इत्याहुः] अधः कराति [शेषे प्रथमः " इति प्रथमपुरुषः । भवच्छेदस्य पुनर्दण्डव्याज न प्रयोज्य इति*] । मानुष एव तं महिमा ददवशात् समानुषन् किम् इति तात्पर्यात् [द्वितीयाहं असकृद्विज्जनात्त्या द्विकानुपास] ॥३॥

Notes on Malli

१. समासन् &c — If डाय् s attached (to गुरु) before compounding कप् will come in by the rule "नञ्प्रत्ययः" (Char). But after compounding the rule "बोत्तो—" does not apply because डोप् operates on what is not an उपसर्जन (Char). Now we get the augment षट् by the rule "षष्—" as the word (चनन्गुरु) is optionally a नदी by "इति—" (Char). Some however exclude कप् saying that समासान्त rules are not obligatory. Vamana says— १ अधिकरण बहुव्रीहि is unavoidable with जन्मन् &c as final. They say that the feud between gods and demons arose from a special reason and is therefore not eternal hence there is no इच्छेकवशात् as required by "यथा—" (Char). २ भवन् being neither दुष्पद nor अकद it is इव so we have प्रथम पुरुष by "शेषे—" ।

Sara—See Malli मानुष एव तात्पर्यात्

CHARCHA

१. चनन् &c — गुरु great महत् or पित्र progenitor "गुरुम्विदित्वा भवति दर्शयाम्युत्तोरपि । पुमाद्विप्रेकादिकर पितादौ सुरमन्त्रिणि" इति मैदिनी । In the fem we have गुरु or गुरु + डोप् गुरी । अविद्यमाना चनन् गुरु (great) यस्या (इमी) सा चनन्गुरु than whom none greater exists वच— (Malli) Or—अविद्यमाना चनन् गुरु (progenitor) गुरी (वही) चनन्गुरु having no one else for her progenitor, वच— । The idea is the same as in सयम्, or as is expressed by "सृज ह-मानमाकनः" । तस्या । Qual पुरावमूर्ते । The वच— is by "नञ् अकद-ताम् बहुव्रीहिरुत्तरपदयोपध वक्तव्यः"—Malli warns against starting

4 मनुष्य &c —मनु was the progenitor of the human race
मनोरपय्य जति इति मनु + यत् = मनु पुत्र् + यत् = मनुष्य man मनुष्यत जन्म अद्
born of man वह—। १ बहु—with constituents other than those
in the प्रथमा (समानाधिकरण) is not sanctioned by पाणिनि। The rule
“मनोविशिष्टे वज्रादौ” provides for the solitary exception, viz मन्त्री
leading in the compound (अधिकरण)। ५ amana the Rhetorician
remarks that it is not possible to avoid पञ्चमा in compounds
like अकञ्चन्ना मनुष्यञ्चन्ना etc with ऊन्मन &c final Note the con-
trast in one case *born of man* in the other *born of Brahman*

5 मुर &c —न मुरा मुरविराधिग अमुरा, नञ्त्तल—। The नञ् here
implies विरोध। Com “तत्तन्मात्रममावय तदन्तत् तदन्तता अप्राप्त्य
विराधय नञ्या धृ प्रकीर्तिता ॥” मुराय अमुराय, इत्त। तान The rule
“वशाच्च—” requires the neuter singular in a द्वा of those who are
in eternal feud Why not then मुरामुरम्? Mañi answers, this
feud is *not* eternal It originated with the distribution of असत्
got by churning the ocean Comp “पूजिषी य मुरामुरे,” “देवामुरैरभत
मनुनिधिसंमये”।

6 भवन्—भानि इति भु + डवतु कर्त्तरि। Item भवनी।

7 भव &c —भवतीति भु + भव् कर्त्तरि भव birth re birth Or—
भवत्यनेन इति भु + य कर्त्तरि “भवत्यदिद्वयेन व भव पुषि सद्यो वा च
प्रागेति घ। प्रवदद्वयं ज्विदमज्ञायमपि यद् भान—। natavritta.
Here अद् by “कदोरप” is barred by—दिषी भुवीदुपसर्ग”। विद् +
अप् भवि इद् cessation भवति इद् cessation of re birth, इत्तल—।
त कर्त्तरि इति भवत्यद् + क + ट कर्त्तरि those that cause cessation of
re birth अद्दत्तल—। ते। Qual दुर्गे। The re birth is of *others*
i. e., of those who come to see Kṛ shna.

8 करोति—The प्रथमपुरुष is deferred by the rule “ईष
प्रथम”। Everything except दुष्टद and अष्टद is ईष। So भवन्,
which is neither दुष्टद nor अष्टद must be ईष and therefore re-
garded as प्रथमपुरुष notwithstanding that it means दुष्टद।

9 ।। &c—द्विष्य इतिष्ठा क दवाचुनि। अद्वय भवन् मुरा
मुरा...त्रियने।

दिना समुत्तदावे (१) चि० “वो च” इति दीपः । द्वितीयायां विन्धि अयं
 तस्यतः [ध्वज्ये कविधानम् (१) । इतिविधयः सखायज्जम् पुराणान्त विभागान्वितः]
 चवता अवतीथाजम् । साम्प्रत सम्प्रति “नटलोकवित्तम् कुर्वी इति मय
 तथा धरितो मुक्त पूजा भारवती च क्रियतेतराम् अतिशयन क्रियते [“तिङ्य”
 इति ताव “किमतिङ्यद्वयात्—” इत्यादिना आमु प्रत्यः । लघुकता मुक्त
 कता इति विरोधाभासाज्जहार “आभासल विरोधस्य विरोधाभास न्यत” इति
 न्यतान् । ॥ ३६ ॥

Notes on Malli

1. चरच् is the affix by “भञ्ज—” Vamana says मङ्गुर is in the
 कमकर्तृवाच्य 2 चि० s the affix to indicate समुत्तदावे by “हृभृलि—”
 (Char) च is lengthened by “वो च” 3 There is क in the
 sense of चञ् (? See (Char) A card nai number in a compound
 has sometimes an ordinal sense as in विभाग ५० 4 The तरच्
 is by the rule “तिङ्य” । आमु s affix d by क्रियते— (Char)
 5 The चनद्वार is विरोधाभास because लघुकता is called गुरुकता,
 the definition being “विरोधाभास s the चनद्वार if the विरोध is
 merely apparent

Sara—मुक्ता भार लघुविद्यता अवतीर्षा भवन् चक्रभारव रत्न मुक्तकराति ।

CHARCHA

1 लघुकृतिष्यन्—चनच लघु समुत्तदावे करिष्यन् इति लघु + चि +
 कृ + लृट् मङ्ग (मृ) wishng to lighten नतितत्— । Malli's
 rule in full is “समुत्तदावे हृभृलि म समुत्तदावे चि०” । Hence it
 seems here, Malli's correct reading is “समुत्तदावे हृभृलि—”
 इत्यादिना चि० ।

2 अति ५०—भञ्ज + चरच् कमकर्तृ विना मङ्गुर crackling The
 rule “भञ्ज—” directs चरच् in the कमर्तृवाच्य । But the *Ashtaka* says
 “भञ्ज कमकर्तृ प्रत्यः । समुत्तदावे” ।—From the nature of the case
 the affix is in the कमकर्तृवाच्य in respect of भञ्ज । अतिशय भार
 अतिशय excessive load इत्यादि— । तत्र मङ्गुरा इत्य— । तस्य । Qual
 चमूम् । This is after Malli मङ्गुर by itself is कमकर्तृ as enjoined
 in the अतिशय and confirmed by Vamana the Rhetorician. But
 here we have तत्र मङ्गुरा which gives a reason for the cracking

Have seen for he came to earth

निजौजसोज्ज्वालयितु जगद्द्रुहा

मुपनिहीथा न महीतल यटि ।

समाहितैरप्यनिरूपितस्तुत

पद द्वय स्या कथमीश सादृशाम ॥ २७ ॥

Prac—इह यदि महीतल न उपनिहीता सादृश दृष्टं पद कथं स्या
[I have been able to obtain a sight of you solely because
you have taken birth on earth] Surely I am accessible all
ways—समाहितै अपि अनिरूपित (त्वम्) [In your earthly form you
are no doubt but your ancient self is inscrutable even to
those who have taken to deep meditation] Do you mean
then that I am born that people like you may reach me ?
—निजौजसा जगद्द्रुहाम उज्ज्वालयितुं उपनिहीता [Not at all ! This is
only accidental the real object of examination the host of
enemies to creation this turn upon and hence in the person
of Demons and Rakshasas] ७

Pr se—निजौजसा जगद्द्रुहाम उज्ज्वालयितुं महीतल न उपनिहीता यदि
एतं समाहितै अपि अनिरूपित (त्वम्) (६) इह सादृश दृष्टं पद कथं
स्या ॥ २७ ॥

Eng—Undetected even by the meditative how could you
have been the object of sight O Lord of people like myself
had you not come down to the surface of the earth to save the
enemies of the world by your own powers ७

It is—इह एव यदि न महीतल न उपनिहीता सादृश दृष्टं पद कथं स्या
(६) इह सादृश दृष्टं पद कथं स्या (६) इह सादृश दृष्टं पद कथं स्या
॥ २७ ॥

Exp—The *Prac* and *Eng* above

Full—निजौजसा । निजौजसा भवनजसा जगद्द्रुहा दुष्कृतं चिरं
कृतं त्वय ["मनुष्यद्वय" इत्यादिना द्वय] त्वयाम उज्ज्वालयितुं त्वम् हिमिनु
निजौजसा ["मनुष्यद्वयद्वय" इत्यादिना कृतं त्वम् चरौ ॥ त्वम् हिमिनुम इति
प्रकारे] महीतल न उपनिहीता यदि न चरतत्तम् [चादृश इतो । यदि
यदि यत्तम्] ततः तदि समाहितै समधिगते अपि [मनुष्यद्वयपि चादृश
निजौजसा यदि यत्तम् कति (१)] इत्यादि समाहितै समधिगते विना
[विना यत्तम्] त्वयाम भवन इति त्वम् चरतत्तम् इति । त्वयाम भवन

अप्रशङ्ग एव भाष्य इ न केचन^१ । अनिरक्षितं अयद्वीत तम् 'इश मादृशी' वर्तं
 अक्षयमिति भव विनयाक्रियाम् । इश 'इष्ट' 'यद् गोचर' 'कथंसा' न
 कश्चित् इत्यर्थः । तस्मात् तत्तत्साधनकार एव अयमनमर्थोऽननम् इति भावः ॥१७३

Notes on Malli

1. 1. is शब्दविवक्षा of the कर्म and यद्ही is added by "जर्मि
 — (C or) 2 The क is कर्त्तरि though the root is मृक्षमंक्,
 here त् is शब्दविवक्षा of the कर्म as in आश्रित &c. [N. B.—This
 defence of Malli is open to criticism, for Bhattoji holds in his
 मथोरमा that कर्त्तरि क is not available after roots that have
 the १८ अक्षमक through अवरिषा of the कर्म. Malli's defence by
 आश्रित is unfounded for the case of आश्रित is specially provided
 under आश्रित कर्त्ता । Cp "आश्रित इति क कर्त्तरि निपात्यते"—
 Bhashya. Thus आश्रित as निपातनमिदं cannot be a passport for
 similar uses] 3 We have to regard the उत्तरपद as dropped
 as in विभक्ता भातर said of brothers when they become विभक्तधन ।
 Kayyata says आप is but the suppression of the thing
 understood.

Sara—अस्मिन् दहने युक्तमत्र त्वां द्रष्टुं शक्नुम न तु ब्रह्मद्वेषेण मितम् । तत्
 दर्शनार्थं आगतोऽसि न हि शरीरनाशरेण ।

CHARCHA

1 निज &c —आजम् prowess निजम् श्रेष्ठ कर्मधा— । तेन । करयेत्वा ।
 2 उज्जामयितुम्—उद्+अम+क्विप्+आर्द्धे तृमुन् भवे to extirpate
 निजशस्त्रमात्रमयितुम् to kill with your own hands. You could
 have easily deputed some body to do this work endowing him
 with the necessary powers. But you wanted to personally do
 the work as a piece of favour to the victims. Hence necessity
 of your being born as man

3 जगद्वधम्—जगत् the worlds (Sl 1) अगच्छा दृष्टानि इति जगत्
 +उद्+क्विप् कर्त्तरि अगद्वद् the enemies of creation उपपदतम्— ।
 तथाम् । कर्मणि जग् यद्ही । The कर्म of उज्जामयितुम् is here not direct
 ly thought of as कर्म । The उत्जामन is with respect to जगद्वद् not
 of अगद्वद् । But by the rule "जामिनिप्रत्ययनाटकादपि हिमाशम्"
 the कर्म of जामि &c, if treated as श्रेष्ठ, will take यद्ही and will not

10 म दृश म—बहमिव पश्यन्ति इति अथर्द + दृश + क्तिन् कर्त्तृणि मादृश
 11 त्वम 1 म दृश मादृशी मादृश 12 The rule is
 त्वम त्वं दृश न लावन कृत्र च पश्यन्ति implies no seeing "मादृशदयो
 हि दृष्टिश्च प्रकर भवत नशनक्रिया वधत"—*1111* कञ् gives मादृश।
 क म 12 130 मादृश

11 1 — उपाहायत (त्वया) अमिहपित्तन (त्वया) पद
 भवन

3 *111 the prop of the world*

उपग्रत पातुमदो मदोदतै-

स्वमेव विश्वम्भर विश्वमीशिपे ।

कृते रवे चालयितु क्षमेत क

चपातमस्काण्डमलीममं नभ ॥३८॥

Prak —ह विश्वम्भर त्वमेव विश्व पातुम ईशिपे [You are styled as the main stay of the universe and rightly so, because you alone are able to save it] Why talk thus its safety is not at stake—मन्त्रोदत उपग्रतम् अदो विश्वम् [At times the universe is over run by people puffed with pride and then you alone come to its rescue] Others too could help it if they liked—रवे चत चपातमस्काण्डमलीममं नभ चालयितु क क्षमेत [They couldnt When the sky is darkened with gloom, the sun alone can clear it up] 38

Prose—ह विश्वम्भर, मदोदतै उपग्रतम् अत विश्व पातु त्वमेव ईशिपे।
 चपातमस्काण्डमलीममं नभ चालयितु रवे कृते क क्षमेत ॥ ३८ ॥

Eng —You alone are able to save this universe over run by the pride puffed, O sustainer of the universe Barring the sun who is able to clear the sky that is darkened by the nightly gloom? 38

Prose—ह विश्वम्भर, मदोदतै उपग्रतम् अत विश्व पातु त्वमेव ईशिपे।
 चपातमस्काण्डमलीममं नभ चालयितु रवे कृते क क्षमेत ॥ ३८ ॥

Expl—See *Eng* and *Prak* above

Mall:—ननु कीदृशं नियमा दन्तमवायं नृपतिरदहाधिकार इत्यादिना अनन्य
साध्यत्वमव आह उपपत्तमिति^१ । विश्व विभर्ताति विश्वधर ततस्त्वद्वा ह 'विश्वधर'
विश्वदात { मन्नाधी भूतृर्जि—" इत्यादिना सत्त्वं प्रत्ययसुभाषण^२ } मणोद्वैत कसा
न्निभि उपपत्त पीडितम् च विश्व पात्र तमव ईशेष शक्तोऽसि विश्वधरत्वात्
इति भाव [ईश ण्यर्थे लिङि दात (१ लङि सिधि) रूपम्] अत्र वधम्येष हृष्टान्
माह—उपाया तमक्काण्टे तमोवध { "काण्टोऽग्नी दष्टवाणाववगावसरवारिषु"
इत्यमर "कक्काण्टिषु च" दात विसृजनीयम् सत्वम् } 'मनीमम मन्त्रितम् ["मनी
ममन्तु मन्त्रित कश्चर मन्त्रदूषितम् इत्यमर "श्रोतश्चातमिच्छ— इत्यादिना मन्त्र
धर्मी निपात] नम चान्यितु रव कृत रति विना ["अन्दाद्यान्तरके—
इति पञ्चमी] क चमत् शक्तं यातु न काऽपि इत्यथा [अत्र वाक्यस्य समानधर्मक
एकम् इति चमत् इति शब्दद्वयन वल्गभावन निर्वृत्तात् तत्रापि व्यतिरक्तमुखत्वात्
वधम्येष प्रतिवन्धमानत्वात् तत्कृतं मुखम् (तत्कृतं मुखम् —) "वाकाघटत्वम्
मामानस्य व क इय पृथङ्निर्देश प्रतिवन्धनम् ( ) } # ३८ #

Notes on Malli

१ ननु &c —Anticipating the query— Well what rule is this that none indeed is the task of restrain the wicked he says by उपपत्तम् &c that none else is capable 2 We have to augment सुमे after एव which is added by "मन्नाद्याम्—" (*Char*) ३ ईश means 'to lord it over' The conjunction is in लिङि दातु (this is a misprint for लट् स) । 4 This is with a मन्त्राय अ १११ नियतत्वेन "अन्तेत्या—" (*Char*) ५ (The text here is corrupt For तत्कृतं मुखम् &c read तत्कृतं मुखम्—"वाकाघटत्वम्") Here the एव इत्यत्र is प्रतिवन्धनम् because the same common attribute is spoken of by इति च चमत् as if they were two different things in two different sentences and it arises through वैधर्म्य (dissimilarity) because stated by the text । It is said in the मन्त्रम् (चमत् इत्यत्र मन्त्रम् — If the common attribute derived from the sense of the two sentences is differently varied then the एव इत्यत्र is प्रतिवन्धनम्" ।

Stra—अमृत्पानि कारणमात्रम् । इतर असमथा इति दृढनिश्चयविकार-
मन्त्रे २७ ॥ मन्त्राति भवि विध्वंसि ॥ २८ ॥

CHARCHA

- उपपतम्—उप + प + क् कर्मणि over run तत् । Qual. विश्वम् ।
- मदायत—उद + हन + क् कर्त्तरि उहृत puffed, or क् कर्मणि elate । मन्त्र उहृता इतत्— । ते । Qual जन्मे understood
- विश्वधर—विश्व विभक्ति इति विश्व + भृ + स्वच् कर्त्तरि मन्त्रायाम् the upholder of the universe उपपदतत्— । proper name (मन्त्रा) of Vishnu विश्वनाथाय कृत् " इत्युपक्रम्य विश्वधर कर्त्तृभक्तिम् इत्यमरः । स्वच् is annexed by मन्त्रायाम् भूतृजि धरि संहितेति दम् । सुम् comes in by अकृद्भि पञ्जलम् सुम् । As you are विश्वधर, it is your duty protect the विश्व ।
- इमिप—इय + लृप्ते । इष्ट, ईशाचक्रे—इमास्वभुव—ईशमास, इमि यत् एमिष्ट
- रय—रयतयोग प्रभो । The rule is "अन्तरादितरौदिविश्वमायनर-
पदाजिह्वुक्त —पञ्चमी १० attached in connection with अय, आरान्,
इतर रयत &c Sometimes रय, is seen as in "पुरुषाराधनसूते" । But
this is irregular
- चान्वितुम्—चान् + विच् स्वार्थे + तुमुन् to clean
- अमिष—अम + निङ् इत । अकि निङ् । अमिषे, वचम, अमिष्यत—
अम्यति, अमिषि—अम्यत ।
- अमा &c—कान्ध multitude, mass It is also प्रशसावचन
when in an उत्तरपद । मल dirt, तदमि अमिष इति मल + इमसच् मलार्थे
निपातनात् मलीमसम् dirty तमसा कान्ध तमस्कान्ध a mass of gloom,
इतत्— or, प्रश्ल तम' तमस्कान्ध deep gloom, कम्भा—of the नित्य
समास class अपाया' तमस्कान्ध, इतत्— । तेन मलीमसम्, इतत्— । तत् ।
Qual नभः । Malli's rule is "अमीत्सा अमिषा अमिषि कर्त्तृभक्तिम् कर्त्तृभक्ति-
गोमिष मलिष मलीमसा" which sanctions अमीत्सा &c (निपातनात्) ।
We call तमस्कान्ध a नित्यसमास and offer अम्यपदविरोध because प्रशसावचन
words usually are so only when compounded Alone they
do not imply प्रशसा । "कृष्णमपादिवत् एत नित्यसमासा"—*Bhanuji*
- Voice*— त्वया एव इत्यने । केन अम्यति ।

39 *Praise of Hari inadequate.*

करोति कंसादिमहीभृता वधा

जनो मृगाणामिव यत्तव स्तवम् ।

हरे हिरण्याक्षपुरःसरामुर-

दिपदिपः प्रत्युत सा तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Prak—हे हरे, जन तव स्तव करोति (इति) यत् सा प्रत्युत तिरस्क्रिया [They are now singing your praise but it sounds to me like a censure] Which praise do you mean ?—मृगाणामिव कंसादि महीभृता वधात् स्तवम् [I speak of the praise from the slaying of Kamsa and others who are as easily killed as the poor deer]. It seems you did not know Kamsa—हिरण्याक्षपुर सरामुरदिपदिप मा तिरस्क्रिया [I knew him well I was also aware of his iniquities. But what was he compared to Hiranyaksha, Ravana &c whom you had slain To speak of Kamsa's overthrow after having sung of the discomfiture of these redoubtable heroes is preposterous] 39

Prise—जन मृगाणामिव कंसादिमहीभृता वधात् (तव) स्तव करोति (इति) यत्, (हे) हरे, सा हिरण्याक्षपुर सरामुरदिपदिप तव प्रत्युत तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Eng.—It is really a detraction of you, the slayer of tuskers in the shape of Hiranyaksha and other demons, that the people sing your praise, O Hari, for slaying kings such as Kamsa that are but like deer 39

Ben.—कंसानि क र अहं हि हिरण्याक्षपुर वध करिष्यामि एतच्च तेनैव कंसवत् स्तवमिति कथिष्यामि । किमु कंसवत् स्तवमिति इति कंसवत् स्तवमिति नो हि विदुः । हिरण्याक्ष अहं हि वध करिष्यामि इति तेनैव कंसवत् स्तवमिति कथिष्यामि इति नो हि विदुः । ३९ ।

Expl.—You have slain Kamsa and several of his followers, so people are now singing in your praise But to you the mighty slayer of such redoubtable demons as Hiranyaksha, Ravana &c. is this a feat worth the name ? Also see *Eng* and *Prak.* above. 39.

Mā कराति ति । 'कस्य जन मग नामिव कसान्मिहोभतां वधात् हतो-
 मव का-नम । मव का-त मतिनति " इत्यमर । कराति इति 'यत्' च 'हर' कृष्ण
 = 'मह' इ च गन्धर्व मा मतिक्रिया हिरण्याक्षपुर मरा' हिरण्याक्षप्रभृतय धि
 चमर न एव दप तथा दिव हनन्मिदं तस्य तत्र प्रभुता' वेपरीत्येन ["प्रभुत
 इत्युक्तवपः इति मयव्याख्यानं त] तिरस्क्रिया अत्रमान । 'यत्' इति सामान्ये
 नपमकम् म इति विधयान्तिङ्म गजघातिन मिहस्य मगवधवर्णनमिव
 म मरन्मव क सान्मिहोभतां वधात् तिरस्कार एव इत्यर्थ । अत अमुरविद्यानाम
 इति हरिवहनि इति 'अष्टपरम्परितरपक मगायामिव इत्युपमया अष्टाद्विभावन
 मङ्गागतः] । ४ ।

Notes on Malli

1 प्रभुत implies opposition to what is said 2 Here the
 अष्टपरम्परितरपक in हरि arising out of अमुरविद्यानाम् is mingled, as
 अष्टन व ति अष्ट, with the उपमा in मगायामिव ।

Siva—See *Malli*, गजघातिन इत्यर्थ ।

CHARCHA

1 क सादि &c—क स was king of Mathura महीं विभक्ति इति
 मङ्गा + भ + क्तिप् कर्भरि मङ्गीभूत kings क स आदिरपौ क सादय, with
 Kamsa at their head वच— । क सादयो मङ्गीभूत कर्मधा— । तथाम् ।
 2) आदि he includes अरामस्य । कृदयोगा कर्मणि पठौ ।

2 वधात्—हन + अप् भावे वध slaying तस्मात् । ऐतो ५मी ।

3 यत्—Malli has सामान्ये नपुमकम् । But the construction
 being मव कराति इति यत् we can easily explain it as neuter
 because qualifying इति which is in the neuter इति refers to
 मवक्रिया ।

4 हर—हरि is a name of कृष्ण, also it means मिहः । "मिहा
 मनेन्द्र पद्यायो हर्म्यं कैमरी हरि" इत्यमर । Both are intended
 See next

5 हिरण्याक्ष &c—हिरण्यक्ष was the elder brother of हिरण्य
 कशिपु (See sl 42) He was killed by Vishnu in the वराहावतार ।

पुर अथ सरतीत पुरम् + म + ऽ कर्त्तरि पुरःसर foremost उपपदत—।
 शब्दा विवति इति डि + पा + क कर्त्तरि डिप an elephant. He drinks
 by the mouth and the nose (trunk) हिरण्यच पुर सर एवम्
 हिरण्यचपुर सरा, बहु— अमुरा डिपा इव अमुरदिपा, उपमितकर्मधा—।
 हिरण्यचपुरःसरा अमुरदिपा कर्मधा—। तन् इति इति हिरण्यचपुर सरा
 मुरदिप + डिप + क्रिप कर्त्तरि उपपदत— तस्य। Malli has अमुरदिपा
 डिपा अमुरदिपा कर्मधा—like गङ्गापि व (व्यपककर्मधा—)। But as
 in the preceding lines we have by implication कस्यदयो मया इव
 it seems better for uniformity's sake to say here अमुरा डिपा इव।

6 प्रयुत—A compound अव्यय implying उल्लवरीत्य i.e., the
 reverse of what is said सक्रिय is stated the reverse of it is
 तिरस्क्रिया।

7 सा—Qual तिरस्क्रिया which is the विषय।

8 तिरस्क्रिया—तिरस् is an अव्यय implying a censure. But when
 one is censured on a manner put to shade. Thus तिरस्
 then implies अवर्द्ध screening. It is then a कृति by the rule
 “तिराज्जलद”। Hence तिरस् + कृ + ष माव तिरस्क्रिया administering
 rebuke, कृतिवत्—। Again by “तिरसोऽन्तरङ्गम्” the विमर्ग of
 तिरस् here optionally becomes म। Hence तिरस + क्रिया = तिरसक्रिया
 or तिरस्क्रिया।

9 Voice—अने सब क्रियते वन (भूयत) तस्य तिरस्क्रिया
 (भूयत)

40 Varadajñā of conversation with Hari

प्रवक्तु एव स्वयमुज्झितयम क्रमेण पेटुं भुवनदिपाममि।

तथापि वाचालतया युनक्ति मा मियस्वदाभाषणलोलुप मन ॥४०॥

Prat—मने मा वाचालतया युनक्ति [My mind makes me garrulous]
 Why?—निर तदभाषणलोलुप मन वाचालतया युनक्ति [My
 mind longs for a conversation with you at ease, hence it makes
 me garrulous] Possibly your talk will serve some purpose
 more useful than this—भुवनदिपं पेटुं स्वयम् एव प्रवक्तुं इति तन्नि
 युनक्ति [I will speak of one of the enemies of the world. But
 then you are already engaged in slaying and you stand in
 no need of being reminded of this work. My speech is

a | | | a | no k n, too long a rest—
 उज्झितयम क्रमण प प्रण अमि [R You require more You
 I a | k led n turn You are
 I w s u n to come] 40

P n —उज्झितयम (मन) क्रमण भुवनदिवी पष्ट स्वम् एव प्रण
 अम २ पि मिय तदाभाषणलोप मन सा वाच लतया युनक्ति ॥ ४० ॥

I —I reless yo are yo are indeed engaged of
 y own accord c h n turn the enemies of the world
 Yet my mind on n n for conversat on w th you in private
 (con d n a k w th you) dr es me nto garrul ty 40

—उ उज्झितयम एव उज्झिते अन्वि व इ अत्र सुष्ठु आनृत इति
 हेन अम उ वना न वड किड अ पनत्र मत्र निर्वन आनाम कटि इहो इहेह
 का वलिड व ड व ड लम अकाश करिडि ॥ ४० ॥

Expl —see *Eng* and *Prak* above

Mall —एव लया दवमभिमुखोक्त्य आयमनप्रयोगन बहुमुपादातयति प्रण
 इति^१ तम उज्झितयम त्यक्तयम सन् क्रमेण भुवनानि दिवनीति भुवन
 निष ण्टा तपां पष्ट तान् हिमितुम् इत्य [“जासिनिप्रहय—” इत्याग्निना
 क्रमवि श्य पष्टी] स्वम् अपरः इति^२ एव प्रण अमि^३ । एव तहि पिटपदय
 क्रिम इति चत् तवाह^४—तद्यापि स्वत प्रणेऽपि “मिय रहसि स्वभाषण लया
 मड सलाप लोलुप लुभम् [“लुभोऽभिलाषुकस्त्वक समी लोलुपलोभुभी”
 इत्यमर] मनो सा वाचालतया सह युनक्ति वाचाल करोति इत्य । वाचो
 बह्वीऽस्य सनि इति वाचाल [“वाचजाटयी बहुभाषिणि” इत्यानध । “स्वात्मन्वकस्तु
 वाचापो वाचाटो बहुगहावाक ”^५ इत्यमर] ॥ ४० ॥

Notes on Malli

1 Having thus propitiated the Lord with laudations he introduces प्रण &c as a prelude to the statement of the object of his visit 2 Without being urged by others 3 If so, then why this pounding of the pounded? On this he says

4. चालच् is the affix by "चालच्—". जल्पक, वाचाल and वाचाट mean one who speaks much and improperly

Sara—ज्ञानप्रद त्व अस्ता शत्रुन हसि न ह्यत मद्वनापन्ना तथापि त्वया जन्मनकाममया विधित वल्ये ॥ ४ ॥

CHARCHA

1 प्रवृत्त — प्र + वृत् + क्त कर्त्तरि प्रवृत्त engaged Pred to त्वम् understood

2 एव—Mallī takes it with स्वयम् स्वयमेव of thy own accord indeed Or take with प्रवृत्त । प्रवृत्त एव engaged indeed without cessation

3 उत्क्षिप्त &c — उत् + क्ष + क्त कर्मणि उत्क्षिप्त discarded उत्क्षिप्तः दन चनेन with fatigue discarded । & tireless वच्— । Pred. to त्वम् understood

4 कर्मण—क्रम + घञ भाव क्रम order परिपाटी । नन । वया करबे ।

5 पटुम् — पिप् + तुक् भव to extirpate

6 भुवन &c.—भुवनानि दिवानि इति भुवन + दिप् + क्तिप् कर्त्तरि भुवनदिव the enemies of creation, उदयदशतृ— । तथाम् । वही शेषे, कर्मत्व being ignored Hence instead of saying तान् हिंसितुम् (Mallī) it seems better to say तथा मन्त्रं हिंसाकर्म कर्तुम् । The former makes the कर्मता prominent. For "जसि—" see under जगद्गुह्यम् ॥ 37

7 वाचन्तया—वाचन् talkative (see Mallī) त्वम् भाव वाचान्ता । तथा । महार्थे श्या । This implies *censure*, but वक्षिता is all praise.

8 पुनर्नि—पुन {रुधादि} + नट् तिप् । Nom भन ।

9 त्वदामा &c — च + भव + लृट् भावे चभावश्च conversation इति लुपति इति लुप + घङ् + चच् कर्त्तरि लोभुष unduly covetous. तथा चभावश्च, मुद्गुष । त्वन् लोभुष, मुद्गुष । Qual. भन । In the verse quoted by Mallī मुद्गुष चभावश्च and त्वच् are synonymous meaning *covetous*, but लोभुष and लोभुष mean different—*reprehensively covetous* (भावश्चांश दङ्) ।

10 Pouce—उत्क्षिप्तदमश्च (सत) प्रवृत्तेन भुवन (तथा) लोभुषेन मन्त्रं चर्च...पुन ।

// H r // O H r //

तदिन्द्रमन्दितमुपेन्द्र यद्वच क्षण मया विश्वजनीनमुच्यते ।

समस्तकार्येषु गतेन धुर्यतामहिहिषस्तद्वता निश्चयताम् ॥४१॥

Prā — त इन्द्रमन्दितं तत् वच क्षणं भवता निगद्यताम् [Well then
st n nt to Indra's message] Where is the mes-
—तत् विश्वजनीनं वच मया उच्यते [I am going to tell you all
v t It relates to the welfare of the whole creation and
y t want to listen without interest] Why is Indra anxious to
confer with me?—इ उपेन्द्र, अहिहिष समस्तकार्येषु धुर्यतां गतन
भवत निश्चयताम् [You are his younger brother and take great
interest in his affairs. He is himself a redoubtable warrior no
doubt yet it is you that has won him his battles. Hence
he sends us to let you know all of the present undertaking
also] 41

Pro t—तत्, इ उपेन्द्र, इन्द्रमन्दितं विश्वजनीनं यत् वच क्षणं मया उच्यते
तत् अहिहिष समस्तकार्येषु धुर्यतां गतनं भवता निश्चयताम् ॥ ४१ ॥

Eng—So, O Upendra, you that had taken up leadership
in all undertakings of the slayer of Ahi, do you listen for a
while to the message, beneficial to all people advised by
Indra and being delivered by me. Or place for a while
after delivered' 41

B n—अपेन्द्र ईश्वर उपादेय उपकारार्थं ये कथां वक्ष्यामि विश्वजनेन च यानि
वलिभिरहितानि तुभ्यम् । आपनि मेरे होति त्हाई आपनिई त्हाई नेरा हरेण दुखपद
नवल काज करिअहेन । ४१ ।

Expl—Well then listen to Indra's message which I am
about to deliver. You are his brother and have always taken
the lead in his undertakings. He expects much from you at
the present juncture. Also see *Prak*

Mall—अथ स्वर्गाकार्येषु सहपुत्रं प्राप्नुतं तदिति । 'तत्' तस्मात् इन्द्रम्
उपगतं 'उपेन्द्र' इन्द्रावरजः । तत्सम्बोधने । अतएव इन्द्रमन्दितं शीतलम्
इति भावः । किञ्च विश्वे जनाय हितं विश्वजनीनम् ["आत्मन्विश्वजनभोगोत्तर-

पदान् वा^{११}] 'यत् वच' चर्त्त' न तु विर 'मया उच्यते तत्' वच 'बहिर्दिश' श्रवण ["सर्वे ज्ञानासुख्यदि" इति वैशयनी] 'ममनकार्येषु पुन्यता' पुरश्चरत्न मतेन' अतोऽपि 'भवता निशयताम्' [प्रापनायां लोट्] 'पुरं वदतीति श्रुत्वा' ["पुरो यद्दत्तौ" इति यतप्रत्यय । स्त्र्यन्वय पदाश्रयतुक्त काव्यनिर्दिष्टमनुसारः] ॥ ४१ ॥

Notes on Malli

1 By तत् &c he now asks with reasons to listen to his speech 2 यद् is the attix by "चाय—" (Char) 3 Here obviously the चयहार is काव्यनिर्दिष्ट in which he श्रुत्वा is got from the sense of a पद ।

Sara—अनुज्ञोऽसि त्वमिन्द्राय नता च तस्य सर्वेषु कर्मसु । आमे पुनमपि तस्य मन्त्रम्, तत् शल, विप्रदि च हित विप्रसा ॥ ४१ ॥

CHARCHA

1 तत्—चयश्च indicating श्रुत्वा । Because भुवनविषया षट्, प्रवृत्त चमि, therefore &c

2 इन्द्र &c—सम् + दिङ् + लृट् कर्मणि सन्दिट् advised इन्द्राय सन्दिटम्, श्रुत्वा ।

3 उपेन्द्र—उपसक्त इन्द्रम् waiting upon Indra, प्रादितत्—। A name of विश्व । तत्समुद्भो ।

4 लक्षम्—For a moment अल्पकालम् ५ । Construe लक्षम् उपचरे (Malli), or लक्षं निशयताम् ।

5 विश्वजनोक्तम्—विश्व all सर्वे । विश्वो जन विद्वन् all persons, कर्मणा—। तथै हितम् इति विश्वजन + स्र् of universal good. Malli's rule means—स्र् is attached in the sense of तथै हितम् to चाक्रन्, विश्वजन and compounds having भग्न final in them. The Bhashya restricts the sense of विद्वन् saying "ममन्धिकरेणे इति वक्तव्यम्", i.e., अहम्—does not admit स्र् but takes the general अहम् । Thus विश्व जन विद्वन्, तथै हितम् विद्वन्—म् । The Vṛtti adds a further restriction by excluding वक्तव्येहि also, so विश्वे जन लक्षम् विश्वजन, तथै हितम् विश्वजनोक्तम् । The entire implies that Indra was making no selfish request but one after the universal good

6 समस्त \c—सम + अस् + ज् कर्मणि समस्त heaped together ; e, all समस्तानि कथादि कर्मधा—। तेषु।

पुनरुक्तम्—पुन । Urde । पुन वहति इति धृ + ण् पुन the bearer of । रिक्त ह । nder तस्य भाव ताम् obj of गतम् ।

8 अहिहृत्—अहि name of अनासुर । अहिं हिह्वान् इति अहि + हि + क्त् कर्मणि अहिहृत् the slayer of अहि उदयन्तम्—। तस्य । Indra lew \ tra with the वज्र which was forged for him by Visvakar an out of the toes of the sage Dadhichi The epithet shows that Indra's undertakings are all arduous and it is no easy task that he going to set upon Krishna इत्यत्र in Malli is the 5th case singular of हवहन्

9 भवत—Sec भवान् Sl 35

10 निश्चयताम्—नि + गन् + लोट् ताम् कर्मणि । शस्यति, शशाम्, शसिष्यति अशमत् । Or नि + शम् to listen + विष् + लोट् ताम् कर्मणि । शस्यति \c But if meaning to see then शस्यति &c With लप् we get निश्चय (निश्चिदि) निश्चय्य (to listen) निश्चय्य (to see)

11 Voice— अहं वदति इति भवान् निश्चय्य Or निश्चयम् ।

42 Hiranakasipu described

अभूद्भूमि प्रतिपक्षजम्भना भिया तनूजस्तपनद्युतिर्दिते ।

यमिन्द्रमर्दार्यनिसूदन हरिर्हरिण्यपूर्व कशिपु प्रचक्षते ॥४२॥

Prak—नित तपनद्युति तनूज अभूत् [Diti had a son of a dazzling splendour like that of the sun] Whom do you mean ? —प्रतिपक्षजम्भना भियाम् अभूमि तनूज [I mean the son that never feared an enemy cared little for who his enemies were] What was his name ?—यं हरिण्यपूर्व कशिपु प्रचक्षते [They call him कशिपु with हरिण्य preceding it In other words his name was Hiranakasipu] But did he molest Indra ?—हर इन्द्रमर्दार्य निसूदन य प्रचक्षते [His very name Indra was rendered nugatory by him because Indra means 'resplendent but the demon was more resplendent than the ruler of the gods So he, the demon it was that deserved to be called Indra in preference to the lord of the gods] 42

Prat—प्रतिपक्षजन्मो भिद्यन् अमृतिं तपनयति दित तनून् अमृतम् ।
इन्द्रशब्दादभिमृदनं यद्विरण्यपूरे कश्चिद् प्रचक्षते ॥ ४२ ॥

Eng—There lived a son of Diti resplendent as the sun
and no subject of fear arising from enemies whom, the des-
troyer of the significance of the name Indra of Hari, they
called Kasipu preceded by Hiranyu 47

Inter—इन्द्रो हि विष्णोर्कश्च नमोऽस्त्येव इन्द्र इन्द्रो एव भूत इति । अत्र
इन्द्रोऽहोरात्रं वारं त्रैलोक्यं विजितवान् । तस्य तेन हन्तुं उद्यमोऽस्ति नान्, किन्तु उद्वा-
हयते येन नमोऽस्त्येव इन्द्रो भिद्यन् ॥ ४२ ॥

Expl—See *Eng* and *Prat* above

Mall—अथ सिङ्गपालो हन्तव्य इति वक्तुं तस्य अवयवव्यत्ये चनयव्यत्ये-
न्यपनीपशिकतया श्रीहृदयप्रकटनाय जन्मकारणत्वात् तावदुक्तमिति अमृदिति ।
'प्रतिपक्षज' शब्दो 'जन्म' यस्मात् तस्मात् 'भिद्यन् अमृतिं' अविषय निर्भीक इत्यर्थः
'तपनयति' मूर्ध्नितापो 'दित तनून्' देव अमृत कोऽसौ इत्यत आह—'इन्द्रो'
इन्द्रो इन्द्रशब्दादभिमृदनम् इत्यतीति इन्द्र [इन्द्र परमेश्वर] । "कश्चिद्"—इत्या-
दिना हन्तव्यत्वात् श्रीवादिकनिषत् । तस्य इन्द्र इति शब्दस्य इन्द्र इति
संज्ञापदस्य य अर्थ परमेश्वरत्वत्वात् तस्य निमृदनं निवृत्तकम् [कर्त्तरि क्त्वा] इन्द्र-
तनून् इन्द्रोऽहोरात्रं त्रैलोक्यं विजितवान् य' देव 'हिरण्यपूरे कश्चिद् प्रचक्षते' हिरण्यकश्चिपुनश्च इत्यर्थः
[अतः हिरण्यमभ्यपूरितं कश्चिदुद्भवेत्, न तु मन्त्रिणमतर्धस्य, इति शब्दपरस्य
कर्त्तुः शब्दस्य अर्थस्य च अर्थोक्त्या प्रयोगात्, अत्र अत्र च नान्यार्थोक्त्या च ।
"इन्द्रोऽहोरात्रं त्रैलोक्यं विजितवान्" इति । समाधानमविवक्षितं इन्द्रपरस्य
अर्थोक्त्या इति कश्चित् सन्पाद्यम इत्युक्तमस्माभिः "इन्द्रपूरे गिरि ते" इति
"अमृतपदस्यैव वेदमप्यादिह" इत्येतत् (१) व्याख्यातव्यम् । मन्त्रोक्त्या च अत्रापि
च । विवेचयाम—य' देवमुद्दिश्य 'हिरण्यपूरे कश्चिद् प्रचक्षते' मन्त्र-तेन प्रवृत्तं
(१ प्रवृत्ति) इति] ॥ ४२ ॥

Notes on Malli.

1 अथ &c.—He now wants to say that Singapala has to be &c

slain But showing that he *must* be killed by Han, it is necessary to show that he is unassailable by others Hence by चमून् &c he relates the history of his previous births to disclose his audacity 2 The root इदि means to possess supremehly or splendour It ends with the affix रन् by नियतम् with श्रीशक्ति rule “कञ्ङ्—” (Char) 3 एव &c.—Here it is the word कश्चिप and not the object of which it is the name that has the corl द्विरन्ता preceding it Thus the word कश्चिप which stands for the word only cannot be used as designating the object Yet it is so used here Hence they say hence there is the defect of thought known as अवाच्यवचन “The use of a word in a sense it cannot express is अवाच्यवचन”—this is the definition In such cases a solution has somehow to be found by लक्षणा in the matter of अर्थ applied to something restricted to शब्द only as I have said in the सञ्जीवनी and चन्द्रापथ on “दीवपुत्र—” and “धनुस्त्रय—” But here I add a special defence —“य देवम्—” ।

Sara—द्विरन्ताकश्चिपुनाम दैव्य चाभीन् य इन्द्रस इन्द्रत निरास ॥ ४२ ॥

CHARCHA

- 1 अमूमि —मूमि subject न मूमि no subject मञ्जुतन्— ।
- 2 प्रतिपक्ष &c—एव side प्रतिज्ञान पक्ष अन्व प्रतिपक्ष of the opposite side i.e. an adversary वच— । तथात् जन्म आमाम् प्रतिपक्षजनान् caused by an adversary वद— (See under अनुपपन्न्या, Sl 35) तामाम् । Qual भियाम् । The प्रातिपक्षिक here is प्रतिपक्ष अन्वन् which though in the feminine does not admit of डोप् because the rule “सन” bars the rule “अन्नभ्यो डोप्” । Decline प्रतिपक्षजन्या जन्यानी जन्यान् &c We may however add डोप् optionally giving प्रतिपक्षजन्यन् + डोप् प्रतिपक्षजन्या an आकारान्त word in the feminine
- 3 भियाम्—भो + क्रिप् भावे भो fear (fear) तामाम् ।
- 4 सनञ्ज—सनु and तन mean दह । “निर्वा मूर्तिस्तनुस्तनु” इत्यनर ।

तन्वा जतः इति तन् + जन + च कर्त्तरि कृते: तन्जः born of the loins, a son, उपपदतन्—। Nom. to चमूत् (भू + लुङ्. द)।

5. तपन &c.—तपनस्य द्युतिः, इतन्—। सा इव द्युतिः अस्म, बहु—by "सप्तन्युपमान—" (ante.).

6. इन्द्र &c.—इन्द्रति परमेष्ठये लभते इति इन्द्र + रन् कर्त्तरि श्रीचादिक इन्द्रः supremely majestic, नि + मृद + शिच् स्वायें + लुङ् कर्त्तरि कान्ति-कान्ति निमृदन् the destroyer इन्द्रस्यः शब्द इन्द्रशब्द the word Indra, कर्मधा—like शक्रपार्थिव (रूपककर्मधा—)। तस्य अर्थः the sense of the word Indra, इतन्—। तस्य निमृदनं, इतन्—। तम्। Qual. यम्। Here the लुङ् is added irregularly by the rule "कृत्तुलुङी बहुलम्"। The Vritta adds two more derivations, thus.—नि + मृद + शिच् स्वायें + युच् अर्त्तरि निमृदनं। The prohibition "इददीपदीचय" does not apply. "चनिन्दोऽयं प्रतिविधः"—Vritti. Again नि + मृद + शिच् स्वायें + लुङ् कर्त्तरि नन्द्यादिः निमृदनः। "यद्यवा मधुमृदनादयो नन्द्यादिषु इत्यने"—Vritti.

7. हरिः—हरि a name of Indra हरिः इन्द्रशब्दार्थनिमृदनः the destroyer of the sense of the name Indra with respect to Han. This may mean that इन्द्रत्व was usurped by हरिश्चाकशिपु, or that हरिश्चाकशिपु coming into prominence, Indra was no longer deemed by people as "The most majestic"

8. हरिश्च &c.—हरिश्चः पूर्वे अस्य हरिश्चापूर्वः preceded by the word हरिश्च, बहु—। तम्। Qual. कशिपुम्। Here the discussion introduced by Malli (See Notes on Malli) is quite uncalled for. It would have been relevant if the poet had said हरिश्चापूर्वः कशिपुः तन्जः चमूत् because the तन्ज—the thing boy—cannot be हरिश्चापूर्वः कशिपुः। it is his name which is हरिश्चापूर्वः कशिपुः। This is what the poet too says here—यं हरिश्चापूर्वं कशिपुं प्रचक्षते—who is called कशिपु with हरिश्च preceding it. There is no absurdity in this. Malli also recognises this, for he says towards the close of his discussion, विर्रददाव &c. (See Malli and our note).

9. प्रचक्षते—प्र + चक्ष + लृट् चक्षे। चक्षे, चक्षसे-चक्षी-चक्षी-चक्षी-चक्षी, व्याप्ति-ने &c., चक्षन्-चक्षन् &c. Nom. पुराविदः understood.

10. Voice—...चमूदिना ...द्युतिना ...तन्जेन चमूदि। ...निमृदयः यः पुरः कशिपुः इत्यादिने।

He was a terror to gods.

સમત્સરેણાસુર इत्युपेयुषा चिराय नान्नः प्रथमाभिधेयताम् ।
भयस्य पूर्वावतरस्तरस्विना मनःसु येन दुसदां न्यधीयत ॥४३॥

Prik—उन समयदा मन सु भयस्य पूषावतर चिराय न्यधीयत [For a long time the gods knew no fear. He it was who first taught them what fright was.] How was that?—तरस्विना समत्सरेण येन न्यधीयत [He was powerful and he hated the prosperity of the gods. Hence the latter lived in apprehension of raids by him]. What could be his power against Indra, Yama, Kuvera &c.?—असुर इति नाम प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन न्यधीयत [He became the foremost of those that were significantly called असुर—overthrowers. Hence his name was a terror to the gods]. 43.

Prose—સમત્સરેણ અસુર इति नाम चिराय प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा तरस्विना येन दुसदां मन सु भयस्य पूषावतर न्यधीयत । Or—तरस्विना समत्सरेण ...नाय प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन दुसदां मन सु चिराय भयस्य &c. ॥ ४३ ॥

Eng—By whom, the mighty (i. e., by whose mighty self), urged by jealousy, having, after long, appeared as the foremost among the denotations of the word Asura, the first footing of fear was laid in the minds of the denizens of heaven. Or—place after long' after 'laid.' 43.

Long—(૧) ઉપેયુષા એક અસુર થતો હતો. વહુનાં પાત્ર એકે વલતાનું મનુષ્ય અસુર નામનાં પ્રકૃત પાત્ર રહેતા ઉપેયુષા ઉપેયુષા એકનાં મન કહેવ કહેવ મનુષ્ય થઈ ગયા હતા । ૪૩ ।

Expl.—An Asura is an overthrower. For a long time the gods had none such with regard to them. But at last in Hiranyakāśipu arose one that was preeminently an Asura. As he was jealous of the gods, they lived in terror and for the first time came to know what fright was. 43.

Mall—સમત્સરેણેતિ । 'સમત્સરેણ' અત્યશ્ચમદેવસદિતેન ["સત્સરોન્નયમવેષ" इत्यमर] । 'तरस्वीति असुर ["असिहरन्"] । 'असुर इति नाम चिराय' ["चिराय चिरादाय चिरभ्यायाचिरार्थकः" इत्यमर.] 'प्रथमाभिधेयताम्

उपपुत्रा' अन्वयतया सुख्यायतां मनेन 'तरसिना' वलवता ["तरसी वलरङ्गमी" इति विश्व] 'येन' हिरण्यकशिपुना दिवि सीदतीति 'द्युमदा' दवानां मनसु भयम् पूषावतर' प्रथमप्रथम ['नृन्तीरप्'] 'श्वीयत निहित [ध०५ कर्मणि लङ्] । अस्मादेव दवानां प्रथम भयम्योत्तिरभूत् इत्यर्थः ॥ ४० ॥

Sira—See Malli अस्मादेव ५८

Notes on Malli

1 The अति is चरन after अम। - The अति is चत् by "कृदारप" ।

CHARCHA

1 समत्सरस—सत्सर jealousy मन मुहं वर—। Qual येन । He was jealous of the gods and the gods trembled for the consequences

अमुत्—अस्ति सिदति इति अम (सद निश्चि) + चरन कर्षति (चौषा निश्चि) the overthrower इति योने । मा

2 उपपुत्र—See अष्टाध्यायी ३। ४ । १५३ उग।

4 विराट्—In अजय meaning here विराज। अदत्ते दद्या which has disappeared the word being an अजय

5 प्रथम ५८—अभि + धा + यत् कर्मणि अभिधाय d signat on प्रथम अभिधाय the first (or the foremost) d's signat on (d'notation), कर्मणा—। तस्य भावः, तथा। ताम्। पूर्वमद्यितम्। obj of उपपुत्रा।

6 पूष ५८—अव + तृ + चत् भाव अवतर advent पूष अवतर, कर्मणा—। उक्त कर्म of श्वीयत। The gods rested in security before Hiranyakasipa came The rule "नृन्तीरप्" means that roots end n, in च् = च take अव in the भवत्वर्थ and to designate any कारक except कर्ता। Thus च् चम् which is how ever made compulsory in अवत and च्चिक्तरण when a मदा is mean Thus अवतरचम इति अवतर not अवतर, but अवतरति अनेन च्चिक्तर वा इति अवतर not अवतर ।

7 तरसिना—तरम् ३ strength तर चम चसि इति तरम् + चिनि मन्वे तरसी strong तिज ।

8 द्युमन्म—दि सीदति इति दि + मद + चिन् कर्षति द्युम् the d-r sons of heaven, उपपुत्र—। तवम्। "नृन्तीरप्" इति निश्चि

न पलम् । १३ the rule नत्पदं कृति ब्रजलम् the सप्तमी is sometimes retained in an उपपदतन्— । Retaining it here we get निविष्टः यः । Cause the word is classed with the मुष्मन्मादिषु and the rule म्पमादिषु च gives यः ।

७ अर्थद्वयम्—नि + धा + लुङ्, त कर्मणि । Conj App

१० । १८—ममत्त्वं उपयिवान् तरस्वी यः पूर्वावतर न्यदधात् ।

४१ *Sri served him*

दिशामधीशायतुरी यत सुरानपास्य तं रागद्वता, सिधेविर ।

अवापुरारभ्य ततश्चला इति प्रवादमुच्चैरयमस्करं श्रियः ॥४४॥

N I —Sl 44 and 45 should change places See reasons under Sl 43

Prak —तत आरभ्य श्रियः प्रवादम् अवापुः [Since then wealth and prosperity have attained an unenviable name] What name ? —चला इति उच्च अयमस्करः प्रवादम् अवापुः [The name fickle which is a great infamy] What was the occasion for this infamy ? —यत सुरान् अपास्य तः सिधेविर तत आरभ्य [From the moment that riches forsook the gods and commenced attending upon that demon they were branded as fickle] Which gods do you mean ?—चतुरी दिशाम् अधीशान् अपास्य [I mean no ordinary gods, but the four lords of the cardinal points themselves] Granted they are fickle but what was the reason for this lapse ?—रागद्वता श्रियः [Well, to tell you the truth the gods themselves were to blame The demon was worthier than they and naturally the riches attached themselves to him] 44

Prose—श्रियः यत दिशामधीशान् चतुरः सुरान् अपास्य तः रागद्वता (सत्यः) निधेविर तत आरभ्य अयमस्करम उच्चैः चला इति प्रवादम् अवापुः । Or—श्रियः रागद्वता (सत्यः) यत तं सिधेविर तत आरभ्य चला इति उच्चैः अयमस्करं प्रवादम् अवापुः ॥ ४४ ॥

Eng—From the time when, drawn by love, they served him having left the four gods, the lords of the quarters, riches incurred the great infamy that they were fickle. Or—From incurred the infamy were very fickle 44

Beng—वरन इहे'त अकुराग आइहे इहे'त लखे'त छवि दिक्कलक बाइया ताहार
मेवा करि'त लागि'तन उबन हुउ त ताहार 'छक'न। एहे महर अपवार इहे'त ॥१॥

Mall—दिशामिति । 'दिय सन्ध' 'यत' यदा इत्यर्थे 'दिशाम् अधीयान्'
दिक्पतीन् अपि 'चतुर सुरान्' इन्द्रवज्रयमकुबेरान् 'अपास्य' त्यज्वा 'त' हिरण्यकशिपु
'रामकृता' रामकृता सत्य' न तु बलादिति भावः सिद्धिरित्यतो बौरप्रिया दिय' इति
भावः 'तत आरभ्य तदा प्रभृति अयम् करोति' इति 'अयमकर' दक्कीर्तिहेतुमित्ययम्
["कृत्वा इतुताध्वीव्यानुधीम्यु" इति टप्रत्यय । "अत ककमि—" इत्यादिना
विसर्जनीयस्य सत्वम्] 'उधे प्रचुर' अन्तरा 'इति प्रवाद' जनापवादम्
आहु । दिग्गेशानामपि सर्वम्हारित्वा तदौद्वन्द्वस्य प्राकट्यम् इति भावः ॥ ४४ ॥

Notes on Mall

1 The affix is ७ by the rule कृञ —" (*Char*) 'The
विभ' becomes म by "अत —" (*Char ka*) His boldness is
manifest because he robs even the lords the quarters of
their al'

CHARCHA

1. दिशाम्—दिशयन् इति दिश + क्तिन् कर्मणि निपातनात् दिश lit those
that are pointed out, i.e., directions, the cardinal points ताम् ।

2. अधीयान्—अधि + ईय + अच् कर्मणि अधीय lord तान् ।

3. चतुर—The reference is to the four principal points of
the compass—पूर्व, दक्षिण, पश्चिम उत्तर ।

4. सुरान्—The gods are इन्द्र of पूर्व, यम of दक्षिण, वरुण of पश्चिम,
कुबेर of उत्तर ।

5. अपास्य—अप + अस (सेव दिवादि) + लृप् having discarded

6. राम लृट् —रम्यति अनेन इति रञ्ज + घञ् करणे राम passion, love.
नेन इत्यन्, drawn by love, इत्यन्— । Pred to दिय । Mall says न तु
बलात् । इ, नौ was not forcibly carried away by the demon,
but she of her own accord deserted the gods and went over
to him The reason is found in the epithet हरप्रिया of Sl 43
One who is हरणी is also a बौर and Mall remarks बौरप्रिया दिय ।

7 मिथविर—सञ्ज + निट् इर । सञ्जत, मिथवे सविध्यते, अमिथिह ।
Non गिय

अवाप् अ + वाप् + निट् लम्

आरम्भ—आ + रभ + ल्यप् having commenced

10 तत तत् दमि (५मी) + तमि स्वादे अपादाने ५मी । आरम्भ
implies process hence we have अपाय । धुवमपाये—इत्यपादाने ५मी ।

1 चल —चल + अच् कर्तरि unsteadily, fickle, इति योग प्रथमा ।

1 प्रवादम्—प्र + वट् + घञ् कर्मणि infamy तम् ।

13 उभै—अज्यय (qualifying) the क्रिया in चला (Mall) or
qualifying प्रथम् ।

14 अयशस्करम्—अयश यमोर्विरोधि अयश infamy, नञ्प्रत्यय—। तत्
करोति इति अयशम् + कृ + ण कर्तरि अयशस्करम् causing infamy, उप
पत्तयत्—। The ट् s by “ह्रस्वो—” Mall) which means—with a कम्
as उपपद we may attach ट् to कृ in the कर्त्तृवाच्य provided ह्रस्व,
तात्पर्य (habu) or आनुशोभ्य (obedience) is implied Here we
understand ह्रस्व (of अयशम्) । Now why not अयश करम् with a
विभक्त + Mall answers, the विभक्त becomes स by the rule “अत —”
—१ विभक्त after an अ, and not being in an अज्यय becomes स in a
समान with कृ, कम् &c provided the विभक्त is not in an उत्तरपद ।
Thus अयश + कर अयशस्कर । In Bhatti also Mall gives the same
defence under “अयशसु कामार्थयशस्करौ” । But the विभक्त here, as
there is indeed in an उत्तरपद । अयशम् is a नञ्प्रत्यय—the उत्तरपद
being यशम् । The rule therefore does not apply We offer
an alternative exposition—यश करोति इति यशम् + कृ + ण कर्तरि
यशस्करम् causing fame, उपपदयत्—। “अत णकर्मि—” इति मत्वम् ।
त यशस्कर यशस्करविरोधि इति अयशस्करम् नञ्प्रत्यय—with a विरोधार्थ नञ् ।
“तत्साहाय्यमभावय तदन्वत् तदन्वता । अयशसु विराजय नञ्वा पद प्रकी
र्तितम्” What is यशस्करविरोधिन् must by necessity cause
infamy, so the final result is the same

15 श्रिय—for deriv See Sl 1 The plural is on the
supposition that श्री is different with these four different indivi
duals This is not a good defence The singular should
have been used with a little manipulation of the metre. The

poet means the singular as will be clear from Sl. 36 where he calls him *यिष आर्य* ।

16 *Voice* — यौभिः स राक्षसाभिः (सतैभिः) सिष्वै प्रवदन्ति ।

43 *Gods afraid of him*

पुराणि दुर्गाणि निशातमायुध बलानि शूराणि घनाय कञ्चुका ।
स्वरूपगोभैकफलानि नाकिना गणैर्यमायङ्ग तदादि चक्रिरे ॥४५॥

Prak — What more of him ? — यम आशङ्क्य नाकिना गणैः पुराणि दुर्गाणि (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [Through fear of his raids the gods rendered their cities hard of access so that they might appear in their real character as affording shelter against marauders] Was that all ? — आयुध निशातम् (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्र [They also rendered their weapons keen so that they could be used in fighting enemies which is the real object] What else ? — बलानि शूराणि (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [The selected picked warriors to recruit their armies thus rendering the army as a source of real strength] What more ? — कञ्चुका घना (चतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [They made their armours really tough keeping protection of person as the sole object in view] 43

Prose — नाकिना गणैः यम आशङ्क्य तदादि स्वरूपगोभैकफलानि पुराणि दुर्गाणि चक्रिरे आयुध निशातं चक्र बलानि शूराणि चक्रिरे, कञ्चुका घना चक्रिरे । —
Mell Or — नाकिना गणैः चक्रिरे स्वरूपगोभैकफलानि आयुध निशातं चक्र स्वरूपगोभैकफलानि बलानि शूराणि चक्रिरे स्वरूपगोभैकफलानि कञ्चुका घना चक्रिरे ॥ ४५ ॥

Eng — Dreading whom were then for the first time rendered by the hosts of the denizens of heaven their cities difficult of access weapons keen forces valiant armour tough with the sole object of appearing in their real character [Or — armour tough — hitherto all having the charm of their own beauty as the sole object] 45

১৮ — ই সময়ে হঠাৎ বেবশ্যার তাহার ভয়ে ওঁহাদের পুরী ছুঁর্ব, অত্র গৈল, সৈন্তগণ জোঁ সঙ্কল্প বর দৃঢ় করিস্ত লাগি লন। এত দিন এতলি কেবল বেবিতেই অন্যর ছিল। [Or—অন্যত্র প বে'জ। পাণ্ডাই ইহাদের মুখ প্রাণ্যদন।] ৪৫।

E pl—Thenceforth the gods commenced attending to their respective forces weapons and armour with a view to make them efficiently serve the purpose for which they are intended.
Also see *Prak*

Mallī — पराशीति । किञ्च नाकिना सुराणां 'गणे यं' द्विरण्यकशिपुम्
 आगच्छा वाधकत्वेन उक्तप्रत्यय 'म' काल 'आदि यस्मिन्' तदादि तदाग्रभति 'स्वल्प
 शीला एव एकफल मुख्य प्रयोजन येषां पुराणेषां तानि तथोक्तानि । प्राक् ईदृश
 साध्यशयोरभावात् इति भावः ["अपुमकमनपुमकेन—” इत्यादिना अपुमकेन
 ग्रैधः] पराशि टमाशि प्राकारपरिष्वादिना अगम्यानि 'वकिर' ["मुदुरोरधिकरण
 इति गमडः] आयुध निशात निशित 'वक्त्रे' इति विभक्तिविपरिणामन अन्वय
 [शः तनुकरण इति धातोः कः । "शाब्दोरन्वतरस्याम्" इति इत्वविकल्पात् पठे
 आत्वम्] न न नि सैकानि सुराशि शीर्थवनि 'वकिर' सम्पादितानि 'कञ्जुका'
 वारवाणा लोहवमाणि इत्यर्थः ["कञ्जुको वारवाणोऽस्त्री" इत्यमरः] 'वमा' दुर्भेदा
 वकिर इत्य नित्यसङ्गहा जायति अ इत्यर्थः ॥ ४३ ॥

Notes on Malli

1 Here we have एकशेष of the neuter by the rule "सु-
मल्ल—" (*Charha*) 2 The affix is ह after मम by "सुदरो—"
(*Charha*) 3 गो becomes ग् or मि optionally by "शाब्दो—"
(*Charha*)

Sora—द्विषाकशिपोर्निरोधमाश्रया देवा नित्यसम्राजा जायति च ।

CHARCHA

१. पुरालि—पिपुरति रक्षन्ति इति पृ + क कर्त्तरि मूलविभुजादि lit those that afford shelter & c., cities लक्षण कर्म of शक्तिर ।

2 दगणि—दु खिन गच्छन्ति एषु इति दर् + गत + ड अधिकरण difficult to enter । red to प्राणि ।

3 निशातम—नि + शो (तनकरणे दिषादि) + त कर्मणि निशात or निशित

sharp. Refers to चायुधम् । Malli's rule means शो and हो become शि and हि or श and हो optionally when an affix dropping क and beginning with त follows Pred to चायुधम् ।

4. चायुधम्—चायुधत्वे चनेन इति चा+युध+क करणे घञर्थे चायुधम् weapon उक्त कर्म of चक्र which is got by विभक्तिविवरिणम् from चक्रि । The Varttika "घञर्थे कविधान व्याख्याद्विहितयुध्यर्थम्" sanctions क in the sense of घञ् in case of the roots व्या &c. Hence it is attached करणे here

5 घना—हननम् इति हन+घप्+भावे घन solidity Pred to कञ्चुका । हन becomes घन by the rule "मूर्त्ता घन"—When कृति, i. e., कठिनम् solidity, is meant, घप् is attached to हन in the भाववाच्य and ह become घ । Next by लघदा from कठिप्य we pass on to कठिन । So now घन means solid This is what the Vritti means by "कथं घन दधि । घनेच्छ न धर्मो भवति" । Pred. to कञ्चुका । When solidity is not the meaning we get हन+घप् भावे कथः execution.

6 स्वप्न &c—शोभनम् इति शुभ+घङ् भावे शोभा appearance We have शुभ by निवृत्तन in "शुभशुभ शोभादर्शः" । एक फलम् एकद्वयम् sole object (एक=द्वय), or main object (एक=द्वय) &c. , कर्मधा— । "एकं सुखानन्दैकम्" इत्यमरः । स्व स्वप्नम् own character, कर्मधा— । स्वप्नेष शोभा स्वप्नशोभा, मुद्रमुद्रा । सा एव एकद्वयं दधातीति the main object (or—sole object) of which is to appear in their own character, वद्— । Qnal. इमानि understood referring to पुराणि, चायुधम्, वज्रम्, कञ्चुका by अनुसक्तैकमेव (Malli) The rule is "अनुसक्तमनुसक्तेन एकवचनान्वह्यम्"—The neuter is retained when spoken along with non neuter and it is optionally singular. The fact seems to be however, that, the rule "अनुसक्तम्—" does not apply here. The rule requires सहोक्ति of अनुसक्त and अननुसक्त । "अनुसक्तम् सह वचने"—*First*, "अनेवेन सहोक्तिः"—*Bhattoji*. Here there is सहोक्ति of अनुसक्त and अननुसक्त । This स्वप्नशोभैकद्वयम् पुराणि दृष्ट्वा, स्वप्नशोभैकद्वयम् चायुध (वज्रम्, &c. There would be सहोक्ति if the predicates दृष्ट्वा, निगमम् &c. were omitted and the rule would apply. That is to say स्वप्नशोभैकद्वयम् पुराणि, स्वप्नशोभैकद्वयम्

आयुधम् &c. would say so with *separate predication* for
 शम्भकफलम् But we cannot say so with *separate predication* for
 पुराणि आयुधम् &c. A sentence like शम्भकफलम् तानि इमानि
 न्याणि निशातम् यथाणि घन is unintelligible. It could be made
 intelligible if we say *pr di ate say* इतिहास, could be got out of
 नाणि निशातम् &c. by एकशब्दः। But that is not possible because
 here also the restriction "तत्रैवैवैदेव विद्मः"—the only dif-
 ference being that one is नयसक the other अनयसकः। अर्थात्, निशात-
 कं different otherwise also. The difference attaches to the
 original statements also, viz, पुराणि न्याणि, आयुधम् निशातम् &c. and
 furnishes an additional reason why the rule "नपुंसकम्"— does
 not apply to our case. I therefore propose to explain शम्भ-
 कफलम् just like अक्षिर, &c., going with all पुराणि, आयुधम् &c.
 by विभक्तिविपरिणामः।

7 नाकिनाम्—क is सुख pleasure न कम् अकम् pain, नसूतम्—
 अक्षिमानम् अकम् अक्षिन् नाक the place where pain does not exist,
 &c. the abode of bliss heaven, बहु—। स अक्षि पयो वासनेन
 इति नाक + इति मलयै नाकिन gods तेषाम्। The बहु—is by "नञोन्वयार्था-
 न्नम्"—(ante) Again we do not get अनक because नसू does
 not change owing to निपातन in the rule "नभात् नपात् नवेदा नासन्वा-
 नमुचि नकुञ्च नय नपुंसक नचन नञ नाकिषु प्रकृत्या"।

8 यम्—उत्तरवाक्यगतत्वेन उपालम्भात् न नञ्छब्द व्यवसा (see Remark)

9. तदादि—स आदि यच्चिन् तत् यथा तथा since then, बहु—।
 Qual अक्षिरि। Before Hiranyakasipu appeared on the scene
 the gods were careless about their defences

10 अक्षिरि—क + लिट् इरे कर्मणि। Agrees with पुराणि etc

11 Voice— गणा अयुक्तान् घनान् अक्षः।

Remark—This verse should change places with verse-

44 The reason will be obvious on an examination of verses
 42 and 43. In 42 we have यम् in the उत्तरवाक्य dispensing with
 the direct mention of नञ्छब्दः। Thus ननुष अमृतं य प्रयच्छते। The
 उत्तरवाक्य continues in Sl 43, thus—वीन अधीयते। There is a break
 in Sl 44 which is a new वाक्य altogether. But in Sl 45 the

उत्तरवाक्य which apparently closed in Sl 45, is resumed thus दम्
चायङ्ग चक्रि । This is unnatural so the break caused by Sl 44
must be removed by reading that verse after पुराणि &c We have
then तनज भूतु य प्रचलत (42) यन नधीयत (43) यमायङ्ग चक्रि (45
read as 44) which closes the उत्तरवाक्य ।

५6 God bow'd to him wh e'er way he went

स सञ्चरिषु भुवनान्तरषु या

यदृच्छया शिथिलयदाथय श्रिय ।

अकारि तस्य मुकुटोपलखलत

करैस्त्रिसन्ध्यं त्रिदशैर्दिशे नम ॥ ४६ ॥

Prak—विश्वे तन्ने दिशे त्रिसन्ध्यं नम अकारि [The gods always
used to bow to that quarter] Which quarter?—स या यदृच्छया
च शिथिलम् [Whichever quarter he occupied at the time at his
will] Were all the quarters accessible to him?—यिद्य अथय
भुवनान्तरषु सञ्चरिषु स [His prosperity was unbounded hence he
used to roam at pleasure in the interstellar regions] Why
then did the gods bow to the quarter and not to him?—
मुकुटोपलखलत्करै नम अकारि [It was not a bow with which a
high personage is approached It was the bow of departure—
a hasty departure through terror which made them so nervous
that the hand raised to the head struck against the stones
on the diadems of the gods No sooner the gods knew
that Hiranyaksha was there than they beat a hasty retreat lest
they be seen by the demon and thrashed for the temerity of
having intruded upon his privacy] 46

Prose—भुवनान्तरषु सञ्चरिषु त्रिदशै विमन्ध्य तन्ने दिशे नम अकारि । Or
त्रिदशै अथय यदृच्छया भुवनान्तरषु सञ्चरिषु स दम् &c ॥ ४६ ॥

Eng—In the morning evening and at noon a bow r
be made by the gods with hands slipping against the st
their diadems, unto that quarter which he, the abod

pently in interstellar regions [in other worlds—*Malli*]
by chance occupied at the time 46

1 —सुप्तं रोषदोषं कश्चिद्देहं हिंसां तद्देहं तून्मन्त्रं कश्चिद्देहं
देहो देहो हिंसा । अत्र २ व्यासः कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं
सुप्तं रोषं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं कश्चिद्देहं ३०३

1/1/ —स इति । अथ भुवनं भुवनानां च [“सुप्तं” इति समासः]
“सुप्तिं सप्तिं सप्तिं [अथ भुवनं—” इत्यादिना अरविभूम्] शिवं लक्ष्म्या
आद्यं च हिरण्यकशिपुं यद्वत्तया च रश्मिः [“यद्वत्तया स्वेवृत्ति” इत्यमर
यां लिङ्गम् अश्विनियत् अगमत् [अयनेर्लङ् । “विधि—” इत्यादिना चङि
विभाव इत्यङाद्यम्] “सुप्तोपलब्धं” मौलिरथ च लब्धं करा’ येषां ते
मिरसि ब्रह्माद्यभिनिर्दिष्टम् [“उपलब्धं प्रमत्तं रथ” इति विश्व] तिस्रो दशा
बाल्यकीमार्थीवनानि जन्मसप्तारहस्यो वा येषां तं विदुः दत्ते । दशा
वि दश परिमाणमेवम् इति [“ब्रह्मोद्गी संशयि उज्ज्वलयात्” इति समासः^१]
तिस्रः सभ्याः समाहता विमुच्यन्ते [“तद्विज्ञायात्तरपद—” इत्यादिना समाहृ-
दिगु । “दिगुरेकवचनम्” । “वा टावन्” इति पठे नपुंसकत्वम् । अन्त्यसंशये
द्वितीया^२] ‘तस्मै दिशि [“नमः स्तुति—” इत्यादिना चतुर्थी] ‘नमः नमस्कार-
वकारि कृतम् [कृत् कर्मणि लुङ् । “चिन् भावकर्मणो” इति चिन्] । सभ्या
वन्द्येऽपि दिङ्निघर्से परिश्रजः तन्नामनभयात् तस्मै दिग् नमस्कारः कृत इति
भावः^३ ॥ ४६ ॥ २

Notes on Malli

1 Here लुङ् is attached to शि । चङ् coming in by
“विधि—” (*Char*) we have duplication and the substitution
of इङ् । 2 इङ् is added as a समासः by ब्रह्मोद्गी—” (*Char*)
3 Here by “तद्विज्ञा—” (*Char*) we have दिगु implying समाहार ।
Next the rule “दिगु—” (*Char*) operates We have neuter
optionally by “वा टावन्” (*Char*) 4 Apprehending his
approach salutation was made towards that quarter disregard

ang the restriction about quarters even in the worship of मन्त्रा ।

Sara—See Malli मन्त्रा नमस्कार कृतः । Or—य यदृच्छया या दिग् यदा ययति य तो दिग् म तद्वयात् ततश्च दया विज्ञः ॥ ४६ ॥

CHARCHA

१ सचरिण—सम् + चर + इणच् कचरि ताच्छीत्य given to roaming Malli's rule in full is “अनङ् ज् निराङ्गञ् प्रजन उत्पत्त उत्पत्त उत्पत्त इति अपवप इतु इषु मह चर इणच्” ।

२. भुवन &c—भुवन world अन्त्यानि भुवनानि भुवनान्तराणि other worlds सुपुसुपा (Malli) of the निवसमास class तत्र Or भुवनानाम् अन्तराणि अवकाशान् the space between the worlds interstellar regions इतत्—। Malli calls the समास a मुद्रुपा because there is no special rule to direct this kind of समास । The मयूरव्यस कादि list does not recognise this समास । Bhattoḥ however, perhaps relying on the Vitti's remark—अविहितलक्षणमनुपुन्या मयूर व्यसकादिषु दृष्टव्य—Tatpuruṣas for which no rule is found are to be classed under the मयूरव्यसकादि list—takes it as a मयूरव्यस कादि तत्पुरुष of the निवसमास class

३ यदृच्छया—अच्छनम् इति अछ (इतो तुदादि) + य भाव अछा motion, impulse या अछा यदृच्छा whichever move, कर्मधा—। तथा । Impulsively

४ अशिदियत्—शि + मुङ् तिङ् = अशि + अङ् + त् by “शिदि—” = अशिदि + य = अशिदियत् । Conj App “शिदि—” in full is ‘शिदिमुद्रा कचरि अङ्’—विज्ञान roots and the roots शि, द म take अङ् in the कर्मधा in मुङ् ।

५ अशय—अ + शि + यच् कर्मणि resort शि अशय hence he could afford to indulge in the costly pastime of passing from world to world as impulse dictated

६ अकारि—क + कृत् त कर्मणि । The rule “विच्—” means शि in the भव and कर्मण्य मिच् is replaced by विच् ।

७ मुद्रुत् &c—ग्राह + मुद्रु कर्मणि ग्राहत् slipping मुद्रुगमस उदया the gems on the crests इतत्—। तत्र ग्राहत् slipping against the

gens \c मृमुपा । तावदा कदा एवम् whose hands slipped &c.,
 वर- ने (uat तिदग्ने । The hands were *suddenly* raised
 to her heads and they struck against the gems and slipped
 1 s n plus great haste which is explained on the supposition
 that wh rowing in a particular direction as enjoined in
 the last is in the performance of मन्त्रा, they suddenly
 reflected that हिरण्यकशिपु was in a different direction,
 and lest the demon came and interpreted the bow as a
 slight to him they hastily turned round and rendered ano-
 ther bow in the direction of Hiranyakasipu Or, as in the
Prak above we may explain that they saw Hiranyakasipu at
 a distance and hastily rendered a bow of retreat from his
 direction (see under नम) ।

४ तिस्राम्—मणक् ऽणति परमन्मानम् अद्याम् इति मम् + ध्या + षक्,
 अधिकरण मन्त्रा period of union Three such are recognised—
 dawn dusk and mid day The devout have to worship मन्त्रा
 at these periods तिस्राम् मन्त्राना समाहारं तिस्राम् collection of
 three मन्त्रा, द्विगु । The collection is *mental* because these
 three periods cannot be brought together physically. तिस्राम्
 व्याख्य is the sense, hence अयनसंयोग (व्याख्ये) रदा । The द्विगु is
 by the rule “तद्धित—” which means that a संख्या or a दिक् may
 lead in a तत्पुरुष if the object of the compound is to attach a
 तद्धित, or if there is an उत्तरपद following the तत्पुरुष or again if
 समाहार is intended Now the form expected is तिस्राम् and not
 तिस्राम् । The answer is, the rule “द्विगुदकवचनम्” requires this to
 be in the singular, and then “म नपुंसकम्” directs this singular
 form to be in the neuter. Hence तिस्राम् has to be neuter
 singular Next “इभ्यो नपुंसके प्रातिपदिकम्” requires the final
 vowel to be इभ्य yielding तिस्राम् । Here it may be objected
 that by the Varttika “षकारान्तात्तरपदो द्विगु म्रियाम् इट्” should
 bar the rule “म नपुंसकम्” and give the feminine form Malli
 answers “वा टावत्”—A द्विगु ending in टाप् is optionally in the
 feminine. Hence when not feminine we get तिस्राम् । If fem

nine, the rule "द्विती" guides डीप् and we get विमश्री । Malli understands that this refers to the performance of सभ्या । Or, say it is a लोकोक्ति for *all time*—unrestricted time. विमश्र्ज कराति=सदेव करोति ।

9 विदग्गे—अनुज्ञकता of चकारि । For समास see Malli Bhanuj thinks the gods do not go through दाल्य and कौमार but are always in the enjoyment of यौवन and appear like one in his 25th year "अथ विन्दति सौमित्र पञ्चविंशतिवर्षवत्"—*Ramayana*. Hence he expounds हतोया दया यौवनमित्यर्थे एषाम् विदग्गा, वद्— । हतिविधौ सख्याश्चस्य पूरणार्थत्वम् (see under विदिवत् Sl 36). Malli's विदग्ग परिभाषणम् makes them 30 years of age—The measure of whose (age) is three times ten. The rule for this case is "सख्या चय्यासत्रादूर्ध्वसख्या सख्येये"—चय्य &c are compounded in a वद्—with a सख्या when the compound refers to what is counted. Next we have उच् added by "वच्छ्रीङी—" (Malli) when the compound refers to what is counted. Thus विदग्ग + उच् = विदग्ग ।

10 दिग्गे—The rule for वतुर्दा here is "नम खल्लिखन्नामधा चन वद्व्योलाह" ।

11 नम—An चय्य meaning प्रणाम salutation. नम चकारि seems to be another लोकोक्ति indicating परित्याग abandonment दिग्गे नम चकारि forsook the quarter—The idea then will be the same as in "भुवनोन्नतप्रोति स्वर्गभिन्नानुभूयत । मित्रभूत विमानानां तदापात्तमदात् पथि ३"—*Āumara*.

12 lone— सख्येयना चय्येय नम द (दिक्) चय्येय । करा विदग्गा चकार्थ ।

47 *Har killed हरकृष्णु ।*

मटाच्छटाभिषघनेन विभ्रता

वृमिंह मेहोमतनु' तनु' त्वया ।

म सुधकान्तास्तनमद्ग-

भद्रुरैरुविदारं प्रतिचस्करे नवुः ॥४७॥

Præf.—हे वृमिंह, म त्वया प्रतिचस्करे [The best of men as you are,

you came to the rescue and killed him] How?—नखै
उरविदार प्रतिचक्र [You ripped him up with your nails and
killed him] How could nails be so strong?—सृगच्छगभिद्रघनम
त्वया प्रतिचक्र [Your manes rent up the clouds so no wonder
that your nails cleft open his hard chest] My manes! You
speak in riddles—अतनु मेहो तनु रिभता त्वया प्रतिचक्रे [You trans-
formed yourself into a lion of prodigious proportions and
killed the demon by tearing his chest open] 47

Prose—इ हसिंह अतनु मेहो तनु रिभता सृगच्छगभिद्रघनम त्वया स
सुस्थकालाननसहभद्ररे नखै उरविदार प्रतिचक्र ॥ ४७ ॥

Eng—He was slain by you O the best of men by rend-
ing up his breast with nails bearing a huge leonine body
with clouds pierced by the array of manes 47

Peng—एह पूरुषोत्तम आगनि बिनाम सिंह दुर्द्धि वारण करिया कहार मरार
करिसेन । एक निक एकद्वारेर आघात देवसकल विघोर्न हईते जाति अछ निक
नाम्न आघाते वैष्णव बक हुन विघोर्न हईछा ऐल ॥ ४७ ॥

Expl—See *Prak* and *Trans*

Mall—अय भोऽपि त्वैव हत इत्याह सटाच्छटति । इ 'हसिंह नर (१ ना)
सिंह इव इत्युपमितसमास । ना चासौ सिंह इत्यपि प्रस्तावार्त् । सिद्धस्य दमां
सै हौ तनु काय रिभता हसिंहावतारभाजा इत्यर्थः । किञ्चूताम् ? अतनु'
विधौताम् अतएव सृगच्छगभिः केशरसमूहे भिन्ना घना मिथा यत्न अभङ्ग्य
विपङ्गुत्वान्ति भावः ["सृग अटाकिमरयो " इति "तनु काये जगत्स्ये च इति च
विश्व] 'त्वया स' नेत्य 'सुस्थो नयो ["सुस्थ सोम्ये नय मूढे" इति वज्रयनी]
यो कालानानी' तथा 'सहिन अपि 'भद्ररे' कुटिले 'नख उरविदारम' उरो
विशोऽय ["परिलिख्यम ने च" इति अमुलप्रत्ययः] 'प्रतिचक्र' हत [किरते
कर्मणि लिट् । "अच्छात्तूताम्" इति गुणः । "हिमायो प्रनेय" इति मुडागमः] ।
वचकटिभोऽपि नखैर्विदारित इति वाङ् मनसयो अलोचरमहिंसस किमसाध्यम् इति
भावः ॥ ४७ ॥

Notes on Malli

1 प्रभावात्—From the context. 2 यमुन् is the affix by “परि—” (Char) 3 लिट् is affixed to कृ in the कर्मवाच्य। गुण takes place by “सुच्—” (Char) सुच् is the augment by “हिमा याम्—” (Char)

Sara—तथाविधमपि त भवान्नरसिंहसूत्या जघान ॥ ४७ ॥

CHARCHA

1 मग ९c—मग manes मग array मगना मग हतत्—। ताभिः भिन्न इतत्— तादृशो घनो येन वक्तु—। नन। Qual त्वया।
2 विभता—भृ + श्व कर्त्तरि विभत bearing तेन। Qual त्वया।
3 शर्मिष्ठ—Best of men उपमितकर्मधा—(Mall) or Man l on कर्मधा—(Mall) Both meanings suit the text

4 चतनुम्—तनु small It is fem but डीव is optional (see under चतनुम् Sl 33) न तनु चतनु not small huge मञ्च तत्—। ताम। Qual तनुम्।

5 सुम्भ ९c—See Mall Qual नखे।

6 पुरोविदारम्—पुर विदार्यति पुरम् + वि + लृ + विच् + यमुन् भाव by rending up the whole chest, उपपदतत्—। Qual प्रतिचन्दर। The rule is “परि—”—when a limb be not a vital organ is the उपपद in the द्वितीया यमुन् is attached to show that the whole organ suffers

7 प्रतिचन्दर—प्रति + कृ + लिट् कर्मणि was killed किरति कृत्याति चकार चक्रेतु चक्रव, करिष्यति करीष्यति चकारीत। कृ becomes कर्, contrary to expectation owing to the rule “सुच्—”—सुच् क and चकारान् roots take गुण in लिट्। The rule “हिमा—” means—कृ preceded by उप and प्रति takes सुच् if हिमा is meant.

8 नखे—इहा करणे। What the gods could not do with their grim weapons you did with your nails।

13 Voice—विभञ् चन ल तम् प्रतिचन्दरिष।

4S He took birth as Ra-ana

विनोदमिच्छन्त्य दर्पजम्भनो रणेन कण्डूस्त्रिदयौ मम पुन।

म रावणो नाम निकामभीषणं बभूव रक्ष क्षतरक्षणं दिव ॥ ४८ ॥

Prat—एव म रावणो नाम रक्ष बभूव [Thus suppressed Hiranya

has put it back to the earth as a Rakshasa under the name of Kavya]—*Vi*—Did he come back?—ददंजयम् कव्या विनोदम् इच्छन् [His heart after bloodshed had not been quenched by death and he came back to allay it]—How to allay?—विदग्धे सम पुन रगन् विनामिच्छन् [To allay it by warring upon the gods again]—*Ilav*—Failed as a demon he could not hope to succeed against the gods as a Rakshasa—निकामभीषण दिव चतश्च रत्न बभूव [Oh! He became a terrible Rakshasa that demolished the defences of heaven and exceeded his old self in might] 48

Prose—अथ स पुन विदग्धे सम रगन् दंजयम् कव्या विनोदम् इच्छन् दिव चतश्च निकामभीषण रावणो नाम रत्न बभूव ॥ ४८ ॥

En—Next desirous of allaying the itch arising from pride by a tussle with the gods again he became a highly terrific Rakshasa by name Ravana who pierced (burst through) the defences of heaven 48

Eng—इहाहं च ॥ इहं वरुणकृत्येनैव सिद्धिं हरेत् नः । देवस्यैव महिम्नाकारं दूष्य करिष्ये ॥ इति ते रावण नम्रे अस्मि तद्वर एकं दूषयस्व हरेत् ॥ इहं इहं करिष्ये ॥ देवस्यैव आकारं दूष्य करिष्ये ॥ नमस्व हरेत् ॥ ४८ ॥

Expl—See *Eng* and *Prak* above

Mal—अथान्नं अन्नात्तद्विनाशाय विनोदमिति । ‘अथ स’ इति रावणो नाम भूयोऽपि ‘विदग्धे सम सत् [‘साक साडे सम सत्’ इत्यमरः] ‘रगन् ददात् अन मारात् ‘जम् यम् ‘कव्या’ मुञ्जकव्युत् ‘विनोदम्’ अपनोदम् ‘इच्छन्’ प्राप्नुम्वन्मुखते तदपनोदाभावात् इत्यर्थः ‘दिव’ स्वर्गस्थ ‘चत’ सत् ‘रत्न’ रत्ना पुन तत् चतश्चरत्नमित्यर्थः [सापक्षत्वं अपि समकालात् समासः । अनन्तं दूषयस्व इति चतश्चरत्नमुक्तम्] । भीषणे इति भीषण (? भीषणम्) [नद्यादित्वात् ल्युट् । ‘मिमी कृत्यमय यक्’ इति यक्] । निकाम भीषण (? भीषणम्) [मुद्मुपति समासः] ‘रावणो नाम रावण इति प्रसिद्ध ‘रत्न बभूव’ राक्षसयोगी जात इत्यर्थः । विदग्धस्य अपत्यं पुमान् रावण इति विग्रहः [‘तन्नापत्यम्’ इत्यपि स्तन ‘विदुषो विदुष्यन्तराणी’ इति प्रज्ञे रावणादिम् । वीराधिकाम् रावणतीति

व्य त्पान्यन्ति । तदुक्तमुत्तरकाण्डे — “यथाज्ञीकृतमग्नतद्भावे भयमागतम् । तस्मात्त्वं रावणो नाम नासा बोर भविष्यति” ॥ इति रौतेण्यनात् कर्त्तरि ल्यट्^१ । रावण रक्षसीर्भयतलिङ्गत्वात् विशयभावे (+ विशयविशयणभावे) अपि स्तनिङ्गता^२] ॥४८॥

Notes on Malli

1 Compounded in spite of dependence because the sense is clear This indicates that he robbed the gods of their all
2 We have ल्य because the root s of the लृप्तादि class लृक् is the augment by “भियो—” (Char) 3 अण् is attached by “तस्मात्पत्यम्” and then the stem changes into रक्ष by “विशय—” (Caar) But followers of the Puranas expound as रावणतीति रावण । Thus in the U tarakanda we have— You have caused the three world to shriek in fright you will therefore be known as रावण^३ । We have ल्यट् in the कर्त्तृवाच्य after ह with लिच् attached रावण and रक्षस् have specified genders hence each is in its own gender though there is विशयविशयणभावः

Sara—एव नह्यपि दह तस्य दैत्यस्य आनरं सुरैरेव न गतम् । भूयोऽपि दहन् विवर्त्तनी रावणे नाम रावणो बभूव ॥ ४८ ॥

CHARCHA

1 विनीदम्—वि + रुद + धञ भवे विनीद allay in तम् ।

2 इच्छन्—इच्छ + श्छ हती wishing इच्छन् रक्षा बभूव he became a Rakshasa because (इती श्छ) he wished to allay &c

3 अथ—अनलम् । He did not die with the loss of his body, but a little while after (अथ) &c

4 ददं &c—दृप् + घञ् भाव दृप् pride arrogance ददात् जम् अद्या ददंजम्, वृ— । तदा । Quasi कन्टुः । The पालिदिक् is ददंजम् (see प्रतिपद्यन्नाम Sl 4)

5 कण्डू—कण्डूयणम् इति कण्डू + घञ् सघे + क्तिप् भाव = कण्डू (सगायन धातु) + क्तिप् = कण्डू (fem) तस्य । इव यती । Or कर्मणि ह्योमा यती Thus रण कण्डू विदुति (तिङ्गदा) = रणेन कण्डू विदुः (जम्पादि) । “उभयधातो कर्मणि इति रणत् उक्तिः एव न यती ।

6 तिष्ठ — With the gods सहाय योग इत्या । See विदग्धे, Sl 46.

7 रवण — विश्ववसु was the son of पुलस्त्य and grandson of ब्रह्मन् । म. ८११ विश्ववसु अपत्यम् इति रवण + अण् रावण, विश्ववसु having change d int रवण । It also changes into विश्वरवण giving वैश्वरवण which is a name of कुबेर both रवण and कुबेर being sons of विश्ववसु । Mall's rule is not from पाणिनि who reads both विश्वरवण and रवण in १८ शिवादि list. On this Haradatta remarks "विश्वरवरवण शब्दो पाठो न मी विश्व शब्दस्य आदर्शो प्रकृत्यन्तर वा इतिविषये तत्समानार्थे" । In other words वैश्वरवसु is inadmissible nor can we have the रावण, रवणस्य अपत्यम्. The derivation रावण्यतीति requires ल्युट् बाहल्यकात् कर्त्तरि ।

8 निकाम १८ — निकाम excessive भोषयतु इति भी + णिच् + ल्यु कर्त्तरि मन्दादि भोषणम् terrific निकाम भोषणम्, सुपमुपा । Qual रच । भोषण in Mall is a copyist's slip. Here it should be noted that the मन्दादि list does not include भोषण, though it has the word विभोषण । In fact the presence of वि argues rather the *exclusion* of भोषण । So we proceed thus—भी + णिच् + युच् भाव निशो भोषण intimidation सा अणि अस्य इति भोषणा + अण् मतर्च भोषणम् frightful. The rule "भिषी— means—भी becomes भीष् or भा when णिच् is attached the fright coming direct from the agent. Thus रावणो भोषयते or रावणो भाषयते । But रावण खड्गिन भाषयति ।

9 अत १८ — रक्ष्यते अनेन इति रक्ष + ल्युट् करण रक्षणम् defences, ramparts १८ अत रक्षणे येन, बहु— । Qual रच ।

10 दिव — दिव heaven तथा । शेष षष्ठो, related to रक्षणम् । दिव रक्षणे अतम् अनेन is the uncompounded form. If रक्षणम् be compounded nothing remains to justify the षष्ठो in दिव । Hence either do not compound at all, or compound all. If all are compounded the form is अतदुरक्षणम् दिव् becoming द्यु by the rule "दिव अतम्" । But दिव अतरक्षणम् does not obscure the sense. Hence although the compounding is against strict grammar, it may be allowed the sense being clear (समकलात्) । This is like दिवदण्डस्य गृहकलम् which means दण्डस्य यो गृह, तथा कुलम् । The भाष्य sanctions such compounds on the ground of their being समक ।

११ *Voices*— तेन इच्छता रक्षणेन भीषणेन रावणेन रक्षसा वभुवे ।

40 *Raxana get sras sa'our*

प्रभुर्बभूवुर्भवनत्रयस्य यः शिरोऽतिरागाद्दशमं चिकत्तिष्ठुः ।

अतकं यद्विघ्नमिवेष्टसाहसं प्रसादमिच्छासदृशं पिनाकिनः ॥४८॥

Prañ—य दिनाकिन प्रसाद विघ्नमिव अतर्कयत् [This Rakshasa, when Pinakin was propitiated took the Lord's favour as an interruption] Perhaps the favour did not suit his aim—इच्छासदृश प्रसाद विघ्नमिव अतर्कयत् [The Lord granted him just what he wished for yet he deemed it an interruption] Interruption to what?—इष्टमादस अतिरागत दशन जिर विकर्षितु म् [A veritable dare-devil he was and he was literally going to cut off his tenth and last head after having lopped off one after another nine of his heads as offerings to the Lord But the Lord interrupted him and granted his desire] What was the desire prayed, that prompted him to such a sacrifice?—भुवनवश्यम्भुः शुभ्र (म) [He wanted to get the mastery of the three worlds The sacrifice was proportionate to the reward] 49.

Prose—यः भुवनवयस्य प्रभुः उभयः अतिरागात् दशमः शिरः विकर्त्तुः इह साहसः इच्छन्महेशः पिनाकिनः प्रसन्नः विघ्नमिव अतर्कयन् । *Or*—place यः after इहमाहसः ॥ ४८ ॥

Eno—Who, in great ardour, about to sever his tenth head wishing to become the master of the three worlds, with a preference for daring took as an interruption the favour of Pinakin in giving his wish. 40

Pitch—ଏ ଖିଉରବର ଫାଟୁ ହାତେ ହସ୍ତା କରିବା ବିଂଗ୍ରହ ବଦଳ ସମୟ କାନ୍ଥରେ
ଲିପକ ଦିଆ ଉପରେ ହୋଇ ଏବେବନ ଗ୍ରହ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ଅତିଶୟ ପୂର୍ବ କରିବାର ବିଷୟ
ନାହିଁ। ଏହା ଏହି ମିଳିତ ହେଉ ନେହାକୁହାଙ୍କୁ ସେ ମାତ୍ର ଉପରେ ବିଧାନ
ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ । ୧୨)

Fig 1 - See Fig 2 above

Mullis — ब्रह्मसंस्कृतम् ब्रह्मसंस्कृतम् ब्रह्मसंस्कृतम् ब्रह्मसंस्कृतम् । 'G' गणक

भुवनतटम् प्रभुं स्वामीं वभूवुः भवितुमिच्छ [भुवः सञ्जन्तात् उ प्रत्यय] 'अति
रागात् उतसाहाज न तु फलविभक्त्यनित्येणात् इति भावः दशम शिरः चिकर्षिषु
कृत्तिन् कृत्तमिच्छ [कृतो छिद इति धातोः सञ्जन्तात् उ प्रत्यय] 'इष्टमाहस प्रिय
माहस अतएव इच्छामिदं इच्छानुदय 'पितृकिल प्रसाद' वर 'विघ्नमिव
अतकयत् उत्तम स्थितवान् इति परमसाहसिकत्वोक्ति [इत आरभ्य श्लोकपङ्क्तिपि
यच्छब्दः स रावणो नाम रघो वभूव इति पूर्वेष्वन्वयः । रङ्गराजस्तु 'न
चक्रमस्याक्रमताधिक्रम्यम्' इति उपरिष्ठादन्य इत्याह । तदसत् । 'गुणानाञ्च
पराधत्वात्' इति न्यायात् आरुणादिवत् प्रत्येक प्रधानान्वयिनी मिय सम्बन्धायोगात् ।
इदम् शास्त्राच्चक्रमणम् * । पुरा किम् रावणः काम्ये कर्मणि पशुपतिप्रोक्तनाय नव
शिरसि अर्धो कृत्वा दशम रश्मः सन्नुष्टात् तन्मात् तैल्लोकाधिपत्यं वव्रे इति घोरशक्तौ
कथा चत अनुसमया] ॥ ४९ ॥

Notes on Malli

1 Not from despair at the delay of the reward 2 In all the six verses beginning with this the यद् goes with 'स रावणो नाम रघो वभूव' that precedes. But Rangaraja says it goes with 'न चक्रमस्याक्रमताधिक्रम्यम्' that follows (Sl 54) This is wrong. By the maxim "गुणानाञ्च—" (Because subordinates are meant for the principal) mutual relation is improper in those that go with the principal, as in redness (stoutness &c., that attach to a cow) A truce to following offshoots (i.e., discussing side issues leaving the main question)

Sara—See Malli, "पुराकिल वव्रे" ।

CHARCHA

1 वभूवुः—भू + वृ + उ कर्त्तरि = वभूव (सञ्जनधातु) + उ वभूवु wish going to become Qual य ।

2 भुवन &c.—तय अवयवाः अस्य इति वि + अवच् तयम् a triad भुवः ज्ञानां तयम्, इत—ः तस्य । मये षट्ठी related to प्रभु ।

3 शिरः—कर्म of the क्रिया in चिकर्षिषु which see

4 अति—&c —रञ्ज+घञ् भावे रागः ardour अतिमती रागः अतिरागः great ardour, प्रादितल—। तस्मान्। इती इमी। He tried it solely from his passion for the deed. The epithet repudiates the idea that Ravana was in despair when he saw that the offer of even the nine heads lopped off with his own hand made no impression on the Lord and the tenth he was going to cut off only to put an end to his life.

5 दशमम्—दशानी प्रथम इति दशन्+उट्-दशन्+सदृङ्=दशन्म् the tenth तत्।

6 विकर्त्तिषु—कृत+सुन+क् कर्त्तरि=विकर्त्तिषु (समन्वयानु)+उ=विकर्त्तिषु wishing to cut off. Quasi यः। We have शिरः विकर्त्तिषु not शिरसः विकर्त्तिषु because the अनुकर्म of an उकारान्त कृत does not take वटो (See “न लोका—” ante.)

7 अतक्यत्—तक+एच्+स्वर्धे+लङ् तिप् deemed तक्यति, तर्कं, यन्मास &c अतनर्कत तर्कयिष्यति।

8 विघ्नम्—विघ्नने घनन इति वि+घ्न+क करणे घञ् विघ्नः his dance तम्। क is usually attached in the कर्त्तृवाच्य, it is घञ् that is available in कर्म करण &c Hence we say घञ्। The Varttika is “घञ्ये कविधानम्—” (see under अनुधम, sl 45)

9 इष्ट &c —इष्ट+क कर्मेणि इष्टम् favourite सङ्गम् strength मङ्गमा हतम्, or मङ्गसि मङ्गम्, or again मङ्गस इदम् इति मङ्गम्+अप् साहसम् foolhardiness इष्ट साहसस्य Who delighted in daring वच—।

10 प्रसादम्—प्र+सद+घञ् प्रसादः or प्रासादः favour or a mansion. प्रसादः is restricted to the former meaning and प्रासादः to the latter by the Varttika “सादकारयोः कविन” which modifies the rule “अप कर्मेण घञि अमनुष्ये वचनम्”

11 इच्छा &c —इष्ट+ञ् भावे इच्छा wish. समन् इष्ट पादति इति समन् +इष्ट+कञ् मङ्गम् like, उपपदत—। इच्छाद- मङ्गम् Susting the wish, एतत्—। तम्। Quasi प्रसादम्। कञ् comes in by the Varttika “समन्वाद्योश्च” and समन् becomes म by the rule “ह्रस्वमनुष्ये”। मङ्गम् मङ्गस्य are with the affix द्विन् and कञ् respectively. This epithet means that the Lord favoured him in accordance with his wish i.e. he granted him the mastery over the three

worlds—heaven, earth and the nether regions

१२ पिनाकम्—पिनाक is the bow of Siva मा चरति चायुधत्वेन चरन्
१५ पिनाक + इति मत्वर्थे पिनाकी । तस्य ।

१३ Voice—यैन प्रभुणा वृभुषणा विकर्त्तिषुषा साहसेन मदरा
५५२ विप्र . चतुर्थत ।

30 Boon accepted befittingly

समुत्क्षिपन् य. पृथिवीभृता वरं वरप्रदानस्य चकार शूलिनः ।

वमत्तपाराद्रिसुतामसम्भमस्वयंयद्वाश्वेपसुखेन निष्कृत्यम् ॥५०॥

Prak—यः शूलिन वरप्रदानस्य निष्कृत्य चकार [He it was who made
an adequate return for the gift of the boon made unto him
by the Lord] How was the return made ?—पृथिवीभृता वरं समुत्-
क्षिपन् चकार [He heaved the great mountain Kailasa and thus
made a return] 50

Prose—यः पृथिवीभृता वरं समुत्क्षिपन् शूलिन वरप्रदानस्य तस्यपाराद्रि-
सुतामसम्भमस्वयंयद्वाश्वेपसुखेन निष्कृत्य चकार ॥ ५० ॥

Eng—Who, heaving the biggest of the upholders of the
earth made a return for the gift of the boon by Sulin
with 50.

P n. —इहे वमत्तपराद्रिसुतामसम्भमस्वयंयद्वाश्वेपसुखेन निष्कृत्य चकार ॥ ५० ॥

Mall—अथ कौलामोक्षपदप्रणालमाह समुत्क्षिपन्निति । 'य' रावण
'पृथिवीभृता' पर्वतानां 'वरं' श्रेष्ठं कौलाम 'समुत्क्षिपन्' दर्शयति शेष 'शूलिन वर
प्रदानस्य' पूर्वाह्नस्य 'वमत्तपरा' शैलचलनेन विभक्त्या 'पाराद्रिसुताया' पार्वत्या,
'सम्भमो' य 'स्वयंयद्' प्रियप्रार्थनां विना कष्टवहम् [मुपमपेति समास.] तेन
'वाश्वेप' मन्त्रेण तेन यत् 'सुखं' तेन तैलोत्थापितसुखात् उत्कृष्टेन इति
भाव 'निष्कृत्य' प्रत्ययकारनिर्देति 'चकार' [निष्कृत्यो पृथिवीभृते स्थात् सामर्थ्ये
निर्देतावपि' इति वैजयन्ती] । यदा—'निष्कृत्य चकार' क्रयिष्य व्यवहारेण याच्ना-
लोचनेन (याच्नादेन्दोष) समाज इत्यर्थे [अतः सुखवरदानयोर्विनिमयान्
यतिनिरवधार'] ॥ ५० ॥

CHARCHA

1. समुत्थितम्—उत् + उद् + थिप् + शब्द कर्त्तरि heaving. Qual यः which refers to Ravana.

2. पृथिवीभताम्—पृथिवी विभति इति पृथिवी + भ + क्तिप्, कर्त्तरि पृथिवी-भत the upholders of the earth, उपपदतम्—। तेषाम् । शिषे वशी । See next.

3. वरम्—The best, the biggest. Qual कैलास understood. Here there is no निर्द्धारण, because निर्द्धारण requires the presence of three things—(1) The thing singled out, (2) the class out of which the selection is made, (3) the basis of selection. The first is here absent. If we say कैलास, पृथिवीभता वरः then we get निर्द्धारण, but not if कैलास is suppressed.

4. वरं &c —उ + चप्, कर्मणि वर boon. वरस्य प्रदानम् gift of the boon, इतम्—। तस्य । शिषे वशी, related to निष्कयम् । See next.

5. शूलिन—शूल refers to Siva's celebrated weapon the त्रिशूलः । तम् चरन् चूलि इति शूल + इति सत्वर्थे शशी the wielder of the त्रिशूलः । तस्य । लक्ष्मणे कर्त्तरि वशी । This is optional by the Varttika "शिषे विभाषा", hence शूलिना is also correct, it preserves the metre too. Here, we had the uncompounded form शूलिन वरस्य प्रदानम् in which शूलिन has वशी चतुर्थे कर्त्तरि वरस्य in the चतुर्थकर्म । Now when compounding वरस्य प्रदानम् into वरप्रदानम्, note that the rule "कर्मणि च" will not be in our way, because that rule prohibits इतम्—only when the कर्म takes वशी by the rule "उभय-मात्रौ कर्मणि" । Here "उभय—" has no scope, because we have वशी in शूलिन, whereas "उभय—" would have given the वशीया । Even with शूलिना वरस्य प्रदानम् we may compound and say शूलिना वरप्रदानम् if शूलिना has वशीया through the option given by the Varttika "शिषे विभाषा," but not if the वशीया is by "उभयमात्रौ—" ।

6. निष्कयम्—निष् or तिप् + क्तो + चप् भवे निष्कय release, repayment, return तम् ।

7. Force—दत्तं समुत्थितम् निष्कयं च ।

8. Allusion—While warring upon Kuveta, Ravana had

occasion to pass by the mountain Kailasa where Lord Siva resided at the time with Parvati. He picked up a quarrel with Siva's followers and in a pique tugged at the mountain to uproot it. The hill shook to its foundation but the Lord steadied it with the pressure of his little toe which pressed the Kakshasas arms so hard that he shrieked with pain and then forth received the name Ravana (Sl 48)

51 *His oppressions.*

पुरीमवस्कन्दं लुनीहि नन्दनं सुपाणं रत्नानि हरामराङ्गना ।

विगृह्य चक्रे नमुचिदिषा बली य इत्यमस्त्रास्यमहर्दिव दिव ॥५१॥

Prak—बली य इत्यम् अहर्दिव दिव अमस्या चक्रे [This mighty Kakshasa imparted an ever present sense of insecurity and uneasiness into the minds of the gods] When?—नमुचिदिषा विगृह्य चक्र [He declared war against Indra and kept the gods in terror] But did he do any actual mischief?—पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि रत्नानि सुपाणं, अमराङ्गना हर इत्यम् अमस्या चक्रे [He laid siege on Amaravati wiped out its gardens raided the treasury and abducted the wives of the gods] 51

Prose—य बली नमुचिदिषा विगृह्य पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि, रत्नानि सुपाणं, अमराङ्गना हर इत्यम् अहर्दिव दिव अमस्या चक्रे ॥ ५१ ॥

Eng—Who the mighty, warning upon the slayer of Namuchi, besieged the city, cleared the Nandana removed the treasures, carried away the wives of the gods, thus created uneasiness in heaven day after day 51

Peng—एहे बलवान् चक्रन हेच्छेर महिं बुद्ध दोषदा करिणं चणुत्तेह अवराजव नन्दनाङ्गनाहर उच्छेदन उग्रव जिर भुत्तेन ७ इन्दनवरेणवत्तर हरण करिणो विद्रुष्टर चणुत्तेह हेच्छेण चणुत्तेह न पिल ॥ ५१ ॥

Expl—See *Prak* or *Eng* above

Mall—पुरीमिति । 'य बली' बलवान् रावण 'नमुचिदिषा इन्द्रेण' 'विगृह्य' अथ 'पुरीम्' अमरावतीम् 'अवस्कन्द' अवकरोष 'नन्दनम्' इन्द्रजनम् । "नन्द

वनम्" इत्यनन्तरं] लुप्तीहि चिच्छेद ["इ हलि अघो" इति इकार^१] 'रत्रानि
 मेष्ठवन्निमन्तोन् वा ["रत्र येष्ठ मन्तावपि" इति विश्व] सुमोष [सुप्रमोषे ।
 "एन यु शानच्, ही," इति श्रु शानशादश^२] 'अमराङ्गना हर' लङ्कारः । सवव
 पौन पुन्य न इत्यर्थः । 'इत्यम् अनेन प्रकारेण अहनि च दिवा च 'अहर्दिवम् अहन्त्य
 हनि इत्यद्य ["अचतुर— इत्यादिना सप्तम्यङ्गती इत्यस्य सप्तम्यङ्गता निपातित^३]
 'अत्र स्तत्र' 'अस्य म्याम् उपद्रव चक' [अत्र अवन्तन्द इत्यादीन् क्रियासमभिहार
 लोट् लोटो हिस्वी वा च तज्जमो" इत्यनुवर्तो "समुच्चय, व्यवहारस्याम्" इति विकल्पेन
 कालमामान्य लोट् । तस्य यथोपपन्न सञ्ज्ञादशो हिस्वी च प्रकरणादिना तु
 अद्यविशेषवसानम् । "अतो हि" इति वयाद्योऽयं हिनङ् । पौन पुन्य भयाद्यो वा
 क्रियासमभिहारः । अवन्तन्दनादिक्रियाविशेषात्^४ समुच्चयः । क्रियासमभिहार तत
 सामान्यस्य करोति । "समुच्चय सामान्यवचनम्" इत्यनुप्रयोगः 'चक्रे' इति^५ ।
 अतः तिङ्, विभक्तिः सौमन्त्र्याख्यो गुणः । "मुदा तिङा पराङ्मति सौमन्त्र्याम्" इति
 अलङ्कारः^६ । समुच्चयलङ्कारः] ॥ ५१ ॥

Notes on Malli

1 ना b'comes मो by "इ— (Char) 2 या b'comes शानच् by "इ—" (Char) 3 We have समाधान after अ इत्य with its constituents in the सप्तमी by निपातन in the rule "अचतुर—" (Char) 4 We have लोट् here without restriction of tense optionally by the rule "समु—" (Char) read with the rule "क्रिया—" (Char) and हि or म् are its substitutes for all तिङ्, विभक्ति according to circumstances. The particular sense has to be gathered from the context हि disappears where possible by "अतो हि" । क्रियासमभिहार implies frequency or excess We have समुच्चय of the specific acts such as अवन्तन्दन &c, there is क्रियासमभिहार of the action common to all these viz. the act of doing चक्रे is subjoined by the rule "समुच्चय सामान्यवचनम्" । 5 Here we have the Guna named सौमन्त्र्या owing to variety in the matter of तिङ् । The definition is—सौमन्त्र्या is judicious repetition of समुच्चय तिङ् ।

Sara—स रावण इन्द्र च विग्रहा अमरावतीं करोध नन्दनममनक रत्नानि
सुमोष जहार च सुरवनिता ॥ ४१ ॥

CHARCHA

- 1 परोम्—भर्त्ता of अवस्कन्द (Malli)
- 2 अवस्कन्द—अव + स्कन्द to besiege + भूत् शोऽ् = अव + स्कन्द + हि =
अवस्कन्द often besieged “दीन पुन्यन अवस्कन्ध” (Malli) For rules
see *Remark* below
- 3 सुनोहि—सु + भूत् शोऽ् = सु + हि = सुनोहि often cut down दीन
पुन्येन चिच्छ द (Malli) For rule see *Remark* below
- 4 नन्दनम्—नन्दन is Indras pleasure garden कर्म of सुनोहि
(Malli)
- 5 सुबाण—सुप + भूत् शोऽ् = सुप + हि = सुबाण often stole दीन पुन्यन
सुमोष (Malli) For rule see *Remark* below
- 6 रत्नानि—कर्म of सुबाण (Malli)
- 7 हर—ह + शोऽ् भूत् = ह + हि = हर often abducted दीन पुन्यन
जहार (Malli)
- 8 अमर &c—अ + अच कर्त्तरि मर mortal न मरा अ मरा the im-
mortals gods नञ्त्तत्—। अङ्गानि सन्नि आसां कल्याणानि इति अङ्ग +
न भर्त्तये अङ्गना females अमराणाम् अङ्गना, इति—। ता । कर्म of हर
(Malli)
- 9 विग्रहा—वि + वृह + ल्यप् having declared war
- 10 नमुचि &c—न मुचति इति नञ् + मुच + इन् (वीणाजिक) कर्त्तरि
नमुचि । नमुचि was a son of Kasyapa by दनु । He was the
youngest of three brothers the other two being the celebrated
युध and नियुध of the Markandeya Purana Indra killed him—
a friend of his—with the foam of the sea—“चिच्छेदास्य शिरोराजत्रपां
र्केनन वासव । सच्चिरी नमुचिर्द्विष पृष्ठत मक्रमन्विताम् ॥” Hence as the
head pursued Indra, the demon became known as नमुचि—
that which does not leave The नञ् remains unaltered (See
भाविनाम्, sl 47) नमुचिं शिष्टवान् इति नमुचि + दिप + क्तिप् कर्त्तरि नमुचिदिप्,
उपपदत्—। तेन । सहाये श्वा ।

11 चक्रे—कर्तृभिरपि क्रियाफले आत्मनेपदम् । चकार, चकरान्, चकार्यत् चकृत etc This is the क्रिया which is common to all the क्रियाः—the क्रिया in general—of which अवस्कन्दन &c are particular instances (Mallī). For rule see *Remark* below

12 इत्यम्—अनेन प्रकारेण इत इदम् + यम् । An अव्यय । See *Remark* below

13 अस्वाम्याम्—स्वामिन् तिष्ठति इति स्व + स्वा + क कर्त्तरि स्वय्य at ease तस्य भावः स्वास्याम् ease न स्वास्याम् uneasiness, मञ्जतम्— । तम् ।

14 अहर्दिवम्—अहनि च दिवा च अहर्दिवा + अच् समासान्तः—अहर्दिवम् day after day इत्यम् । Here अहनि and दिवा mean the same Hence there is a repetition of sense, i.e., बोधः । But बोधार्थे इत्यम् is irregular and is sanctioned *here* by निपातनः । अच् also is available by the same निपातनः । Lastly, the word अहर्दिवा got with अच् must have the gender of the last word of the compound by the rule “परवक्षिण इत्यन्तपुरुषयोः” but the last word is दिवा which is an अव्यय and therefore *neuter* Hence अहर्दिवम् । The समन्ती of this is also अहर्दिवम् by the rule “द्वितीयामन्त्योर्बहुलम्” ।

15 *Voice*—येन हनिता पुरो अवस्कन्दय लूयस्व मुषस्व क्रियस्व ।

16 *Remark*—(1) The rule “क्रियासमीभिः—” means—When frequency or excess of an action is implied लाट् is added to the root, हि and स्त्र are substituted for लाट्, but optionally if it is a matter ordinarily calling for त् or भम् । Note that no particular sense is enunciated for the लाट् in the rule above Hence it is भव because “अहिर्दिवा प्रपद्या भवि भवति” । हि and स्त्र being substitutes of लाट् are also भावे । Consequently अवस्कन्द, लुनीहि, मुषाच हर express भावे only. i.e., अवस्कन्दनम्, लवनम्, माषणम्, हरणम् । Mallī's अवधरोध, विच्छेद, मुभाय and जहार seem thus to be questionable. On the line “लुनीहि लुनीहि इत्येकं लुनाति” Haradatta comments “लोहलं पुनः पुनर्नवनम् चाह”, i.e., he takes लुनाहि as expressing भावे only Similarly Bhattoji on “दाहि दाहि इति दाति” says “द्वन्द्वं अतिगदं वा दानं दातव्यं चर्यम्” । In both these examples the लोहलं word is duplicated This is owing to the Varttika “क्रिया समन्विद रे रे वाच्ये” । In our case there is no reduplication Hence

there is a case of क्रियामभिहार । On this Phattoji remarks "इह पन पनयन्कन्द इत्यादि अथ इति ज्ञास्यामि भवमुपक्रमः" । We therefore reject Mall's "नवन पोन पुन्येन इत्यर्थः" । पोन पुन्य is not intended by the poet. (ii) Mall's next rule "समुच्चय, अन्तरव्यञ्जम्" means When several action of the same agent are spoken of together we have अट् & as above but optionally. Here अवन्कन्द, नवन & अट् all belong to the same agent रावणः । Hence the rule applies. The optional forms are अवन्कन्द, लुन व, &c. Mall's "क्रियामभिहारः तत्सामान्यस्य करोत" has to be dropped, because there is no अनुवर्ति of क्रियामभिहार in this rule "द्वितीयप्रयोगे क्रियामभिहार इत्यस्य अननुवर्तन — Bhattoji. Besides as already remarked the अट् forms would then have been doubled. (iii) The third rule "समुच्चयः सामान्यवचनस्य" means that when there is समुच्चय the single क्रिया of which the समुच्चयक्रियाः are particular instances will have to be subjoined showing the correct पुरुष, वचन &c. Here अवन्कन्द is a particular case of the general act — करण so are नवन, मावण and हरण । Hence this common act १८, करण क्रिय is subjoined by saying चक्रे । That चक्रे refers to and determine the पुरुष काल &c of अवन्कन्द, लुनीहि &c is indicated by इत्यम् । Thus अवन्कन्द लुनीहि मृगण हर इत्य चक्रे । This is after Mall. An objection will occur, १८, करण is common to all actions in nature. To eat, to drink, to sleep, &c. are all particular case of 'to do', the rule perhaps contemplates of a common action of a more specific nature than this universally common action 'to do'. Bhattoji here takes अस्मच्छा क्रिया as the सामान्यवचन । He means that instead of अस्मच्छा चक्रे we ought to have a single अस्मच्छाक्रियावाचक तिङन्त word say अस्मच्छीचक्रे । We should then have पुरीम् अवन्कन्द नन्दन लुनीहि रवानि मृगण अमराडना हर इत्यम् अस्मच्छीचक्रे । This अनुप्रयोग, १८, अस्मच्छीचक्रे now indicates that the भाव spoken of by अवन्कन्द, लुनीहि &c. belong to one in the प्रथमपुरुष singular, १८, to बली (य रावण.) in the verse पुरीम्, नन्दनम्, रवानि, अडना are कर्म of this अनुप्रयोग । They cannot be कर्म of अवन्कन्द &c which indicate भाव only.

Besides this alteration in the *क्रिया* we have to omit *दिव* from the sloka because *चक्षुषम्* is no longer present in the verse. With such extensive changes we are no longer concerned with the poet's stanza, it is a new stanza altogether that we are interpreting. The question is how to explain the verse *as it stands* चक्षु taken as the *मानान्वचन* does not help us. The standard example of *समुच्चय* is *सज्जनं पितृ धामा द्याम् इति चक्षुषहरति । सज्जनं and धामा here are कर्म of चक्षुषहरति. So न पुरीम् चक्षुषन्द &c. इत्य चक्षु the कर्म of चक्षु is पुरीम् &c. But then त्वि चक्षुष्यम् gets disconnected (iv) Nagesa prefers here to take *चक्षुषन्द लुनीहि &c.*, as ordinary *भौट्* forms constituting orders to subordinates on the occasion of the raid. We are quite familiar with expressions like *मरा पाकुवावा &c.* in the *भाट* in ordinary street fights. “चक्षुषन्द इत्य दोति विधलीडलाग्यव । स्वसवकप्रणविशयाव चक्षुषादिजन्यम् चक्षुष्या मनात् ए चक्षु इत्ययम्”—*Siddhanta Sekhara*. In the absence of the single verb *चक्षुष्योचक्षु* I think Nagesa's view is the best we could adopt. (v) I subjoin a *Tika* after Nagesa.*

Atitabhashina—बली बन्धनं य रावण ‘नमुनिदिया इन्द्र य विरह्य विरह्य ‘चक्षुष्वम् चक्षुष्यति त्वि’ स्वगम्य चक्षुष्य चक्षुष्य पौडा जनयामास । कथं तद्विधाह—म हि चक्षुषरात् प्रति चक्षुष्याहि भो प्रहृष्ट पुरीम्’ अमरावतीम् ‘चक्षुषन्द निरुद्धि चक्षुष्य महादर तमिता ‘नन्दन लुनीहि द्विभि, लक्ष शम्भुन रवनि मुय य काय विरुद्ध त पुन कुम्भकन ‘अमरावतीम् हर बलीकुन मुरवनिता ‘इत्य म चक्षुष्या चक्षु’ ॥ ५१ ॥

५०. *Indra defeated and flies away*

मलीनयातानि न भर्तुरभ्रमोर्न चित्तमुच्चैः श्रयस पटक्रमम् ।

अशुद्धत सयति येन केवलं बलम्य गतु प्रगगम शीघ्रताम् ॥ ५२ ॥

Trat—बलम्य गतु अथवा भर्तु उच्चैः श्रयस केवल शीघ्रता प्रगगम [Valant Indra prized the fleetness alone in the Airavata and in the Uchcharavatas] Had they no other merit to appreciate?—अथवा भर्तु मलीनयातानि न प्रदयस [The graceful tread of Airava a

यतिनाचवात् यदृश नोपगत । तदस्मा वाहनयोधामवेगमव बहुमने न इति
चतुर्थम् ॥ ५२ ॥

CHARCHA

१ सनील &c —नीला *grace* विकास । या + क भावे यत् *progress*
लीनया सह सनीलानि *graceful*, बहु— सनीलानि यातानि *graceful* *pro-*
gress क्रमधा— । तानि । कर्म of प्रगच्छस ।

२ भर्तुं अश्वमी —अश्वसु is the name of a female elephant, the
mate of Aravata (Amara) अश्वमी भवति the lord of Abhramu,
१८ परावतः । “परावतोऽभम” तद्परावताममुश्वमी” इत्यमर । तस्य ।

३ उक्षेत्रवसु —परावत and उक्षेत्रवसु are two of the gems got
from churning the ocean

४ पदक्रमम्—पद + घञ् भाव पदम् tread इडाभाव । क्रम + घञ् भावे
क्रम order पदानां क्रम the course of tread, इतत्— । तम् । कर्म
of प्रगच्छस ।

५ अनुदुत —अनु + दृ + क कर्मणि chased Qual शब्द ।

६ मयति—सुययने अधिन इति सम् + यम + क्तिप् अधिकरणे मयत्
battle तस्याम् । अधि औ ।

७ बलघ्न—बल was a demon killed by Indra तस्य ।

८ प्रशम—प्र + शस to belaud + लिट् शब्द । प्रशति, प्रशम, प्रसिध्यति,
अशमौत् ।

९ शीघ्रताम्—शीघ्र swift तस्य भावपत्ता । ताम् ।

१० Voice— अनुदुतेन शत्रुणा . प्रशमिरे चित् + पदक्रम न
प्रशम शीघ्रता प्रशम ।

53 *Indra gone to Sumera through Ra-ana's fear.*

अशक्रुवन् मोदुमधीरलोचनः

महस्वरश्मेरिव यस्य दर्शनम् ।

प्रविश्य हेमाद्रिगुहागृहान्तरं

निनाय विभ्यद्विमानि कीशिकः ॥ ५३ ॥

Prak —कीशिक विभन् अश्वेयलोचन दिवसानि त्रिन्च [Indra spent
his days in terror casting furtive glances hither and thither]

Where?—इमाद्रिगुह्याङ्गान्नरं प्रविश्य निनाय [He entered his house as if it was a cave of the Sumeru hill and lived there in fright] Why so?—महेश्वरमेरिष यस्य दर्शनं मोदुम् अशक्तु वन् कौशिकः [He could not stand the sight of Ravana like an owl that cannot face the sun, and passed his days in the interior of his capital as if it was a cave of the Sumeru where like an owl he sought security in the gloom] 53

Prose—अधोरलोचनः कौशिकः महेश्वरमेरिष यस्य दर्शनं मोदुमशक्तुवन् इमाद्रिगुह्याङ्गान्नरं प्रविश्य निभ्यन् दिवसानि निनाय ॥ ५३ ॥

English—Unable to bear whose sight like that of the thousand rived sun Kausika passed the days in fright with restless eyes having entered the interior of his house which was like a cave of the golden hill Sumeru 53

Beng—इतिवक्तुं नृपस्य दर्शनं नष्टं कश्चित् नो पाद्विहा कोलिक (इल) यत्रर उदरि उदर निद्रा गृह्यते अत्र दृष्टे आचरन् कश्चित् * इ उ कश्चिन्नाउ विन वपन कश्चित् ॥ ५३ ॥

Expl—See *Prak* and *Eng*

Mall—अशक्तुवदिति : 'अधोरलोचन' अस्मिन्वदिति 'कौशिक' महन्द्र उल्लूकय ["महन्द्रुदुग्गुल्लुकव्यालयादिन् कौशिक" १ इत्यमरः] 'महेश्वरमे' मूढस्य 'इष यस्य' रावणस्य विक्रमकर्मणो 'दर्शनं मोदुम् अशक्तुवन् इमाद्रे गुहा' इव 'उदर' तस्य 'अन्नरं प्रविश्य निभ्यन्' तत्रापि वेपमान एव [निभ्यन्ते अन्तरि "नाम्नभाच्छन्" इति मुमभावः] 'दिवसानि वासरानि निनाय' ["वा तु लोके दिवसवासरी" इत्यमरः] : यथा वेपक मूढादिवे भीतं मनु तिष्ठति तथा भीति इति भावः । [कौशिक इत्यभिधाय प्रसूतेकमोक्षत्वेन उभयश्रेयापि विगच्छन्नेवासम्भवात् उल्लूकविषयशब्दकिमूढो अत्र महेश्वरमेति इत्युपमाननिवाहकत्वात् वाच्यं सिद्धान्तम्] ॥ ५३ ॥

Notes on Malli

१ कौशिक means महन्द्र (Indra), गुग्गुलु (a kind of resin), उल्लूक (owl), व्यालयादिन् (snake charmer) २. Whose deeds

are of daring character 3 अह coming after भी the तुम् is barred by "नाथ—" (*Char*) 4 The language is obscure Malli seems to mean this —In कौशिक though अह is possible with respect to both (महद् and उत्तुक्) yet, अह in a विशेष being inadmissible the *denotation* refers to the subject matter (महद्) only So we have a mere *suggestion* (ध्वनि) regarding उत्तुक् arising out of the power of the word and it is an element in establishing the import because it justifies the उपमान in महस्वरजस रिव ।

Vara—असौ इन्द्र "रावणी मा मा द्राचीत" इति महाव्रज निपाति ॥ ५३ ॥

CHARCHA

1 अशक्त वन्—शक्त + अह कफरि शक्त वन able न शक्त वन unable, नञ्त्तत्—। Qual कौशिक ।

2 मातृम्—सह + तुमुन माव to bear

3 अधीर ऽऽ—धीर steady लीच + ल्यट् क.ग लीचन eye लधीरादि unsteady नञ्त्तत्—। अधीरादि लीचनानि अयं वक्ता - । Indra had a thousand eyes Qual काशिक । This was due to fright He was always on the look out to see if Ravana was coming his way

4 सहस्र ऽऽ—सहस्र रजस्य अयं सहस्वरजस thousand rayed, वक्ता—। तस्य ।

5 द्यम्—Refers to Ravana who is here compared to the sun कर्मणि लयाग षही ।

6 द्यम् दर्शनम्—दृक्कर्मक द्यम् । He took to flight as soon as he saw Ravana at a distance

7 इमाद्रि ऽऽ—इमस्य अद्रि (ः) इव अद्रि इमाद्रि the golden mountain कर्मधा—like शकपादिव or इतत्—। This refers to Meru तत्र गुहा a cave of the Meru इतत्—। इमाद्रिगुहा (ः) इमाद्रिगुहा महद् गृहम् house like a cave of Meru कर्मधा—like शकपादिव । तस्य अन्तरम् the interior of his house which was like a cave of Meru, इतत्—। तत् । If we wish here to keep up the suggestion about उज्ज्वल we may say इमाद्रिगुहादय गृहम् or इमाद्रिगुहा गृहनिव

हमाम्निष्ठाग्रम् ह s s s दन्ते च्चिच was a cave of Meru the rest
as b o

निनाय—नो + निच् नम नयति त निनाय निम् नयति त यन्मोत्
—यत्त

विभक्त—भा + क्त f gh भाँ कौटिल्य भाँ ३ an चमन
धन w d no let विभक्त (See under अकामतम Sl 8)

० निवस नि—The neutre use of निवस is rare. Com. "त
हि ना निवस गत" निवस परिणामरमणीय "दिवस इवाभ्याम" "न हि
तथा कुसुमदत्तो निवस In the use of मद्ग्ल this means the whole
day of ३ s f लङ्क १६ the day time only

V — माचलम कौशिकेन प्रशस्तं यत्ता विभक्ता निन्दितः ।

R ark—lot a s n lar धनि about धनक compare—
 निव करत्तुति या गुह्यसु श्रीन निवाभौलनिवाभकारम् । सुन्दपि नून शरत् प्रपन्न
 ममत्वस्यै शिरसा मतीव" *Ku nara*

८६ An ३ चक्र १५ futile on रावण

सहस्रिहानानिष्ठ रकगठघटनाद्विकीर्णनोलाग्निकण सुरद्विप ।

जगतप्रभोरप्रसहिष्णु वैष्णवं न चक्रमस्थाक्रमताधिकन्धरम् ॥५४॥

Prak—अक्रमं चक्रम् सुरदिशं अधिकम्भरं न चक्रमतः [The discus failed to work on the neck of the enemy of the gods] Which discus ?—“अक्रमं चक्रम् [The discus of Vishnu] Perhaps it spared him out of pity—अप्रसङ्गिणं न चक्रमतः [Not the neck of the monster was too tough for the discus which was powerless against] You can't say unless you try—विक्रीडनोन्मादिकञ्चम् अप्रसङ्गिणं चक्रम् [Well the discus was indeed tried but it displayed its inability in a shower of sparks that shot all round] How was that ?—जगत्प्रभो हृदयिहिन निष्ठ इकच्छवदनात् [When it struck against the rock like neck of this world of the world the shock of the impact brought forth sparks the rock stood unharmed] 54

Prose—ब्रह्मविद्यानिष्ठ रक्तपञ्चमनात् त्रिकीर्णनोलाग्रिकणम् अप्रसङ्गिषु वीर्यं
यस्य जगत्प्रभो यस्य मुरहिय अधिकम्बर न अकमत ॥ ५४ ॥

Expl—Even V shn s d scus made no impress on o1 the

CHARCHA

1 गहन ङc—निहुर tough घट्+दिच् स्वाँ+भुट् भवि घट् shock शिवा इव निहुर शिवानिहुर tough like a rock, उपमान कर्मधा— तच्छ कण्ठ कर्मधा—। गहन शिवानिहुरकण्ठ, कर्मधा—। तेन घट्कर्म सुदमुप तस्यात्। इतो को।

2 विकीर्ण ङc—वि+क्+क्त कर्मणि—विकीर्ण scattered भोज flying अघ कणा अघिकणा sparks of fire इतत्—। कण्ठ is the word not कणा। विकीर्णा लात्वा अघिकणा अनेन बहु—। Qual चक्रम्।

3 मुरदिश मुरान् वेष्टि इति मुर+दिष+क्षिप् कर्मणि मुरदिश the enemy of the gods, उपपदतत्—। तस्य। Qual अन्व which refers to रावण।

4 जगत् ङc—प्र+भू+ट् कर्मणि प्रभु lord जगता (sl 1) प्रभु, इतत्—। तस्य। Qual अन्व। Or we may construe 'जगत्प्रभो' जगद्राजस्य इव वैश्व चक्रम् ङc The epithet raises an expectation of infallibility in the चक्र, because he who is जगत्प्रभु cannot fail with his weapon, his प्रभुता then becomes meaningless.

5 अपमदिशु—प्र+मह+इष्टच् कर्मणि माधुकारिणि प्रमदिशु a subduer, न प्रमदिशु मन्तत्—। Qual चक्रम्। For इष्टच् see under मघरिष्टु, sl 46 Or construe अपमदिशु मत् न चक्रमत्।

6 वैश्वम्—विश्वारिदम् इति विशु+अण्। Qual चक्रम्।

7 चक्रमत्—क्रम+लङ्त् prevailed क्रमते, चक्रमे, चक्रमत्, क्रमन्ते। The rule "इति—" means that क्रम takes the चक्रमन्ते when meaning 'to prevail' (इति), 'to attempt' to make up mind', (सर्ग) and 'to develop' (सायन)।

8. अधिकश्वरम्—कश्वरायाम् इति अधिकश्वरम् on the neck, अव्ययी—। We expect अधिकश्वरा, but by "अव्ययी—" an अव्ययीभाव is in the neuter Again by "इत्यो—" if a प्रतिपदिक is to be in the neuter, its final, if a vowel has to be shortened Hence अधिकश्वरा changes into अधिकश्वरम्। अर्धं ८मी or better सप्तवर्धस्य उक्तत्वात् प्रतिपदिकार्थे १मा। Here शिवानिहुर is supposed to supply the reason why the चक्र failed This credits the चक्र with very little sharpness If it cannot cut through शिवा it is much inferior to the thunder bolt with which Indra cut down the kings of

E / —It was not Indra alone that suffered from the atrocities of this haughty tyrant. Kuvera's house too was raided and he had to part with his incomparable car the *Pushpaka*. Also see *Park* and *Eng* above 55.

Mal —विभिन्नति 'म रावण 'मर्दन दपेण दानेन च ["मर्दो दपे मर्दनया इति विश्व] दन्ताव गज इव विभिन्न' विषदित 'शङ्ख' निधिभिर्द कल्पय पुन म मल ["शङ्खो निव्यनर कल्पुललाटास्थितिविषु च" इति विश्व]" अकल्प कल्प द्युक्म आविल्लघ भवन् 'कलुषीभवन् निरस्त गान्धोर्दम्' अविकारित्वम् अग्राधल्लघ यन् तत अपास्तानि पुण्याणि पुष्पक विम नच यस्मात् तत् [पुष्पपक्ष वैभाषिक कपूदण्य^१] । मनुष्यस्यैव धर्म इन्द्रमुल्लादिर्गन्ध इति व्यासी । तस्य 'मनुष्यधर्मण [धर्मादनिध् किवन्तात्" इति अनिव^२] 'मानसं' चित्त तदीय सरय ["मानसं सरसि स्थान" इति विश्व] 'सुख न कल्पशाम'सु न औपशामाम इति 'न किन्तु कल्पयाभास एव इत्यत्र [कुवेरस्य महामहिमतया सन्धावितावकम्पित निवरणाय नञ्प्रत्ययम् । "सन्धाव्यनिषधनिवर्तने नञ्प्रत्ययम्" इति वामन^३ । अत्र दन्तिरावणयो प्रकृताप्रकृतयो श्लेष] ४५५ ॥

Notes on Malli

१. When पुष्प is the word we have the optional कप् । २ अनिवि is the समासान् by "धमा—" (*Char.* ३. Kuvera being of gr at majesty, his imperturbability is expected. The two negatives are to deny this. Vamana says 'Two negatives are used to negative the negative that is expected' "

^३*ara*—इन्द्र इव कुवेरीदृशि नन रवेर्विधीयित. पुष्पकश्च तस्य विमान रत्नमहारि ॥ ५५ ॥

CHARCHA

N B—Ravana in Kuvera's place, and a wild tusker in the lake Manasa are compared. The epithets have to be taken both ways.

१ विभिन्न &c.—वि+भिद+क्त कर्मणि विभिन्न *forced* also *burst* शङ्ख *treasure* *trone* of that name also *conch* विभिन्न शङ्ख अनन, बहु— ।

He that forced the treasure trove (Ravana) *also* he that burst the conches (tusk) Ravana aided Kuvera's treasury and forced the treasure troves. When a tusker plunges into a lake he bursts the conches he treads upon.

2 कलुषीभवत्—कलुष *troubled also turbid* अकलुष कलुष मन्दस मान भवत् इति कलुष + चि + मू + मृड कर्त्ति becoming troubled (मानस mind) *also* becoming turbid (मानस the lake) गतितत्—। Qual मानसम् । प्रकल्प्य and कलुषीभवन do not differ much in the case of mind. Hence we मानस is *mind* we dissolve कलुषीभवन + मुह = कलुषीभवन्मुह a d construe—मदन कलुषीभवन (। e दपात्र) स मानस प्रकल्पनामास । If मानस is the lake say मान कलुषी भवत् मानसम् &c —The lake that was being soiled with the ichor &c Comp “मन्दाकिन्या पयशश्च त्विवारश्चमदाविलस —*Annara*

3 मदन मद pride (Ravana), *also* chor (tusk) तन । हती इया ।

4 मनुष्य &c—मनुष्यधम मनुष्यधम human characteristics इत्यन्तः । मनुष्यधम इव धम अस्मद् वर—। य “मनुष्यधम—” (ante). मनुष्यधम is a name of Kuvēra “कुवैरम्याधकसखा य राजमहज्वर । मनुष्यधमा धनरा राजराजो धनाविप इ” इत्यमरः । The reason is supposed to be that he grew beards &c like a human being. The rule “धमाश्चि—” means—चिन्ति is added to a ध—in which धम is final and comes after only one पूर्वपद ।

5 निरल &c—निर + अस धमे + ल कर्त्ति निरल discarded disappeared (मानस mind) *also* set at naught (मानस the lake) गभीर imperturbable (मानस mind) *also* deep (मानस the lake) निरल गभीर्यम् अनन्य अद्यात् वा that which has discarded its imperturbability, that from which imperturbability has disappeared (मानस mind) *also* निरल गभीर्यम् अन्ध the depth of which has been set at naught (मानस the lake) इह—। Qual मानसम् ।

6 अपाल &c—अप + अम अद + ल कर्त्तव्य अदम removed पुष्पक Kuvēra's car पुष्प flower, here lotus अदम पुष्पकम अद्यात् from which the Pushpaka was gone (मानस mind) इह—। It sounds odd to say that पुष्पक the car, was removed from the mind of

I ver s apy लक्ष्म and take पुष्पक । the sense of पुष्पक
मन्त्रिनी चाद्यम वना । The मन्त्रिनी is the lake we say अद्यान् पुष्पक
अद्यान् इत अप लक्ष्म + कप मन्त्रिनी अप लक्ष्मकम् from which lotuses
were taken । The elephanter । Elephants delight in den olis

ou el (n) "मन्त्रिनीकाभितर मन्त्रिनी गह्वर गह्वर मन्त्रिनी
मन्त्रिनीकाभितर मन्त्रिनी गह्वर मन्त्रिनी गह्वर मन्त्रिनी गह्वर मन्त्रिनी गह्वर
The कप् is here optional by the
The गह्वर मन्त्रिनी

प्रकल्पय मन्त्रिनी—प्र + कल्प + चिन् + लिट् कल्प अलितated (applies
The कल्पय चकल्प कल्पयित अकल्पित कल्प with चिन्—प्राप्त
कल्पय ।

8 मन्त्रिनी—मन्त्रिनी m and मन्त्रिनी इति मन्त्रिनी + चिन् मन्त्रिनी मन्त्रिनी
mind also the lake is known as *Marsaravara* अचिकता as
कम (thus—मन्त्रिनी प्रकल्प (without चिन् = मन्त्रिनी प्रकल्पयामास
(अचिकता is मन्त्रिनी becoming कम with चिन्) The rule
मन्त्रिनी— (ante applies because कल्प to tremble is अकर्मक ।

9 Voice — तन् दन्तिना गह्वर प्रकल्पयामास ।

56 Varuna's at empty futile on him

रणेषु तस्य प्रहिता प्रचेतसा मरीचकुङ्कारपराङ्मुखीकृता ।

प्रहर्त्तुरवोरगराजरज्ज्वो जवेन कण्ठं सभया प्रपेदिरे ॥ ५६ ॥

Prise — उरगराजरज्ज्व जवेन प्रहर्त्तुरव कण्ठं प्रपेदिरे [A noose of
huge serpents was cast at his neck but it came back quickly
at the neck of the thrower himself] Who was the thrower ?—
प्रचेतसा रणेषु प्रहिता उरगराजरज्ज्व [Varuna cast the coil when
fighting him] Why then did it come back ? तस्य मरीचकुङ्कार
पराङ्मुखीकृता सभया प्रपेदिरे [The snakes got frightened when
Varuna uttered an angry growl and came back] 56

Prose — रणेषु प्रचेतसा प्रहिता उरगराजरज्ज्व तस्य मरीचकुङ्कारपराङ्मुखी
कृता (चतस्र) सभया (सत्य) जवेन प्रहर्त्तुरव कण्ठं प्रपेदिरे ॥ ५६ ॥

Eng — The coils of mighty serpents cast by Prachetas at
fights hastily retreated to the neck of the striker himself,
frightened and turned back by his angry growl 56

पराङ्मखा (पराङ्मखा) + धि + क् + क्त कर्मणि पराङ्मुखीकृता मतितम्—
 मराय इह र आन) १० क्ति कर्मधा—। नन पराङ्मुखीकृता इतम्—।
 fired to उरगा रज्जव

4 प्रहस —प्र + ह + ष कर्त्तरि प्रहसा the striker लम्बः Refers
 to Vāna

5 पर—चक्षयादव्यवच्छेदः । परस्परं न तु रावणम्—what he ntend
 ded for the enemy happened to himself

6 लज्ज &c—उरगा मच्छन्ति इति उरस+जम्+ङ कर्त्तरि उरगा
 those that cowl on the r chest, उउपपत्तम्—। उरगा राज्ञ इव
 इति उरग+राज्ञ+टच् समामान्य उरगराज kingly snakes, / e, mighty
 snakes उपमित कर्मधा—न रज्जव इव उपमितकर्मधा—(Mall) or
 तन्मृता रज्जव कर्मधा—like शकपायिव । The word is fen These
 were n fact ropes but twisted out of fire snakes so तन्मृता
 रज्जव see s better The नान्पाश is Varuna's weapons as the
 thunderbolt s of Indra Here the स of उरस disappears by
 the Varttika “उरसो लोपय” । टच् is added by “र आह मुखिभट्टच—”
 The उपमितकर्मधा is by “उपमित व्याप्तिनिमित्तानामवप्रयोग—”

7 सभया —भयं सङ्ग सभया fr, ltered वम्—। Qual उरगराज
 रज्जव Here Malli says मरीचकद्वारपराङ्मुखीकृता अतएव सभया —
 turned back by the growl and therefore frightened The fact
 is they wer frightened by the growl and therefore turned
 back—मरायद्वारिण सभया अतएव पराङ्मुखीकृता । This m sstatement
 of fact is not Malli's fault it is due to the bad wording of the
 verse As the sloka stands Malli could say nothing else

8 प्रपदिर—प्र + प + लिट् इर reached कञ्च प्रपदिर here means
 कञ्च वधम् seized him by the neck This is clear from the वध
 in प्रहसु रम् । But if सभया, then they have lost the r power to
 enchain and will not fetter Varuna The verse is therefore
 defective in thought (It is an unsuccessful attempt to imitate
 Kalidasa who says— “किञ्चायमरिषार पाथो पाशं प्रचतम् । मन्त्र
 वतवीर्यस्य कथितो देवमायित इ”—Humara

9 lose— प्रहिताभि रज्जभि कृताभि सभयाभि (मतीभि)

Mall — परतभक्त इति । अमुना रावणन धनुं ग्राहे विधातुं निमतुम्
उत्तमं तम् उत्तपातितं विषण्णी यद्वा 'मल्ल' इत्ययम् सः, 'परतभक्तु' २
यस्य मदिषः व इत्यभूत् इति भावः भक्तु विधातुः [भक्ता घञ्] 'उते अपि
मन्त' तथा एव भक्तु तस्मात् तत्तापि भक्तु इति भावः [भक्तुः क्रियादिकान्
शान्तिः इति अपत्यम् १] 'भक्तुम् अत्यम्' आगतम् इति 'गिर' ३ 'येन उवाच'
मन्ति सः ['अमथागच्छिद् कृत' इति कश्चित् 'वसिष्ठाप'—' इत्यदिना मन्त
मन्तव्यम् । 'उतःपि भावः नतम्' इति विरोधः । तदनुपदिता चयम् अवतति
इत्युत्तमधम्यात् तप भारतात्प्रेक्षा ३] § ५७ ३

Notes on Mall

1 By the rule "चदो—" the affix is चप् attached to भू of the क्तादि class. 2 च is substituted for व by "ववि—" (*Char*) because by "अमथोरात्—" the affix is supposed to have dropped वः. 3 There is विराधात्कार in "उतःपि—" 1 Followed by 33 there is also the उत्प्रेक्षा of the weight of shane because of its resemblance (with weight) in the matter of *pressing down*

Sara—ग्राह धनुं कप्तु रावणन यस्य साहय्यं ग्राहे उत्पत्तिः । तदाप्यमी
मदिषः यत् नतगिरा एव याति नाय तस्य अधमं कितु लज्जाभरणं नतं तस्य
गिरः § ५७ ३

CHARCHA

1 परत etc — परा + इ + क्त कर्तरि परत the departed the dead.
परतानां भक्ता the lord of the dead, इत्युत्तमः । तस्य । Refers to
यस्य । "धमराजं पिबुपतिं समवर्णीं परितराद् । कृतान्ता यमुनाधाता शम्भा
यमराद् यस्य ३" इत्यमरः ।

2 मदिषः—यस्य is said to ride a bison. The ferocious
nature of the beast perhaps led people to think that death
came mounted upon it

3 धनुर्विधं तुम्—वि + धा + लभृन् भावे । The horns of a buffalo
furnish the toughest kind of bow

4 उत्पत्तात् &c —उद् + प्लु + क्त कर्मणि उत्पत्तात् up rooted विधत्

Horn मण्डल range sweep विषययो मण्डलम् the sweep of the horns इतत्—। उतस्यात विषयमण्डलम् अस्ति बहु—। Qual महिम् ।

५ भर—भरति एतम् इति भू (भ्यादि) + घञ कर्मणि भार नेर hi the horns तद्धिन् । भावे ७मी

६ तपा ९c—तप + घञ भाव तपा shame भवति एतम् इति भू (भ्यादि) + घञ भव भर नेर hi तपाश्वी भर कर्मणि—। हे शक्यम् इति । तत्काल । इतो ५मी ।

७ उवाह—उवाह + लिट् शल carted वहति ते उवाह उह वत्यति त, अवाहीत अवाह Malli rule “अवाह—” means that लिट् moves that haven't dropped प विन) are deemed as having dropped क (कित्) where को ण्य after roots that are not स्यागन्त । वह is such a root no doubt but अल् इति hence the rule “अम य—” does not apply to it “वहिस्याप—” means that वह म् and roots of the यणि class change य व &c into इ उ &c (सम्प्रसारणम्) before अ कित् affix । As as pointed out दल् not being कित् at all this rule also is quoted under असम्प्रसारणम् । Here we have वह + दल् = उवाह to start with । Now comes the rule “अणि अभासुह उभयश्च” which means that in अणि there is सम्प्रसारणम् । the अभासुह of both अवादि roots and दहानि roots, वह is of the अवादि class । Thus changing the leading व into उ we have उवाह ।

८ अवन—दृष्टि difficulty नेन with difficulty प्रव्याप्ति द्या or करण द्या ।

९ भ्रमन्तम्—भ्रम much आ + नम + क्त कर्त्तरि आनत stoop न् भ्रमन् अन्तम् stooping very low मुमुषु Qual शिर । This the 1st of the १८११० he walks with the head low See Expl

१० लोह—महिम्न कह ।

55 *Sun set res line*

सृगन् सगङ्ग समये शुचावपि स्थित करार्थरसमग्रपातिभि ।

अघर्मघर्मोदकविन्दुमौक्तिकैरलक्षकारास्य वधूरहस्तर ॥ ५८ ॥

Préc—अनन्तर अहं बहु अहं वहा [The sun himself acted as a director for the wives of Ravana] How could the sun

इत्यमर] सगङ्गा स्पृशन्' अविशामभयादिति भावः अथवा अनुष्ठा घमात्क
 विल्व' स्वप्नोदविल्व ["मन्यान्—" इत्यादिना विकल्पान् उदकशब्दस्य उदादेश-
 भवः] तेरेव मातृकैः अस्मिन् वधे अलङ्कारः योऽपि तद्वयान् नास्ति तद्वति
 इत्यर्थः [अत्र प्रस्तुतस्य विग्रहस्य सावसाव्यात् अप्रस्तुतप्रसाधकप्रदाने समासोक्ति-
 रलङ्कारः] ॥ ५ ॥

Notes on Malli

१. २ is the affix by "दिवा—" (*Char*) The म् is substituted
 because the word is of the क्कादि class २ उदक does not
 become उद because this is optional by "मय—" (*Char*) ३
 Here the अलङ्कारः समासोक्तिः because the idea of a decorator
 which is foreign to the context is raised from similarity in the
 qualifying epithets only of the sun which is the subject matter
 of the verse

Sara—योऽपि यदि सुदुर्बलं करणं स्पृशन् रविः रावणवधं मुक्ताभिरिव स्व-
 विलम्बिः अलङ्कारः ॥ ५८ ॥

CHARCHA

१ B—The epithets are chosen so as to apply to the sun
 and also to the decorator

- १ स्पृशन्—स्पृश + शृञ् touch नः (applies equally to both)
- २ सगङ्गा—गङ्गायां सङ्गः with apprehension Qual चरन्करः ।
- ३ समयः—समयः time (Sun also conduct (decorator) See
 also Malli तद्विन् । अधि रमोः ।

- ४ गुचा—गुचि summer, also blameless तद्विन् । Qual समयः ।
- ५ स्थितः—स्थ + क्त कर्त्तरि वक्तव्यः conating गुची समयः स्थितः
 प्रसाधकः = the decorator of unblameable conduct Even he
 was सगङ्गा सङ्गः for who knows what report will reach Ravana
 (अविशामभयात्) ।

(करणं — करणः rays also hand चरन्ति । It is not easy to
 realise what is meant by the *sp* of a ray । For the *t* and the
ip is the *fingers* करणं चरन्ति करणानि : os of rays also *fingers* ,
 इत्यन्— । ते । इयं करणे ।

N B—Indelicate We comment briefly

Prak—इन्दुना तस्य नर्मसाचिद्य न अकारि (इति)न । कस्य नर्मसाचिद्यम् ?—
विनामिनस्य । किन्तु न इन्दुना अकारि ?—इति वितन्वता । किमायातमनन ?—
मन्त्रिनीरत्नकथितुं पगीयसा इन्दुना । कथं पुनर्वितन्वत इति ?—कलात्मस्येण
गृहान् अमुच्यता इन्दुना ॥ ५८ ॥

Prose—कलासमस्येण गृहान् अमुच्यता मनस्विनी उत्कथितुं पगीयसा इति
‘वितन्वता इन्दुना विनामिन तस्य नर्मसाचिद्य न अकारि न ॥ ५८ ॥

Malls—कलासमस्येण । ‘कलाभिः षाडशस्ये शिष्यविद्याभिर्य ‘समस्येण’
सम्पूर्णेन [“काले शिष्य विद्याद्वौ चन्द्राश्च कलने कला” इति रैजयनी] ‘गृहान्
अमुच्यता’ सदा तद्गुणैवेव वसता । दृष्टमयत्तं सबाधर्मत्वम् इति भावः । मन-
स्विनी मनिनी ‘उत्क’ उत्कृष्टा कर्तुम् ‘उत्कथितुम् [“उत्क उत्कृष्टा” इति
न्यायतनात् उत्कथय्यात् “उत्कथयिष्यति—” इति व्यञ्जनात् मुमुन] ‘पगीयसा’ मानस-
चतुरैरेव इत्यर्थः । कुत ?—इति वितन्वता चन्द्रिकाभिः चतुरोक्तिभिर्य राग-
वदयता इन्दुना विनामिन विनामनशोल्क्य [“वौ कल्पस—” इत्यादिना चित्तुन
प्रत्यय] ‘तस्य रावणस्य ‘नर्मसाचिद्य’ क्रीडासम्बन्धधिकारित सचष्टवम् [“क्रीडा
क्रीडा च नर्म च” इत्यमरः] ‘न अकारि इति ‘न’ किञ्च अकारि एव इत्यर्थः ।
अनं चित्वात् प्राननर्मसाचिद्यनियमनिवारणार्थे भङ्गद्वयम् [“सम्बन्धनिवधनिवर्तने
भङ्गद्वयम्” इति वामनः । अत्र इन्दो, प्रकृतस्य अग्रजतन नर्मसाचिद्यन द्वेषः] ॥ ५८ ॥

CHARCHA

1 कला &c—कला the sixteen's part, also line arts सकल
entire, full also perfect (sl 58) कलाभिः समस्य । सुसुपाः ननः ।
Qual इन्दुना ।

2 उत्कथितुम्—उत्का कर्तुम् इति उत्का + क् + तुमुन् भावः ।

3 पगीयसा—इतिशब्दस्य पठ् इति पठ् + इयञ्च पगीयसा । तनः ।

4 विनामिन—वि + लस + चिन्मि अकारि विनामिनी । तस्य ।

5. वितन्वता—वि + तन + क् + वृ वितन्वता । तनः ।

6 नर्म &c—नर्विषय भावः नर्विषयः । नर्मसि सचिद्यम् सुसुपाः ।

7. अकारि—क + क् + क्त न कर्मस्य । Cor) 1pp

९ । — ममत्तं चमत्तं पश्यन् विदग्धोऽपि चकार ।

Lemma — This is a poor paraphrase of Kalidasa's

"ममत्तं चमत्तं कल्याणिनिदधत् । नादत्तं केवलीं गच्छी हरचूडामपि
स्निग्धम् — *At last*

(*Ganesa disguised*) १३ शब्दः ।

विदग्धलीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्तया नूनमनेन मानिना ।

न चातु वैनायकमेकमुद्धृत विषाणमद्यापि पुन प्ररोहति ॥ ६० ॥

Prat — एकं वैनायकं विषाणं अद्यापि न पुन प्ररोहति [I even now one of the tusks of Ganesa does not grow again] How did he lose it? — नूनं मानिना चमत्तं जन्तुं उद्धृत विषाणम् [I am sure Ravana took it as he was some day had plucked it by force and since then it has not grown again] Why did he want to possess the tusk — विदग्धलीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्तया उद्धृत विषाणम् [He wanted to make of it thin slices of ivory for the sport of sportily girls] 60

Prose — मानिना चनेन विदग्धलीलोचितदन्तपत्रिकाविधित्तया नूनं चातु उद्धृतं वैनायकम् एकं विषाणम् अद्यापि न प्ररोहति ॥ ६० ॥

Eng — A tusk of Vinayaka, surely drawn out sometime by him, the haughty one, to make sheets of ivory suitable for the sport of sportily girls even now does not grow again 60

Pens — विदग्धोऽपि नृपः कर्तृत्वं ज्ञात्वा कर्तुं न वलित्वा मानो दाहयति केवलं त्विदं विषाणम् एकं शीतं तुल्यं लम्बां चकार । (२०३ अङ्कः पृष्ठ ३३ उल्लिख्यम्) ॥ ६० ॥

Expl — See *Eng* and *Prat* above

Malli — विदग्धेति । 'मानिना' अहङ्कारिणा 'चनेन' रावणेन 'विदग्धलीलोका' चतुरविंशसिन्धु इत्यर्थं तामास 'उचिता' च तां 'दन्तपत्रिका' च कर्तुंभूयानि । 'विनामिनीविभक्तदन्तपत्रिका' इति साधोयत्न पाठः [अथवा विषाणमद्यापि प्रतीतिकल्पेन कदाप्यर्थोपापे । "कष्टं तत्प्राप्तमात्रं दूरायतां भवत् —" इति लक्षणात्] । 'विनामिनीना' या 'विभक्तदन्तपत्रिका' विभक्त्यानि यानि दन्तमयपत्राणि [विभक्तदन्तमययो (१) पञ्चोत्तमासपञ्चदशमासं सादृश्यलभः] तामां 'विधित्तया'

विधातुमिच्छया [विधूवात दधानि मानमेत—” इत्यादिना अच इम् । “स मि”—इति तकार । “अव लापोऽभ्यासस्य” इत्यभ्यासलोपः । ततः स्त्रियम्” इत्यनुवृत्तौ “अ प्रत्ययात्” इत्यकारप्रत्यये टाप्] “नून्” निमित्तं ‘जातु कदाचिदपि [“कदाचिज्जातु” इत्यमरः] ‘उद्धृतम् उतपाजितं विनायकस्य गणस्य इदं विनायकम् एकं विषाणं दत्तं [“विषाणं पशुगणस्य स्नातं कीडादिरददन्त्यो” इति विश्वः] ‘अद्यापि पुनः प्रतीकृतिः’ न प्राप्तमवति [प्रधूवातं कृद् प्राप्तभाव इत्यध्यात लट्] । किमन्यथा कथ्यम् अस्य इति भावः । उतदन्त्यथा (१) कथं राजाननस्य एकदन्तत्वम् । उत प्रेत्यत भूतमिति] ॥ ६० ॥

Notes on Malli

1. Otherwise the defect of thought called कष्ट comes in because the perception of meaning is far away. The definition is—‘It is named कष्ट if the realisation of the sense is far away.’ 2. It ends in a वृद्धौ समास between विधुम् and दत्त (१) hence we get तादर्थ्यम् । 3. The vowel of धा preceded by वि becomes इम् (इ) by “मनि—” (Char), त is substituted by “स मि” (Char), the अभ्यास disappears by “अत—” (Char). Next च being the affix by “अप्रत्ययान्त” read with “स्त्रियम्” we get टाप् । 4. By एतन्म् he introduces the surmise. Otherwise how could Gajanan have a single tusk only ?

Sara—जानासि भाः कथमकदन्तो गणस्य ? अपरस्य दन्ता रावदन्त उतपाज्य गृहीत पशोना दन्तपत्रं करिष्यतीति ॥ ६० ॥

CHARCHA

1. विदग्धा &c—विदग्धा clever चतुर । स्त्रीणां graceful movement विनाम । उचितं suited दक्षपत ear-drop, दन्तपत्रं + कन + स्वार्थे निष्ठास्य दन्तपत्रिका । विधातुम् इच्छा इति वि + धा + मत् + च सार्व निदा विहितम् । desire to make Malli has विदग्धा-स्त्रीणां sprightly girls चतुर विदग्धा । We proceed thus to get this meaning—स्त्रीणां मुनि-शामम् इति स्त्रीणां + चच् सवर्गे स्त्रीणां graceful girls विदग्धा । विदग्धा स्त्रीणां, कर्मधा— । Or—विदग्धा स्त्रीणां विदग्धा-स्त्रीणां the grace of

वृत्तान्तान्तरा इति—। ता सति चासाम् इति विदग्धत्वात् + अच् सत्वर्थे
 विदग्धत्वात् तस्य संचित विदग्धत्वात् चित्ता, इति—। तादृश दलपत्रिका,
 कम्पा—। विदग्धत्वात् + चित्तात् + पत्रिकायां विधित्वा, इति—। तथा। इती
 २४ Malli deems it very round about to have विदग्धत्वात् in
 १ सत्त्वर्थे चतुरविंशतिनो because विदग्ध is restricted to males
 २ d f n des only लोका cannot be विदग्ध he therefore proposes
 ३ and विदग्धत्वात् विदग्धत्वात्—*a line taken from Kalidasa This*
 ४ it is dissolved विदग्धत्वात् स चित्ता चासाम् इति विदग्धत्वात् + इति
 सत्वर्थे विदग्धत्वात् a graceful girl विदग्धत्वात् विदग्धत्वात् विदग्धत्वात्
 इति—। तस्य दलपत्रिका तादृशे धर्मीयमास like चन्द्रमास (see note २ on
 Ma १) The rules for विदग्धत्वात् are—(१) “सति सोमाधुरभ्यभ्रकपतपदाम्
 च इति”—When सन् is attached the vowel of सो, मा &c be
 comes इति। Thus वि + धा सन् = वि + धा + धा + सन् = वि + धा विन् +
 सन्। Now comes the next rule (२) “स मि”—“आधुराधुरे” स becomes
 त if स follows in an आधुराधुरे। Thus वि + धा धिन् + सन्। Lastly
 by “अच्”—the अच् disappears in this connection Thus वि
 + धिन् + सन् = विदग्धत्वात्—*चन्द्रमा धातुः।*

२ मानिना—मननम् इति मन + घञ भावे कान pride स चित्ता चय
 इति माने + इति सत्वर्थे मानो proud, haughty तन। Through pride
 (मान) he would not think of the tusk of any ordinary elephant
 for his purpose, but would have the foremost tusk under
 creation viz the tusk of Ganesa himself

३ वैनायकम्—विनायति अपाकरोति विघ्नान् इति वि + नी + क्त्वाल् कर्त्तरि
 विनायक a name of Ganesa “विनायको विघ्नराज” इत्यमरः। तस्य
 इदम् इति विनायक + अच् वैनायकम्। Qual विनायकम्।

४ उद्धृतम्—उद् + ह or धृ + क्त कर्मणि uprooted

५ प्ररोहति—प्र + रुह + लट् तिप् sprouts Conj App

६ Voice—उद्धृतम् विनायकम् उद्धृतम् विनायकम् प्रकृतम्।

6r Wnd god seeks his fœrour for saving gods

निशान्तनारोपरिधानधूननम्पुटागमाप्यूरुषु लोलचक्षुष ।

प्रियेण तस्यानपराधवाधिता प्रकम्पनेनानुचकम्पिते सुरा ॥१॥

N B—Indelicate Malli alone follows

Prose—निशान्तनारीपरिधानधननसङ्गता अपि लक्ष्मि लीलचक्षुष तस्य
दिग्ग प्रकम्पयेन अनपराधवाधिता सुरा अनुचक्ष्मि ॥ ६१ ॥

Mall—निशान्तेति । 'निशान्त' शब्दम् । "निशान्त गृहशान्तयो" इति
विश्व । तत या 'नाय' शुद्धान्ति इत्यम् । तामा 'परिधानानि' चान्तरीयाणि
["चान्तरीयोपसञ्चयानपरिधानान्यधीः युक्ते" इत्यमर] तदा धननम् चाननम् [धुञी
गत्यात् लाट् । "धुञ्मीञीनु व वञ्च्य" इति मुक्] तेन 'लुगन्ता' व्यक्तापराधन
'अपि चान्त पुरद्विदस्य मह्यपराधत्वादिति भावः । 'लक्ष्मि' तामा सकृद्विनु 'लील
चक्षुष' सञ्चक्षते ["सकृद्य लीव पुनानक" इति "लीलदलसञ्चक्षयो" इति
चामर] अतएव तस्य शब्दस्य 'प्रियं प्रमोद' इत्यमतेन । अङ्गीकृता स्त्रि-
दोषय इति न्यायन इति भावः । 'प्रकम्पन' वयुना अनपराध अनपराधाभा-
'वाधिता राजपुरुषेरिति शब्द 'सुरा अनुचक्ष्मि । स्वयम् उपायन चान्त प्रविश्य
अनपराधवाधानिन्दनेन मोचयता वयुना अनुकम्पित इत्यम् । एकम् वेदध्यात्
ब्रह्मा जीवन्ति इति भावः ॥ ६१ ॥

62 *Fire got overpowered by रावण ।*

तिरस्कृतस्तस्य जनाभिभाविना मुहुर्महिम्ना महसा महोदयसाम ।
वभार वाय्वैर्हिगुणीकृतं तनुस्तनूनपाडूमदितानमाधिजै ॥ ६२ ॥

Prak—तनुपात् धुनितान वभार [Fire in his house always ex-
hibited a copy of smoke] सो it does everywhere before
it is properly lighted—चाविज वाय्वैर्हिगुणीकृत धमवितान वभार [But
in the house of Ravana Fire shed tears of grief which added
to the volume of smoke] Whence is the grief?—जनाभिभाविना
महसा तिरस्कृत (अतएव) तनु तनूनपात् [There Fire was dim be-
cause overpowered by the majesty that put every one to
shade Hence the grief] Majesty of what?—एव महोदय
महसा महसा मुक् तिरस्कृत [It was the majesty of Ravana's mighty
jstre that overpowered Fire who took it greatly to heart and
shed tears] 62

Prose—तस्य जनाभिभाविना महोदयसो महसा महसा मुक् तिरस्कृत (अतएव)
तनु तनूनपात् चाधिजै वाय्वैर्हिगुणीकृत धमवितान वभार ॥ ६२ ॥

Erg — I re greatly overpowered and therefore dimmed
by the lustre of his mighty lustre that put all others to
sleep a canopy of smoke doubled by tears born of
grief

— विप्र ७३० मदन चेतके कठिण कठिण । अपि कठिण इदं
इ ७३० मदन कठिण कठिण कठिण कठिण ७३० ॥

F p — c *Erg* and *Prak*

Malli — तिरस्कृत इति किञ्च 'तस्य रावणस्य 'जनाभिभाविना' लोकादि
स्कारिणा महीपमाम् अतिमहतां महतां तजसां महिषा महत्वन ["पुलादिभ्य
इमनिच ष" इति इमनिच] ह्रस्व तिरस्कृत 'अतएव 'तनु' कश्च तन् न पातयति
जातकदम्ब शरीर धारयति इति तननपात् अपि इति म्मी ["नम-ट्—"
इत्यादिभ्यश्च निपातनात् नञो नञोपाभावात्] आधिष्ठे 'राखे' 'वाचे' निपातो
अभि ["वाचा नेवजनाश्रया" पुत्राधिनामसौ व्यथा" इति विश्वामरी] नो गुणो
आज्ञायां यत् स द्विगुण तत वि । द्विगुणोक्त विराट्त्वम् ["गुणवर्त्तादिति शब्दो
नित्यान्त्य सुन्दरानुबु" इति वैजयन्ती] 'धमधितानं धममन्तम् 'भभार । अपिरपि
तनमन्निधौ निमेजन्को धूमायमान अत इत्थं [धूमैर्गुणामन्तं सन्ध्याभिधानात्
अतिशयाक्तिः] ॥ ६९ ॥

Notes on Malli

1 नञ does not elide न owing to निपातन in the rule "नः इत्नपात
—" (*Char*) 2 We have अतिशयोक्ति because doubling of
smoke is stated even though it is absent

Chara—See Malli "अपिरपि चान्ते" ।

CHARCHA

1 तिरस्कृत — तिरम् + क् + क कमणि overpowered रतिस्तु—(See
under तिरस्त्रिया SI 34 Qual तनुजपात् ।

2 जन &c—अभिभूतवान् इति अभि + भू + लृटि कर्त्तरि ताप्तीना भुज
अभिभावे tha which overpowered जनानाम् अभिभावे इतत्— । Or
जनान् अभिभूतवान् जन अभिभावे उपपदतत्— । Malli's equivalent लोका
तिरस्कारिणा should be taken in a *passive* sense It must not be

supposed that गिनि is used in the *present* tense only. Compare गिरिराजगुहाविद्वारि used in a *past* sense with respect to the waters of the Ganges. Vamana however restricts अभिभावी to the past only. “अभिभावी भूत” — *Asika*.

3. महिषा—महती भाव इति महत् + इमन्निच् महिषा majestic तन चतुर्ल कर्त्तरि श्या ।

4. महोद्यमम्—अतिमदन महत् इति महत् + इदमून महोद or supreme majesty तदम् । Neuter because it qualifies महत् in the neuter. The comparison is with other महम् ।

5. वमार—भृ + निष् एव showed carried विभक्ति कृतं वमार विभक्तकार &c भविष्यति न वमारति अभ्यत ।

6. वायु—वायु exhalation vapour वा (उ) धन, Mal । But नक्षत्र seems to suit better.

7. द्विगुणी &c—द्वी दुषी अन् द्विगुणम् doubled बह— । अन्विष्य द्विगुणं मन्थयमानं कृतम् इति द्विगुण + वि + कृ + ण + कर्मणि कर्त्तरि कृतम्— । तन् । Qual ध्वनितानम् ।

8. तन्मृदात्—न पतति इति मृज् + पत + णिच् + क्तिच् कर्त्तरि मृदात् that which does not cause to perish मृजतम्— । तन् मृदात् that which preserves the body कृतम्— । तन् न पति as given by स्वामी is only explanatory. A तन्मृदात् cannot usually be had of three words. Nor can we have तन्मृदात् because this also is restricted to two words only. In मृदात् the मृज् remains unchanged (See “मृज्” under लङ्गिणम् Sl. 43). Note the distinction of sense in तन्मृदात् and तन्मृदात्. तन्मृदात् meaning अल्प small is इदम् । “तन्मृदात् कृतम् इति च” । तन्मृदात् meaning काय body may have optionally a short or a long vowel “मिदं कृत्स्नितुलम्” । Butoji derives it as पति इति प + तिच् मृदात् preserver न पतन् &c We do not get पतन् owing to निपातनम् । The Vitti however attaches द्विच् and adds तन् by निपातनम् “न पति न पतति च मृदात् द्विच” — *Asaka* Haradatta condemns the reading “मृदात् कृतम्” as an अपवादः । “अपवादो पतति द्विच इति पत” — *Pidatta*. Declin— तन्मृदात् पतौ पतन् &c like भूयम् । If इदम्, then तन्मृदात् (१० तन्मृदात् because मृदात् occurs in the rule as a निपातनम् and तद्वत्तिदि ।

Ben—तेजः शरीरं द्वावपि स्वयं तस्य मन्त्रेण परस्परं समन्ते विहितं
 तेषां व्यापकं, सर्वत्रैव तद्देहा पठितं यत्नमनं परिहरं कर्तुम् । एकं कथं
 तद्देहां त्रुष्टम् अवहितं तद्देहा गेम् ।

Expl—The tyranny of his rule was felt in the nether worlds
 also. The snakes who are the residents there had to renounce
 their character and serve him in human form. Also see *Prak*
and Trans 63

Mali—परस्परं । किञ्च इह दीनम चरन्ति यः [दम्भो दीनो कथं
 न] 'त रावधम' 'आराधयितुं सविष्ट' 'परस्परं स्वतस्व' 'नमा ए' हृद्यदिनीव
 व्यानाति ह्लाचारद्रतानि च विष्ति भिन्नि इति समावित् [विध्यत किप् ।
 "दहि ज्ञा—" इति समासारधम । "नहि इति—" इत्यादिना पूर्वस्य दीर्घः] त
 'नमाविध' निजं विजिहताया सफलं वा 'दीव' हृदि विषयं तम । अन्य
 विजिहता पिशुनता ["विजिह्यो सर्वेष्वपि" इत्यमरः] सा एव 'दाव' तम
 'उत्पत्ति' लज्जता कलिना' सम्प्रतिभि' अजिह्माभि' करधरणादिभिरुद्विधधरि
 तान् कथयतिभि' अकप्यचारिभिश्च तदा कथाभ्या सह वक्तु इति सूक्तार्थः । ते
 चान्यद्वस्तु विज्ञाय आविर्लोककथे' इत्यमरः ["तन सहति तुल्यय ग" बह्व्रीहि ।
 "श्यादिभाया" इति कप्] । अन्यतः कर्णार्थं सव यपोति इति कर्णको निरुप
 [कर्णधनन्तु] ततः पूर्ववत्समास 'सूक्तार्थके सन्ध्यामरु इत्यमरः 'कुने' वी'
 'सुजहता' सदैव विवृतं ["सुजहो विवृतयो" इति हलन्तुष] 'न भजे' त्याग ।
 सुजोगच्छति इति भजडा ["—गम सुपि—" । "सुव् चडिदा वा"]
 हृदि विद्यन्तारि स्वने सुखत्वमपि सर्वे सदैवमपि विज्ञाय वदन्तः ।
 नितम् इत्यमरः [अथ प्रसूतसर्वविशेषसामान्यं अमृतममृत्यवद्वारणं समं
 साति] ॥ ६२ ॥

Notes on Mali

1. The root दम्भ means 'to blaze'. The न् is in the कर्ण-
 वच्य । 2. किप् is attached to दम्भ । There is समासारध by "दहि ज्ञा—" (*Char*) and the vowel final in the पूर्वस्य is lengthened by "दहि—" (*Char*). 3. The बह्व्रीहि is by "तन सह—" (*Char*) and ह्य by

शशान्— (Char) 4 See (hor) 5 The शशान् is समानोक्ति because the characteristics of the wicked (who are foreign to the noble hand) are suggested by the resemblance with the attitudes of snakes which form the subject matter of the verse.

Sira—See Malli "तस्मिन्निदमिति दितम्" ।

CHARCHA

A B—Several of the epithets apply to both *snake* and *informer*

1 परस्व—पर is स्व तर other than self तस्य ।

समाविधम्—समन् vitalis समावि विध्यति इति समन् + व्यध + क्तिप् कर्त्तरि = सम + विध् = समा + विध् = समाविध् that which rends the vitals, उपपदतम्—। तस्य । Qual दाधम् । The rules are (i) "यदि व्य-
व्यय्ये व्यवि वटि विचति इदति इव्यति भ्रम्यतीनां इति च"—यह &c take समासात् (see under उवाह, sl 57) if a क्तिप् or इति affix follows व्यध is thus changed into विध् । (ii) "नहि इति इवि व्यधि इधि महि तानिषु का"—If नह &c with क्तिप् follow, the vowel final in a पूर्वपद is lengthened

3 उज्झताम्—उज्झ् to forsake + उज्झ उज्झन् forsaking तथाम् । Qual कृतिम् ।

4 द्विजिह्वा &c—वे जिह्वे यथा द्विजिह्वा double-tongued, i.e., a *snake* also *informer* (सुन्), चर—। तथा भाव द्विजिह्वा । द्विजिह्वायां दाध, सुपमुपा । तम् । Or द्विजिह्वाय दाध कर्मणा—। हे शकपर्शिव । तम् ।

5 अजिघ्र &c—जिघ्र crooked न जिघ्रम् अजिघ्रम् not crooked नजतम्—। तम् यथा तथा गच्छन्ति इति अजिघ्र + गम + गिति कर्त्तरि ताच्छीत्ये अजिघ्रगमिन no longer with a crooked motion (snakes) also no longer working deceitfully (informer, उपपदतम्—। ते । Qual कुम् । The snakes assumed human shape and no longer progressed with a crooked motion * This was with a view to render better service

6 इहम्—इह + ल कर्त्तरि वर्त्तमान इह blazing तम् ।

7 आराधयितुम्—आ + राध + यित् + मुक्तुम् भावे to serve

8 सकर्णकौ—कणाभ्या सह सकर्ण + कप् समसान्ता सकर्णका provided with ears वह—। ते । Snakes have no ears and are supposed to hear with their eyes. But this interferes with the proper discharge of their duties as servants to Ravana. Hence they provided themselves with ears. They were fully transformed and were no longer any way their former selves. In the case of *informers* कर्णेन गच्छति श्रणोति इति कर्ण + श्रिच + श्वल् = कर्णि (१ न धातु) + श्वल् = कर्णिक one who hears all and therefore does not depend upon informers. नन सह सकर्णका, वह—। ते । 11- कर्णक was of course Ravana himself. The informers found in Ravana one who was always watchful and ever correctly informed of everything in all the departments of his kingdom. The informers' occupation was gone and he too like the snakes was no longer his old self. 12 rule "नन सह—" means that a वह—is allowed with a वाक् like नन सह provided there is equal participation in some act. "इय विभावा" means that कप् is optional after प्रियाधिकार वह—If no other समास ल is enunciated.

9 भर्जे- भज् + दिट् ण कर्मणि taken up Conj App

10 क्वदिनाम—कण क्वनि पयम इति क्ल + इनि मत्वर्धे क्वनि the hooded तथास ।

11 भुजङ्गता—भुज् is कुञ्जिगति । भुज्जेन यच्छब्दि इति भुज् + रम् + श्वल् कर्णरि भुजङ्गता or भुजङ्ग snakes also informers उपपदत— तथा भाव । Mallis Vartikas are (i) "खल्पकरण रम् सुपि उपसङ्ख्यानम्"—रम् takes श्वल् with any भुजङ्ग word as उपपद । Next (ii) "खञ्ज विहा वक्ष्य" means that खञ् optional elides वम of रम् । So without elision भुजङ्गम् with elision भुजङ्ग ।

12 कर्णेन केचि क्वदिना भुजङ्गता—Snakes were no longer snakes nor informers were informers any more (९ e no e ९)

13 Force— रम्भेन सकर्णकानि कुञ्जानि भुजङ्गानि न भर्जित (orभज्)

14 Remark—The corresponding verse in Karmara is— "जलकान्निशिवदेन वसुधैवकुटुम्बक इति । स्थिरपदीयेन सव्य भुजङ्गा पद्म-
पानव ।"

০৭ The signaks were true to their names

তদীয়মাভদ্বঘটাবিঘট্টিতৈ কটম্বলম্রোষিতদানবারিभि ।

মহোতদিকৈ রপুনর্নিবর্ত্তিभि সিরায় যার্থ্যমলম্ভি দিগ্গজৈঃ ॥৬৪॥

Isa — দিগ্গজৈঃ সিরায় যার্থ্যম্ অলম্ভি [After a long time did the occupants of the quarters prove true to their name]
Ho — তদীয়মাভদ্বঘটাবিঘট্টিতৈ (অতএব) মহোতদিকৈ দিগ্গজৈঃ [They were so pounded by the tuskers of Ravana that they fled to the end of the quarters and truly became elephants of the quarters] You do not mean to say that they stuck there for good—কটম্বলম্রোষিতদানবারিभि (অতএব) অপুনর্নিবর্ত্তিभि দিগ্গজৈঃ [They received such a thrashing that all spirit left them, there was consequently no show of the temporal ichor, and they did not therefore return to the fight but preferred to stay where they were] 64

Prose—তদীয়মাভদ্বঘটাবিঘট্টিতৈ (অতএব) কটম্বলম্রোষিতদানবারিभि মহোতদিকৈ অপুনর্নিবর্ত্তিभि দিগ্গজৈঃ সিরায় যার্থ্যম্ অলম্ভি ॥ ৬৪ ॥

Eng — Consistency with the significance of their name was after long time, established by the elephants of the quarters who, pounded by his troops of elephants, had, with the ichoral fluid absent on their wide temples, clung to the ends of the quarters without coming back. 64.

Jeng — রাবণের সেনার দ্বারা বিপক্ষেরা বিচলিত হইয়া গেল। তাহাদের গায়ে আর মরবার বহিল না। তাহারাও কিংবদন্তি কামিল ন—বহুকালের গুণ (বা—বহুকাল পরে) তাহাদের সিংহাসন হইতে সর্বক হইল। ৬৪।

Expl — See *Prak* and *Eng* above.

Malli — তদীয়ম্ভি । ‘তদীয়মাভদ্বঘটানী ঘটাभि’ অর্থে ‘বিঘট্টিতৈ’ অভিহিত [“মহাঘটা ঘটনা ঘটা” ইত্যমর] অতএব ‘কটম্বলম্রোষিতানি অপরানি’ ‘দানবারীণি’ যথা তৈ ‘মহোতদা’ পলায়ন করিয়া ‘দিশ’ যৈ ‘মহোতদিকৈ’ [“মহা দিশায়া” ইতি অণ্] ‘অপুনর্নিবর্ত্তিभि’ অর্থাৎ তত্বেষু স্থিতৈ ‘দিগ্গজৈঃ সিরায় যার্থ্যম্ অলম্ভি’

दिशु स्थिता गज दिग्गजा इत्यनुगताश्रयामकत्वम् 'चरन्धि' लक्ष्म [लक्ष्मण ज्ञान
कर्मण लुङ् । "विभयं चिरमुखा" इति विकल्पत नुमासम् १] ॥ ६४ ॥

Notes on Malli

१ घटा is an array of elephants २. We have लुङ् in the कर्मणश्च after लक्ष्म with चिच् । नुम comes in optional^{ly} by "विभयं" (Char).

Sarj—रावणस्य गजैर्मांडिता दिग्गजा दिशु एव चिरं स्थिता ॥ ६४ ॥

CHARCHA

१ तदीय &c—तस्य इम इति तद्+क तदीया belonging to him
म तद् elephant (supposed to have been introduced to domes-
tic use by the sage मतद्) घट+घट अधिकरण भाव वा घट array of
elephants, or any array चि+घट+चिच्+क कर्मणि विघटिण् pound-
ed. तद्गोरा मतद्ग्रा, कर्मधा— । तेषां घटा, इतत्— । तयं विघटिता,
इतत्— । तै । Qual दिग्गजे । Here the Amara quoted by
Malli is read "करिणं घटना घटा" in the printed editions of
Amara Now घटा itself meaning 'an array of elephants, मतद्
becomes superfluous Poets, however, sometimes disregard
such superfluities Kalidasa writes "तत म विरदवृद्धितमद्" where
विरद is superfluous because वृद्धि is करिचिंत— "वृद्धि करिचिंतम"
इत्यमरः । If we take घटा as घट array (गाढो) then there is no
superfluity. "घटा घटनगोष्ठोभयत्नमु च घाति" इति मदिने ।

२ कटस्थल &c—कट elephants temple गजमण्ड । प्र+कम्+क
कर्मणि प्रापिन absent दान elephant's ichor घटस्थ कट कटस्थलम्
broad temples, निर्यकर्मधा— । दानाया वरीणि दानवारोणि ichoral
waters इतत्— । कटस्थलान् प्रोचिवाणि कटस्थलप्रापिन नि, मुद्मुत् । तन्मणि
दानवारोणि एवम कटस्थलप्रापिनदानवारय, बहु— । ते । Qual दिग्गजे ।
This is the result of fright. The ichoral juice appears when
the elephant is in a fighting mood Its absence shows quiet-
ude through fright &c कटस्थल is a निर्यकर्मधा—because स्थल
is प्रथमवचन only when it is an उत्तरपद । So स्थल in a वचन with
it implies वचन, consequently no अवरुद्धि can be given as

1c *Remark*—Corresponding to this we have in Kumara
 “तदीशानोयद्वय पुष्करावनकादिषु । अभ्यसन्ति तत्र घात निजित्वै राक्षसा गजाः ॥”
 Kalidasa speaks of Airavata only while Maṇḍana includes all the
 eight. The idea is the same Airavata being the leading
 tusker his defeat implies that of the rest also.

6, *Hot breath of G d s w is pleased* रासण ।

अभीक्ष्णमुणैरपि तस्य सोमण सुरेन्द्रवन्दोऽशमितानि नैर्यथा ।

सचन्दनाम्भ.कणकोमलैस्तया वपुर्जलार्द्रापवनैर्न निर्ववी ॥ ६५ ॥

Prat—सुभीष तस्य वयु ज्वद्वापवने न निर्वाही [Burning as he was with passion the breeze of fans offered him no comfort] Perhaps the breeze was not cool enough—सचन्दन धाकणकोमले ज्वद्वापवने [The breeze was highly agreeable because it scattered sprays of water scented with sandal paste] Why then was it disagreeable to him?—वयु न तस्य निष्वाद्या सुन्दरदिदृशिता निने [I do not say disagreeable but it was not as agreeable as the breeze proceeding from the sighs of the captive damsels from Indra's mansion who were then working the fans] Was the breath of the captives so sweet and cool?—सभीष तस्यैव सुन्दरदिदृशितानि० [Not at all on the contrary their breath was hot from the grief that was corroding their vitals but the very fact was a source of pleasure to the demon who chuckled at their torment] 65

Proof—माघस्य तस्य वपुः शमोऽनन्तं उत्तरेषु मुखेन्द्रादिदशितानि च
 तिष्ठन्ति तद मध्यमं कणकोमने जगद्राषणे न ॥ ५ ॥

Ex 2—The body of him the impassioned cooed down,
 not so much with the breeze of wet fans agreeable by sprays
 of water mixed with sandal, as with the wind of the breath of
 the captive wives of the lord of the gods though very hot 65

177—ସମ୍ବଲପୁରରେ ନିଜର ବନ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଜମିର ଉପରୁ ଉଠିବାର
 ନିମ୍ନରୁ କହିବା ହୁଏ । ଉପରୁ ଉଠିବା ନି.ବାସ କେବଳ ସମ୍ବଲପୁରର ବାସ
 କାରୀଙ୍କୁ ଓ ନିଜର ଜମିର ଉପରୁ ଉଠିବା ନି.ବାସ କେବଳ ସମ୍ବଲପୁରର ବାସ

Fr — The daisies abducted from Indras house were moistened by Lavanya & work on him fans wet with scented water. The breeze from the e did not soothe him so much as the fanning of the girls themselves. Also See *Prak* 65

Mr — अभोजनमिति । उद्यता यस्मिन्महति 'मोघा' तस्य 'भोजन' तस्य उद्यता यस्मिन् अभोजनं भक्षणम् 'उद्ये' अयं आकाश इति भावः 'सुरेन्द्रस्य वन्द्य' वन्द्य इति स्वयं तासां 'अमिताभिने' निश्चायमाकरो 'यथा निर्वधो' निर्वधम् । ['नवाग निव' 'भोजन' इति वैजयन्ती] 'तथा सचन्द्रस्य कथा' चन्द्रनीलकविन्दुः कथितं तस्य न कामना मृगयायै तैः 'जलाद्रावां' जलाद्विगतताम्रज्वालानां 'पवने' न निर्वधो । ["धुविम तावज्जलं कात्तृपपञ्चजनस्य तत् । जलद्राजं जलद्रा व्यात्" इति वैजयन्ती] 'अथ सन्तस्य उपापचाराद्रिव' इति कारणविरहितं तावत्तदनिर्वधो विषमालङ्कारः] ॥ ६४ ॥

Notes on Malli

Here we have विषमालङ्कार characterised by the show of effect & it is keeping with the cause because a heated person is described as soothed by the application of heat

Fr—अजनवान्ने नियुक्ता सुरेन्द्रा दस्मिन्महति विजयः । तन्मुत्सवसुवरा प्रीतिमकरात् ॥ ६४ ॥

CHARCHA

1 अभोजनम्—Greatly Qual. अये । See अभोजनमुक्ततया &c, sl 32

2 सुरेन्द्र &c — वन्द्य इति वन्द + दन् (औषादिक) कर्त्तरि वञ् one who is forced to sing in praise, &c a captive स्त्रिया वन्दि + ङीष् = वन्दी a female captive "वन्दिन स्तुतिपाठका" is इदम् and quite different अम + क भावे अमिन् breath सुरेन्द्रा वन्द्य or सुराणाम् वन्द्य लक्षण्या राजा सुरेन्द्र कर्मधा—रा इत्यन्तम् । सुरेन्द्रस्य वन्द्य captive females who belonged to the lord of the gods इत्यन्तम् । तासां अमिताभिने the breath &c इत्यन्तम् । तेषाम् अमिन् the breeze &c, इत्यन्तम् । तैः । इया करणः ।

3 सचन्दन &c—कीमल gentle agreeable चन्दनमिश्रम् चम्प
चन्दनाम्ब water mixed with sandal कमधा like शकपाथिव तम्ब
कथा इतत्—। चन्दनाम्ब कथै मङ्ग carrying sprays of water mixed
with sandal बह—। तत्र न कामलाय gentle and carrying &c
कर्मधा—। ते । Qual जलाद्रावणे The compound may be
otherwise dissolved thus—चन्दनम् मङ्ग सचन्दनम् mixed with san-
dal बह—। तादृशम् चम्प water mixed with sandal कमधा—।
तम्ब कथा sprays of water &c इतत्—। ते कामला agreeable by
the sprays &c मधुमुपा । त ।

4 जलाद्रा &c—जलम् पाद व्यजन जलाद्रा fan wet with water
निन्द्योन्मिष्ट see Mall तम्ब पवना breeze of the fan wet &c
इतत्—। ते । हन्ती करण वा दतीया । The fan referred to is the
one in the hand of the वन्ती at the time

5 निवर्षी—निर् + णिच् ण्य enjoyed felt relieved वति,
वर्षी वासति अवाप्नोत् निर् + व means to feel pleasure as in
“लभ नवनिवासम्”—*Sakuntala* act III मा तपस्विनी निवर्षता
भवत्—*Ibid* act IV &c

6 Voice— वपुषा निवद ।

7 Remark—This is an adaptation of “बोजन म हि समुत्त
न समाध र्णानिजे । आमर मुरवन्नेना वाप्यगीकरवमि २”—*Humara*

66 All seasons in Ravana's capital

तपेन वर्षा शरदा हिमागमो यमन्तानक्षमा शिशिर मर्मत्य च ।

प्रमूनकृप्ति दधत मदतं व पुरऽप्य वास्तव्यकुटुम्बिता ययु ॥६६॥

Frak—अस्य पुर अतएव वास्तव्यकुटुम्बिता ययु । In the house of Ra-
vana the seasons appeared as so many householders in per-
manent residence } But house holders are married people—
तपेन वर्षा समस्य [So were the seasons also Sun etc was united
to Ravana as his spouse] Nice man you are—हिमागम शरदा
मर्मत्य [Hemanta resided there with his wife Autumn] That
is clever you have got two families now—हिमागम वसन्त वल्गु
समस्य च [The third family is Winter wedded to the 4th Spring]
Well what children?—मन्य प्रमूनकृप्ति दधत अतएव [Children

Why there was no end of them. The six season together howed useless crops of flowers all the year round] 66

Prak—मया प्रसूनकृति दधत कलत्र वशा तदेन, हिमागम शरदा, मिमिर वसन्तलया च समन्य अस्मि पुर वामन्यकुम्भिता ययु ॥ ६६ ॥

Prak — 111 When the seasons attained the state of residential quarters in his town. They had always bearing the show of flowers—Rains began with Summer Hemanta with Autumn Winter with the entry of Spring 66

Prak — उदय नारदः शृङ्गेरि यथा शीघ्रं वर्षादेक देवस्य शरदेक शीघ्रं वसन्तलया च समन्य कलत्रा कलत्रा मया प्रसून कृति दधत कलत्र वशा तदेन हिमागम शरदा मिमिर वसन्तलया च समन्य अस्मि पुर वामन्यकुम्भिता ययु ॥ ६६ ॥

Evot — The seasons divided themselves into three families and took residential quarters in his town. They had always a number of children in the flowers of which crop after crop made appearance all the year round. Also See *Prak*

A B — The seasons did not clash. Flowers of all seasons were always available there.

Malli — तदनति । 'मदा नित्यं न नृयथाकालं प्रसूनकृति कुसुमसम्यगिति ["प्रसून कुसुम समस इत्यमर] 'दधत' धारयत्य 'कलत्र वशा' प्रावृत् 'तदेन' यथा य ["उदय उद्योगमलय" इति "श्रिया प्रावृत् श्रियां भुवि वशा यथा शरत् श्रियाम" इति आसत्] तदा हिमागम इत्यमर 'शरदा' तथा 'मिमिर वसन्तलया च समन्य मिथुनाभावन मिलित्वा 'वशा रात्रयस्य 'पुर' वसन्तीति 'वामन्य' वामन्य ["वसन्तलया कर्करि शिख" इति तत्त्वप्रत्यय*] न च 'कुम्भिता' च तथा भावः तस्मा प्रतिवामित्वमित्यर्थः ययु । [समन्य ययु इति समुदायसमुदायिना अभिविवक्षया समानकर्तृकत्वम्* । अतः पुरे शुभपतमर्वकुसुमस्य मिधानात् चमत्कारं समन्यरूपान्तिशयात्*] ॥ ६६ ॥

Notes on Malli

1. प्रावृत् is in the feminine, वशा in the feminine plural, शरत् in the feminine. 2. तत्त्वत् is the affix by "एच —" (*Char*) We

have the same nominative in समस्त द्वय because the group and its members are here deemed as identical 4 We have इति शक्ति of the kind that declares the *presence* of what is *absent* because he says all the seasons were simultaneously present in this city

Sara—सर्वे कृतवा युगपदव रावणपुर स्थित तस्य पुत्राणि उपयनीचक्र ॥६६॥

CHARCHA

1 तपन—तपति इति तप + अच् कर्त्तरि तप 1 e heater 1 e Summer तन 1 महायै श्या 1

2 वशा—वश्यति इति वय + शिच् + अच् कर्त्तरि म्रिय म वषा (plural) rains तप and वशा make one pair Comp “वाप मुनसो वषा चमरस्मिक्तममा 1 एत म्रिया बहुल स्वरक्तव्युत्तरतयम् 1”

3 शरदा—महायै श्य 1 शरद 1s the female member of the next pair

4 हिमरश्म—हिमस् आरमयति इति हिम + आ + रश्म + अच् कर्त्तरि हिमा रश्म that which causes the advent of Winter 1 e the two months intervening between Autumn and Winter, because a little cold is felt which gradually strengthens during these months उपपदतत्—1 हिमरश्म and शरद are the second pair

5 वसन लक्ष्मी—नल + शिच् + इ कर्त्तरि म्रिय म् with सु लक्ष्मी the goddess of beauty वसन लक्ष्मी the glory of Spring इत—1 न 1 महायै श्या—1 This is the female on the third pair Note how लक्ष्मी is added to get a feminine word out of वसन which is masculine वषा शरद, and वसन generally show a profusion of flowers These are therefore represented as brides with तप हिमरश्म and शरद for their grooms Note वषा and शरद are in the feminine already but वसन present is a difficult which is removed by the addition of लक्ष्मी 1

6 समेय—सम् + आ + इ + अच् having united तदन वषा has इत in the male member while शरद हिमरश्म and वसनलक्ष्मी शरद have in the female. This should not be वषामिदम्

would have been in perfect order had not the metre been in the way

7 प्रभून् &c — प्र + भू + क्त कर्मणि प्रभून् ॥ १७८, कृप + क्तिन भावि प्रुति
production प्रभूनां कृति, इतन्— । ताम् ।

8 दधत् — धा + गृह् दधत् । ने । (Qual शतव । We do not
let मधन् (See अकासतम्, Sl 8)

9 वसन्त्य &c — वसन्ति इति वस + तन्त्य कर्तरि वसन्त्या residents
नृत्स dependents “कुटुम्ब पाथवर्षे च” इति कोट । कुटुम्बानि सन्ति
एषाम् इति कुटुम्ब + इति सत्वर्थे कुटुम्बिन house holders वसन्त्या कुटुम्बिन
वासन्त्यकुटुम्बिन resident house holders, कर्मधा— । तेषां भाव वसन्त्य
कुटुम्बिताः । ताम् । कर्म of ययु । Maili says प्रतिवासित्वम् neighbour
ship It is not clear how this meaning follows, besides it
does not improve the sense I have therefore rejected it

10 ययु — या + लिट् उत्तम् attained Conj App Here Maili
raises a difficulty When we say समस्य ययु it is necessary that
समास्य (समागमन) and ययु क्रिया should have the same nomi
native The rule “समानकर्तृकयो पूर्वकाल” requires it But
here the nominative of ययु is शतव, of समस्य it is वर्षा हिमागम,
शिशिर । Thus, with different nominatives, the statement समस्य
ययु here seems bad in Grammar The defence offered is
that समुदाय and समुदायिन् here are taken as identical. This is
what is meant—शतव is a समुदाय, a collection It is the col
lection of *all* the seasons each of which is a समुदायिन् with
respect to शतव । This *collection* is the nominative of ययु ।
In समागमन क्रिया there is separate mention of the *constituents*
(समुदायिन्) of that collection as nominatives वर्षा, हिमागम and
शिशिर are prominently mentioned while the समुदाय द्वितीया in तपेन्,
शरदा and वसन्त्यश्वा make these also nominatives, though in a
subordinate capacity (अग्रधानत्वेन by the rule “सहयुक्तेऽग्रधाने”) ।
Thus *all* the समुदायिन्s are the nominatives to समस्य । We have
then ययु with the समुदाय (शतव) for the nominative and समस्य
with the समुदायिन्s for its nominative If now the समुदाय be

deemed the same (समदिविवर्त्त) as the समुदायिन then there is समानकर्मकत and the rule applies

11 *Verse*—दर्शहि कुरुमि वयामि हिमागमन शिशिरस्य कुट
न्विता यद ।

12 *Remark*—Compare with what infinitely greater grace and directness Kalidasa expresses the same idea in “व्यायमवा
मुक्षुः प्रपद्यन्महाराजः । उद्यमवान्मामन्विष्यतवन्मुपामन ॥” — *Kumara*

67 *Ravana carried away Sita*

अमानवं जातमजं कुले मनो

प्रभाविनं भाविनमन्तमात्मन ।

सुमेव जानन्नपि जानकी न य

सदाभिमानैकधना हि मानिन ॥६७॥

Prak—(अथ पुन यद्) य जादकीं न मुमाच [The seasons were resident in the house of that person who did not release Janak] He was not expected to release her—मनो कुले जत (भवन्म) अमानवम् अजं जातमपि न मुमाच [You were born in the race of Manu it is true, but he knew you were no man and was the Birthless himself yet he did not release your spouse] Perhaps he thought I could not punish him—अथ वत् भवन्म अजं अजं जानन्नपि न मुमाच [He knew your might, nay, he was even aware that you would kill him for this, yet he did not release Janaki] Is not that strange?—मन्त्रि हि सदा अभिमनैकधना (मन्त्रि) [Nothing strange The sensitive always care for prestige If he released her, he thought he would lose prestige with the gods He could not brook the idea and preferred rather to lay down life fighting to the end] 67

Prose—अमानवम् अजं (तदपि) मनो कुले जत प्रभाविनं (भवन्म) अमानवम् अजं मन्त्रि जातमपि न मुमाच । मन्त्रि हि सदा अभिमनैकधना । ०—मनो कुले जतम् अमानवम् अजं प्रभाविनं ॥ ६७ ॥

F — (The hero who did not release Janaki
 from her yut leetoman and birthless though born
 Ma gl y and the would be slayer of him
 I could al ay deen self respect as their sole

अपन मधुर दल छविः शिरोन किङ्क शीघ्र छानिउ अपनि हयव मन्त्र
 ने पड नम दल मन्त्र नम दल मन्त्र छविः नम दल मन्त्र ने शीघ्र छविः
 वरि म दल मन्त्र नम दल मन्त्र नम दल मन्त्र नम दल मन्त्र

L 11 — > e Prak and Eng above

1/a — म च यम् अ मग्निवत् तृणमग्नि द्वाज पुनस्त्रैव हत इति युष्म न च
 अम नर मत मनाय मानव [“तस्मिन्” इत्यणप्रत्यय पर्यवसानात् ज तौ
 उक्तवचनम् अन्त मनाज तामित्यत्र स्थात^३] अमानवम् अमानुषम् न
 जयत इति अत्रम [अन्तपि दुश्मन” इति उ प्रत्यय] तद्यपि मनो कुल जात
 र मन्त्रप्रत्यय उक्तम् इति विरोध स च अभिमन्यु त् अन्तद्वार इत्याह मम विनम्
 इति^३ सहनुभाय तस्मिन् कश्चिद्विरोध इति भाव [“अभीक्ष्ण्यिणि” इति
 णिनि इतिवा मत्वर्थेय^४] भवन्तम् इति शेष । आत्मान स्वस्य अन्तर्गति
 अन्त कराति इति अन्तम् [अन्तर्गत्यात् “तत्करोति—” इति ण्यन्तात् पचायत्]
 भविन भविष्यन्तम् [“भविष्यति गम्यान्त्य] आनन्तरि य रवण जनकस्य
 अपत्य म्बो ज्ञानको सोता ता न कुमाव नासुचन् इत्यन्वय जनतीऽपि अमोचने
 क रणमाह—मनिन सदा प्राणात्ययेऽपि अभिमन्य एव एक सुख्य धन येषा
 न प्राणात्यये पि न मन सुचन्ति इत्यत्र [क रणेन कार्यसमर्पणद्वय अथानर
 न्द म] ॥ ६७ ॥

Notes on Malli

1 In the couplet beginning with अमानवम् he says that the
 monster with death at hand rebelled against even thee and
 was killed by thee 2 The affix being अण by “तस्मिन्” the result
 is ultimately a class name leet singular Had it been
 otherwise he would have said “मनाजातम्” (Car) 3 This is

a contradiction. It is an *अलङ्कार* if *apparent* only, so he says *प्रभाविनम्* । 4 *विनि* is the affix by “*प्रभावी-*” or say *इनि* in the sense of *सन्तुप्* (*Char*)

Sara—अथमेव राजस्य दारापहारा भवतो भवतीव निहत ॥ ६७ ॥

CHARCHA

1 *अमानवम्*—मनोरथम् इति मनु + अण् मानव belonging to Manu । *त*, the race of which Manu is the progenitor, human race न मानव superhuman, *नञ्*तत्—। तम् । Pred to भवन्तम् understood Here Malli argues that the poet intends the *race* of Manu not *born* of Manu for, with the latter meaning, he would have written *मनो जातम्* and not *मनो कुलं जातम्* as he has done here (See Malli *मनाजातमिदमेव स्यात्*) । This raises another point, *वि*, if the *रा* *त* is intended why not add *अञ्* by “*मना जातावञ्ज्यती युक् च*” । Malli says the purpose is served with *अन्* because “belonging to Manu ultimately results in *मनोजात* (*पद्यवसानात्—Malli*) .

2 *अजम्*—न जात इति नञ् + जत + ड कर्त्तरि कृत अज uniform, उपपदतत्—। तम् । Pred to भवन्तम् । Malli says न ज्ञान but he means न जात ।

3 *मनो*—Manu was the first king of the solar race Here *अमानव*—मनो कुले अज—जात indicate contradiction See n-vi.

4 *प्रभाविनम्*—पुन पुन प्रभवति इति प्र + भृ + णिनि कर्त्तरि प्रभावी (re who very often *त* *त*, constantly overthrows उपपदतत्—। तम् । Malli has here misquoted the rule which is read as “*प्रकल्पमप्रभोच्छेद*”—*णिनि* is irregularly attached when frequency is implied Vishnu overthrew Ravana in his previous birth as Hiranva Kasipu But this does not establish *frequency* unless it is taken with reference to all other molesters of the god's So Malli suggests another derivation thus—महद् भव उभाह majesty प्रादितत्—। म अथ अन् इति प्रभाव + इति मतर्धे प्रभव । तम् । The *अ* is optional by the rule “*प्रतिप्रदिकान् कृम विभक्तिषु च*” (1) being a *प्रतिप्रदिकान् कृम* । Hence *प्रभाविनम्* also *प्रभाविनम्* ।

५ भविष्य—अवश्यं भविष्यति इति भू + भविषि कर्त्तरि भावी that which
 111 तमः। Pred to भवणम् understood The sense is
 111 the भविष्यति मन्दादयः । The rule for भविषि is
 अवश्यक धर्माया भविषि —भविषि is the affix if inevitability or in
 111 implied

अध्वज—अध्वजः कर्त्तरि इति अध्वज + विध कर्त्तरि=अध्वजि (नाम धातु)
 + अध्वज—अध्वज is destroyer तमः। Pred to भवणम् understood
 111 the rule "तत्कुराति तदाचष्ट" ।

७ मुमोच—मुच् + निच् क्तव released. Conj App

८ ज्ञानिन—ज्ञ + शृक् knowing

ज्ञानकोम—ज्ञानकस्य इयम् इति ज्ञानक + अच् + लिट् ज्ञानको of
 111 Janaka 111 Janaka's daughter as she too is of Janaka
 111 is appl able to indicate all manner of relations We
 111 ज्ञानकस्य अपत्य स्त्री (See Malli) because "अत इच्" bars it,
 111 in अ ।

१० य—उत्तरवाक्यगतत्वेन संपादानात् न तच्छब्दस्वरिणः । This verse
 111 to be taken as the उत्तरपद to complete the sentence com-
 111 in verse 66 Thus—अस्य पुरे बालचक्रवर्तिना ययु य ज्ञानको
 111 न मुमोच । This reference to a personal wrong done by the
 111 by the abduction of his spouse is intended to serve
 111 as an उद्दीपन ।

११ सदा—सर्वेस्मिन् क्षान्ति इति सर्व + हि (८मी) + दा स्यात् सदा or
 111 सदा always, 111, even at the risk of life.

१२ अभिमान &c—अभि + मन + घञ् भाव अभिमान self respect
 111 अभिमान एव धनम् एवाम्, तिपदबहु— । Pred to मज्जि ।

१३ मानिन—मान + घञ् भव मान pride म अभि एवाम् इति मान
 111 + इति मत्वर्थे ।

१४ Voice—ज्ञानता धीन ज्ञानको न मुमुचः । मानिभि धने
 (भूयत) ।

68 You as Rama killed रावण ।

अमरत्वदो दाशरथिभेवन भवानमु वनान्तादिनितापहारिणम् ।
 पयोधिमात्रदचलज्जलाविल विलङ्घ्य लङ्कां निक्षपा हनिष्यति ॥६८॥

प्रचनं च इति भूत् सृज् १ [चत् हननं भवन् कारति' इति काकु प्रथमि
न न किम् इत्ये ["अथ प्रथम] ॥ ६८ ॥

Notes on Malli

१ मृत् k s लृत् for which मृत् s substituted २ द्वितीया by
चमिन् — (Char) , Here लृत् is in the past tense by
चमिन् — (Char)

Sara—कारति भवान् रामावत रे एन इतिवृत्तिः ।

CHARCHA

१ कारति—कृ+लृत् ति । The प्रथम पुण्य is by "अथ प्रथम" (See
करोति Sl. १०) Comp App

दाशरथि—दाशरथ्य अथ पुमान् इति दाशरथ + इत् । Son etimes
नाशरथ ९ also seen as in "प्रदीयतां दाशरथाय मैथिला" । In such
cases say दाशरथ्य अथम् दाशरथ &c. Comp चम नवम् Sl 67

भवन् भवन्—See under भवान् Sl 35

४ वनान्नात्—अनं च रत्स वनस्य चम वनान् , इत्यन्— । तस्य न् ।
अपहृत्य क्रतु implies अपात् hence "भूवमवाधिपोदानम्" इत्यपादानम् ५ सो ।

५ वनिता &c—वनिता affectionate wife darling wife "वनिता
जनितालयानुरागायाश्च यावति" । वनिता मृग्य अपहृतवान् इति वनिता + अप +
ह + किति कर्त्तरि माधुकारिणि वनितापहारी one who abducted the be-
loved wife उपपन्नम्— । She was वनिता hence the severity of
the blow

६ पत्रिन्—पत्राणि धीयन् अक्षिन् इति पत्रम् + धा + क्ति अधिकरणे
वयाधि the receptacle of waters १ / the sea उपपन्नम्— । तम् ।

७ आबद्ध &c—आ + बध् + क्त कर्मणि आबद्ध bridged अल + शृ
कर्मणि अलम् agitated आविल turbid अलम् जलानि अलम् अलम् the
waters (of which were a stated) बहु— । आबद्ध अलम् अलम् आबद्ध
अलम् , कर्मधा— । The agitation was due to the rocks thrown in
while building the bridge आबद्धअलम् आविलम् कर्मधा— ।
तम् । Qual पयाधिम् । We cannot say आबद्ध अलम् आविलम्
and make ३ कर्मधा—of three words because more than two

words are allowed in इन् and बहुव्रीहि only. Hence we have compounded two at a time here.

8. लडा—निकषा इत्यस्ययामे रया । The rule means that चमिति, परिति &c give the second case-ending

9. निकषा—An चञ्चल implying मानीष्य enighbourhood Malli construes लडा निकषा इतिष्यति । We prefer लडा निकषा आवृत्तचञ्चलविशेषम् &c

10. इतिष्यति—इत् + लट्, स्यति killed The लट् here has a *past* sense. Nom भवान् । “शिवे प्रथम” gives the प्रथमपुरुष । Malli's rule “चमिडा—” means that we shall have लट् in the past tense if any word in the वाक्य reminds of the past Here कर्मि is such a word, hence लट् ।

11. Voice—भवता दाशरथिना भवता -दारो चसौ -इतिष्यति -अथन ।

69 *Ravana has now become* शिशुपाल ।

अयोपपत्तिं हलनापरोऽपरा

मवाप्यशैलूष इवैव भूमिकाम् ।

तिरोहितात्मा शिशुपालसंज्ञया

प्रतीयते सम्पति सोऽप्यसः परैः ॥ ६८ ॥

Prat—अथ सम्पति एष स चरि परै. चर प्रतीयते [Now again this demon, though he is every way just his old hated self, is being taken as some one else by the world] Is that possible?—शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा एष [He is concealed under a new name] The cloak of a mere name cannot disguise such a rascal—अपराम् उपरन्तिम् अवाप्य तिरोहितात्मा एष [He is thoroughly disguised because he has taken another birth]. What was the object of the disguise?—इच्छनापर. एष [Ever deceitful, he wanted to deceive the world]. What was that like?—इच्छन् भूमिकाम् इव [Just as an actor entering the state under different disguises, is taken as different by the audience, so Ravana, now passing as Sisupala, is being taken as really a new personage altogether]. 69.

Prose—अथ सम्प्रति ह्यन्तापर एव शैलूष भूमिकाम् इव अपराम् उत्पत्तिम्
अथान् शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा (सन्) स अपि परे अस्य प्रतीयते ॥ ६९ ॥

F &—Next he the deceitful with his self become concealed under the name Sisupala taking a new birth as an actor does a disguise is now being taken by others as not he though it is he (undoubtedly) 69

—शिशुपाल नटो वेदन नञ् नञ् परे नेहैव न से एवम् अङ्ग क प्रस्तादित
कटिरे वलिर अन्तापर अङ्गित्वे कटिरेह । तिरोहान् स आह उहव आहो दिरो
हित इतिरेह नेहैव अङ्गित्वेह ए से नट ॥ ७२ ॥

Expl—See *Park* and *Eng* above

Mall :—अथति । ‘अथ रावसदृश्यागमनर ‘सम्प्रति ह्यन्तापर’ पर
प्रतारकापर एव रावस ‘शैलूष नञ् तस्य (?) ‘भूमिका’ ह्यन्तरम् ‘इव’
[शलया नटभिन्नयो ” (?) “भूमिका रचयायां स्वात्मत्वं नरपरिवह” इति विश्व]
‘अपराम् उत्पत्तिम्’ जन्मान्तरमित्यथ ‘अथान् शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा’ तिरो
हितव्यदप (सन्) ‘स’ अपि रावस एव सन्नेपि ‘परे’ इतरे स न भवति इति
अस्य तत्त्वादस्य एव [“नञ्” इति नञ्समासः । अतएव “एतन्नदी” सुलोप —
इत्यादिना न सुलोपः ^१] ‘प्रतीयते’ ज्ञायत इति (?) [प्रतिपुषादिषु कर्मणि
लट्] । यथा एकः शैलूषः ह्यन्तरमाख्याय तद्देशभाषादिभिः अन्य एव प्रतीयते
तद्वत् अयमपि मानुषदृष्टपरिवहत् अन्य इव भाति दीर्घेण तु तदेव इत्यवश्यं संहार्य
इति भावः ॥ ६९ ॥

Notes on Malli

1 We have नञ्समास by “नञ्” । Hence it is that the सु does not disappear by “एतन्नदी —” (*Char*)

Sara—रावस एव सम्प्रति शिशुपालरूपस्य जातः, तत् ह्यन्तर्गमिष दुरात्मा ॥ ६९ ॥

CHARCHA

1 उत्पत्तिम्—उत्प + पद + क्तिन् भावः birth ताम् । The usual word is उत्पत्ति in this sense

5 ह्यन्तापर—ह्यन् + पिच + पुच् भावः कलनाः deceit ह्यन्ता परं प्रधान

वन्तु चस्य, or ह्यना परा चस्य with whom deceit is of prime consideration, वद— ।

3. चयाय—चव+चाप+ल्यप् having adopted

4 तिरोहिताया—तिरस् १० an अव्यय implying चनर्हि concealment, disappearance तिरस्+धा+क्त कर्त्तरि कर्मणि वा तिरोहित appeared (क्त कर्त्तरि), concealed (क्त कर्मणि), रतितत्— । तिरोहित आया चस्य, वद— । धा is to be taken as चकर्मक when the क्त is कर्त्तरि । Comp “विद्योनिन्तिरोद्ध,” “चनर्द्ध भूतयति समूत” &c. When preceded by तिरस् the चकर्मक use is very common, but सकर्मक use is also seen, comp “वदस्य रघुनिद्या तिरावत् रघुसितिम्” ।

5 शिशुपाल &c.—सप्त+धा+चङ् भावे संज्ञा designation. शिशुपालस्या संज्ञा शिशुपालसंज्ञा the designation Sisupala, कर्मण—like शकपायिषः । त्या । श्या करणे । शिशुपाल was the son of दमघोष king of विदि । On the mother side he was connected with हृष्य, being the son of सुतद्वयम् otherwise called सुदभा who was a sister of Vasudeva the father of Krishna, another sister कुन्ती being the mother of the Pandavas

6 प्रतीयते—प्रति+इ+लट्, त कर्मणि is known Nom परे । Conj App.

7. चस—न स, नञ्त्— । Mallis rule for the retention of the विभक्ति is “एतदशो मुनोपासको चनञ्ममते हवि”—सु (first case singular) after एतद् and तद् disappears when a हन् follows, but not in a नञ्त्—or if एतद् and तद् end in क । Thus स परे प्रतीयते drops सु (the विभक्ति), but सञ्च. परे प्रतीयते, चस परे प्रतीयते retain it

8 Voice— परम् एम् शैल्यम् तिरोहितकाल (सन्म्) लम् परे चस वतिदम् ।

70. His majesty

स बाल आसीदपुत्रा चतुर्भुजो मुखेन पूर्णेन्दुनिभस्तिनोच्चन ।

युवा कराम्कान्तमहीभृदुच्चकौरमंशय सम्प्रति तेजसा रविः ॥७०॥

Prat—कर्मणि युवा च उच्चकै, तेजसा रवि चरदम् । Nom the

prime of youth he looks like the sun himself through his mighty lustre] You are mistaken—कराकालमहीधत् स [He is bleeding kings with taxes levied on them just as the sun exhausts hills with his rays directed on them] But what do you apprehend?—बालं स वपुषा चतुर्भुजं सुखेन पूर्येन्दुनिभं त्रिलोचनं आसीत् [1] 13 Remember what he was when an infant? A fine boy with a lovely moonlike face, but provided with four hands and three eyes he rivalled Hari and Hara both. The force of mischief is latent in him, so finish him before they develop into a mighty conflagration] 70

Prose—स बाल (सन्) वपुषा चतुर्भुजं आसीत् सुखेन पूर्येन्दुनिभं त्रिलोचनं आसीत् । सम्पति युवा (सन्) कराकालमहीधत् (सन्) तच्चै तज्जसा रवि असंशयम् । Also see Note 3 below 70

Lig—As a child, he was four handed in his body in the face like a full moon and three eyed Now, a youth, with kings laid under contribution (Also—with rays surmounting hills) he is undoubtedly the sun by his mighty blaze 70

Devg—ए बालो देहे बिहूँ छार डूङ्गूँ जे उ पूर्णिमा सङ्ग मुखे निवेर छार त्रिलोचन छिल । एकए दोवन महीधृन्विकर अङ्गण करिअ महेन्द्र सुंदोर छार हरेरा उट्टिउछे । १० ।

Expl—See *Park* and *Eng* above

Mall—स बाल इति । 'स गिरुपाल 'बाल' सन् 'वपुषा चतुर्भुज' भुजचतुष्टयवान् 'आसीत्' । विधिरिति अणि । 'सुखेन पूर्येन्दुनिभं तनुव्य' 'तिलोचन' लोचनत्रयवान् 'आसीत्' । तन्मन्त्र इति अणि । वातविशयवात् सम्पति तनुसर्वम् अर्जयितुम् इति भावः । 'सम्पति' तु 'युवा' सन् करिष्य भविष्य 'आकालमहीधत्' अधिष्ठितराजक सन् । अथवा अग्न्यामयेन ["बलिहस्ताय कर" इत्यमरः] 'तच्चै तज्जसा रवि असंशय' संशयो नास्ति इत्यर्थः [अथाभाविध्ययो-भावः] वपुषा सुखेन इति "योगाङ्गविकार" इति तृतीया द्वानिवत् आधिक्यस्यापि विचारत्वात् । तथा च वामन—"द्वानिवदाधिक्यमप्यङ्गविकार" इति । तज्जसा

इति "ब्रह्मवादिभ्य उपसंख्यानम्" इति वृत्तीया । करारुण्यवादिना य वामुप विता
इत्यमुप वा रविरसंशयमिति तस्य (१ तया) पूर्वेन्दुनिभ इत्युपमया संशयि १ ।
इतिहरादिगुणमहिमत्वात् अतिशये स इति भावः । ०० ।

Notes on Malli

१ In वपुषा and सुवेन we have वृत्तीया by "यथाङ्गविकार" (Char) for
like defect superfluity is also a deformity So says Vamana—
Like defect superfluity is also a deformity of the embodied
~ रविरसंशयम् is an उत्पन्नम् enlivened by the उप in करारुण्य &c
This is commingled with the उपमा in पूर्वेन्दुनिभ ।

Sira—See Malli इतिहरादि &c

CHARCHA

१ वपुषा सुवेन—वृत्तीया १) the rule "यथाङ्गविकार"—a limb that
causes deformity in the embodied takes the वृत्तीया विभक्ति । Now
here we find he had two hands and an eye in excess Is excess
१ विकार १ Malli says १०१ on the authority of Vamana Hence
वपुष becomes विकृत with two extra hands and causes विकार in
the चरित्रो so वपुषा takes इया । Similarly सुवेन । Also see Note 3

२ चतुर्भुज—चतुर भुज अस बच— । Vishnu is also चतुर्भुज ।
Hence the suggestion that he rivalled Vishnu in infancy

३ पूर्वेन्दु &c—निभ equal like But it has this meaning
only when it is the last member of a compound "सुदृढरसद
लमी । निभसङ्गादन्तीकाग्रपतीकाग्रपमादय ॥" इत्यमरः । पूर्वे इन्द्र पूर्वेन्द्र
full moon कथम्— । तस्य or तस्य सुन्द इति पूर्वेन्द्रनिभ like a full
moon, इत्यम्—or सुदृढया of the निन्दममस class We say निन्दममस be
cause पूर्वेन्द्रा निभ cannot be given as a वाक्य here's need not being
in उत्तरपद cannot mean like Now Malli construed सुवेन पूर्वेन्द्र
निभ । What does the वृत्तीया mean here ? It cannot indicate
विकार । पूर्वेन्द्रगुणता is no perversion (विकार) । We have to say
सुवेन इत्या पूर्वेन्द्रनिभ स बच । But the सुवेन was deformed (विकृत)
with an extra eye, it is unnatural to say that such a deformed
face gave him the aspect of the full moon It seems therefore

Mall's construction has to be changed. I offer the following — म पूर्वेन्दुनिभं बालं (मन्) वपुषा &c and explain 'म' शिशुपाल कमल प्रत्यय च द्वा द्वय म च पूर्वेन्दुनिभं बालं मन् &c where पूर्वेन्दुनिभं is an rd nry विशेषण used with reference to the *general* love likeness of the boy

१ विनीचन — श्रीरु लोचनानि चय, बहु — । Siva too is विनीचन । Hence he rivalled Siva in infancy Here Malli says "बाल विशेषणत्वात् सम्यति तत्सर्वमलङ्कितम्" — From the epithet बाल we infer that the deformities have disappeared now This is true, Krishna's sight closed his extra eye and his touch remove his additional pair of hands Comp. "चदिराशकुनि ज्ञातव्याश्च एष चतुर्भुज । एव दामोदरात्मसङ्गं देवी सश्रद्धयात् स्तवम् । न्यनमावस्य तस्याङ्गे भुजावधिकाङ्गमी । पेतुभ्यश्च नयन नमश्चत ललाटजम् ॥" — *Mahabharata, Sahasra-parvan*

३ कर &c — कर tax, ray चा + कस + क्त कर्मेणि आक्रान्ताः sat upon pervaded मद्गो विधति इति मद्गो + भ + क्तिप् कर्त्तरि मद्गोभूत upholders of the earth, i.e., a king, also a mountain, उपपद्यत — । Mountain are supposed to have a part in steadying the earth in space Com "कार धरित्रीधरण्यमय" spoken of Himalaya आक्रान्ता मद्गोभूता येन by whom the kings were sat upon (म), or by whom the mountains were pervaded (रवि), वद — । करेण आक्रान्तमद्गोभूत who with taxes oppressed the kings (म), who pervaded the hills with his rays (रवि) इतम् — । Qual both म and रवि ।

६ उच्चैः — Mighty अत्यत qual तेजसा । See उच्चैः Sl 7

७ असंशयम् — सम् + शी + चच् भावे सशय doubt संशयम् अभाव, अशय्यी — अभावार्थे । Nom to भवति understood Thus म रवि इत्यत्र असंशयम् सशयस्य अभावो भवति । Or say अविद्यमान सशय अकिन् असंशयम्, बहु — the construction being स रवि इति एतत् असंशयम् सन्निहवर्जितं सत्यम् इत्यर्थे ।

८, तेजसा — द्वितीया ।

९ रवि — With the alternative construction suggested in Note 3 we may take this to imply that as a child (बाल) he did not

make a show of the sterner virtues such as शौच औदय &c, and with his natural loveliness he resembled the *Moon*, he had four hands so he equalled *Vishnu*, with three eyes, he rivalled *Siva*. With the advent of youth, the characteristics of the Moon disappeared and he blazed as a veritable *Sun*.

११ *Voice*— त्वेन वाचिन (मता) चतुर्भुजिन चमूयत निम्नितिलोचनेन चमूयत । वना (मता) महीगता (मता) रविणा (भूयते) ।

71. *He defies all*

स्वयं विधाता सुरदैत्यरक्षसामनुग्रहावग्रहयोर्यदृच्छया ।

दशाननादीनभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् हसत्यमो ॥७१॥

Prak—अमी दशाननादीन हसति [This fellow Sisupala laughs in derision at Ravana and Hiranyakasipa] That is rank stupidity, they were mightier than he—अमी वदन्त्या अनुग्रहावग्रहोः स्वयं विधाता [You do not know his strength. He can punish or promote any one at will] That may be true of ordinary king only who are his vassals—सुरदैत्यरक्षसाम् अनुग्रहावग्रहोः [Not only of them but also of gods, demons and Rakshasas] Well then at most he is the equal of Ravana, how can he laugh at him?—अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् [He laughs at them because they became what they were solely through the favour of the deities they propitiated by penance, whereas Sisupala revels in his inborn might] 71

Prose—वदन्त्या स्वयं सुरदैत्यरक्षसाम् अनुग्रहावग्रहोः विधाता अमी अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिशयान् दशाननादीन् हसति । ७१ ।

Eng.—Himself the ordainer at will of favour and disfavour (reward and punishment) unto gods, d-mons and Rakshasas, he surpasses (lit. laughs at) Dasanana and others unto whom plenitude of power was granted by gods that were propitiated. 71

Comm.—अ ७१, वन, दान, वदन्त्या वन इत्यादि निबन्धे निरुद्धे ७ वद

Enk — Through pride of power even now, as of yore, the world is but oppressed by him with a longing for self aggrandisement. Nature ever unchanging goes up to one like a devilishious even in other births 72

/ — एतत्तत्र एतत्तत्र तेन पुन पुन इत्येव तत्र जन्मत्र उदेति न
कर्मत्र । ततो ह तत्र तत्र इति अतिशयत एव तत्र तत्र पुनरेव अपुनरेव
वति १

Exp1 — See *Prak* and *En* above

Malli — वल्लिः शिशुपालां निर्यासाद्वता इत्यर्थे 'तत्' शिशुपालिन 'बन्धव'
अपान् बन्धवत् अपुना अपि पूर्ववत् पूर्वजन्मनि इव 'जगत्' प्रसाध्यत । तथाहि
मता पतिव्रता यादित् इव मुनिवत् 'अतिश्रिता' 'प्रकृति' स्वभाव 'भवान्नरिषु'
जन्मान्नरिषु अपि पुनसम् अभ्यति' ["पति या नाभिचरति मनोवाक्कायमयता ।
मा भक्त्या कमाप्नोति मति साधोति चोच्यते । " इति मनु । उपमानापमेय (१)
पुरस्कृताऽपान्नरस्यास १] । ७२ ।

Notes on Malli

1 The woman that, being restrained in mind, words and deed does not sin against her husband attains her husband's world and is called *माली* by the wise 2 We have an *अर्थान्तर* backed by an *उपमा* (१) ,

Sara — जगती पीडनमस्य स्वभाव तत् अप्यत्रपि जन्मनि तदेवैव कराति ।

CHARCHA

1 वन् — वन् + निव + घञ् भावे अवलप *pride* बन्धस्य अवलप the pride of power, इतत् — । तव्यात् । इती ५मी ।

2 अधुना — अधिन् काल इति इदम् + कि (७मी) + घुना स्वार्थे निशातनात्
अधुना now, i e, in this birth, "इदम् अज्भाज घुना च प्रत्ययो निपात्यम्"
— *Vrtti*

3 पूर्ववत् — यथा पूर्वयो तथा इति पूर्व + वति as in the preceding two births i e, as he used to do when appearing as Hiranya
kashipu and Ravana The rule for वति "तत्र तस्मै च" — वति may be

attached without reference to a द्विधा in the sense तव इव or तस्य इव । Here we have तव इव । The idea that शिशुपाल रावण and हिरण्यकशिपु are the same individual born at different periods is not the poet's invention. The Mahabharata says—"एष ह्यतिबलो दैव्यो हिरण्यकशिपुः पुरा । शिपुः सुराणामभवद्वरदानेनर्षितः । तथाभीद्रावणो नाम रावणो ह्यतिवीर्यवान् । तेनैव बलवीर्येण बलं नागययन्मम ॥" This is Krishna's remark to Daruka, his charioteer, who was surprised to see Sisupala fight Krishna on equal terms at the Rajasuya of Yudhisthira.

4. प्रप्राप्यते—प्र + प्राप् + लट् ते कर्मणि is being oppressed पीडयते ।
Conj. App

5 जगत्—Deny sl 1 Refers to all the worlds, जगत् एव वचनम् । That the reference here is not to the earth alone is obvious from sl 71—सुरदैत्यरचसाम् &c. सकृद्वर्त्म of प्रप्राप्यते ।

6 जिगीषुषा—जिजुम्सु इति जि (to prosper—चक्रमेक) + जन् + ल कर्त्तरि=जिगीषु सङ्गं धातु) + ल=जिगीषु wishing to thrive तेन । Mall's निव्योतसाद्यता may be had from this or from the सक्रमेक root with चविवचा of the कर्म ।

7 सती—चम् + शङ् कर्त्तरि + डीप् स्त्रियाम् a chaste woman. See Mall पति या &c.

8 प्रकृति—प्रकृष्टा कृतिरस्या one whose feats are great, / &, nature, बहु— ।

9. मुनिदन्ता—चनन्तीति चच् + कर्त्तरि भवा moveable निर्मिता चनेत्या निदन्ता motionless, प्रदितम्— । अतिशयेन निदन्ता मुनिदन्ता very firm, unchangeable, प्रदितम्— । Qual सती and प्रकृति ।

10 चम्बेति—चम्भि + इ + लट् तिप् approaches, reaches Conj. App

11 भव &c.—भवन्ति इति भू + चच् कर्त्तरि भवा births. Madhava derives भव with करणे घ after भू । भावे चच् by "चडीरप्" is not sound here, for this rule is barred by the rule "दिशोभुवोनुपमन्" । चम्बे भवा भवन्तरपि other births, मुद्मुदा or मद्भूय सकृदितम्—(see मुद्भुतकरीषु, sl. 46). तेषु । चम्बि एवौ ।

12. विजिगीषु—जिगीषु सः प्रप्राप्यते । सदा योषिता इव मुनिदन्त्या प्रकृष्टा—पुमान् चम्बेति ।

73 So kill this tyrant.

ତଦେନମୁଞ୍ଚଦ୍ବିତଶାମନ ବିଧିର୍ବିଧେହି କୌନାଶନିକେତନାତିଧିମ୍ ।

ଶୁଭତରାଚାରବିପକ୍ତିମାପଦୋ ନିପାତନୀୟା ହି ସତାମସାଧବଃ ॥୭୩॥

P —ତତ୍ ଏନ କୌନାଶନିକେତନାତିଧି ବିଧେହି [Such being the case, let him kill him at once] But what is the specific charge against him ?—ବିଧି ଉଞ୍ଚଦ୍ବିତଶାମନମ୍ ଏନ ବିଧେହି [As I have heard he does what he likes with gods demons and Rakshasas, and this upsets the laws of nature as laid down by Vidhata Himself] Very good, let Vidhata look out for the enforcement of his laws why trouble me ?—ସମାଧବ ସତା ନିପାତନୀୟା ହି [It is the duty of the good to punish the wicked, and you are the foremost among the good] But punishment comes as the result of one's own deeds, none can punish one at pleasure—ଶୁଭତରାଚାରବିପକ୍ତିମାପଦଂ ସମାଧବ [Quite true, but the wicked have so many misdeeds to answer for, that disaster is constantly awaiting them and only wants the intervention of the good to set them at work, the misdeeds of Sisupala will kill him, be you but the nimitt in the matter] 73

Prose—ତତ୍ ବିଧି ଉଞ୍ଚଦ୍ବିତଶାମନମ୍ ଏନ କୌନାଶନିକେତନାତିଧି ବିଧେହି, ଶୁଭତରାଚାରବିପକ୍ତିମାପଦଂ ସମାଧବ ସତା ନିପାତନୀୟା ହି । ୭୩ ।

Eng —So make him, that has transgressed the laws of the Ordainer, a guest at the house of Death. The unrighteous whose disaster has matured through iniquitous deeds, have indeed to be brought down by the noble 73.

Beng —ଏ ବିଧିର ବିଧିର ଲଘ୍ବନ କହିବାକୁ ଉଚିତ୍ ଏହିକି ଦୟାଳୁ ଶ୍ରେଣୀ ବଢ଼ନ । ସ୍ବଭାବ ଦୃଢ଼ ଅକାରୀ କହିବା ନିଜର ବିପତ୍ତି ଡ଼ାକିଲା କାଳେ, ତଦନ ଉଚିତ୍ ବିନାଶ କରା ନ ଦୁର୍ବିଚାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ୭୩ ।

Expl —By his iniquities this man has upset the Divine laws and his doom is only waiting for your interference. Also see *Prak* and *Eng*

Math —ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମିତି । ‘ତତ୍’ ଶବ୍ଦାତ୍ ‘ବିଧି’ ବିଧାନୁରପି, ଉଞ୍ଚଦ୍ବିତଶାମନମ୍

स्वयं विधाता इत्याद्युक्तरीत्या अतिज्ञातदेवम्^३ इत्यर्थः [सापेक्षत्वेऽपि गमकत्वात् समासः^४] 'एन' शिशुपाल 'कीनाशनिकेतनातिथि' कीनाशो यम तस्य निकेतन गृह, तव अतिथि प्राधुनिक 'विधेहि' कुत यमगृह प्रेषय इत्यर्थः ["कीनाश. कर्षके चूद्रे हतान्नीपायघातिनोः" इति विश्व.] । न चेत्तत् प्राधुनिकहस्तेन सप्रेमारेण, भवा-
दृशम् अवश्यकर्तव्यत्वादित्याह^५—'युमेतराचारेण' दुराचारेण 'त्रिपक्षिमा' परिपाकेण निर्वृत्ता' काल (१ फल) परिपाकेण प्राप्ता 'आपद' येषां ते तयोक्ता ["जित् क्ति." इति पक्षे क्ति प्रत्ययः । "वेमप् नित्यम्" इति तद्धितो मप् प्रत्ययः] 'अमाधव' दुष्टा 'सता' भवादृशी जगन्निग्रहणा 'निपातनीयाः' बध्ना, 'हि' । न च नैधुःखदोष स्वदोषेणैव तेषां विनाशे निमित्तमावत्वात् अस्माकम् (१ युष्माकम्) इत्याशयेन "युमेतराचारः—" इत्यादिविशेषणोक्तिः^६ [सामान्येन विशेषसमर्थनरूप अर्थान्तर आसः] । ७३ ।

Notes on Malli

1. One who has transgressed the laws of God in the manner described under "स्वयं विधाता—" (sl. 71) 2. There is समास in spite of dependence because the sense is clear. 3. He says this is not like killing the snake by the hand of the guest because this is the unavoidable duty of people like thyself 4. The affix is क्ति after दित्.—। 5. The तद्धित affix मप् is added by "वे,—". 6. The attributive "युमेतरा—" is mentioned with a view to say that no blame for cruelty attaches to this, because they are killed by their own fault. You are only incidental to it 6. We have अर्थान्तरव्यास of the kind in which the particular is defended by the general.

Sara—दुष्टाः स्वदोषैरेव जगन्नि साधवन्मत्र निमित्तमात्रं भवन्ति तत् शिशुपाल-
हनने आश्रयो मा दास्यी ।

CHARCHA.

1. एनम्—अस्मादिने एनदेशः ।
2. उन्नद्धित &c.—उद् + नद् + ल कर्मणि उन्नद्धित transgressed. शास + ल्युट् करणे शासन law. उन्नद्धितं शासनम् अनेन, बहु— । तम् ।

3 विध — यही ग्रन्थ related to शासनम् । विधि and शासन are परस्परम् । हि c शासन should not have been compounded. म पठम यमसम्बन्ध भवति । But though compounded the sense is २ (नक) Hence the समास is allowed—सापेक्षेऽपि समकत्वान्ते ममम् । उद्बुद्धिशामन विध — उद्बुद्धितविधिशामनम् ।

4 विगृह्ण वि + धा + लाट् हि do you render Conj App
क न ग \C — नि + हित + ल्यट्, अधिकृतं निवेदनं house कीनामम् निवेदनम् । house of Yama इतन्— । तस्य or तस्मिन् अतिथि a n the house of Yama इतन्—or मुपमुपा । तम् । Pred । पठम

गम \C — गमन् इति गृध्र + क कर्त्तरि घुम् good इतर different, वा + चर + घञ भाव आचार conduct वि + पच + जि भावे + मप् = विपक्षि + मप् = विपक्षिन् natured वा + पद + क्तिप् भाव आपद disaster गृभान् इतर गमन्तर मुपमुपा । Also cp “वामतर” in Sak तादृश आचार conduct different from good : he had conduct, कर्मधा— । तन विपक्षिता matured through bad conduct इतन्— । तादृश आपद एवम् वद— । Qual असाधव । The rule “ङितुं ङि” means that roots that drop ङ take ङि to indicate भाव and any कारक except कर्ता । “वेभेप्—” attaches मप् to what ends in ङि । The मप् is compulsory

7 निपातनीय — ङि + पत + णिच् + अनोवर कर्मणि to be brought down to be killed Pred to असाधव ।

8 मताम्—असु + श्च कर्त्तरि मत्त the good तेषाम् । यही in the अनुक्त कर्ता of the क्रिया in निपातनीय । सङ्घि is also correct by the rule “कृत्यानां कर्त्तरि षा” ।

9 असाधव — न साधव नञ् तत्— ।

10 Votce — शासन एव अतिथि विधीयताम् (तया) ।
आपदि असाधुभि निपातनीये (भूयत) ।

74 Let Indra enjoy

हृदयमरिवधोदयादुद्धूढद्रुढिम दधातु पुन, पुरन्दरस्य ।

घनपुनकपुलोमजाकुचाग्रदुतपरिरम्भनिपीडनघमत्वम् ॥ ७४ ॥

N B — Indelicate Malli alone is added

Prose—परिवधोदयात् उदूढदर्शिनं पुरन्दरस्य अन्य पुन घनपुनकपुनीमशा
कुषाग्रदुतपरिरम्भनिपीडनचमत्त दधातु ॥ ७४ ॥

Malla—किञ्च एव ऋनिषह मिष्टानुरह स्नात् इत्याह उदयमिति 'परि-
वधोदयात्' विपुलाश्लभात् उदूढदर्शिनं शिख्यात् पुरन्दरस्य मलमिति यावत्
[पुष्पादिस्नात् दृढशब्दात् इमनिच प्रान्य । 'र सता हमादलघा' इति सकारस्य
रकादम्] 'पुर' यत्पुराणि दारयतीति 'पुरन्दर' इन्द्र ["पू-संघोदारिषो "]
इति खच् प्रत्यय "खणि ऋस" इत्युपाश्रयः । "बाधयमपुरन्दरी च" इति
निपातनात् अदन्तत्तुमाश्रय (१) । तस्मै 'उदय पुन' भूय अपि पूर्ववदव इति
भावे 'घनपुनकथा' सान्द्राभाधयो पुत्राधो ज्ञाता पुनीमशा शची तस्या 'कुषा-
ग्रया' दुतपरिरम्भे 'नीलमुखात्' शोभानिद्रन तव यत् 'निपीडन तस्य चमत्त सङ्गत
'दधातु' । प्राक् चित्तिविषयात् त्वन्भीजन शक्यं सम्प्रति तत्प्रसादादिच्छिद्यक
स्वकीय राग्य भुञ्जताम् इत्यर्थः । [एव दास्य पदाद्यन्व उदूढदर्शिन इति विग्रहपदगत्या
निपीडनचमत्त प्रति हेतुत्वात्का पदाद्यस्तुक्त काव्यनिद्रम् । उदयनिपीडनचमत्त
सम्बन्ध इति सम्बन्धोक्तं सम्बन्धसम्बन्धपा चित्तियोजि इत्ययानहार । इत्यनु-
दास्य । ते चलोऽप्य र्मैरुच्यते ॥ पुषितया इतम् । "चयुजि नपुमरकतो जकारा-
युजि च न भी जराय पुषितया ॥" इति लघुयात्] ॥ ७४ ॥

75 *Narada retires Hari resolves killing the enemy*

श्रीमित्युक्तवतोऽयं शार्ङ्गिण इति व्याहृत्य वाचं नमः
स्तस्मिन्नुत्पतिते पुरः सुरमुनाविन्दो. श्रिय विभ्रति ।
शत्रूणामनिशं विनाशपिशुनं क्रुद्धस्य चैव प्रति
श्रीश्रीव भुक्कुटिच्छलेन वदने कृतयकारास्पदम् ॥ ७५ ॥
इति श्रीमाध्वकृतौ शिखण्डपादवधे महाकाव्ये ह्यनारद

सम्भाषणं नाम प्रथमः सर्गः ।

Prob—यद्य शार्ङ्गिण वदने कृतं चम्पदं चकार [Now Arjuna appeared
on the face of Krishna] What do you mean ?—आदि इव वदने
भुक्कुटिच्छलेन कृतं चम्पदं चकार [Krishna's face looked like the blue

) and a frown appeared in the
 k]   चय प्रति क्रुद्धस्य चाम् इति चक्रवत् शार्ङ्गिणं वदने
 {   w d   k   If cr   Krishna made up his mind
)   )   said so be it the memory of past
)   frown on his face   this looked like *Ketu*
      i c s }   Was that in the sage's presence ?—
 मरुतुन इति वाच व्याहृत्य नम उन्मथितं केतु आस्पदं चकार [The frown ap-
      o   is th   sage stepped back into the sky after
)   ) of this speech and it looked like *Ketu* appearing in the
      ky]   Well why are you constantly harping on *Ketu's* appear-
 ance the sky —अनिम शब्दुणा विनामपिपुन केतु [The appearance
      f *Ketu* in strongly presages the downfall of an enemy of the
      gods—some mighty king   so this indicated the death of
      Sisupala]   You are mistaken   to be of such portent the *Ketu*
      has to face the moon   You may call the frown *Ketu*, but where
      is the moon ?—शार्ङ्गिणं पुरं मुरमुनी इन्दो दिय विभति केतु आस्पदं चकार
 [I am not a fool   The sage had just stepped up   He stood like
      the moon while the frown on Krishna's face faced him, thus
      reproducing the scene of *Ketu* facing the moon and portend-
      ing evil to the evil doers—the kings of Sisupala's ilk]   75

Prose—तस्मिन् मुरमुनी इति वाच व्याहृत्य नम उन्मथितं पुर इन्दो
 दिय विभति (सति) चय चोम् इत्युक्तवत् चैव प्रति क्रुद्धस्य शार्ङ्गिणं वदने व्योम्नि
 इव अनिम शब्दुणा विनामपिपुन केतु भुक्कुटिच्छलेन आस्पदं चकार (*Mallī*) —
 Or—चय इन्दो दिय विभति तस्मिन् मुरमुनी इति वाच व्याहृत्य चोम् इत्युक्तवत्
 शार्ङ्गिणं पुरं नम उन्मथितं चैव प्रति क्रुद्धस्य वदने । ६५ ।

Eng—Now the divine sage, bearing the likeness of the
 moon with this speech delivered having leapt into the sky in
 front of Sarangin who had uttered Om, a comet ever an omen
 of the destruction of enemies, put in appearance in the guise
 of a frown, on the sky like face of him who was provoked
 against the king of *Chedi*   75

Bang — छात्र छात्र काङ्क्षिन्ति वेवर्षि नारद एहैत्रय बन्धित ईदृक् 'उवाच' बन्धि-
शिर वाक्य अत्रोक्तं कर्त्तव्यम् । तत्र न मुनि आचार आकाशे उड्डयन् । तेनैव सम-
न्वितपात्र एति क्रोशे कृत्वा आकाशे छात्र नोन भूय भूयःकृत्वा नारद उवाच
अविद्वत् इहेहा लोका भूनिर दन्दिभ्यः अत्रि- इहेन । अत्रि- इहे भूय गेन वेवर्ष्यते
विनाश आग्रः । १० ।

Expl — Krishna said 'So be it' and undertook the mission
entrusted to him The sage then leapt back into the sky on his
way to Heaven Also see *Prik* and *Eng* above

Malls — श्रीमति । 'तस्मिन् मुरमुनी' नारदे 'इति' इत्यन्तु 'वाच व्याख्य'
उक्ता 'नम उवाचि' खम् उवाच 'पुर' अये 'इन्द्री' द्विध विभक्ति' सति 'अय' मुनि
वाक्यान्तर 'ओम् इति उवाच' तथापि इत्यङ्गीकृतवत् ["ओम् प्रथेऽङ्गीकृतौ रोषे
इति विभक्ति] सेदोना जनपदानामय 'चैय' श्रियपात्र ["इहेनूकोषलाजादान्
आङ्" इति आङ् इत्ययम् १] त 'प्रतिरुद्धस्य शार्ङ्गिष' वदने व्योधि इव अनिम' सर्वदा
अन्वभिचारिष इत्ययम् 'अवृणां विनाशस्य विगुण' सूचक ["वन्द्यमभ्युदित' केतु
चित्तोमानो विनाशकृत' इति शब्दात् इति भावः २] 'केतु' उत्पत्तिविशेष ["केतु
यतो पताकायां दक्षीत्पाताखिलसु" इत्यमरः] 'मुकुटि' अलेन समुद्राजिन
'आम्य' प्रतिष्ठां स्थिति 'अकार' ["आम्यद प्रतिष्ठायां इति निपातान् मुद्र-
मम् ३] अनेन वक्ष्याम्यन्तु वीररसमहकारिषो रौद्रस्य आयो कौष' आनुभावेन
मुकुट्या आरम्भत अनुभव इत्याहम् । तथा तद्विनाशतुल्य अङ्गिनो वीरस्य अङ्गी-
मयवोपमेय' उत्तम-होमि उत्तम एव 'इन्दुमुच्येयम्' ४] 'इन्दु' द्विध विभक्ति
इत्ययं मुने इन्दु-द्विध अयोमान् तत्सहस्रोम इति साहस्योपेयान् असम्भवदन्तुसम्भव
इव निदर्शनात् इत्ययम् । "वदने व्योधि इव इत्यादिपेक्षा । "मुकुटि' अलेन केतु'
इति क्लृप्तियन्त्रेण असम्प्रतिपादनस्य अपेक्षा । तत्र शब्दविनाशसूचके तु अपे-
क्षितेन शब्दविनाशोभावस्यानसम्प्रदाकले निदर्शनीयमयो अपेक्षितोक्तम् (?) क)
तत् अङ्गीभावेन सहस्र' ५] असम्प्रकारितया महत्त्वात्तद्वदतया च समान्य
तोऽङ्गी-होमयोः । यथाह भरतन् मायकार— "महत्तादीनि महत्तम-
महत्तम-नि शब्दादि प्रयत्ने वीरसुखसि आनुभूतसुखसि च भवन्ति अथोत्तर-
प्रवृत्तौ महति' इति ६] इदं लक्षितं इत्यम् । "स्य शब्दमन्त्रिता' मन्त्र-
शब्दमन्त्रिता' इति लक्षणात् ७] महालतात् ८] इत्ययम् । यथाह दक्षि-
"मन्त्रितमन्त्रिता' इत्ययम् । सर्वं भिन्नसमानोदयत् सोर्वरसम् ९'
इति ८] १० ।

अथ कवि कविज्ञानार्थनेय-स्य-पूर्व-सं-सम्-नि-कथयति इति । 'इति'—

अथ मम ग्री माचक्षती इति कविनामकदनम् 'महाकाव्ये' इति महम्मदेन लघव
मन्थलि मन्थिता शिशुपालवधे इति काव्यनामकदनम् । 'प्रथमं सर्गं' इति
समाप्त इति अथ एवमुक्तमपि दृष्टव्यम् ।

इति श्रीमह महीपात्र्य यक्षोत्पात्तमन्त्रिणाद्यद्विरिचरित शिशुपालवध
काव्यव्याख्यानि सप्तमपात्र्ये प्रथमं सर्गं ॥

Notes on Mall.

1 प्राड is the affix by ह्रस्व- (*Char*) 2 From the
text that a comet rising with its face to the moon causes the
death of kings 3 सु is the augment by निदानम् । 4 'काव्यद
— (*Char*) 5 अर्थे &c — जोष, which is the basis (*स्यदिन्*)
of the sentiment रीद that accompanies वीर and which is ex-
pressed by the sentence here, can be inferred from its indica-
tor मकुटि = This is what is stated here Also it has to be
borne in mind that of वीर, which cannot arise without जोष and
is its अदिन् the basis (*स्यदिन्*), viz *ardour* (*उत्साह*) that
has to be brought forth with effort, has certainly appeared too
5 In इन्दी — " as the मुनि cannot have the श्री of इन्दु we
have to say like the श्री of इन्दु hence there is निदर्शनद्वार of
the kind अवयववद्वयम् । 'वदने — is an उत्प्रेषा । 'मकुटि — is
an अवयव of the kind in which fictitiousness is established by
words like हल &c. Of these again there is commingling of
अवयव with निदर्शना and उपमा, as of अह with अदिन्, because
these two help the अवयव since they establish the presence of
कीदृ in the श्रीमन् near इन्दु which is necessary to portend the
death of enemies 6 The word श्री is used in the concluding
verses owing to its charm and because of its character of
महलाचरम् । Thus says His Reverence the Bhashyakara— Such
treatises prosper as have महलाचरम् at start, during their course
and at the end, and they make people heroic and long lived
besides their readers become masters of speech' 7 The
metre is गाल्पविकीर्तित the definition being "द्वयार्थ — (*see*

Supplemental Note on Metre) 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—'It pleases people if the Cantos are not too long the metre sweet to the ear, the stages well laid and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre' 9 The word महत् indicates the presence of all the characteristics

Sara—अथ हरिं शिष्याल्लक्ष्मणमङ्गीकरोते मुनिव प्रीतो दिवसमिष्यत्यथैः ।
ममवानपि रिपुगतमेव ध्यायन्मयी ॥ ७३ ॥

CHARCHA

1 चीम्—An अव्यय, indicating here चङीकृति acceptance (See (Mall.) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवान्—उक्त + क्तवन् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य । The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said चीम् । Qual शार्ङ्गिण

3 अथ—अव्यय indicating चानन्तर्ये । The चानन्तर्ये is with respect to the speech, preceding Note the sequence— i) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance (iii) sage's departure.

4 शार्ङ्गिण—घङ्ग horn, : r, bison's horn तस्य विकार इति घङ्ग + चञ् = शार्ङ्गम् made of bison's horn Refers to the bow of Hari तन् अस्ति यस्य इति शार्ङ्गं + इति मत्वर्थे = शार्ङ्गी । This is a name of Hari तस्य "विश्वनाथाय च ह्यथो वेङ्कटो विहरन्धरा । पीताम्बरोऽप्युत शार्ङ्गी विश्वकुम्भो जगद्गणः । —इत्यमरः । Construe शार्ङ्गिण पुनः also शार्ङ्गीको बद्धे । The reference to the weapon at this stage is significant

5 आहव्य—वि + आ + हृ + क्तव्यु having delivered

6 उत्क्षिप्यते—उत् + पत + क्त कर्त्तरि । Leapt up तस्मिन् । Qual दूरमुक्तौ । The root is दक्ष्य hence कर्त्तरि क् । Do not say चक्ष्मे चक्ष्मकर्त्तरि क् because we have क्त for its कर्म here

7 पुनः—Deriv sl 9,—"पुनः प्रशङ्गेरेव पूरिताववा" । In both constructions under the *Prose Order* this goes with शार्ङ्गिण । Mall.'s पुनः बद्धे त्रिदम् &c. = शार्ङ्गिण पुनः बद्धो न्ययम् ।

Supplemental Note on Metre 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—“It pleases people if the Cantos are not too long, the metre sweet to the ear, the stages well laid, and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre” 9 The word मङ्गल indicates the presence of all the characteristics

Sara—अथ इति शिष्टान्तराधमङ्गीचक्रे मुनिश्च प्रीतो दिवमभिप्रत्ये ।
ममवानपि विपुलमेव ध्यायन्मण्यौ ॥ ७१ ॥

CHARCHA

1 भीम्—An अव्यय, indicating here चङ्गीकृति acceptance (See (Malli)) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवान्—उक्त् + क्तवन् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य । The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said भीम् । Qual शर्द्धिन्

3 अथ—अथय indicating चानन्तर्य । The चानन्तर्य is with respect to the speech, preceding. Note the sequence—(i) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance, (iii) sage's departure.

4 शर्द्धिन्—शर्द्ध + क्त = शर्द्धिन् made of bison's horn. Refers to the bow of Hari. तन् शर्द्धिन् यन् इति शर्द्धि + इति मन्त्रे = शर्द्धिन् । This is a name of Hari. तस्य “विष्णुनाशयस्य हृषी वैकुण्ठी विष्टरयस्य । पौतस्वरोऽभ्युत शर्द्धिन् विद्वद्भक्तो महादर्शनः” —इत्यमरः । Construe शर्द्धिन् पुनः also शर्द्धिन् यो वदने । The reference to the weapon at this stage is significant.

5 आहवन्—वि + आ + व + ल्यप् having delivered

6 उतपतित—उत् + पत + क्त कर्त्तरि । Leapt up. तन्मिन् । Qual दूरदुर्गो । The root is मय्यथ hence कर्त्तरि त् । Do not say चङ्गमे कर्त्तरि त् because we have त्म for its कर्म here

7 पुनः—Deriv sl 9,—“पुनः प्रवर्त्तते पुनरुत्पद्यते” । In both constructions under the *Prasid Order* this goes with शर्द्धिन् । Malli's पुनः इत्ये दिवम &c. = शर्द्धिन् पुनः इत्ये दिवम् ।

8 सुरमुनी—सुराणां मुनि, इतन्—। तच्चिन्। भावे ७मी।

9 द्वियम्—This is the word to which Malli. refers when he says 'सगान्वयोऽेष शोभ्यप्रयोग'। The Plural in शोभ्येषु is with reference to *all* the cantos they *all* have the word शो in their last verse. Thus Canto II has "अननितनिवन्शोयुतां यमुवान् म", in Canto III we find "सुतं पृथग्वि", Canto IV gives "अनुकृतमिगिरीयशोभि" &c, right through all the twenty cantos without exception. Also for मङ्गलादीनि as quoted from the भाष्य we refer to 'द्विष पति शोपति' in sl 1. मङ्गलमप्यानि is illustrated by 'अनुकृतमिगिरीय द्वियम्, sl 19, 'अभिद्विषो, sl 24, 'अद्यमङ्गर द्विष, sl 44. "आद्य द्विष", sl 46, "द्विषं विमति" illustrates मङ्गलाद्यानि। Obj of विमति।

10 विमति—म + मृत् कर्त्तरि = विमत्। तच्चिन्। Qual. सुरमुनी। The sage has been already compared to the moon more than once (see sl 5, sl 16, sl 21, sl 25)

11 अनियम्—निशा night. But at night there is cessation of all movement. Hence by लक्षणा the word निशा here means विरति cessation. अविवक्षाना निशा यच्चिन् तन् यदा तदा ceaselessly, i. e., unfailingly, invariably, इत्—। Qual. The क्रिया in विद्यन्।

12 विनाश &c—वि + नश + चञ्, भवि = विनाश destruction तन् विद्यन्, इतन्—। Qual. कर्तुः। See Malli. "अनुमन्वित्यत &c"

13 चैदम्—चैदि is primarily a clan of Kshatriyas. चैदीनां निवासो जनपद इति चैदि + चञ् = चैदम् the चञ् disappearing by the rule "जनपदे लुप्"। Then we get चैदम् in the plural by the rule 'लुपि युक्तवर्ध्याङ्गिचञ्जे'—when an affix disappears by लुप् the resultant word will have the gender and number of the stem that took the affix. Hence चैदीनाम् in the वाङ्म being masculine plural, the जनपद also becomes masculine plural. Hence चैदम्। Next चैदीनां राजा इति चैदि + आङ् = चैद्य the king of the district Chedi तम्। प्रति इति कर्मप्रवचनोपयोगे च यः। The rule "ह्रस्व— means words denoting अस्मिन् and also जनपद takes आङ् in the sense of चण्ड or राजन् if such words are what is technically known as ह्रस्व, or

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala ? *Ans* See *Intro* "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupal's previous births *Ans* See Sl 41 to 72,
- Q 3 What did Narada say to Hart in Canto I *Ans* See headings on Sl's 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation Grammar (Samāsa, derivation &c) everywhere —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 1 —Why Sun is अनुसारायि ? who is अनु ? (C U)
- Sl 5 —Parse शत्रुणा । Defend हित in अथ (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl 10 , Sl 12 (C U)—Write notes on तद्विज्ञान् and उदतिष्ठन् । Explain the उपमा here
- Sl 16—Derive निवेदिषान् and विहरि । Explain अभिमात्रम् ।
- Sl 17—Derive प्रसेदुष , शीघ्रत ।
- Sl 19—Defend अविद्यत । Explain ननु कृतितमिष ।
- Sl 20—Explain the allusion in बाहवजातवेदस ।
- Sl 21—Who is रथाद्विपाति ।
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv अनुदेवुरी, विद्यत + अधिगित शीघ्रि ।
- Sl 25—Prose & derive सतिष्ठा, लक्ष्यन्, अवीचन् । Expound विज्ञानविज्ञान etc (C U)
- Sl 26, 27 and 28 (C U)
- Sl 30—Write Gram on मोक्षयन् & उपदुष ।
- Sl 33—Explain the साख्य philosophy here as evidenced from महति + पुत्रव । (C U)

Sl 36 —Deriv विनिश्चयः क्रियते तस्मात् । (C U)

Sls 37 42 43 45 46, and 49

Sl 51—Write Gram on आत्मन् लुक्लोहि इर सुवाच । (C U)

Sls 53 54 55 57 62 63 67 68 69 70 (parse बहुधा मुखन
नेत्रा here) and 71 (prose & expound भरन्मरिच) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of बलराम & अहम् ।
• Which of these appealed Hari ? Ans See Intro in
Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Gram
mar on difficult words there —

[N B —For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 —Parse गन्तव्ये । Deriv समुपेययो व्यप्योतिष्ठ । Who are the
prominent men referred to by भरमिस्त्रिवयो ।

Sl 4 —Deriv दैववेद्य ।

Sl 7 —Deriv अचित् । Parse विनै [= बहुलं कतरि रथा] ।

Sl 8 —For d ff bet पुर्वं रथ + प्रमावता (see Mallinatha Acc for
रथो in प्रसङ्गात् ।

Sl 10—Deriv वत्त मन्त्रो ।

Sl 11 —See Gram on दुःखाकरोति लब्ध्वात् + मद्यम्

Sl 13 —See Gram on यावत्संपन्नाम्

Sl 23—See अतिमव्यति & इन्दुमोघधक

Sl 26.—What are बहुगुणश्च शक्ति in नीतिशास्त्र

Sl 27 28 30 (Parse & defend वाचस्पत्यम्)

Sl 31, 33 (Parse समूलघातम् with der v)

Sl 34 35 (Deriv क्रियते) ।

Sl 36 —Mark the d ff kinds of सत्ता and शब्द

Sl 42 —Parse and defend अभिम न्तम् ।

Sl 43 and 45 (See मा लीवन् with Gram)

Sl 47 —Explain

Sl 50—Deriv प्रथमतः Deriv and parse बहुदण्डम् ।

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala? *Ans* See Intro "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupal's previous births *Ans* See Sl 41 to 72.
- Q 3 What did Narada say to Hari in Can'to I *Ans* See headings on Sl's 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation, Grammar (Samsa, derivation &c.) everywhere. —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 2 —Why Sun is अनुसारादि? who is अनु? (C U).
- Sl 5 —Parse शत्रुणा । Defend दिल in अध (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl. 10. , Sl 12 (C. U)—Write notes on तडित्वात् and उदतिष्ठत् । Explain the उदमा here.
- Sl 16—Derive निषेधित्वात् and विवरे । Explain अग्निमात्रम् ।
- Sl 17—Derive प्रसेदुष , श्रीयत् ।
- Sl 19—Defend अविद्यत् । Explain जम्बूजनिमयम् ।
- Sl 20—Explain the allusion in बाहवज्जालवेदम् ।
- Sl 21—Who is रघाद्विपाति ?
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv. अश्वप्रेतुषी, विवत + अधिहित श्रीषि ।
- Sl 25—Prose & derive सितिया, लम्बयत्, अवीचत् । Expound विजयविज्वात् etc (C. U.)
- Sl 26, 27 and 28 (C. U)
- Sl 32—Write Gram on मोचदध & उददुष ।
- Sl 33—Explain the सांख्य philosophy here as evidenced from महति + पुष्य । (C U) ~

Sl 36 — Deriv त्रिदिशन् त्रिविधे तराम् । (C U)

Sl's 37 42 43 45 46 and 49.

Sl 51 — Write Gram on आत्मन् सुनोहि हर सुवाच । (C U)

S's 53 54 55 57 (2 63 67 68 69 70 (parse वपुषा सुखेन तेजसा here) and 71 (prose & expound भवानरेव) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of कपूराम & लहरी । Which of these appealed Hari + Ans See Intro. in Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Grammar on difficult words there —

[N B — For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 — Parse ज्ञानये । Deriv समुपेयथी व्यस्योतिष्ठ । Who are the prominent men referred to by मरविस्त्रियथी ।

Sl 4 — Deriv वैद्विद ।

Sl 7 — Deriv अविता । Parse विद्वे [= अनुष्ठे कलरि इवा] ।

Sl 8 — For diff bet पुत्रैरह + प्रजापता (see Mallinatha. Acc for शर्धो in प्रसङ्गात् ।

Sl 10 — Deriv वर्णं व्यली ।

Sl 11 — See Gram on दुःखाकरोति लब्धस्त + मद्यम्

Sl 13 — See Gram on याचददपदाम्

Sl 23 — See अतिमथ्यत ९ इन्दुलोचनम्

Sl 26 — What are बहुगुण्य शक्ति in नीतिशास्त्र

Sl 27 28 30 (Parse ९ defend वाचस्पत्यम्)

Sl 31 33 (Parse समुत्पन्नम् with deriv)

Sl 34 35 (Deriv त्रिविधे)

Sl 36 — Mark the diff kinds of छछः and श्व

Sl 42 — Parse and defend अभिमाहृतम् ।

Sl 43 and 45 (See मा जीवन् with Gram)

Sl 47 — Explain

Sl 50 — Deriv प्रथमते Deriv and parse बहुवचनम् ।

- Sl. 56—Mark अवाधातव्यान् and अनाद्वयम् ।
 Sl. 57—Explain
 Sl. 59—Explain सांख्य theory here
 Sl. 60—Deriv ईमातुर here
 Sl. 61, 62 and 63—Explain
 Sl. 66 and 68 (See Gram there)
 Sl. 70—Mark खलुका खलुवाधिकम् ।
 Sl. 75, 76 and 77 (With Gram &c)
 Sl. 78 (Expand the idea)
 Sl. 81—Mark the राजपत्र or मद्यन् here
 Sl. 82, 83, 85 and 86—Explain the ideas
 Sl. 88, 89 and 90—Explain
 Sl. 93—Explain, mark and parse बह्वचम् । what are ग्रन्थि ?
 Sl. 95, 97—Mark the idea
 Sl. 100—Explain with Gram &c
 Sl. 105—Deriv विमनैकता
 Sl. 107—Explain
 Sl. 108—Mark allusion here
 Sl. 111, 112—Mark the idea
 Sl. 113—Mark नीति here. The present illustration is in
 कृत्वागच्छ । (See Notes there)
 Sl. 114—Mark deriv in उदेतिद्वि बाह्यान्तरवै and राजन्याकानि ।
 Sl. 116—Mark भविता here.
 Sl. 117—Mark द्युमतम् व्यमतम् । Expound स्वामन्वैर्देविभावसी ।

